

LUND UNIVERSITY

Mellan systerskap och behandling

Omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor

Helmersson, Sara

2017

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Helmersson, S. (2017). *Mellan systerskap och behandling: Omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor* (Lund Dissertations in Social Work uppl.). [Doktorsavhandling (monografi), Socialhögskolan]. Lund University.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

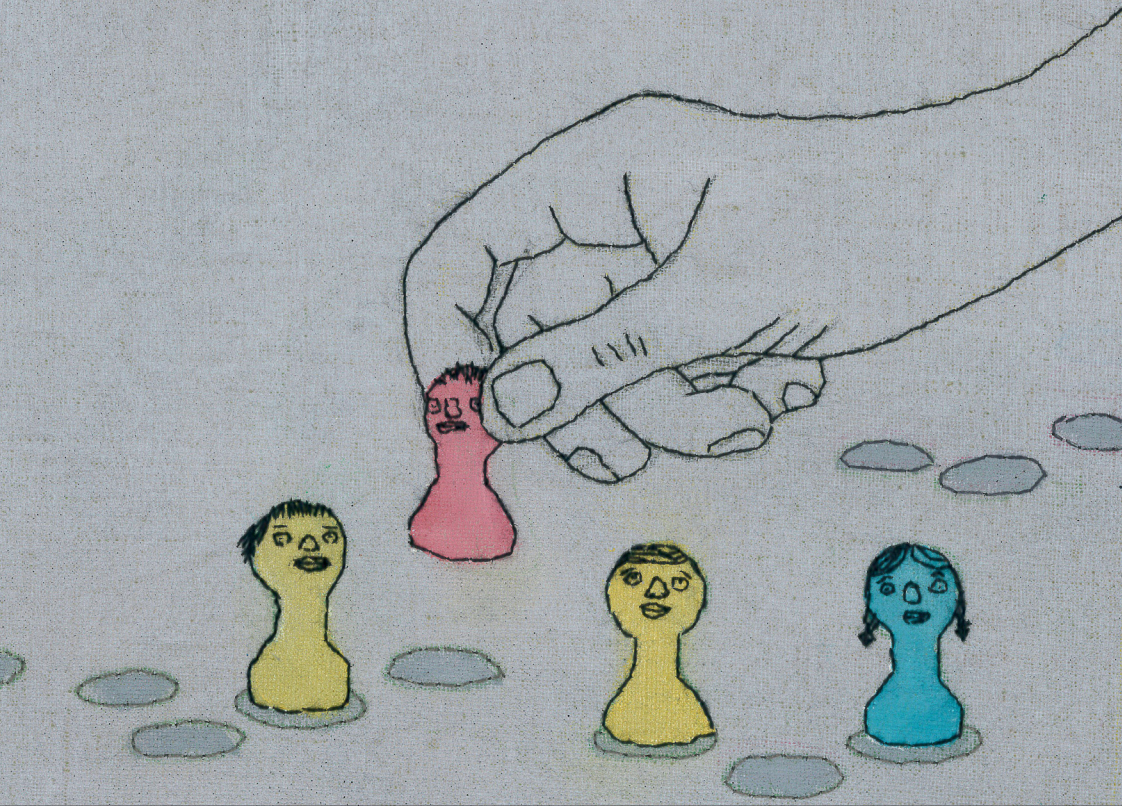
LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Mellan systerskap och behandling

Omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor

Sara Helmersson

LUND DISSERTATIONS IN SOCIAL WORK

Mellan systerskap och behandling

Omförhandlingar inom ett förändrat
stödfält för våldsutsatta kvinnor

Sara Helmersson

LUNDS
UNIVERSITET

AKADEMISK AVHANDLING

som för avläggande av filosofie doktorsexamen vid samhällsvetenskapliga
fakulteten, Lunds universitet, kommer att offentligen försvaras fredagen den
10 mars 2017, kl. 10.15 i Edens hörsal, Paradisgatan 5H, Lund.

Fakultetsopponent

Viveka Enander, Göteborgs universitet

Organization LUND UNIVERSITY School of Social Work Box 23 SE-221 00 Lund		Document name: DOCTORAL DISSERTATION	
		Date of issue: 2017-03-10	
Author(s): Sara Helmersson		Sponsoring organization: Swedish Crime Victim Compensation and Support Authority	
Title and subtitle: Between Sisterhood and Treatment. Renegotiations in a Changed Support Field for Abused Women [Mellan systemskap och behandling. Omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldutsatta kvinnor]			
Abstract In Sweden, support for abused women has historically been a task for female volunteers in women's shelters. However, due to amendments in the Social Services Act, some local municipalities have in recent years initiated services for people with experience of violence in intimate relationships, often women and men, abused as well as abusers. These specialised public sector units have an approach to the question of violence that differs from "traditional" feminist ideas associated with the women's shelter movement. The main purpose of this research was to examine local support practices in this particular "support field" and to further the knowledge about underlying tensions and the linkages to different understandings of violence against women. The research questions focused on (1) dominating understandings of the problem and how these were expressed and challenged within the support field, (2) local support practices in regard to legal and organisational conditions, (3) hierarchies, boundaries, sense of community and exclusions (4) overarching changes in the support field and consequences for support seekers and support providers. Inspired by an ethnographic approach, a range of qualitative methods were used: individual and group interviews, participatory observations and retrieval of policy documents. 24 interviews, with 32 people from five shelters and three specialised units, were completed. The participatory observations were performed in two sites. Finally, a web based survey was distributed to 320 recipients: women's shelters, local crime victim support organisations and public sector specialised units. After removing incomplete surveys, 207 filled out surveys remained. The overall response rate was 65 %. A theoretical framework based on concepts such as field, doxa, capital and boundary work was used. The results of the study showed that the question of violence against women has been institutionalised in Swedish policies and that two dominating understandings were present: a gender power perspective and a relational perspective. The results pointed out that local women's shelters worked in close partnership with the public sector and were doing "social services-tasks". The shelter staff had a heavy administrative workload and spent little time on influencing public opinion. Hence, core ideals such as independence, anonymity for women and sisterhood were challenged. Among professionals in the specialised units counselling was favoured over practical tasks. The professionals framed counselling as professional, whereas women's shelter work was often understood as practical and unskilled. The gender mixed approach of the specialised units was favoured over interventions for women only. Services for abused women in the support field were informed by two, sometimes conflicting, support ideals: (1) aimed at emancipating women, (2) aimed at changing women. Furthermore, processes of "us and them" were identified in the support field and certain groups of women were potentially excluded from help as well as excluded from becoming shelter workers. The overall analysis of the thesis pointed to a shift from gender power analysis to a relational perspective and that the support field has been consumed by the social services.			
Key words: Violence in intimate relationships, abused women, women's shelter, social services, support, counselling			
Classification system and/or index terms (if any)			
Supplementary bibliographical information		Language: Swedish	
ISSN and key title: 1650-3872 Lund Dissertations in Social Work 50		ISBN: 978-91-89604-57-5	
Recipient's notes	Number of pages: 254		Price
	Security classification		

I, the undersigned, being the copyright owner of the abstract of the above-mentioned dissertation, hereby grant to all reference sources permission to publish and disseminate the abstract of the above-mentioned dissertation.

Signature

Sara Helmersson

Date 2017-01-30

Mellan systemskap och behandling

Omförhandlingar inom ett förändrat
stödfält för våldsutsatta kvinnor

Sara Helmersson

Lund Dissertations in Social Work 50

Omslagsbild av Marie Wetterstrand

Copyright Sara Helmersson

Utgiven av: Lunds universitet, Socialhögskolan

Box 23, 221 00 Lund

Telefon: 046-222 00 00 (växel)

www.soch.lu.se

ISBN 978-91-89604-57-5

ISSN 1650-3872

Tryck: Media-Tryck, Lunds universitet

Lund 2017

Förord

Nu har jag satt punkt. Jag är tacksam, upprymd och ödmjuk och det är en rad människor som jag vill tacka för er ovärderliga hjälp längs vägen. Min doktorsavhandling kastar ljus över ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor. Först och främst vill jag rikta min uppskattning till alla er engagerade och samarbetsvilliga anställda och ideella på kommunala specialiserade enheter mot våld i nära relationer och ideella kvinnojourer, samt kvinnojoursriksorganisationerna, som generöst har låtit mig få ta del av ert viktiga arbete. Mina tankar går även till er kvinnor med erfarenhet av våld, som jag har fått möta under mitt fältarbete, ni vet vilka ni är. Tack också till Brottsoffermyndigheten för finansiering av forskningsprojektet. Jag är väl medveten om att en avhandling inte kan fånga allt. Min förhoppning är emellertid att ni som arbetar med våldsutsatta kvinnor och med våld i nära relationer eller är intresserade av området kan känna igen er i mina analyser och att avhandlingen kan bli en del av ett fortsatt konstruktivt samtal.

Socialhögskolan i Lund har varit mitt akademiska hem ända sedan grundutbildningen och här finns många personer som vid olika tillfällen hejat på avhandlingsarbetet. Ett stort kollektivt tack till er! Jag vill emellertid rikta ett alldeles särskilt, innerligt, TACK till mina handledare Håkan Jönson och Tina Mattsson. Ni är fantastiska! Tack för era initierade frågor och påpekanden, er analytiska kreativitet, ert tålamod och er tid. Ett jättetack går även till Katarina Jacobsson som med stor entusiasm och skarp blick fanns vid min sida under de första doktorandåren. Tack också till Elizabeth Martinell Barfoed som bidrog med insiktsfulla kommentarer vid mitt mellanseminarium och Kerstin Svensson för synpunkter på ett tidigt utkast av kapitel 5. Tack också till Arne Kristiansen och Lars Harrysson som uppmuntrat och entusiasmerat mig alltsedan socionomutbildningen fram till idag. I detta sammanhang vill jag också lyfta fram mina doktorandkollegor som blev antagna samtidigt som jag eller i angränsande ”kullar” och dem som ingått i vår skrivgrupp för doktorander i slutfasen. Jag uppskattar verkligen våra samtal och trevliga kaffesammankomster där vi stött och blött avhandlingsskrivande men också livet utanför. Tack Lotta Jägervi, Vanna Nordling, Lena Palván, Maria Heintz, Yoshiko Boregren Matsui, Erin Kennedy, Maria Söderberg, Åsa Ritenius Manjer, Ann Kristin

Lassen, Nataliya Thell och Shari Granlöf. Tack också till TA-personalen, däribland Carina Olsson, Mats Larsson, Pirjo Linér och Ellinor Weise, som genom praktisk hjälp och många svar underlättat doktorandtillvaron. Tack Patrik Hekkala för hjälp med illustration 1. Jag vill dessutom tacka bibliotekarierna Hanna Voog och Ann-Sofie Zettergren för allehanda hjälp och troget EndNote-support.

Jag vill också passa på att lyfta fram betygsnämnden: Lucas Gottzén, Lars Plantin, Kerstin Sandell, Norma Montesino och Ingrid Sahlin. Tack för er uppmuntran och konstruktiva kritik vid mitt slutseminarium. Inte minst ett varmt tack till Ingrid Lander, Stockholms universitet, för en väl genomförd opponering vid ovan nämnda akademiska tillställning. Dina peppande och konstruktiva kommentarer hjälpte mig att mobilisera kraft inför sluttrycket.

Tack också till mina forskarvänner Maria Vallström, Mikael Vallström och Lotta Svensson på Centrum för flexibelt lärande i min gamla hemkommun Söderhamn. Jag är så glad för våra samtal och att jag har fått möjlighet att sitta och jobba hos er när jag har varit hemma och hälsat på.

Och så till sist, mina nära och kära. Vad kan jag säga? Kärlek och åter kärlek till dig, Dennis, för ditt orubbliga stöd, din optimism och för ditt värdefulla föräldraskap. Nu vill jag stressa mindre och dansa mer! Och Ebbe och Inez, mina fina barn – ni är underbara, roliga, högljudda och finurliga; ni utmanar mig och får mig att växa. Tack för det. Familjen, jag älskar er och längtar efter att få tillbringa mer tid tillsammans med er. Tid då jag förhoppningsvis inte är eller är på väg någon annanstans i tankarna. Tack också till mina föräldrar Ingrid och Stig och mina systrar Anna och Karin, mina svärföräldrar och mina kompisar. Inte minst min vän-for-ever-vän Stina, vi som följts åt i vått och torrt, liv och död. Tack vänner och familj för att ni har stöttat mig, byggt fina relationer till mina barn och lånat ut husvagn, bil, lägenheter och villor så att jag under kortare perioder kunnat komma ifrån och tänka ostört. Tack också till dig Marie för din vänskap och det fina omslaget!

Lund, januari 2017

Sara Helmersson

Innehållsförteckning

Förteckning över tablåer och illustrationer.....	9
1. Introduktion	11
Våldsutsatta kvinnor, insatser och fältets dynamik.....	12
Platt organisering, självhjälp och opinionsbildning.....	13
Riksorganisering och osäker finansiering.....	13
Kommunansvar och specialiserade initiativ	15
Ett stödfält med inneboende spänningar	19
Avhandlingens syfte och frågeställningar.....	21
Tidigare forskning om stödfältet	22
Perspektivspänningar och utmaningar i arbetet mot våld	23
Komplex målgrupp och anpassade insatser.....	26
Barnperspektiv.....	28
Avslutande reflektioner	29
Disposition	30
2. Metod och material	33
Urval och tillträde	34
Deltagande observationer	36
Presentation av Jouren	37
Presentation av Specialenheten	40
Fältarbete	43
Fältanteckningar och forskarroll.....	45
Intervjuer och intervjupersoner	47
Ljudupptagning och transkribering.....	49
Dokument	50
Enkät	51
Etiska reflektioner och överväganden.....	53

Förförståelse och projektets ingång.....	55
Analysens gång.....	57
3. Teoretisk ram: Kamp, hierarki och förändring inom fält.....	59
Fält, doxa och kapital	60
Habitus, kön och symboliskt våld.....	62
Strategiska handlingsfält.....	64
Gränsarbete, inneslutning och stängning.....	67
Sociala problems uppgång och fall.....	68
Avslutande reflektioner.....	71
4. Från ”hustrumisshandel” till ”våld i nära relationer”	73
Det privata våldet	74
Det uppmärksammade våldet	75
Det erkända våldet: Könsmakt som agendasättande?	77
Det fragmenterade våldet: Familjerelation i fokus	85
Avslutande reflektioner: Könsmakt kontra relation	88
5. Kvinnojourernas nya roll och villkor.....	91
Betungande ”pappersarbete”	92
Krävande anslagsprocesser.....	96
Administrationsstress	99
Opinionsbildning i skymundan	101
Socialtjänsten som institutionaliserad samarbetspartner	104
Bistånd för boende	104
Anmälningssplikt för jourkvinnor	110
...eller ”soc” som ett valfritt erbjudande?	116
Avslutande reflektioner: Byråkrati och beroende.....	119
6. Att frigöra eller behandla våldsutsatta kvinnor?	123
Kvinnoemancipation som doxa	123
Att tro på kvinnor.....	124
Att stärka inre förmågor och karaktäristika.....	129
Behandling som utmanande doxa.....	137
Ansvar och självvrannnsakan	137
Avslutande reflektioner: Fortsatt stark emancipatorisk ambition	145

7. Samtalsbehandling med professionell inramning:	
Gränsarbete och specialisering	149
Behandling i tre steg.....	150
"Verktyg" som legitimerande gränsmarkör	153
Internt gränsarbete: Att skydda det professionella	157
Samtal framför "fixande"	157
"Fixande" som farligt och sporadiskt undantag	161
Gränsarbete mot kvinnoseparatism och könsmakt	165
Våld och våldsutsatthet i skymundan.....	167
Gränsarbete mot praktiskt kvinnojoursarbete	170
...men vad berättar jourkvinnorna?	173
Idealiska klienter	176
Svenskspråkiga kapitalstarka kvinnor	177
Våldsutövande män	180
Avslutande reflektioner: Skiktning och sortering.....	182
8. Ett utmanat syslerskap.....	185
"Mogna" respektive "inte lämpliga" jourkvinnor	186
Våld som kollektiv identitet.....	186
Bearbetningskrav	189
Att bedöma våldsbearbetning	194
En avgränsad livserfarenhet i förfluten tid	198
Jämställda kvinnor och de andra.....	199
"Vi och de" i kvinnogrupper	202
Behov av manliga hjälpare: "Fantastiska herrar"	204
Avslutande reflektioner: Åtskillnad och exkludering	207
9. Individuella framför strukturella perspektiv inom ett stödfält i förändring. 209	
Ett uppslukat stödfält	210
Urholkad feministisk kvinnojoursdoxa	213
Socialtjänstutförare framför oberoende alternativ	213
Kvinnosolidaritet vid vägskäl: Övergiven eller ohotad?	214
(Köns)neutral behandlingsdoxa: Beteendeförändring och klientsortering	216
Stödfältets framtida möjligheter och utmaningar	218

English Summary 221

 Between Sisterhood and Treatment – Renegotiations in a
 Changed Support Field for Abused Women 221

 Introduction: Background and Purpose of the Thesis 221

 Methods and Material 224

 Theoretical Framework..... 225

 Results and Discussion 225

 Contemporary Challenges and Possibilities..... 228

Referenser 231

Förteckning över tablåer och illustrationer

- Tablå 1. Kvinnojourer och specialenheter som två idealtyper s. 20
- Tablå 2. Sammanfattning av studiens empiriska material s. 33
- Tablå 3. Sammanställning av antal intervjuer och intervjupersoner samt pseudonymer per verksamhet s. 48
- Tablå 4. Utsända respektive besvarade enkäter per verksamhet s. 52
- Table Women's shelters and public sector specialised units: Two ideal types [Translated version of "Tablå 1"] s. 223
- Illustration 1. Samtalstips riktade till jourkvinnor s. 124

1. Introduktion

Man måste ha ett avtal numera, kan man säga, med kommunerna för att få bidrag till sin verksamhet. Och i vissa fall så startar ju kommunerna själva kvinnojourer istället och det blir ju en förändring [– – –] När vi har skrivit på avtalet utför ju vi socialtjänst, det kommer vi ju göra. Och vi har ju samma skyldigheter när det gäller anmälningsplikt och så vidare, som en kommundriven kvinnojour.

Anmälningsplikt, skyldigheter, avtal och att utföra socialtjänst. Jag försöker dölja min förvåning under intervjun med Camilla, som är ordförande på en av de ideella kvinnojourer som jag har fått möjlighet att följa genom mitt avhandlingsprojekt. Vi sitter på jourens minimala, något övermöblerade kontor och Camilla berättar utförligt om jourens planer på att utöka verksamheten i tätt samarbete med socialtjänsten. Hon nämner att den ideella organiseringen ger ett ”manöverutrymme” men hänvisningar, som jag väntade mig, till vikten av kvinnojourer som oberoende stödalternativ utan myndighetsutövning, lyser med sin frånvaro. Och var hittar jag den uttalade kvinnokampen? Det är höst och ute på gården ligger några kvarlämnade leksaker i regnet. Från angränsande rum hörs röster från kvinnor och barn som bor i jourens korridorboende. Det som Camilla berättar om jourens förutsättningar och samarbete med socialtjänsten får tankarna att snurra. Vad är det egentligen som händer på det fält som är tänkt att erbjuda stöd och hjälp till kvinnor med erfarenhet av våld, och deras eventuella barn, och hur påverkar dessa skeenden arbetet med dem som söker hjälp?

Den här avhandlingen handlar om ideella kvinnojourer respektive kommunala verksamheter specialiserade på våld i nära relationer. Närmare bestämt om hur spänningar mellan olika traditioner, som tar avstamp i en feministisk analys visavi mer professionellt färgade ideal, kommer till uttryck och får konsekvenser i den lokala praktiken. Avhandlingen belyser

omförhandlingar och gränsarbeten på, det jag kallar, stödfältet och en övergripande förändring som påverkar såväl stödsökande kvinnor med erfarenhet av våld som de personer som erbjuder hjälpen.¹

Våldsutsatta kvinnor, insatser och fältets dynamik

Våld i nära relationer drabbar både män och kvinnor och förekommer i såväl samkönade som heterosexuella relationer (Holmberg, Stjernqvist & Sörensen, 2005; Johnson, 2008). Det är emellertid fler kvinnor än män som rapporterar att de har blivit utsatta för brott, våld eller hot om våld av en närstående person eller av en nuvarande eller tidigare partner (Brottsförebyggande rådet, 2014, 2015; Nationellt centrum för kvinnofrid, 2014) och det är betydligt vanligare att kvinnor utsätts för upprepat våld och grövre våld som kräver sjukvård eller andra stödinsatser (Brottsförebyggande rådet, 2014). I Sverige dödas årligen i genomsnitt 17 kvinnor över 15 år av en man som hon har eller har haft en nära relation med. Separationsproblem och svartsjuka utgör de vanligaste motiven och mordet eller dråpet föregås många gånger av hot och misshandel (Brottsförebyggande rådet, 2007, 2012, 2014).

Våldet får konsekvenser för människors liv, för offer och förövare, i Sverige och på andra platser i världen. Fenomenet har emellertid inte alltid hanterats som ett socialt problem, utan har historiskt ofta uppfattats som en privat angelägenhet. Först under 1970-talet kom frågan om våld mot kvinnor upp på den politiska agendan genom den andra vågens internationella kvinnorörelse (Davis, 1988; Tierney, 1982; Wendt Höjer, 2002). Vid denna tid erbjöds våldsutsatta kvinnor boende och stöd av oavlönade kvinnor inom ideella kvinnojourer, snarare än genom offentliga insatser (Åkerström, 1990). Härnäst kommer jag att ge en bakgrund till de ideella jourernas tillkomst och utveckling, specialenheternas inträde samt fältets inneboende dynamik.

¹ Hädanefter benämner jag kvinnojourer inom den ideella sektorn som *kvinnojourer* eller *jourer* medan kommunala specialiserade verksamheter mot våld i nära relationer benämns som *specialenheter*. Observera att det är dylika specialenheter som Camilla, i det inledande citatet, åsyftar när hon talar om kommundrivna kvinnojourer.

Platt organisering, självhjälp och opinionsbildning

Den första kvinnojouren i världen har lokaliserats till London år 1971. Den brittiska feministiska modellen med kvinnoseparat organisering – stöd av kvinnor för kvinnor – samt boenden på hemliga adresser, kom kort därefter att spridas runt om i världen (Haaken & Yragui, 2003). Boende uppfattades som ett första steg för att stoppa våldsspiralen (Davies & Krane, 2003). Många tidiga kvinnojouren drevs som kvinnokollektiv med en platt organisation, där besluten togs gemensamt i brett samförstånd (Davis & Srinivasan, 1994; Srinivasan & Davis, 1991). De bildades under enkla förhållanden och kom så småningom att utveckla sina verksamheter (Enander, Holmberg & Lindgren, 2013).

Jourerna kan beskrivas som små, löst organiserade grupper, som erbjöd skydd och *empowerment* till vuxna våldsutsatta kvinnor. De tillhandhöll utbildning och övervakade myndigheternas arbete med våldsutsatta kvinnor (McMillan, 2003; Nichols, 2013). Den ideella inriktningen innebar oberoende för jouren och en möjlighet för kvinnor att vara anonyma (Eduards, 2002). Kvinnojournernas arbete karaktäriserades av två parallella ambitioner: akuta stödinsatser på individnivå samt gemensamt politiskt påverkansarbete i syfte att förändra kvinnors livsvillkor (Eduards, 2002). Insatserna var icke-medicinska, kostade lite pengar och erbjöds under en kortare period av ideella jourkvinnor, inte sällan med egen erfarenhet av våld (McMillan, 2003). Den likartade utvecklingen bland kvinnojouren på många håll i västvärlden under 1970-talet kan förklaras med att idéer och strategier kommunicerades genom den bredare kvinnorörelsen (McMillan, 2003). Dock betonar Enander m.fl. (2013) att lokala förhållanden vad gäller statsskick, ideologi och lagstiftning gjorde att rörelsen i USA, med sitt fokus på individuella rättigheter, präglades av en större tilltro till privata lösningar och professionell expertis jämfört med exempelvis Storbritannien.

Riksorganisering och osäker finansiering

I Sverige öppnades de första kvinnojournerna i slutet av 1970-talet och liksom på andra håll i västvärlden var majoriteten av de svenska jourerna sprungna ur kvinnorörelsen och en feministisk analys av våld (Eduards, 2002; Holmberg & Bender, 1998). Riksorganisationen för kvinnojouren

och tjejjourer i Sverige (Roks) som idag samlar runt hälften av kvinnojourerna, bildades 1984 och var fram till mitten av 1990-talet, då en grupp jourer valde att lämna Roks, det enda rikstäckande organiseringsalternativet för svenska kvinnojourer (Eduards, 2002; Enander m.fl., 2013). År 1996 organiserade sig de avhoppade jourerna under namnet Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR). Roks hette från början Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige men i och med ökningen av antal tjejjourer ändrades namnet så småningom till Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks, 2005). År 2010 ändrade SKR namn till Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR, 2010). Sedan januari 2015 heter förbundet Unizon, vilket sägs stå för "en trygg zon och en samlad röst mot mäns våld mot kvinnor" (Unizon, 2015a). Under den gemensamma parollen "ett jämställt samhälle fritt från våld" samlar Unizon, utöver tjej- och kvinnojourer, organisationer för ungdomar och personer som utsatts för sexuella övergrepp (Unizon, 2015a).

Antalet kvinnojourer växte och de ekonomiska anslagen ökade kontinuerligt fram till mitten av 1990-talet. Anslagen, som vanligtvis täckte fasta kostnader såsom telefon, hyra och löner, betalades ut för ett år i taget, vilket försvårade långsiktig planering (Eduards, 2002). I en kartläggning av en handfull kvinno- och mansjourer genomförd i slutet av 1990-talet beskrevs den ekonomiska situationen för kvinnojourerna som osäker, ibland akut med hot om nedläggningar (Holmberg & Bender, 1998). Kvinnojourerna verkade under olika ekonomiska villkor med varierande grad av offentlig finansiering, och erbjöd olika mycket stöd för våldsutsatta kvinnor (Bender & Holmberg, 2001). Vid millennieskiftet var kommunernas intresse och finansiering av kvinnojourerna bristande, 84 procent av kommunerna bidrog enbart med ett par kronor per invånare (Bender & Holmberg, 2001; Nationellt råd för kvinnofrid, 2001).

Numera finns drygt 200 lokala kvinno- och tjejjourer som organiseras som föreningar och är anslutna till någon av de två rikstäckande kvinnojoursorganisationerna (Enander m.fl., 2013; Helmersson & Jönson, 2015). Enskilda jourer drivs vanligen av en lokal styrelse med valda ledamöter, och jourerna är självständiga med egna stadgar och egen ekonomi. Riksorganisationernas roll kan beskrivas som samordnande, de tillhandahåller även viss service till de lokala jourerna, initierar utbildningsdagar och jobbar med opinionsbildning (Enander m.fl., 2013;

Holmberg & Bender, 1998). Enligt en enkätstudie till samtliga Roks- och SKR-an slutna jourer från 2010, har 40 procent av jourerna mellan 11 och 20 ideella knutna till sig (övriga 60 procent antingen färre eller fler) (Helmersson & Jönson, 2015). Jourerna är således beroende av ideellt engagemang från kvinnor (se även McMillan, 2003; Åkerström, 1990). Tre av fyra jourer har någon form av, åtminstone deltidsanställd, personal och vanligen erbjuds boende, samtal och jourtelefon för kvinnor (Helmersson & Jönson, 2015). Enligt beräkningar från Roks (2014) hade medlemsjourerna under 2013 kontakt med drygt 21 000 kvinnor och tjejer och drygt 118 000 stödåtgärder genomfördes. Unizon (2014) presenterar statistik som visar att kvinnojourerna under 2013 hade mer än 34 000 stödkontakter med kvinnor (majoriteten per telefon).

Kommunansvar och specialiserade initiativ

Sedan 1980-talet har flera lagar antagits eller ändrats, på både det straffrättsliga och det civilrättsliga området, i syfte att stärka våldsutsatta kvinnors rättsliga skydd och tillgång till stöd. År 1982 kom våld i hemmet att inordnas under allmänt istället för enskilt åtal. Allmänt åtal innebär att polis eller åklagare är skyldiga att inleda en brottsutredning oavsett vem som anmäler brottet eller hur polisen får vetskap om det (Polisen, 2016). Den läggs alltså inte automatiskt ned om brottsoffret beslutar sig för att inte medverka. Under slutet av 1980-talet kom dessutom dels en lag som reglerade rätten till målsägandebiträde (1988:609), dels en om besöksförbud (1988:688). År 1993 tillsattes Kvinnovåldskommissionen och två år senare presenterades utredningen *Kvinnofrid* (SOU 1995:60).

År 1998 antogs kvinnofridspropositionen (1997/1998:55) som innehöll ett omfattande våldsbekämpande åtgärdsprogram och samma år infördes brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning i brottsbalkens fjärde kapitel. Dessutom har socialtjänstlagen, som reglerar kommunernas sociala insatser för kommuninvånarna, genomgått flera revideringar som tydliggjort socialtjänstens ansvar för att tillhandahålla stöd till brottsoffer. Ansvaret har således stegvis förskjutits från ideella organisationer till kommunernas socialnämnder (Enander m.fl., 2013; Mattsson, 2011, 2013; Wendt Höjer, 2002). Våldsutsatta kvinnor introducerades som en uttalad målgrupp i socialtjänstlagen 1998, genom en tilläggsparagraf där kommunernas

socialnämnder tilldelades ett ökat ansvar för målgruppen. År 2007 förtydligades ansvaret för våldsutsatta kvinnor och barn ytterligare genom en ändring till ett mer tvingande ordval där socialnämnden *skall*, istället för tidigare *bör*, beakta våldsutsatta kvinnor och barns behov av stöd (SFS 2007:225). Den 1 januari 2013 trädde dessutom en skrivning om barn som *bevittnat* våld i kraft (SFS 2012:776). Den nuvarande formuleringen i socialtjänstlagen (2001:453) 5 kap., 11 §, lyder:

Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialnämnden ansvarar för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver.

Socialnämnden ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver. Lag (2012:776).

På en politisk nivå ses insatser mot våld i nära relationer som ett gemensamt samhälleligt ansvar och problemets komplexitet anses kräva samarbete mellan olika aktörer (se t.ex. IVO, 2014; Socialstyrelsen, 2011, 2015; SOU 2004:121; Sveriges Kommuner och Landsting, 2006). Det yttersta formella ansvaret för stödinsatser vilar emellertid på kommunerna. Socialstyrelsen (2009a:26–27) och Inspektionen för vård och omsorg (2014) har riktat kritik mot flera kommuner med anledning av att de i stor omfattning hänvisat våldsutsatta kvinnor till kvinnojourer utan utredning och biståndsbeslut, samt på grund av bristande förmåga att erbjuda anpassade boenden för exempelvis våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning och missbruk.

Socialtjänsten har förväntats arbeta med våldsutsatta kvinnor, och andra brottsoffer, redan innan socialtjänstlagen pekade ut dem som en viktig målgrupp att tillhandahålla stöd och hjälp (Ljungwald, 2011). Men det var först i och med lagändringen 1998 som fler kommuner började arbeta mer aktivt med frågan i form av exempelvis särskild beredskap, kompetens och insatser (Sveriges Kommuner och Landsting, 2016). Arbetet har omfattat

utbildning av personal om våld, utöka samarbete och teckna avtal med lokala ideella kvinnojourer, tillsätta kommunala samordnare och ingå som partner i olika nätverk och kompetenscentrumbildningar.² Skillnaderna mellan kommunerna är emellertid stora (Ekström, 2016c; IVO, 2014). Vissa av Sveriges 290 kommuner, företrädesvis stora och medelstora, har valt att bilda egna specialiserade enheter som arbetar mot våld i nära relationer endera i egen regi eller i samverkan med grannkommuner eller andra myndigheter. Dessa verksamheter, som jag benämner *specialenheter*, erbjuder samtalsbehandling och ibland skyddat boende. Stockholm, Göteborg och Malmö var först ut att starta dylika verksamheter mot våld alldeles i början av 2000-talet (Eduards, 2002; Malmö stad, 2005). Specialenheterna har alltså en betydligt kortare historia än de ideella jourerna.

Specialenheterna organiseras vanligen som öppna serviceinsatser, det förs inga journaler och stödsökande registreras inte hos socialtjänsten, insatserna är kostnadsfria och bygger på frivillighet hos dem som söker stöd (se t.ex. Eskilstuna kommun, 2016; Simrishamns kommun, 2014; Östersunds kommun, 2016). Den kommunala tillhörigheten medför dock viss myndighetsutövning reglerad i socialtjänstlagen, såsom skyldighet att anmäla när ett barn misstänks fara illa. Arbetet utförs av anställd personal av båda könen, ofta med högskoleutbildning, inte ideellt arbetande personer (Helmerson & Jönson, 2015). De kommunala enheterna kan sägas ha bättre ekonomiska förutsättningar än kvinnojourerna att bedriva en långsiktig verksamhet (Carlsson, Wennerström, Borelius, Grundvall & Sahlin, 2010). Samtidigt finns exempel där enheter riskerar eller har fått dra ned på, alternativt inte kunnat utveckla, sina verksamheter på grund av nedskärningar i den kommunala budgeten eller då statliga projektmedel inte längre finns att tillgå (Hammerin & Larsson, 2012; Mattsson, 2011; Scherman, 2013; Westin, 2016).

² För att ta ett lokalt exempel: I Malmö anställdes 1998 en samordnare för våldsutsatta kvinnor och barn. Året därpå antogs en kommunal handlingsplan mot våld av kommunfullmäktige, som därefter har reviderats 2007 och 2016 (Malmö stad, 2007, 2016a, 2016b). År 1999 bildades även en samverkansgrupp med representanter från bland andra Malmö stad, ideella organisationer, sjukvård och polis. I slutet av år 2000 öppnades en mottagning för våldsutsatta kvinnor och barn (Malmö stad, 2005). I samarbete med Länsstyrelsen och ett tiotal samarbetskommuner initierades 2014 ett kompetenscentrum (Kompetenscentrum mot våld i nära relationer, 2016).

Vissa specialenheter riktar sig till specifika grupper av brottsoffer, såsom våldsutsatta kvinnor och eventuella barn (Göteborgs stad, 2016; Stockholms stad, 2014) medan andra – till skillnad från kvinnojourerna – är öppna för *personer* som utsatts för våld i nära relationer, dvs. både kvinnor, barn och män, inklusive personer som utövar våld (Helmersson & Jönson, 2015; Mattsson, 2011, 2013; Sveriges Kommuner och Landsting, 2016). Vissa har från starten en könsintegrerad målgrupp, medan könsintegrationen i andra fall är ett resultat av uppifrån initierade sammanslagningar av enheter som tidigare haft olika målgrupper (Mattsson, 2011, 2013). Utöver enskilda samtal och gruppbehandling för exempelvis våldsutsatta (kvinnor) respektive våldsutövare (män) erbjuder vissa mottagningar även familjesamtal och parsamtal.

Att huvudmannaskap och former för det sociala arbetets organisering varierar över tid och rum är i sig inget ovanligt (Svensson & Edebalk, 2001; Wiklund, 2005). Det förtydligade offentliga ansvaret för frågan och de relativt nytillkomna kommunala specialenheterna tolkar jag emellertid som en avvikande utveckling i en tid då välfärdsområdet präglas av privatisering och av att sociala verksamheter läggs ut på entreprenad (Berggren & Glanzelius, 2007; Hollander, 2005; Sallnäs & Wiklund, 2015), liksom ett tilltagande anhörigansvar för exempelvis omsorg om äldre (Katzin, 2014). Specialenheterna kan ses som en del i en mer övergripande specialiserings-trend inom Sveriges socialtjänster, som har belysts tidigare av bland andra Bergmark och Lundström (2005) samt Lundgren, Blom, Morén och Perlinski (2009). Det är dock viktigt att poängtera att de, i antal räknat, är få i jämförelse med de ideella kvinnojourerna som fortfarande dominerar när det gäller att tillhandahålla boende och stöd för kvinnor som blivit utsatta för våld i nära relationer. Vidare erbjuds många brottsoffer, däribland våldsutsatta kvinnor, stöd av ideella brottsofferjourer (Ryding, 2005).³ Det är inte ovanligt att en stödsökande kvinna som är utsatt för våld har parallella kontakter med myndigheter och ideella organisationer: hon kanske bor på en kvinnojour, går i samtal hos en kurator eller psykolog inom primärvården eller på en kommunal specialenhet mot våld, och har

³ De första svenska brottsofferjourerna öppnade på 1980-talet (Åkerström & Sahlin, 2001). Jourerna erbjuder samtalsstöd till brottsoffer, främst per telefon, samt vittnesstöd vid rättegångar (Jägersvi, 2016; Jägersvi & Svensson, 2013). De får ekonomiskt stöd av bl.a. Brottsofferfonden men vilar till stor del på ideellt arbete (Jägersvi, 2016). Brottsofferjourerna är inte studieobjektet i denna studie.

kontakt med socialtjänstens olika sektioner för ekonomiskt bistånd, barnavård och familjerätt (Heimer, Björck & Kunosson, 2014; Rejmer, Sonander & Agevall, 2010; Socialstyrelsen, 2009a, 2009b).

Ett stödfält med inneboende spänningar

Kvinnojourer och specialenheter är alltså de två centrala aktörer som arbetar specifikt mot våld och erbjuder insatser för våldsutsatta kvinnor – ett stödfält som skapats för att möta det specifika problemet med våld mot kvinnor. Jag menar att detta stödfält är ett särskilt intressant studieobjekt då den traditionellt sett ideella organiseringen av stöd för våldsutsatta kvinnor, med utgångspunkt i kvinnorörelsen, delvis har fått ge plats åt nya offentliga, professionella aktörer med en annan ingång till problemet. Dessa olika ingångar har belysts av exempelvis Rummery (2012) och Eduards (2002). Eduards (2002:98) menar att kvinnojourernas arbete präglas av anonymitet, tilltro och solidaritet mellan kvinnor medan socialtjänstbaserade verksamheter arbetar utifrån andra principer av öppenhet, avstånd och könsneutralitet. Enligt samma logik beskriver Rummery (2012), ur en brittisk kontext, socialtjänsten som en offentlig aktör, med formell organisering och viss tvingande makt samt en bred målsättning: skydd av barn, våldsprevention och hantering av sociala problem, fokus på individuella beteenden samt familjestöd. Kvinnovårdsprogram, däremot, med sin tillhörighet i den ideella sektorn och demokratiska organisering, beskriver Rummery (2012) som en verksamhet på frivillig grund som syftar till att skydda och stärka våldsutsatta kvinnor. Dessa motsatta principer kan bidra till samarbetssvårigheter och konflikter om jämlikhet kontra hierarki/kontroll mellan ideella och offentliga verksamheter (Eduards, 2002; Rummery, 2012). Med avstamp i litteraturen och verksamhetsdokument från fältet har jag sammanställt en typologi i syfte att ge en överblick över potentiella organisatoriska och ideologiska spänningar mellan ideella kvinnojourer och kommunala specialenheter.

Tablå 1: Kvinnojourer och specialenheter som två idealtyper

	Ideella kvinnojourer	Kommunala specialenheter
Huvudmannaskap	Ideella föreningar (ideell sektor)	Del av socialtjänsten (offentlig sektor)
Organisationstyp	Horisontell, platt och informell	Vertikal, hierarkisk och formell
Personal	Ideellt arbetande kvinnor Anställda kvinnor Egen erfarenhet av våld, personlig lämplighet	Anställda kvinnor och män Formell utbildning
Ideologi och perspektivval	Feminism, systemskap, hjälp till självhjälp	Professionalism, neutralitet
Ledning	Ideell styrelse, valda ledamöter	Anställda chefer med lön, social nämnd
Målgrupp	Våldsutsatta kvinnor och deras barn	Kvinnor, män och barn (både våldsutsatta och våldsutövare)
Arbete och insatser	Individ och struktur: individuellt stöd, boende, självhjälpssgrupper, opinionsbildning	Individ och grupp: individuella samtal och stödgrupper, ibland boende, samverkan, kunskapspridning till professionella yrkesgrupper
Deltagande	Frivillighet	Frivillighet
Finansiering	Obetalt arbete av ideella Kommunala bidrag och statliga projektmedel (ofta kortsiktiga) Privata gåvor och bidrag	Löpande kommunal budget Statliga projektmedel (ofta kortsiktiga)

Dessutom kan själva problemområdet mäns våld mot kvinnor sägas vara omgärdat av parallella och ibland motstridiga anspråk och teorier om problemets orsaker (se t.ex. Kullberg, 2013; Steen, 2003). Mattsson (2011) belyser hur arbetet med våld karaktäriseras av spänningar mellan nya och tidigare tolkningar av våld i nära relationer; Steen (2003) beskriver forskningsfältet om mäns våld mot kvinnor som ett "diskursivt slagfält". Nya och gamla aktörer, såsom forskare, företrädare för yrkeskategorier, sociala rörelser och offentliga myndigheter, hävdar olika sätt att definiera problemet (Andersson & Lundberg, 2001:72–73). Utöver ojämlika maktförhållanden mellan könen, har en rad biologiska, psykologiska, medicinska, kulturella och sociala förklaringar presenterats genom åren, däribland relationsproblem i parförhållanden, brottsoffer som provocerar eller att den våldsutövande mannens beteende kan förstås i ljuset av sociala missförhållanden, såsom en dålig barndom, eller som genetiskt/patologiskt betingat i form av vissa nedärvda eller medfödda egenskaper, exempelvis bristande impuls kontroll (Boethius, 2015:28–31; Lundgren, 2001; Wendt Höjer, 2002). Hur problemet och dess aktörer uppfattas får konsekvenser

för hur målgruppen definieras, vilka lösningar på problemet som premieras (t.ex. vilken typ av individuella insatser som erbjuds eller strukturiellt arbete som utförs) och vilken roll ”hjälparen” bör ha (jfr Jönson, 2010; Loseke, 2003b).

Stödfältets organisatoriska och ideologiska spänningar – såväl mellan verksamhetstyperna som inom den ideella kvinnojoursektorn, på lokal- och riksnivå, samt inom och mellan kommunala specialenheter – bäddar för mitt forskningsintresse som rör den lokala praktiken, dess omförhandlade ideal samt konsekvenser för verksamheterna och (inte minst) för de kvinnor som söker stöd och de personer som arbetar på stödfältet.

Avhandlingens syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna doktorsavhandling är att undersöka arbetet med våldsutsatta kvinnor inom det ”stödfält” där inrättandet av kommunala specialenheter bryts mot kvinnojourernas etablerade arbetssätt och problemförståelser. Avhandlingen syftar till att fördjupa kunskapen om spänningar inom stödfältet samt de kopplingar som finns mellan lokala stödpraktiker och olika sätt att förstå våld. Mer specifikt koncentrerar jag mig på dessa frågeställningar:

1. Vilka dominerande sätt att förstå problemet våld mot kvinnor och vilka ideologiska och vetenskapliga konfliktytor har varit framträdande historiskt och på en samtida policynivå? Hur uttrycks och utmanas dessa våldsförståelser inom stödfältet?
2. Hur iscensätter ideella kvinnojourer och kommunala specialenheter sin verksamhet i relation till organisatoriska och rättsliga förutsättningar inom stödfältet?
3. Vilka statushierarkier, gränsmarkeringar, gemenskaper och uteslutningar skapas?
4. Vilka övergripande förändringar inom de lokala praktikerna och stödfältet kan identifieras i en vidare bemärkelse och vilka betydelse får dessa för dem som söker respektive tillhandahåller stödet?

Avhandlingens syfte och frågeställningar undersöks med hjälp av ett empiriskt material bestående av intervjuer, deltagande observationer och enkätdata från ideella kvinnojourer och kommunala specialenheter samt dokument. Den första delen av fråga (1) ovan blir huvudsakligen belyst i kapitel 4 medan den andra delen besvaras löpande genom avhandlingen, fråga (2) besvaras i kapitel 5 och 6 och fråga (3) ges utrymme i kapitel 5, 6, 7 och 8. Fråga (4) besvaras löpande men fokuseras särskilt i kapitel 9.

Tidigare forskning om stödfältet

Det internationella och nationella forskningsfältet om våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor är omfattande och har bland annat belyst prevalens – framför allt omfattningen av vuxna kvinnors våldsutsatthet – våldets orsaker, riskfaktorer, kopplingar till ohälsa och uppbrottsprocesser. Härnäst kommer jag att ge en översiktlig redogörelse för studier inom fältet som är särskilt relevanta för mitt specifika forskningsintresse. Därutöver kommer jag kontinuerligt genom avhandlingen att relatera mina analyser till tidigare forskning. Fokus i denna genomgång riktas mot bidrag, företrädesvis inom disciplinerna socialt arbete och sociologi, som undersöker spänningar och utmaningar inom ideellt respektive kommunalt organiserat arbete med våld i nära relationer, våldsutsatta kvinnors komplexa stödbehov samt hur olika former av insatser anses behöva anpassas till dem. Det övergripande syftet är att belysa hur olika våldsförståelser och perspektiv har betydelse för hur, av vem och för vem arbetet iscensätts och organiseras i praktiken, samt hur stödfältet har beforskats.

I avsnittet kommer jag att lyfta fram tre aspekter av forskningen som är viktiga att ta i beaktande i analyser av stödfältets förändring: 1) uppmärksamheten på betydelsen av stödverksamheternas problemperspektiv, 2) fokuseringen på komplexitet och grupper med skilda behov och 3) inkluderingen av ett barnperspektiv.

Perspektivspänningar och utmaningar i arbetet mot våld

Det internationella forskningsfältet om arbetet med våldsutsatta kvinnor inkluderar studier som lyft betydelsen av verksamheternas organisering. Flera har påpekat att amerikanska kvinnojourer, ibland omnämnda som familjevårdsprogram eller program för våldsutsatta kvinnor, relativt tidigt anammade en hierarkisk struktur – med regler, kontroll och experter – istället för den tidiga jourrörelsens kvinnocentrerade stödarbete och platta organisering (se t.ex. Nichols, 2013; Srinivasan & Davis, 1991). Enligt Tierney (1982) hade jourerna avradikaliserats och börjat likna konventionella serviceorienterade program redan i slutet av 1970-talet. Fokus låg på att tillhandahålla service, betald personal var vanligt och det fanns därmed ett behov av att söka pengar. Programmen tenderade att klientifiera kvinnor genom att erbjuda individuell terapi och våldsförklaringar som avsåg att identifiera spänningar i äktenskapet snarare än patriarkala värderingar och social ojämlikhet (Tierney, 1982:216). Den hierarkiska strukturen har enligt vissa lett till förtryck av stödsökande kvinnor istället för *empowerment* (Davis & Srinivasan, 1994; Srinivasan & Davis, 1991). I en aktuell studie från USA skiljer Nichols (2013:179) mellan hierarkiskt stöd- och påverkansarbete inom en byråkratisk struktur, där kvinnors valmöjligheter och deras eget beslutsutrymme anses vara begränsade, respektive kvinnocentrerat arbete som fokuserar kvinnors *empowerment* utifrån deras egendefinierade behov i syfte att maximera valmöjligheter, underlätta beslutsfattande samt uppnå socioekonomisk självständighet. Genom intervjuer med jourkvinnor om feministisk identitet visar Nichols (2013) att de som inte själva identifierade sig som feminister förespråkade en kvinnocentrerad praktik samtidigt som de hade svårt att upprätthålla en ambition om social förändring och en medvetenhet om hur exempelvis ras och klass påverkar våldsutsatta kvinnors liv.

Inom forskningen har betydelsen av hjälpverksamheternas problemförståelser ägnats visst intresse och behandlat hur insatserna vinklats mot att favorisera vissa grupper och vissa förklaringsmodeller. I sin etnografiska studie om en lokal amerikansk kvinnojour, visar Loseke (1992) att enbart en viss typ av stödsökande kvinnor – kvinnor med små barn – etiketterades som "våldsutsatta". Dessa bedömdes vara i behov av plats på jouden medan andra kvinnor exkluderades. Sättet att definiera målgruppen fick således betydelse för vilka kvinnor som fick, respektive inte fick, hjälp och

kvinnorna styrdes utifrån de förväntningar som förbands med kategorin (Loseke, 1992, 2003a). Vinton (1991) har visat att äldre kvinnor med erfarenhet av våld snarare har setts som våldsutsatta äldre än våldsutsatta kvinnor och enligt en liknande logik har Jönson och Åkerström (2004) lyft fram hur äldre kvinnor exkluderats i feministisk våldsforskning. I den stödgrupp för våldsutsatta kvinnor som Loseke (2003a) observerat, styrde gruppledarna deltagarnas berättelser så att de kom att handla om mäns överordning och kvinnors underordning; Loseke efterfrågar en större öppenhet för alternativa berättelser.

Även Roche och Wood (2005) har betonat vikten av att våldsutsatta kvinnor ska ges möjlighet att berätta sin historia. Författarna belyser att skuldbelägganden från förövaren, vänner, bekanta, professionella och kvinnan själv, riskerar att generera passivitet, reducera valmöjligheter och förhindra motstånd. Med avstamp i idén om att kvinnor anpassar sina livsberättelser efter kulturellt tillgängliga diskurser medan erfarenheter som inte passar in i diskursen förblir oberättade, presenterar Roche och Wood (2005:468–473) en modell där socialarbetaren, tillsammans med kvinnan, kan skapa nya identiteter och underminera skuldbeläggandet. Denna narrativa feministiska ingång inkluderar tre sammanlänkade processer: 1) identifiera motstånd, 2) förankra motstånd, 3) utveckla nya berättelser. Min tolkning är att både Loseke (2003a) och Roche och Wood (2005) menar att fler och olika berättelser om kvinnors erfarenheter av våld måste ges utrymme. De har dock olika uppfattning om vilken diskurs som dominerar och som styr vilka berättelser som får och kan berättas. Medan Roche och Wood (2005) menar att skuldbeläggande av kvinnor utgör den dominerande ideologin och att en feministisk ansats kan öppna upp för mindre förtryckande samt fler möjliga livsberättelser, lyfter Loseke (2003) tvärtom fram feminism som en rådande ideologi som begränsar och hindrar alternativa berättelser. I liknande anda som Roche och Wood (2005) presenterar Singh och Hays (2008) en feministiskt orienterad gruppbehandling för kvinnor, där kulturellt förväntade könsroller och attityder kring familjevåld utgjorde två centrala teman som kvinnorna arbetade med. Särskild vikt lades vid att hjälpa kvinnorna att externalisera känslor av ansvar, skam och skuld för den egna utsattheten och placera ansvaret för våldet på systemfaktorer, såsom rasism och sexism (Singh & Hays, 2008:98). Likaså argumenterar Lombard och McMillan (2012) för att

interventioner för våldsutsatta kvinnor ska vara genussensitiva och ifrågasätta stereotyper och lyfta fram asymmetrin i våldet.

I en svensk kontext har flera forskare studerat socialtjänstens arbete med personer som har utsatts för, eller utövat, våld i nära relationer. Ekström (2016b) riktar fokus mot arbetets organisering och våldsutsatta kvinnors egna upplevelser av stödet. Under tiden deras anmälningar om våld utreddes av polisen, uppfattade de intervjuade kvinnorna socialtjänstens stöd som viktigt men tidigare negativa upplevelser av socialtjänsten kunde göra att de inte vände sig dit för stöd och hjälp (Ekström, 2015). Socialarbetare verksamma inom socialtjänsten uppfattade boende, ekonomiskt bistånd, praktiskt stöd och samtal som behov de försökte möta (Ekström, 2016c). De flesta av de undersökta kommunerna hade någon form av specialiserad verksamhet för våld i nära relationer; extern handledning, kollegor och utbildning lyftes fram som viktiga faktorer i arbetet med våldsutsatta kvinnor (Ekström, 2016a). Den största skillnaden mellan kommunerna rörde det psykosociala stödets omfattning; medan vissa kommuner enbart informerade om kvinnojourernas arbete, erbjöd andra samtalskontakt med professionella terapeuter med utbildning om våld i nära relationer (se även Ekström, 2016a; Ekström, 2016c).

Det är just professionella terapeuter och deras arbete inom en kommunal specialiserad verksamhet mot våld i nära relationer som Mattsson (2011, 2013) har studerat med hjälp av observationer, intervjuer och dokument. Mattsson (2011, 2013) visar hur personalgruppen på den undersökta könsintegrerade specialenheten använde sig av skilda sätt att förstå våld i nära relationer – ett relationellt (systemteoretiskt) perspektiv respektive ett strukturellt feministiskt – och diskuterar perspektivvalens konsekvenser. Vid enheten förekom dessutom en mer individualpsykologiskt orienterad förklaringsmodell, företrädesvis i enskilda ärenden som inkluderade mycket grovt våld (Mattsson, 2011). Mattsson (2011:39) menar att denna typ av våld begripliggjordes genom att patologiseras.

Inom den undersökta enheten framstod anammandet av en ”helhetssyn” – det vill säga att olika perspektiv beaktades i arbetet – som en central utgångspunkt för verksamheten (Mattsson, 2011). Enligt Mattsson (2011, 2013) tog behandlarna samstämmigt avstånd från att enbart arbeta med kvinnor, ett arbetssätt som de förknippade med kvinnoorganisationer men också med hur socialtjänsten arbetat tidigare. Det fanns även ett gemensamt

motstånd mot att enbart använda en strukturell förståelse av våld och att se våldsfrågan som något som gäller mäns våld mot kvinnor, vilket några av de behandlare som Mattsson har talat med benämner ”det gamla paradigmet”. Detta trots att enheten vilade på grundantaganden om att våld är ett strukturellt problem där kvinnor och barn är särskilt utsatta. Mattsson (2013) visar att när behandlarna enbart använde sig av relationella perspektiv hamnade de i en relativism där kvinnors våldsutsatthet tenderade att inte sättas i fokus samtidigt som mäns våld neutraliserades. I en annan studie, om våld i barnavårdsutredningar, visar Mattsson (2017) hur socialsekreterarna framställde våld som en konsekvens av den utsatta sociala situationen. Våldet uppfattades som situationsrelaterat och möjligt att förändra samt sattes i samband med föräldrarnas kontrollförlust, och betraktades inte som systematiskt eller kopplat till makt och kontroll.

Komplex målgrupp och anpassade insatser

Inom forskningen har heterogeniteten inom gruppen våldsutsatta givits ökad uppmärksamhet. Olikheter i behov och komplexa sociala och medicinska problem och psykisk ohälsa har fokuserats i ett antal studier (Hughes, Cangiano & Hopper, 2011; Lancaster, 2001; Martin, Moracco, Chang, Council & Dulli, 2008; Moracco m.fl., 2004). Denna utveckling kan ses som naturlig inom ett växande forskningsfält, men kan samtidigt utgöra en utmaning mot föreställningar om kvinnors gemensamma erfarenheter och utsatthet. Lundy och Grossman (2004) visar exempelvis att såväl äldre stödsökande kvinnor (över 65 år) som yngre uttryckte stora emotionella och juridiska stödbehov och uppgav att de varit utsatta för mäns våld. Det var emellertid mycket vanligare bland äldre att uppges att de blivit utsatta av släktingar av båda könen (Lundy & Grossman, 2004). Forskningen belyser förbättringsområden och brister i erbjudna insatser samt drar slutsatser om otillräckliga medel för att kunna tillhandahålla adekvat stöd för specifika grupper. Rekommendationer ges om ökad utbildning för personal om exempelvis missbruk och psykisk ohälsa (Martin m.fl., 2008; Moracco m.fl., 2004) samt utbildning för att kunna bemöta en äldre målgrupp (Vinton, Altholz & Lobell-Boesch, 1997), förbättrad inskrivningsscreening om missbruk, nedskrivna riktlinjer och rutiner för remisshantering och ett arbete för att få till stånd fler avtal med

behandlingsinsatser för personer med missbruk och psykisk ohälsa i syfte att ge klienterna den hjälp de behöver (Martin m.fl., 2008; Moracco m.fl., 2004).

I ett svenskt sammanhang har så kallat *särskilt utsatta grupper* fått mycket uppmärksamhet inom forskningen under de senaste två decennierna, exempelvis våldsutsatta kvinnor med funktionshinder (Bengtsson-Tops, 2004; Finndahl, 2001), kvinnor i missbruk (Holmberg, Smirthwaite & Nilsson, 2005) och kvinnor som tillhör olika etniska minoriteter (Fernbrant, 2013; Fernbrant, Essén, Östergren & Cantor-Graae, 2013). I en amerikansk kontext fokuseras inte sällan särskilda kulturyrtringar hos våldutsatta *women of color* och andra minoriteter. Här kan nämnas Kasturirangan och Williams (2003) som menar att stödsamtal med kvinnor av latinskt ursprung bör anpassas till kvinnornas behov och beröra ämnen som genussocialisering och familjenormer. Haaken och Yragui (2003) belyser på ett liknande sätt hur *women of color* ofta förväntas kunna hålla ihop familjen men att söka sig till en kvinnojour kan uppfattas som att överge den, eftersom majoriten av de amerikanska kvinnojourerna har hemliga adresser vilket mer eller mindre tvingar kvinnor att gå under jorden. Här finns även Brownell och Ko (2013), som lyfter fram olika grupper av våldsutsatta kvinnor med en gemensam migrationserfarenhet – latinamerikanska, asiatiska, östeuropeiska och papperslösa kvinnor – och deras särskilda behov och risk att utsättas för våld samt svårigheter att få tillgång till social och rättslig hjälp. Rädsla för utvisning, religiositet samt en konflikt mellan amerikanska normer kring familjeliv, äktenskap och jämställdhet visavi de normer som kvinnorna har med sig är några av de hinder som radas upp. Brownell och Ko (2013) talar om en patriarkal och familjeorienterad "latinokultur" och en förväntan att kvinnor ska underordna sig och att familjen oavsett omständigheter ska hållas samman.

Denna typ av studier fokuserar specifika grupperns särskilda behov och upplevda problem i mötet med samhällets stödfunktioner och mynnar ofta ut i konklusioner om att insatserna måste kulturanpassas på olika sätt. Exempelvis argumenterar Haaken och Yragui (2003) att idén om hemliga jouradresser härstammar från den feministiska kvinnojoursrörelsen och att öppna jourer vore ett bättre alternativ för *women of color*. Singh och Hays (2008:100) menar att stödgruppsmetoden som undersökts i relation till en samling sydasiatiska kvinnor även passar andra *women of color* eftersom

många ”kulturella grupper” värdesätter kollektivism, har erfarenhet av förtryck, uttrycker misstro mot individuellt samtalsstöd, önskar stöd bland människor med liknande kulturell bakgrund och vill dölja eventuella psykiska problem.

I Sverige pågår en liknande debatt om ”hedersvåld”, där våld sammankopplas med kultur och normer hos vissa grupper av migranter (se t.ex. Schlytter & Linell, 2008), samtidigt som det finns en kritisk diskussion som problematiserar dylika kulturellrelaterade förståelser (se t.ex. Alinia, 2011; Carbin, 2010). Genom en analys av offentligt tryck, utredningar, länsstyrelsesatsningar och riksdagsdebatter under åren 1995–2008 har Carbin (2010) i sin doktorsavhandling undersökt hur hedersrelaterat våld har vuxit fram som en politisk fråga i Sverige. Kulturella förklaringar, där våld mot unga invandrarkvinnor ses som en följd av patriarkala och icke-svenska värderingar hos vissa grupper av invandrare, har dominerat, även om förklaringar grundade i en feministisk analys där våldet betraktas som en del av mäns våld mot kvinnor, liksom förklaringar som pekar på strukturell rasism, har förekommit i den politiska debatten (Carbin, 2010).

Barnperspektiv

Barn som upplevt våld i familjen och deras erfarenheter har uppmärksamats allt mer inom forskningen under senare år. En gemensam grund inom denna tradition är att barnet ses som aktör och som förmögen att både uppleva, förstå och tala om våld, vilket också gör att forskningen betonat betydelsen av att uppmärksamma hur barn påverkas av våld i nära relationer (se t.ex. Dahlkild-Öhman, 2011; Eriksson & Näsman, 2011; Øverlien, 2011, 2012). I sin avhandling visar Dahlkild-Öhman (2011) att lagstiftarens intentioner att göra barn delaktiga i familjerättsutredningar inte implementerats bland familjerettssekreterare inom socialtjänsten och hon betonar (könade) diskursers betydelse för att våld ska synliggöras och tas på allvar. Dahlkild-Öhman (2011) talar om behov av ett radikalt lärande och diskursskiftet, där fokus ska läggas på kön och barn som utsatts för pappas våld mot mamma snarare än könsneutralitet. Med fokus på barns villkor för delaktighet, undersöker Eriksson och Näsman (2011) deras upplevelser av möten med familjerättsutredare inom socialtjänsten. Att barnen får information om sammanhanget för utredningssamtalen, blir hörda, får

hjälp att sätta ord på våldet, får skydd och hjälp att förstå själva rättsprocessen är viktigt i dessa möten (Eriksson & Näsman, 2011:121–131).

Enligt en liknande logik visar Øverlien (2011), i en undersökning om barn på kvinnojourer i Norge, att de intervjuade barnen saknade information om anledningen till jourboendet men också om var de befann sig. Barnen kunde inte ta emot besök och förväntades hålla kvinnojoursadressen hemlig och de fick heller ingen uppföljning. Genom en metaanalys av forskningsstudier om barn på kvinnojourer konkluderar Selvik och Øverlien (2015) att barn med erfarenhet av upprepade jourvistelser hade begränsad tillgång till stödresurser och löpte risk för en rad sociala och psykologiska svårigheter. Øverlien (2011) menar att kvinnors behov av skydd givits prioritet framför barns behov och hon skriver om konfliktfyllda perspektiv.

Avslutande reflektioner

Med hjälp av tidigare forskning har jag i detta avsnitt belyst dynamik och perspektivspänningar inom olika delar av stödfältet, såväl inom kvinnojourerna som i socialtjänstens arbete. Jag har visat hur perspektivval, olika sätt att förklara våld samt former för organisering har betydelse för vilka som får hjälp och hur arbetet med våld i nära relationer organiseras och praktiseras. Jag har även visat att forskningens fokus delvis förskjutits då barnen lyfts fram allt mer, samt att forskare tolkar fältet, och vilka diskurser som präglar arbetet med våldsutsatta kvinnor och barn, på olika sätt. Merparten av bidragen, såsom Lombard och McMillan (2012), Mattsson (2011, 2013, 2017) samt Singh och Hays (2008), belyser vikten av en strukturell feministisk analys av våld eftersom maktomedvetna förhållningssätt i arbetet med våld i nära relationer riskerar att skymma sikten för våldets komplexitet, skuldbelägga kvinnor genom att förskjuta ansvaret för våldet från utövarna till de våldsutsatta kvinnorna som blir ansvariga för att skydda eventuella barn, samt riskerar att underbygga livsberättelser där kvinnor skuldbelägger sig själva. Losekes (2003a) bidrag har en annan ingång och lyfter tvärtom fram att ett könsmaktsperspektiv kan innebära styrning och begränsningar i vilka berättelser som kan berättas.

Jag har även belyst att våldsutsatta stödsökande kvinnor beskrivs som en heterogen grupp, samtidigt som interventioner för våldsutsatta kvinnor anses behöva ta hänsyn till gruppbaserade behov. Olika minoriteter – företrädesvis *women of color* – konstrueras som särskilt familjeorienterade och homogena med inbördes likartade behov (se t.ex. Singh & Hays, 2008). Forskningen om specifika kategorier av våldsutsatta kvinnor kan sägas problematisera och ifrågasätta en vit medelklassnorm. Samtidigt bjuder den in till en diskussion om olika gruppers särart och särskilda behov där kultur riskerar att cementeras som statisk. Jag tolkar detta som ett ifrågasättande av den feministiska grundtesen om kvinnors underordning och gemensamma erfarenheter av våld och förtryck. De utvecklingstendenser som jag har uppmärksammat har enskilt och sammantaget gjort det möjligt att ifrågasätta ett hjälparbete som tar sin utgångspunkt i kvinnors gemensamma erfarenheter som underordnade män, det vill säga det som har varit utgångspunkten för ett ”traditionellt” kvinnojoursperspektiv.

Med avstamp i tidigare forskning om perspektivvalens och organiseringens betydelse för praktiken samt resonemang där vissa kategorier av våldsutsatta kvinnor lyfts fram som essentiellt annorlunda än andra kvinnor, kommer jag i avhandlingens analyskapitel att fördjupa kunskapen om hur arbetet iscensätts i relation till olika problemförståelser och traditioner, med särskilt fokus på särskiljande och exkluderande praktiker, inom såväl jourer som specialenheter. Aktörerna förhåller sig till varandra inom ett gemensamt stödfält vilket bäddar för frågor om förändring och ytterligare aktualiserar frågor om fältets utmaningar och spänningar.

Disposition

Avhandlingen består av nio kapitel. I detta första har jag introducerat det stödfält som är föremål för mitt forskningsintresse, samt redogjort för syfte och frågeställningar, liksom tidigare forskning som belyser och problematiserar perspektivens betydelse i arbetet med våldsutsatta kvinnor. Kapitel 2, metodkapitlet, rymmer en detaljerad återgivning av avhandlingsstudiens planering och genomförande, det vill säga, hur, när och varför jag har samlat in vilket empiriska material. Det inkluderar dessutom etiska över-

väganden och resonemang om hur bearbetning och analys av insamlat material har gått till. De teoretiska perspektiven, som fångar dynamik och hierarkier inom fält, presenteras i kapitel 3. Kapitel 4 behandlar hur våld mot kvinnor har etablerats och utvecklats som ett socialt problem på den politiska agendan i Sverige, samt vilka dominerande och konkurrerande våldsförståelser och konfliktytor som manifesteras i frågans historiskskrivning. Kapitel 5 handlar om kvinnojourernas nya roll och belyser den pågående byråkratiseringen inom jourerna och närmandet till socialtjänsten. I kapitel 6 analyserar jag två parallella, stundtals motstridiga, stödideal som genomsyrar arbetet med våldsutsatta kvinnor på stödfältet. Kapitel 7 rör specialiteternas professionella inramning av behandlingsarbetet, om inre och yttre gränser, hantering av arbetsuppgifter som bryter mot förväntningarna samt den professionella inramningen implikationer. Kapitel 8 fokuserar hur feministiska ideal – systerskap och våld som kollektiv identitet – utmanas och villkoras inom jourerna och har svårt att få fäste inom specialiteterna. I det nionde och sista kapitlet summerar jag avhandlingens huvudresultat och lyfter frågan om fältets förändring och urholkade feministiska doxa för en mer övergripande analys. Därpå följer en engelsk sammanfattning.

2. Metod och material

För att besvara avhandlingens syfte och frågeställningar valde jag att genomföra ett etnografiskt inspirerat fältarbete med flera olika insamlingstekniker (jfr Bernard, 1994; Silverman, 2007, 2015). Metoddesignen är motiverad utifrån en ambition att undersöka stödfältet och belysa forskningsfrågorna ur flera vinklar och främja empirisk komplexitet. Den är emellertid inte motiverad utifrån argument som tar avstamp i en mer realistisk tradition där metodtriangulering ses som en väg att kontrollera validiteten genom flera datakällor och nå en objektiv, allmängiltig sanning i skärningspunkten mellan dessa (Johansson & Öberg, 2008; Patton, 2002). Det empiriska materialet inkluderar fältanteckningar från deltagande observationer, intervjuer samt verksamhetsdokument. Därutöver samlade jag i början av mitt avhandlingsarbete in ett enkätmaterial där representanter från lokala kvinno- och brottsofferjourer samt kommunala specialenheter svarade på frågor om sina respektive verksamheter ($n = 207$). I tablå 2 har jag gjort en översiktlig sammanställning av empirin.

Tablå 2: Sammanfattning av studiens empiriska material

Materialtyp	Beskrivning
Deltagande observationer	40 tillfällen vid två verksamheter, varav 15 dagar vid en ideell kvinnojour och 25 dagar vid en kommunal specialenhet.
Intervjuer	24 inspelade intervjuer med 32 personer från åtta verksamheter (fem kvinnojourer och tre kommunala specialenheter).
Dokument	Policydokument och verksamhetsbeskrivningar från riksförbunden Roks och SKR/Unizon, lokala kvinnojourer och från kommunala specialenheter samt ett par offentliga utredningar om våld mot kvinnor och våld i nära relationer.
Enkät	320 mottagare. 207 enkäter/svar. Svarsfrekvens 65 procent.

Datainsamlingen påbörjades med ett observationstillfälle på en kvinnojour i juni 2009 och avslutades med en gruppintervju på en annan jour i december 2014. Insamlingen varvades med deltidsarbete och ett par långa föräldraledigheter och pågick således under flera år i överlappande steg med en koncentrerad fältperiod som sträckte sig från januari till juni 2012.

Härnäst kommer jag att redogöra för studiens urval och hur jag fick tillträde till fältet. Därefter kommer de fyra materialen – observationer, intervjuer, dokument och enkät – att beskrivas mer utförligt under egna rubriker, inklusive resonemang om bortfall och avgränsningar. Jag fortsätter med en diskussion om mina etiska överväganden och därefter en betraktelse av min egen förståelse. Avslutningsvis kommer jag att redogöra för hur jag har bearbetat och analyserat mitt empiriska material.

Urval och tillträde

Mitt forskningsintresse rör spänningar inom och mellan stödverksamheter för kvinnor som utsatts för våld i nära relationer. I den kvalitativa delen av datainsamlingen valde jag därför att fokusera verksamheter inom offentlig och ideell sektor som uttalat erbjöd olika insatser för denna grupp. Valet föll på lokala kvinnojouren anslutna till någon av de två kvinnojourensriksorganisationerna Roks och SKR respektive kommunala specialenheter. Stödverksamheterna valdes ut med hjälp av kontakter genererade av enkätstudien och min tidigare kunskap om fältet. För att öka möjligheten att få en spridning i materialet valde jag att kontakta ideella jourer som tillhörde olika riksorganisationer, verksamheter av olika storlek och i olika delar av landet, såväl mindre kommuner på landsbygden som kommuner i storstadsregioner. Urvalet motiverades utifrån att organisering och storlek ansågs kunna påverka erbjudna insatser och deras genomförande samt utifrån svenska kommuners långtgående självstyre, där socialtjänstlagens ramlagskaraktär ger stora tolkningsmöjligheter och därmed skillnader i social service för medborgare i olika hemkommuner. Mitt urvalsförfarande kan beskrivas som målinriktat eller ändamålsenligt och är vanligt förekommande i kvalitativ forskning, i motsats till slumpmässiga urval eller urval som gör anspråk på att kunna representera en hel population som är vanliga inom kvantitativ forskning (Bryman, 2011; Silverman, 2015).

Mellan april 2009 och mars 2012 kontaktade jag fyra kvinnojourer och tre specialenheter med en förfrågan till anställda och ideellt aktiva om att medverka i intervjuer. Sex verksamheter tackade ja (en kvinnojour svarade aldrig). I kontakterna med kvinnojourerna kunde det vara olika personer inom samma jour som svarade på mina mejl och bokade in intervjutid(er) medan jag i specialenheterna hade kontakt med samma personer (samordnare eller arbetsledare). Jag genomförde enskilda intervjuer med jourkvinnor och behandlare samt intervjuer i grupp.⁴ Vid två av verksamheterna, en kvinnojour och en specialenhet, genomförde jag dessutom deltagande observationer.

När jag under 2014 började skriva på avhandlingen och parallellt fördjupa analyserna uppfattade jag en viss asymmetri i det empiriska materialet. Kvinnojoursempirin var inte lika omfattande och upplevdes som mindre mättad än empirin från de kommunala enheterna (jfr Liedholm, 1999; Silverman, 2015). Omfattande organisatoriska förändringar gjorde att jag inte kunde fortsätta fältarbetet på den kvinnojour som jag tidigare följt genom intervjuer och observationer och jag beslutade mig därför för att göra ett par kompletterande intervjuer. Jag kontaktade tre kvinnojourer, samtliga tillfrågade svarade ja men en föll bort eftersom vi inte kunde hitta en tid för intervju som fungerade för både mig och intervjupersonerna. De nyttillkomna jourerna gav mig en chans att bredda materialet samtidigt som jag fick tillfälle att pröva mina tentativa analyser genom att ställa frågor om exempelvis administrativa arbetsuppgifter och kontakter med socialtjänsten. I slutet av 2014 genomförde jag en gruppintervju med jourkvinnor som fick avsluta materialinsamlingen då jag bedömde att mina tidigare analytiska iakttagelser hade bäring. Detta fenomen brukar omtalas som empirisk mättnad och innebär att nya intervjuer inte förefaller ”tillföra ny information” (Liedholm, 1999:169; se även Silverman, 2015).

Sammantaget samlade jag in etnografiskt material från åtta verksamheter: fem kvinnojourer och tre specialenheter. Samtliga hade anställd personal i någon utsträckning. Alla jourer, liksom en av specialenheterna, erbjöd

⁴ Jag använder begreppet *jourkvinnor* för samtliga kvinnor som arbetar på jourerna, oavsett om de är anställda med lön eller ideellt arbetande med stödsökande eller som styrelseledamöter. Jag använder begreppet *behandlare* för all personal på specialenheterna, oavsett utbildningsbakgrund. Begreppen *stödjare* och *hjälpare* använder jag som ett samlingsnamn för jourkvinnor och behandlare.

boende. Tre av kvinnojourerna var medlemmar i riksföreningen Roks, två tillhörde SKR. Kvinnojourerna vände sig till kvinnor och deras barn medan de tre kommunala specialenheterna vände sig till kvinnor, män och barn, såväl våldsutsatta som våldsutövare, och hade anställda kvinnor och män i personalen. För att underlätta läsningen och i syfte att kunna hålla isär verksamheterna i den fortsatta framställningen har jag valt att benämna dem Jouren, Kvinnojour B, Kvinnojour C, Kvinnojour D och Kvinnojour E respektive Specialenheten, Specialenhet B och Specialenhet C.

Inom samhällsvetenskaplig forskning och gängse metodlitteratur diskuteras hur forskare förhandlar om tillträde till fältet och riskerar att stöta på problem. Så kallade grindvakter kan försena och hindra datainsamlingen genom att vägra tillträde samt styra vilka personer som forskaren kan få möta (Alvesson & Deetz, 2000; Andersson & Swärd, 2008; Broadhead & Rist, 1976). Under mitt fältarbete stötte jag aldrig på någon omöjlig grindvakt och jag upplevde tvärtom *entry*-processen som smidig. Warren (2001) och Bernard (1994) har uppmärksammat betydelsen av forskarens kön i fältarbete och det är troligt att mitt kön underlättade, eller till och med var en förutsättning för tillträdet och den information som jag fick tillgång till. Jag blev väl mottagen och under fältarbetets gång fick jag positiv återkoppling både muntligen och i enkätens fritextsvar, som vittnade om ett genuint intresse inom verksamheterna av att bli beforskade. De tillfrågade uppskattade möjligheten att dels få tid att reflektera över det egna arbetet, dels kunna bidra med kunskap och få arbetet belyst. Min bakgrund som socionom med arbetslivserfarenhet från såväl praktiskt som mer strategiskt arbete med våldsutsatta kvinnor liksom mina tidigare kontakter med kvinnojoursriksorganisationerna och verksamheterna genom enkätundersökningen bidrog förmodligen till det positiva mottagandet. Urvalet inkluderade dock inte verksamheter och personer som jag kände sedan tidigare.

Deltagande observationer

I detta avsnitt kommer jag att presentera de två verksamheter, en kvinnojour och en specialenhet, som jag har följt genom deltagande observationer. Därefter kommer jag att redogöra för omfattningen av mitt fältarbete, vilka

områden som jag (inte) tilläts observera samt föra ett resonemang om fältanteckningar och min forskarroll.

Presentation av Jouren

Den ideella kvinnojour, hädanefter *Jouren*, som jag har följt på nära håll genom observationer, intervjuer och läsning av lokala dokument ligger på en undanskymd plats i ett bostadsområde i utkanten av en mindre svensk stad. Jouren är inrymd i en uppskattningsvis hundra kvadratmeter stor kontorslokal i ett flerfamiljshus. Det finns inga skyltar som vittnar om vilken typ av verksamhet som huserar i lokalerna. På adressen ryms kontor och rum för möten och samtal. Kvinnojourslokalen består av två större och ett mindre rum i fil samt en liten toalett och ett kök. I det mindre rummet finns leksaker och de två större rummen används som kontor respektive samlingslokal. Utanför toaletten står en tvättmaskin som används till att tvätta skänkta kläder till stödsökande, samt för att tvätta handdukar och andra textilier. Köket har enklare utrustning, som kylskåp, mikrovågsugn, vattenkokare och ett par kokplattor. Det är relativt väl tilltaget och möblerat med ett par köksbord och tillhörande köksstolar och används främst för att förbereda te och kaffe till för- och eftermiddagsfika samt för att värma, och ibland äta, medhavd lunch. Eftersom köket, bortsett från toaletten, är det enda rum som har en dörr att stänga, används det ibland för samtal med stödsökande kvinnor, telefonsamtal och möten eller när det av någon annan anledning finns behov av avskildhet.⁵ Det skyddade boendet, i form av två möblerade lägenheter av mindre storlek för stödsökande våldsutsatta kvinnor och deras barn, finns på en annan plats. Där finns köks- och städutrustning samt dusch- och tvättmöjligheter samt en, delvis spärrad, fast telefonlinje.

Jouren drivs som en förening och är ansluten till riksorganisationen Roks. Styrelsen består av en ordförande, en kassör, en sekreterare, några ledamöter och ett par suppleanter, varav några poster är vakanta. Under mitt fältarbete kommer jag i kontakt med drygt tio kvinnor som på ett eller annat vis är

⁵ Lokalerna möblerades om flera gånger under åren 2009–2012 då jag var i kontakt med Jouren. Vid ett tillfälle stod t.ex. köksborden uppställda i ett av de större rummen och köksutrymmet var möblerat med soffor för samtal med stödsökande.

engagerade eller planerar att bli engagerade i jourarbetet. Fem av dessa har jag valt att ge fingerade namn: jag kallar dem Barbro, Ulrika, Tove, Britta och Julia. De fyra förstnämnda har centrala funktioner i Jouren medan Julia relativt nyligen bott i Jourens boende och planerar att så småningom börja jobba som jourkvinna. Under den första halvan av 2012, då jag genomför merparten av mina observationer, finns en heltidsanställd jourkvinna på Jouren: Barbro. Hennes tjänst finansieras med hjälp av lönebidrag. Hon har arbetat på Jouren sedan 2007 med olika sysselsättningsgrad och är dessutom sekreterare i styrelsen. På Jouren arbetar också Ulrika sedan en tid tillbaka. Hon är nyttillträdd ordförande i Jourens styrelse och har dessutom en kortare tidsbegränsad deltidsanställning på 25 procent som finansieras med hjälp av statliga projektmedel. Ulrika uppskattar själv att hon arbetar mer än heltid med jourarbetet, det vill säga ungefär 30 obetalda timmar i veckan (utöver de 10 timmar hon får betalt för). Hon har främst administrativa uppgifter: att söka och avrapportera projektmedel, leta sponsorer och hålla kontakt med och samordna de ideella jourkvinnornas arbete.

Barbros arbetsuppgifter kan beskrivas som mer varierande: från stödsamtal med kvinnor som bor i någon av Jourens lägenheter eller kvinnor som har sitt boende någon annanstans, till planering av självhjälpsgrupper och att följa med som stödperson vid rättegång, läkarbesök eller andra myndighetskontakter. Stödsamtalens omfattning och utformning varierar, de tidsbokas oftast och äger rum på själva kvinnojourskontoret, men de kan också uppstå spontant i boendet och dess vardagsmöten och det händer att kvinnor ringer eller dyker upp spontant på kontoret. Hon tar också olika myndighetskontakter för boende kvinnors räkning, liksom utför praktiska och administrativa uppgifter såsom återrapportering av projektmedel och betalning av räkningar. Barbro kallar även till och samordnar månatliga möten för jourens aktiva medlemmar, utbildningsträffar och årsstämman, samt representerar Jouren på olika nätverks- och samverkansmöten, möten med socialtjänsten, revisorer etc. Tillsammans med delar av styrelsen medverkar hon också vid olika utbildningsdagar som Roks eller en regional sammanslutning av lokala kvinnojourer anordnar. Barbro håller även i internutbildningen ("studiecirkeln") som nya jourkvinnor förväntas gå. Utbildningen tar exempelvis upp vad det innebär att arbeta på en kvinnojour, hur våld mot kvinnor och barn tar sig uttryck och vilka konsekvenser det får, hedersrelaterat våld, våldets normaliseringsprocess, bemötande och vad jourkvinnor bör tänka på i samtal med kvinnor och så

vidare.⁶ Ibland gästas studiecirkeln av inbjudna föreläsare såsom polis från lokala familjevåldsroteln eller en kommunal samordnare för hedersrelaterat våld, andra gånger visas film om våld i nära relationer vilken därefter diskuteras. Utbildningen omfattar ungefär tio träffar på kvällstid.

Ytterligare en kvinna, Tove, har en central roll på Jouren. Hon är kassör i föreningens styrelse. Enligt egen uppgift tillbringar hon ungefär tre och en halv timme varje vardag på Jouren, och arbetar i intensiva perioder dessutom hemifrån på kvällar och helger med föreningens bokföring. Utöver Barbro och Ulrika, och delvis Tove, som vanligtvis befinner sig på jourkontoret under vardagar, arbetar ett par ideella jourkvinnor gentemot boendet och jourtelefonen. De vistas under min fältperiod enbart sporadiskt på kontoret. Däribland jourkvinnan Britta, vars nedlagda arbetstid motsvarar en halvtidstjänst, och ytterligare två jourkvinnor, som uppskattningsvis lägger ungefär en halv dag var i veckan på obetalt jourarbete.

Jouren har varken tillgång till lokalvårdare, vaktmästare eller personal som arbetar med informationsteknik, rekrytering eller administrativt stöd. Utöver stöd till kvinnor faller alltså en rad praktiska uppgifter på ett begränsat antal jourkvinnor: städning av kontor och boende, hantering av gåvor från privatpersoner och organisationer, installation av skrivare, marknadsföring, utbildning om våld och jourarbete till allmänheten, liksom interna föreningsrelaterade arbetsuppgifter som att se till att Jouren och jourtelefonen är bemannade, engagera nya jourkvinnor och samordna arbetet samt rekrytera avlönad kvinnojournpersonal. Styrelsen har dessutom ett gemensamt arbetsgivareansvar för anställda.

Stödsökande kvinnor kan ringa dagtid till kvinnojournkontoret och under kvällar och helger turas ett par jourkvinnor om att ha hand om den mobila jourtelefonen i sina egna hem. Samtliga jourkvinnor har svenska som modersmål. Jourtelefonen kan beskrivas som ett omfattande ideellt uppdrag. Den som har hand om jourtelefonen behöver kunna gå ifrån och prata ostört (en utmaning för jourkvinnor med hemmaboende barn) och även vara tillgänglig och med kort varsel kunna åka till jourlägenheterna och ta emot nya hjälpsökande kvinnor och eventuella barn. De kan därför

⁶ Normaliseringsprocessen handlar i korthet om att våldsutsatta kvinnor med tiden normaliserar det (eskalerande) våld som de utsätts för och gränserna för vad som uppfattas som okej och normalt flyttas eller kanske till och med suddas ut (Lundgren, 1991).

inte åka för långt hemifrån eller dricka alkohol under jourtiden. Jourkvinnan Britta, men också Barbro, tar ett stort ansvar för jourtelefonen och har vanligen jour en eller flera veckor i taget medan andra jourkvinnor, däribland Britta, hjälper boende kvinnor med sådant som barnpassning, bilskjuts och matinköp samt städning vid avflyttning. Jourkvinnorna tillhandahåller emellertid inte fysisk flytthjälp när kvinnor flyttar från jourboendet, såsom att bära möbler och köra flyttbil.

En studie av McMillan (2003) visar att ideellt arbetande kvinnor inom kvinnojouer och kriscentrum för våldtagna kvinnor i Storbritannien och Sverige hade betalda arbeten vid sidan av, men de jourkvinnor jag möter på Jouren saknar som regel reguljära heltidsanställningar. Ett par är pensionärer eller studenter, medan andra är sjukskrivna, arbetsökande och/eller har osäkra timanställningar, vilket gör att de oftast är tillgängliga för att utföra ideellt arbete under dagtid, förutom under sommaren då ett par jourkvinnor går på sommarvikariat inom omsorgssektorn. Flera av jourkvinnorna har kommit i kontakt med Jouren som stödsökande och berättar om egna erfarenheter av mäns våld i olika former. De har olika utbildningar och arbetslivserfarenheter. En av dem är utbildad undersköterska och har även kvalificerad yrkesutbildning med socialpedagogisk inriktning. En annan har arbetat länge inom vården och ytterligare en har lång erfarenhet av arbete på Försäkringskassan. En fjärde har hoppat av skolan tidigt och arbetar deltid med redovisning inom ett mindre företag (självlärd utan adekvat utbildning). Förutom jourkvinnan med kvalificerad yrkesutbildning, som räknas som högskolenivå, tycks ingen av jourkvinnorna, som jag kommer i kontakt med eller får kännedom om, ha genomgått högre utbildning vid högskola eller universitet.

Presentation av Specialenheten

Den kommunala enhet mot våld i nära relationer som jag har följt på nära håll genom deltagande observationer, intervjuer och inläsning av textmaterial, hädanefter omnämnd som *Specialenheten*, ligger i en mellanstor svensk kommun. Specialenheten är ett samarbete mellan ett antal kommuner. Det är enkelt för mig att hitta till Specialenheten genom att tydliga skyltar guidar mig. Lokalerna är inrymda i ett flervåningshus och inkluderar en handfull enskilda arbetsrum med skrivbord och sittgrupp, ett

gemensamt kontor, ett par toaletter för stödsökande respektive personal, ett stort lunchrum och ett par större samtalsrum för gruppsammankomster. Det finns också ett rum med leksaker och pedagogiskt material för barn och ett väntrum med tidningar att läsa och en enfärgad soffa prydd med färgglada kuddar. Tavor, mattor och andra textilier i olika färger bryter av mot de vita väggarna och atmosfären känns lugn och inbjudande. De ljusa lokalerna ger ett rymligt intryck och jag uppfattar inredningen som genomtänkt och enhetlig.⁷

Till skillnad från Jouren, som kan beskrivas som en mindre småstadsjour, har Specialenheten en omfattande verksamhet. Vid tiden för mitt fältarbete är åtta kvinnor och tre män anställda. Jag har valt att kalla dem för Madeleine, Birgitta, Roger, Lars, Siv, Lisa, Lotta, Katti, Helga, Lena och Torbjörn (som är arbetsledare). Flera av behandlarna har deltidstjänster och kombinerar arbetet med andra uppdrag, ofta med fokus på våld i nära relationer, inom polis och socialtjänst. En i personalgruppen har svenska som andraspråk. Majoriteten har genomgått utbildning vid universitet eller högskola, medan en eller eventuellt två personer saknar högre examina. Socionomutbildning är vanligast, men där finns även personer med annan socialt eller psykologiskt orienterad högskoleutbildning. Flera behandlare har lång arbetslivserfarenhet från socialt arbete. Egen våldsutsatthet framstår som en icke-fråga och till skillnad från jourkvinnorna på Jouren lyfter inte behandlarna fram sådana erfarenheter som en väg in till arbetet. Det finns inga ideellt arbetande personer på Specialenheten. Samtliga i personalgruppen är delaktiga i det dagliga arbetet, inklusive enhetens samordnare och enhetschef som i viss mån arbetar med individuella samtal och/eller kvinno- respektive mansgrupper.

Specialenheten är en del av socialtjänstens öppna verksamhet och beskrivs som en mottagning för samtal. Målgruppen inkluderar både våldsutsatta och personer som utövar våld. Enheten är ett resultat av en sammanslagning av ett par verksamheter som tidigare vänt sig särskilt till kvinnor/barn respektive män. Behandlarna tar vanligtvis emot stödsökande på sina respektive arbetsrum. Specialenheten har inget eget boende utan samarbetar med en ideell kvinnojour med boende i närområdet. Det finns ingen öppen

⁷ På grund av identifikationsrisk har jag valt en mindre detaljerad nivå för beskrivningarna av miljön på Specialenheten än beskrivningarna av Jouren.

mottagning och samtliga besök förbokas. Man ser helst att stödsökande ringer och berättar om sin situation under den dagliga telefontiden, men ärenden aktualiseras också via exempelvis polis, socialtjänst och kuratorer inom sjukvård och skola. Hembesök förekommer sporadiskt. Vanligen anger behandlarna att de försöker boka in ungefär fyra till sex besök om vardera 45 minuter på en dag. I praktiken blir det dock färre besök eftersom arbetstiden upptas av fler arbetsuppgifter, såsom personalmöten och utbildning, samt då det är relativt vanligt att stödsökande gör sena avbokningar eller uteblir. Det förs ingen journal men behandlarna gör vissa minnesnoteringar i samband med samtalen.

Utöver individuella samtalskontakter erbjuds olika samtalsgrupper för våldsutsatta unga tjejer och kvinnor respektive våldsutövande män. Enskilda samtal och gruppverksamhet kan beskrivas som två framträdande arbetsuppgifter. Det dagliga klientarbetet och komplexiteten i många stödsökandes livssituation inbjuder emellertid till mer praktiska och *casework*-liknande arbetsuppgifter, som behandlarna utför i anslutning till besöket och mellan besöken (jfr Hammerin & Larsson, 2012).⁸ Dessa kan delas in i: *stöd vid myndighetskontakter*, *samordning* samt *myndighetsutövning*. Stöd vid myndighetskontakter kan vara att följa med som stödperson när våldsutsatta kvinnor exempelvis vill göra en polisanmälan, när deras mål ska upp till rättegång, vid möten med familjerätten och sjukvården, men också kvinnojour, arbetsplats, blivande hyresvärd eller liknande. Samordning kan bland annat innebära att behandlaren, inte ansvarig socialsekreterare, arrangerar nätverksmöten för enskilda stödsökande eller koordinerar en flytt. Andra samordnande uppgifter kan vara att å kvinnornas vägnar hjälpa till att fylla i blanketter och formulär, skriva intyg och författa officiella skrivelser till exempelvis Migrationsverket, Migrationsdomstolen, hyresvärdar eller dylikt (exempelvis ansökan om att få förtur i den kommunala bostadskön av sociala skäl), eller att översätta formella skrivelser, ringa myndighetssamtal åt kvinnan, boka in möten med socialsekreterare och hjälpa till med ansökan om olika insatser. Denna typ av arbete inkluderar ofta många telefonsamtal, mejlkontakter och pappersarbete. Behandlare befattar sig även i någon mån med mer

⁸ *Casework* är en arbetsmetod i det sociala arbetets praktik där socialarbetaren på ett brett plan arbetar för att lösa sociala problem och möta behov hos individer och familjer (Richmond, 1965). Mary Richmond brukar beskrivas som en pionjär inom socialt arbete.

myndighetsutövande arbetsuppgifter, såsom barn i fara-anmälningar till socialtjänsten eller återrapportering till Frivården med information om huruvida en dömd våldsutövare fullföljer upprättad behandlingsplan. Utöver samtal, grupper och *casework* händer det undantagsvis att vissa behandlare utför mer informellt arbete såsom att tillhandahålla flytthjälp eller göra kortare rekreativresor eller besöka en nöjespark tillsammans med en familj.

Behandlarna på Specialenheten ägnar dessutom arbetstid åt kollegiala möten, kunskapsinhämtning och utåtriktat arbete. De träffas regelbundet internt, utöver arbetsplatsträffar, för att diskutera spörsmål för stödsökande, planera kommande utbildningsdagar för personalgruppen, fördela nya stödsökanden, samordna vem som kan ta emot akuta besök (och när) samt ansvara för att ta emot telefonsamtal under den dagliga telefontiden och lyssna av eventuella röstmeddelanden. Det finns även avsatt tid för både handledning med en extern, utbildad handledare och intern handledning där arbetsgruppen träffas utan handledare. Det förekommer vidare att behandlarna handleder socionomstudenter på praktik och kvinnojourspersonal eller konsulteras av myndigheter eller andra enheter inom socialtjänsten i ärenden som rör våld i nära relationer (jfr Hammerin & Larsson, 2012). Behandlarna deltar dessutom på kurser som ger licens att arbeta med vissa metoder och manualer och strävar efter att dela med sig av inhämtad kunskap inom personalgruppen. Likaså medverkar och föreläser behandlarna i olika utbildningsinsatser. Specialenheten ingår i olika nätverk och samverkar med exempelvis familjerätt och barnavårdsenhet inom den egna socialtjänstorganisationen samt med externa partners såsom polis, ungdomsmottagning, mödravårdcentral, barnavårdcentral, barn- och ungdomspsykiatri samt forskare från universitet och högskolor.

Fältarbete

Sammanlagt vistades jag 40 dagar (omkring 230 timmar) i de två verksamheterna, inklusive ett par enstaka tillfällen där jag enbart genomförde intervjuer och översiktliga observationer. Under observationerna gick jag vid sidan om jourkvinnor och behandlare i deras respektive dagliga arbete och strävade efter att fånga så mycket som möjligt. Inledningsvis ägnade jag mig åt att bli bekant med de personer som

arbetade i verksamheterna, bena ut vad arbetet bestod av och skapa mig en bild av hur den interna rollfördelningen och mötesstrukturen såg ut.

Materialinsamlingen på Jouren omfattar 15 observationstillfällen, främst under ett par veckor i mars 2012 och en vecka i juni 2012. Jag var oftast på plats mellan klockan 9.00 och 16.00, men ett par gånger stannade jag även på kvällen för att kunna närvara på möten och vid ett par tillfällen bara halva dagen. Arbetet på Jouren hade en snabbt föränderlig karaktär och jourkvinnorna upplevde en hög arbetsbelastning. Vid ett par tillfällen beslutade sig personalen för att ta ut kompensationsledigt eller arbeta hemifrån och det hände flera gånger att tider för möten och cirkelträffar ändrades med kort varsel. Detta gjorde att det ibland blev svårt för mig att närvara vid moment i arbetet som hade varit intressanta och värdefulla att observera.

Den större delen av tiden tillbringades på kvinnojourskontoret. Då jourkvinnorna, vilkas arbete jag följde, sällan besökte boendet och enbart ett fåtal kvinnor besökte kontoret för samtal kom jag inte i kontakt med så många hjälpsökande kvinnor som jag hade förväntat mig. Vid ett tillfälle var jourkvinnorna inbjudna att tala inför socialnämnden och jag följde då med och observerade mötet. Mellan varven upplevde jag att det var en utmaning att följa jourkvinnornas arbete eftersom de ofta arbetade var och en för sig på kontoret, där de skrev på sina datorer, ringde eller skickade textmeddelanden med sina mobiltelefoner. För att få inblick i arbetet var jag tvungen att själv vara aktiv och ställa frågor.

Materialinsamlingen på Specialenheten är främst koncentrerad till fyra veckor i januari, februari och mars 2012, därtill ett par ströddagar. Sammantaget vistades jag i verksamheten vid 25 tillfällen. Vanligtvis var jag på plats mellan klockan 8.15 och 16.30, någon gång stannade jag även en bit in på kvällen, vid ett par tillfällen var jag enbart på plats halva dagen. Jag observerade också en utbildningsdag förlagd utanför verksamheten. Under observationerna på Specialenheten fick jag inblick i stora delar av verksamhetens arbete. Jag var med på ärendemöten, satt med på telefontider, deltog vid utbildningstillfällen och samverkansmöten. Jag satt också med vid ett drygt tjugotal besök, dels observerade jag enskilda samtal och riskbedömningsamtal med stödsökande kvinnor på mottagningen, dels satt jag med och lyssnande till mer oplanerade samtal per telefon. Det bör noteras att vid telefonsamtalen fick jag främst ta del av behandlarnas utsagor

eftersom ingen högtalartelefon användes. Personalgruppen tog ett gemensamt ansvar för mig men det var två medarbetare, som jag kallar Birgitta och Helga, som öppnade sina dörrar och efter inhämtat samtycke från de stödsökande lät mig vara med på samtal.

Fältarbetet på Specialenheten präglades av god *access*. Det var dock uttalat från början att jag inte skulle vara med på personalens grupphandledning. Jag fick inte heller, trots flera förfrågningar, möjlighet att vara med på enskilda samtal tillsammans med Siv och Lisa, som båda hade psykoterapeutisk vidareutbildning. Detta motiverades med samtalens terapeutiska natur och arbetsallians. Mitt material innehåller således enbart observationer av besök tillsammans med behandlare som har socionomexamen eller liknande. Kvinnogrupperna låg i planeringsfasen och kom igång först i slutet av min fältperiod, men jag fick vara med vid ett förberedande samtal med en kvinna som funderade på att börja i en sådan grupp. Jag satt också med vid en riskbedömningsintervju utifrån det manualbaserade instrumentet SARA (Spousal Assault Risk Assessment Guide).

Vid tidpunkter när det inte var möjligt att följa någon medarbetare och när det saknades aktiviteter på schemat uppehöll jag mig oftast i lunchrummet. Jag ägnade tiden åt att läsa, skriva ut fältanteckningar eller titta på utbildningsfilmer. Jag ställde även förtydligande frågor och småpratade med förbipasserande och kaffedrickande personal.

Fältanteckningar och forskarroll

Inom etnografisk metod betonas vikten av att föra så noggranna och förutsättningslösa fältanteckningar som möjligt (Emerson, Fretz & Shaw, 1995; Silverman, 2007, 2015). Detta har även varit min ambition och jag försökte i den mån det gick att skriva utförliga och begripliga anteckningar även när jag fick mycket information på en gång. Observationerna fokuserade i första hand vad jourkvinnor respektive behandlare gjorde i det dagliga arbetet, pratade om och var upptagna av, det vill säga det jag var intresserad av att studera, snarare än fylliga rumsliga beskrivningar eller, som Persson (2008) har belyst, beskrivningar av tingen och deras betydelser. På jouren befann jag mig mestadels på kontoret tillsammans med jourkvinnorna och jag använde min bärbara dator för att föra

fältanteckningar. Penna och anteckningsblock nyttjades enbart vid tillfällen som jag uppfattade som särskilt känsliga, såsom när en kvinna från det skyddade boendet kom till jourkontoret för att prata med Barbro om sin tidigare polisanmälan. På Specialenheten antecknade jag i anteckningsblock, men under vissa möten skrev jag direkt i datorn. Datoranteckningarna hyfsades till och de handgripliga fältanteckningarna renskrevs på datorn i nära anslutning till observationstillfällena.

Bernard (1994) skiljer mellan två olika observatörsroller: den deltagande observatörens och den observerande deltagarens. Min forskarroll kan inte statistiskt placeras i förhållande till dessa ytterpositioner utan snarare beskrivas som en rörelse inom ett kontinuum. I vissa sammanhang kände jag mig som "en i gänget". Jag var personlig i sociala sammanhang, tipsade jourkvinnorna om möjliga projektfinansiärer och bistod med viss hjälp när datorer och annan teknisk utrustning strulade. Vid ett par utbildningstillfällen, då behandlarna själva skulle göra övningar och testa arbetsmaterial, valde jag att delta aktivt istället för att sitta utanför och observera. Jag kom emellertid in i organisationerna utifrån med ett tydligt uttalat forskningssyfte och vanligtvis observerade jag skeenden snarare än interagerade i desamma. Jag var aktiv och tog egna initiativ och frågade om jag fick vara med på olika sammankomster. Vid behov ställde jag frågor men oftast satt jag tyst och höll mig passiv i diskussioner och informella samtal mellan kollegor för att undvika att styra händelseutvecklingen. På samma sätt försökte jag i möjligaste mån undvika att störa interaktionen mellan stödsökande och behandlare under de samtal med kvinnor som jag observerade på Specialenheten. När jag fick tillåtelse att vara med i rummet, började jag med att presentera mig men satte mig därefter bredvid kvinnan snett mittemot behandlaren, eller på en stol placerad som ett av tre hörn i en triangel. Detta var en på förhand bestämd strategi från behandlarens och min sida. Syftet med placeringen var att markera min roll som observerande forskare och mitt intresse för *behandlarens* arbete, inte kvinnans livshistoria. Under mitt fältarbete fick jag vid ett par tillfällen positiva kommentarer om min närvaro – att jag smälte in bra utan att för den skull bli osynlig. Min uppfattning är att de personer vars arbete jag har följt under fältarbetet känt sig bekväma, något som jag sätter i samband med min flexibilitet i att jag har kunnat pendla mellan olika observatörsroller.

Intervjuer och intervjupersoner

Utöver observationer har jag genomfört 24 intervjuer med 32 personer vid de 8 verksamheter som ingår i urvalet.⁹ För att underlätta läsningen och undvika onödig distans har intervjupersonerna tilldelats pseudonymer (istället för exempelvis nummer) och i utdrag ur gruppintervjuer har jag markerat namnen i fetstil för att lättare se vem som säger vad. I tablå 3 har jag gjort en sammanställning av antal intervjuer och intervjupersoner, samt listat de fingerade namnen.

De 24 intervjuerna består av 19 enskilda och 5 gruppintervjuer med 2 eller flera representanter för samma verksamhet. 21 intervjuer utfördes i respektive verksamhets lokaler. En intervju genomfördes i intervjupersonens hem, en annan på intervjupersonens andra arbetsplats och ytterligare en intervju genomfördes i en lokal som jag hade bokat för ändamålet. Intervjuerna är relativt jämnt fördelade mellan kvinnojourer (11 stycken) och specialenheter (13 stycken). Eftersom kvinnojoursintervjuerna i större utsträckning genomfördes i grupp består materialet av fler röster från kvinnojourerna. På specialenheterna har jag intervjuat 13 personer (10 kvinnor och 3 män): behandlare (ibland med samordningsansvar), arbetsledare och en stödsökande kvinna. På kvinnojourerna har jag intervjuat 19 kvinnor: anställda/före detta anställda, ideellt arbetande, styrelseledamöter och före detta stödsökande. En jourkvinna har intervjuats två gånger: först i grupp utifrån sitt engagemang som ideell jourkvinna och därefter i en enskild intervju eftersom det framkommit i den första intervjun att hon tidigare själv sökt stöd av jouren. En behandlare på Specialenheten intervjuades vid tre tillfällen. Detta var inget som vi från början planerade utan berodde på att behandlaren hade andra möten inbokade innan vi hann avsluta.

⁹ Utöver dessa intervjuer har jag samtalat med ett flertal nyckelpersoner inom området våld i nära relationer inom kommun, länsstyrelser, Socialstyrelsen och kvinnojourernas riksorganisationer. Dessa samtal ligger inte till grund för analysen utan kan liknas vid informantintervjuer och har använts som en ingång till att skriva avsnitt om bl.a. statliga medel till jourer och kommunala satsningar.

Tablå 3: Sammanställning av antal intervjuer och intervjupersoner samt pseudonymer per verksamhet

	Antal intervjuer	Antal intervju- personer	Pseudonymer
Jouren	4	5	Britta, Tove, Ulrika, Barbro, Julia
Kvinnojour B	4	4	Camilla, Karin, Kristel, Maria
Kvinnojour C	1	2	Berit, Jenny
Kvinnojour D	1	4	Bodil, Carina, Etel, Gunilla
Kvinnojour E	1	4	Annie, Boel, Lillemor, Nadine
Delsumma (kvinnojourer)	11	19	
Speciolenheten	11	9	Birgitta, Helga, Lars, Lena, Lisa, Siv, Roger, Torbjörn
Speciolenhet B	1	1	Monika
Speciolenhet C	1	3	Dagny, Mona, Veronika
Delsumma (speciolenheter)	13	13	
Totalt	24	32	

Intervjuerna var av samtalsliknande karaktär där jag fick möjlighet att följa upp iakttagelser från observationerna. Som stöd hade jag en intervjuguide som jag modifierade något efterhand. Frågorna rörde hur en vanlig arbetsdag kunde se ut, rutiner, erbjudna stödsatser, stödsökandes kontaktvägar till verksamheten, samverkan och relationer med myndigheter och organisationer, verksamhetgemensamma perspektiv och arbetsmetoder samt huruvida det fanns myndighetsutövande inslag i arbetet. Jag frågade också om *empowerment* och hjälp till självhjälp, två vanligt förekommande begrepp i litteraturen om våldsutsatta kvinnor, ansågs vara en del i arbetet och hur ett *empowerment*-influerat arbete i så fall kunde se ut och vad det kunde syfta till. Syftet med intervjuerna var primärt att låta verksamhetsrepresentanterna få berätta om och reflektera över sitt arbete. Intervjuerna kan beskrivas som semistrukturerade, stundtals ostrukturerade, där intervjupersonerna själva fritt kunde formulera sina svar, till skillnad från bundna svarsalternativ (jfr Andersson & Swärd, 2008).

Jag genomförde två enskilda intervjuer med stödsökande kvinnor, en ideellt arbetande jourkvinna som tidigare sökt jourens stöd och en kvinna som hade pågående, men sporadisk, kontakt med en speciolenhet. Syftet med intervjuerna var främst att låta kvinnorna berätta om sina upplevelser av

stödkontakterna med jouren/specialenheten. Detta kom att bli ett av flera teman i intervjuerna. Den förstnämnda intervjun kom att beröra långt fler områden, såsom kvinnans mångåriga jourengagemang, nätverk, familjereationer och strategier hon använt sig av innan hon lämnade våldsutövaren. I den andra intervjun kom kvinnans livshistoria och våldserfarenheter, på hennes eget initiativ, i förgrunden. Jag upplevde dessa intervjuer som viktiga och intressanta. De bidrog med en mer heltäckande förståelse av verksamheterna, genererade nya frågor att ställa till jourkvinnor/behandlare och, inte minst, påminde mig om kvinnorna bakom statistiken. Eftersom den senare av de två intervjuerna inte besvarade avhandlingens övergripande forskningsfrågor (som rör en organisations- och professionsnivå) kom den dock inte med i den slutgiltiga analysen och har därför inte heller tilldelats någon pseudonym (vilket framgår av den sjunde raden i tablå 3).

Ljudupptagning och transkribering

Samtliga 24 intervjuer spelades in efter inhämtat samtycke. De varade vanligen omkring 1 timme och 15 minuter. Den kortaste var drygt 30 minuter (den första av tre intervjuer med en behandlare där vi var tvungna att avbryta) och den längsta 1 timme och 45 minuter. Sammantaget blev det nästan 30 timmars ljudupptagning. Min ambition var att från början vara grundlig och skriva ut intervjuerna i sin helhet och så ordagrant som möjligt eftersom jag tänkte att det kan vara svårt att på förhand avgöra vilka delar av intervjun som kan komma att bli analytiskt intressanta. Vissa undantag gjordes för kortare sekvenser om uppenbara sidospår eller småprat i samband med att jag lämnade ut informationsbrev och samtyckesformulär i början av intervjun. Efter varje avslutad utskrift lyssnade jag på ljudupptagningen i syfte att fylla i eventuella luckor eller oklarheter. Under utskrifterna gjorde jag genomgående översiktliga analytiska kommentarer i fotnoter.

Jag strävade efter att skriva ut vem som sade vad under gruppintervjuerna och eftersom intervjupersonerna ibland talade i munnen på varandra tog dessa transkriberingar mycket tid i anspråk. Jag skrev ut språkliga misstag, dialektala ord och utfyllnadsljud, många gånger i en följd utan skiljetecken. Jag inkluderade vanligtvis tydliga hummanden och markerade när intervju-

personerna avbröt varandra, högg av sitt tal mitt i ett ord eller när flera personer talade samtidigt. Jag använde mig av enkla citattecken för att markera ett citat i utsagan, exempelvis när intervjupersonerna exemplifierade hur ett samtal med en stödsökande kunde låta, eller när de återgav hur de själva kunde tänka och tala om något. Jag vill dock betona att det inte rör sig om en lingvistisk transkribering. I den skriftliga framställningen valde jag för läsvänlighetens skull att putsa utdrag ur transkriberade intervjuer genom att sätta ut skiljetecken och i viss mån ersätta talspråk och dialektala uttryck med skriftspråk. Egna anmärkningar och förtydliganden skrev jag inom hakparentes, [...] användes för att beteckna att ett eller ett par ord inuti ett citat uteslutits och [– – –] när fler än ett par ord uteslutits.

Dokument

Under fältarbetets gång samlade jag fortlöpande in textmaterial från Jouren och Specialenheten, och i viss mån även från övriga sex lokala verksamheter, samt från de två kvinnojoursriksorganisationerna. Bland annat dokument med information om verksamheterna, riktlinjer och kvalitetssäkring, riskbedömningsinstrument och självhjälpsgrupper. Därutöver gjorde jag egna sökningar på internet och laddade ned rapporter och information från hemsidor. Text ska här, i enlighet med Bergström och Boréus (2005), förstås i en vidare betydelse som inkluderar såväl fysiska som digitaliserade dokument. Dokumenten har varit viktiga för min förståelse av fältet och exempelvis dess riktlinjer och arbetsmetoder. Inför analysarbetet valde jag att gå vidare med ett urval av texter bestående av: internt kvalitets-säkringsmaterial från Roks (47 dokument daterade 2011, 27 daterade 2010); skriftliga budskap på väggar och whiteboards; värdegrund, etiska riktlinjer och stadgar från Roks; en barnhandbok skriven av Emma Wilén och utgiven av Roks 2010; kommunala verksamhetsbeskrivningar samt hemsidestext från såväl specialenheter som kvinnojoursriksorganisationerna. Därutöver valde jag under arbetet med det historiska kapitlet, det vill säga kapitel 4, att göra analytiska nedslag i två statliga offentliga utredningar – *Kvinnofrid* (SOU 1995:60) och *Våld i nära relationer: En folkhälsofråga* (SOU 2014:49). Urvalet motiverades utifrån att dessa dokument svarade

mot avhandlingens syfte och frågeställningar och eftersom jag gjorde bedömningen att ett alltför omfattande textmaterial skulle ha genererat en ytlig analys. Atkinson och Coffey (2004:58) menar att texter inte ska ersätta andra former av data och inte heller ses som ”transparenta representationer” av organisatoriska rutiner, beslutsprocesser eller professionella diagnoser”, det vill säga inte tas för säkra avspeglingar av ”verkligheten”. I linje med detta synsätt analyserades texterna som data i sin egen rätt och användes inte enbart för kontextuella bakgrundsbeskrivningar.

Enkät

Utöver intervjuer, observationer och dokument inkluderar datainsamlingen en webbaserad enkätstudie från 2010. För att skapa mig en nationell överblick och möjlighet att göra jämförelser mellan verksamheter som möter våldsutsatta kvinnor inom ideell respektive offentlig sektor skickade jag ut en enkät till samtliga lokala kvinnojourer anslutna till Roks och SKR, och brottsofferjourer anslutna till Brottsofferjourernas Riksförbund (BOJ), till ett mindre antal fristående jourer samt till de kommunala verksamheter mot våld som jag kunde identifiera. Enkätfrågorna rörde organisering, antal anställda och ideellt arbetande, övergripande perspektiv, erbjudna stödinsatser, vilka arbetsuppgifter som uppfattades som kärnan i arbetet samt om och hur man arbetade med *empowerment* och hjälp till självhjälp. Respondenterna gavs möjlighet att kommentera färdiga svarsalternativ och formulera egna fritextsvar. Enkätmaterialet är framträdande i mina analyser i kapitel 6, som behandlar två konkurrerande stödideal, men utgör i övrigt inte en primär datakälla. Det har likväl fungerat som en fond, som underbygger analyserna och det har givit mig god inblick i stödfältet. Enkäten spelade även en central roll i mitt kvalitativa urval av verksamheter att observera och rekrytera intervjupersoner från eftersom de flesta valde att fylla i kontaktuppgifter. Delar av enkätresultaten har publicerats i en vetenskaplig artikel (Helmersson & Jönson, 2015).

Jag fick hjälp med distribution av enkäten till de ideella jourerna via respektive riksorganisation. BOJ:s och SKR:s rikskanslier vidarebefordrade mitt mejl med enkätlänk och information till sina anslutna lokala jourer (80 BOJ, 82 SKR); Roks rikskansli tillhandahöll kontaktuppgifter medan jag

arrangerade utskicket till dess 127 medlemsjourer. Därutöver identifierade jag kontaktuppgifter till sex fristående jourer. De kommunala verksamheterna mot våld saknade rikstäckande organisering och det var ett tidskrävande arbete att hitta information om dem. Nationella organ såsom Kvinnofridslinjen, SKL och Socialstyrelsen kunde inte bistå med en överblick. Genom sökningar på Google och kommunhemsidor, egna kontakter, en kartläggning från Socialstyrelsen (2009a) och kontakter med ett par av länsstyrelsernas enheter för jämställdhet och våld i nära relationer identifierade jag 25 verksamheter som jag benämner specialenheter (dock inte nödvändigtvis utvecklade samtalsmottagningar med flera anställda).

E-postmeddelandet till de sammanlagt 320 mottagarna innehöll en länk till enkäten samt information om forskningsprojektet och enkätens del i detta. Ett tjugotal enkäter skickades ut per brev då jag saknade mejladress eller när representanter särskilt efterfrågat enkäten i pappersform. Det kompletterande pappersutskicket innehöll adresserade och frankerade svarskuvert. Efter det första utskicket valde jag att skriva ett mejl till specialenheterna där jag förtydligade varför jag ville inkludera offentligt organiserat stöd i forskningsprojektet. Flera ifyllda webenkäter från kommunala representanter inkom kort efter mitt utskick. Svarsfrekvensen bland specialenheterna är hög, vilket bekräftar studier som visat att en personlig prägel på mejl har en positiv effekt på svarsfrekvensen för webbaserade enkäter (Muñoz-Leiva, Sánchez-Fernández, Montoro-Ríos & Ibáñez-Zapata, 2010). 207 enkäter kvarstod efter att ofullständigt ifyllda enkäter rensats bort. Fördelningen framgår av tablå 4.

Tablå 4: Utsända respektive besvarade enkäter per verksamhet

Verksamhet/organisation	Anntal mottagare	Antal svar
Specialenheter	25	23
Kvinnojurer (Roks, SKR)	209	115
Brottsofferjourer (BOJ)	80	59
Oklar organisationstillhörighet	6	10*
Totalt	320	207

* Utöver fristående jourer inkluderar siffran ett par riksanslutna jourer som inte specificerat tillhörighet.

Efter ordinarie utskick skickades enbart en påminnelse ut, eftersom jag ville undvika att trötta ut respondenterna. Svarsfrekvensen landade på 65

procent, vilket kan bedömas vara tillfredsställande. Benägenheten att besvara postenkäter är ofta ganska låg och för webbaserade ännu lägre (Manfreda, Bosnjak, Berzelak, Haas & Vehovar, 2008). Innan enkäten skickades ut träffade jag riksrepresentanter från Roks, SKR och BOJ, vilka gav viktiga och insiktsfulla synpunkter som förbättrade enkäten avsevärt. Att riksorganisationerna stod bakom mig borde rimligtvis ha bidragit till en god svarsfrekvens, likaså att den var relativt kort och enkel att fylla i, samt att den riktade sig till anställda och ideella och gällde deras arbete, något som samtliga tillfrågade rimligen kunde säga något om.

Etiska reflektioner och överväganden

Våren 2010 etikprövades avhandlingsprojektet av regionala etikprövningsnämnden i Lund (Dnr 2010/115). Utöver dessa formaliteter förde jag under projektets planering, materialinsamling, analysfas och inte minst under skrivprocessen, ett kontinuerligt samtal om de etiska dilemman som kan uppkomma i ett forskningsprojekt som fokuserar stödsatser för våld utsatta kvinnor inom den offentliga och den ideella sektorn. Jag har under arbetet utgått från gängse forskningsetiska principer för samhällsvetenskaplig forskning om information, samtycke, nyttjande och konfidentialitet (att bara jag skulle kunna koppla en enskild individ till specifika intervjuvar/fältanteckningar) (Vetenskapsrådet, 2002, 2011).

Baserat på tidigare arbetslivserfarenhet från stödfältet föreställde jag mig under planeringsfasen att stödverksamheterna där jag skulle genomföra deltagande observationer hade korridorboenden i direkt anslutning till själva kontoret. Jag funderade kring asymmetriska relationer och risken att de boende kvinnorna skulle uppleva att jag gjorde intrång i deras privata sfär, eller känna sig tvingade att prata med mig, ett problem som bland andra Andersson och Swärd (2008) har uppmärksammat. Denna integrerade boendeform förekommer på stödfältet men inte där jag genomförde observationer. Specialenheten hade inget eget boende och Jourens lägenhetsboende låg på en annan plats. Jag rörde mig alltså inte i kvinnornas temporära hem, mer än flyktigt vid enskilda intervjuer på andra kvinnojourer, och jag kom sällan spontant i kontakt med boende kvinnor.

Vid intervjuerna började jag med att dela ut ett informationsbrev som intervjupersonerna gavs tid att läsa igenom. Brevet innehöll bland annat information om forskningsprojektet, vilka som stod bakom, att intervjupersonen närsomhelst hade rätt att utan förklaring avbryta sin medverkan och att hon/han gärna fick höra av sig med fler frågor, att intervjun (om intervjupersonen lämnade sitt samtycke) skulle komma att spelas in och att intervjupersonens namn och andra personuppgifter skulle komma att tas bort i kommande vetenskapliga publikationer. Därefter fick de möjlighet att ställa frågor till mig om projektet och om sin egen medverkan. Frågorna som ställdes gällde bland annat hur ljudinspelningarna skulle förvaras, mina erfarenheter från forskarutbildningen och när avhandlingen förväntades bli klar. Därefter delade jag ut samtyckesformulär, som samtliga intervju personer valde att skriva under. Efter intervjun satte jag in formulären i en pärm i ett låst kassaskåp (där också utskrivna intervjuer och fältanteckningar förvarades).

Under själva materialinsamlingen fördes också samtal om etik med de jourkvinnor och behandlare, vilkas arbete jag följde. Frågor som diskuterades var bland annat hur jag skulle förhålla mig till stödsökande kvinnor, som per definition befann sig i en utsatt position som hjälpsökande, när jag satt med under samtal och hur kvinnornas samtycke skulle inhämtas. På Specialenheten kom vi överens om att jag skulle hålla mig i bakgrunden och vänta i ett annat rum medan behandlarna frågade den berörda kvinnan om hon godkände min närvaro. Om kvinnan lämnade samtycke blev jag kallad till samtalsrummet. Vid ett par tillfällen då behandlaren inte kom ut från samtalsrummet hade antingen kvinnan nekat eller behandlaren bedömt att det inte var lämpligt att fråga kvinnan. Både på Jouren och Specialenheten undertecknade jag ett formulär där jag förband mig att inte sprida information om de stödsökande. Under observationerna fick jag ofta indirekt kännedom om flera stödsökande och i mina fältanteckningar lade jag vikt vid att inte skriva ut känslig information. Jag uteslöt alternativt kodade identitetsröjande uppgifter, som namn på de hjälpsökande kvinnorna, deras familjemedlemmar, partners, nuvarande och tidigare bostadsorter, arbetsplatser, skolor och språk. Jag var särskilt uppmärksam då kvinnan (och eventuella barn) levde med en allvarlig hotbild under skyddad identitet på hemlig ort. Jag bar med mig anteckningsboken hela tiden, och utskrivna anteckningsböcker förvarade jag i kassaskåpet på min arbetsplats.

För att skydda intervjupersonernas och de stödsökande kvinnornas integritet har jag, som nämnts tidigare, aidentifierat beskrivningarna och givit dem, orterna och verksamheterna fingerade namn. Ambitionen har varit att göra en transparent analys utan att för den skull avslöja någons identitet. Vissa av de undersökta enheterna är små och det är därför svårt att garantera den interna anonymiteten. På ett par ställen har jag valt att inte skriva ut de fingerade namnen för att göra det svårare att identifiera enskilda individer. Det har gått en tid sedan jag samlade in materialet och många av intervjupersonerna har slutat på grund av personalomsättning, omorganisationer, pensionsavgångar och nedläggningar, vilket ytterligare försvårar identifikation.

Förförståelse och projektets ingång

Under avhandlingsarbetet har jag till och från funderat över mina egna erfarenheter och kunskaper samt deras betydelse för mitt val av forskningsämne. En bit in på 2000-talet gjorde jag en termins socionompraktik i New York City på ett icke-vinstdrivande boende för personer utsatta för våld i nära relationer samt en kompletterande praktikvecka på en Roks-ansluten kvinnojour i Sverige. Sommaren därpå vikarierade jag på en kommunal specialenhet. 2006 till 2008 arbetade jag i en storstadskommun med ett projekt som syftade till att förbättra boendesituationen för våldsutsatta kvinnor i missbruk. Parallellt tog jag en magisterexamen i socialt arbete. Jag har således erfarenhet från olika delar av stödfältet och min egen positionering och mitt perspektiv kan i viss mån beskrivas som ambivalent. Jag definierar mig själv som feminist och tycker att det är viktigt att se de strukturer som ligger bakom sociala problem och att inte tappa bort ett maktperspektiv vare sig i det sociala arbetets forskning eller i dess praktik. I grunden är jag positivt inställd till att stat och kommuner tar ansvar för insatser för och skydd av kvinnor med erfarenhet av våld, samtidigt som jag hyser respekt för kvinnojoursrörelsen och anser att kvinnojourerna har en viktig funktion som både opinionsbildare och stödgivare. Min lojalitet ligger dock främst hos de kvinnor som har erfarenhet av våld och förtryck.

Den ursprungliga frågeställningen för avhandlingsprojektet fokuserade *empowerment* och begreppets översättning i policy och praktik på stödfältet. Bakgrunden var att *empowerment* många gånger angavs som en central utgångspunkt inom stödverksamheter för våldsutsatta kvinnor (se t.ex. Kasturirangan, 2008) men även i socialt arbete med kvinnor i andra utsatta livssituationer där kvinnor ska hitta vägar ur exempelvis fattigdom, prostitution och människohandel (Kabeer, 1999; Rowlands, 1997). I Sverige har begreppet lyfts fram i utbildningsmaterial om våldsutsatta kvinnor från Socialstyrelsen (2003, 2009b) riktat till socialtjänsten. *Empowerment* ligger även nära socialtjänstlagens portalparagraf, vilken betonar vikten av respekt för människors integritet och självbestämmande liksom frigörandet av egna resurser. När projektet skrevs fram visste jag, baserat på min tidigare arbetslivserfarenhet, att begreppet fanns med i vissa verksamhetsbeskrivningar från kommunala och ideella organisationer som arbetade med våldsutsatta kvinnor (se t.ex. Bennrup, Markgren & Rådenmark, 2008). Mitt intresse för frågan tog avstamp i den relativt nya trenden med kommunala specialenheter mot våld och de latenta spänningar som jag identifierade inom och mellan aktörerna på stödfältet. Jag ville undersöka hur det strukturförändrande arbetet och det individuella stödarbetet såg ut och huruvida ansatsen var förenlig med exempelvis myndighetsutövande inslag i arbetet, liksom om, och i så fall hur, den stödsökandes kön, klass, ålder och etnicitet influerade arbetet med *empowerment*. Projektet beviljades forskningsmedel av Brottsofferfonden med start januari 2010 (Dnr 09162/2011).

Under mitt fältarbete upptäckte jag att *empowerment* inte diskuterades i de verksamheter som jag följde på nära håll. Ett par behandlare lyfte under intervjuerna fram, som svar på direkta frågor, att ansatsen hade använts mer tidigare och att det, i verksamhetens linda, hade satt namn på arbetet med kvinnor. Begreppet nämndes spontant enbart vid ett enda tillfälle under mina deltagande observationer och det var tydligt att det levde på en policynivå, medan *empowerment*-prat inte förekom "naturligt" i praktikens vardag (jfr Silverman, 2007). Forskningsprojektets utgångspunkt var inte att utvärdera huruvida verksamheterna arbetade utifrån en på förhand bestämd *empowerment*-definition eller inte; snarare kan den beskrivas som konstruktionistisk med fokus på hur ansatsen definierades och förstods på fältet. Eftersom jag har strävat efter att vara lyhörd mot empirin och det som bryter mot min förförståelse har den ursprungliga forskningsfrågan

omformulerats längs vägen. Under materialinsamlingen upplevde jag periodvis att jag ”prackade” på fältet *empowerment*-begreppet genom mina intervju- och enkätfrågor. Samtidigt visade sig ingången och projektets upplägg, med blickfånget inställt på arbetet på kvinnojourer och kommunala specialenheter, vara fruktbara och generera många intressanta insikter och empiriska fynd. Det blev exempelvis tydligt att våldsutsatta kvinnor inte bara ansågs vara i behov av att stärkas och stöttas genom samtal, utan att de även många gånger ansågs behöva behandling, i betydelsen att förändras och jobba med sig själva (se kapitel 6 för en fördjupad diskussion om två parallella, stundtals motstridiga, stödideal).

Analysens gång

Davies och Esseveld (1989) betonar att en styrka med kvalitativ metod är att datainsamling och analysarbete sker parallellt. När jag skrev ut intervjuer och fältanteckningar, en process som jag i likhet med Braun och Clarke (2006) anser är central för att lära känna empirin, gjorde jag löpande analytiska noteringar. Några tidiga empiriska fynd var jourkvinnornas referenser till ”soc” och bistånd för boende, bearbetning av egna våldserfarenheter, behandlarnas retoriska upptagenhet av praktiskt arbete, deras särskiljande från jourernas arbete och att stödets utformning och retorik kunde relateras till olika våldsförståelser samt professionella och feministiska ideal.

I slutet av min materialinsamling uppfattade jag ett behov av att kunna ta mig an databearbetningen mer systematiskt. Jag valde att använda analysprogrammet ATLAS.ti. Jag importerade renskrivna fältanteckningar, intervjuutskriften, fritextsvar från enkäten och dokument. Därefter skapade jag koder i programmet utifrån mina tidiga iakttagelser och tentativa analyser, vilka tjänade som en grund för fortsatt tematisering och analysarbete. I syfte att djupgående bekanta mig med materialet läste jag i olika omgångar igenom intervjuutskriften, fältanteckningar, fritextsvar från enkäten och insamlade dokument. Det övergripande analysförfarandet kan beskrivas som en kvalitativ tematisk analys (Braun & Clarke, 2006; Silverman, 2015) med vissa neddykningar i en mer textnära ansats där språk och val av ord varit föremål för analytiskt intresse. Jag letade efter mönster,

men också motsägelser, i förhållande till avhandlingens syfte som fokuserade spänningar i det lokala arbetet på stödfältet: bakomliggande stödideal, hierarkier i arbetsuppgifter samt möjliga gemenskaper och exkluderingar mellan hjälpare och stödsökande. Jag reviderade syfte och frågeställningar efter hand. Intervjuutskrifter och fältanteckningar utgör merparten av materialet och även stommen i analyserna, medan statistik och fritextsvar från enkäten liksom dokument spelar en mer perifer roll i avhandlingen som helhet men desto större roll i enskilda kapitel.

Logiken bakom ATLAS.ti påminner om manuell kodning. Jag kopplade anat relevanta utdrag till passande koder (synliga i den högra marginalen) och skapade nya koder när jag identifierade nya intressanta utdrag eller kluster i materialet. Allt eftersom identifierade jag mer övergripande teman bland koderna, gjorde översiktliga dispositioner för respektive avhandlingskapitel, gick tillbaka till olika delar av materialet och strävade efter att fördjupa analysen, funderade, skrev, analyserade och skrev om. Jag pendlade således mellan analys, skrivande och empiriskt material i syfte att utöka min förståelse. Jag har främst arbetat induktivt. Att empirin skulle kunna tolkas och förstås med hjälp av begrepp såsom fält, yttre chock, doxa och gränsarbete, utkristalliserades i ett relativt sent skede även om gränsdragningar, Bourdieus fältansats och att olika sätt att förstå våld får konsekvenser för praktiken har funnits i bakhuvudet sedan materialinsamlingen.

3. Teoretisk ram: Kamp, hierarki och förändring inom fält

Under mina observationer på en ideell kvinnojour noterar jag något förvånat att den feministiska förståelsen av mäns våld mot kvinnor – som uttrycks i olika policydokument och på riksorganisationernas hemsidor – inte är lika uttalad i det dagliga arbetet på lokal nivå. Jag möter inte ett enat jourkvinnokollektiv som proklamerar kvinnokamp. Jourarbetet är emellertid organiserat runt en kvinnoseparatistisk tradition. Samtidigt visar det sig att jourkvinnor, liksom behandlare på de undersökta specialiteterna, stundtals tar ställning för stödsökande kvinnors barn snarare än mödrarna, liksom att män som hjälpare anses kunna utgöra goda förebilder för kvinnor och barn. Vissa av kvinnojoursrörelsens kärnvärden, såsom anonymitet och systerskap, framstår som svåra att realisera i praktiken och det förekommer beskrivningar av kvinnojourer som utförare av socialtjänst. Under datainsamlingen på specialiteterna observerar jag ett behandlarkollektiv som sätter kunskap och utbildning i fokus och är angelägna om en professionell framtoning: behandlare som uttrycker att de gärna vill arbeta mer med våldsutövande män och som gör olika former av gränsdragningar mot kvinnojourarbete, feministiska perspektiv på våld och praktiska arbetsuppgifter. Inom både jourer och specialiteter förekommer olika ”vi och de”-processer där vissa kvinnor sorteras bort eller framställs som annorlunda.

Det går inte att entydigt koppla ihop vare sig kvinnojourer eller specialiteter med ett specifikt perspektiv eller en position och det är alltså inte primärt en fråga om skillnader mellan de två verksamhetstyperna eller mellan jourer anslutna till olika riksförbund. För att svara på avhandlingens syfte och bringa klarhet i ett komplext empiriskt material har en teoretisk ram som rymmer förändring, hierarkier och maktförhållanden mellan

deltagare som förhåller sig till olika traditioner och problemförståelser på ett fält visat sig vara användbar. Utöver teoretiska nyckelbegrepp hämtade från Bourdieu – *fält*, *doxa*, *kapital* och *habitus* – använder jag en fältteoretisk ingång, presenterad av Fligstein och McAdam (2011, 2012), som ger verktyg för att förstå förändring inom och mellan fält, liksom näraliggande professionsteoretiska begrepp såsom *gränsarbete*, *inneslutning* och *stängning* (Abbott, 1988, 1995; Brante, 2009, 2014; Gieryn, 1983). Slutligen har Mauss (1975) modell där sociala problem studeras genom fem utvecklingssteg varit behjälplig både i mina analyser av hur våld mot kvinnor har utvecklats som ett socialt problem, genererat via kvinnojoursrörelsen, och för att rama in den övergripande fältutvecklingen. I den följande presentationen kommer jag att redogöra för avhandlingens centrala analytiska begrepp samt föra en kritisk diskussion om deras tillämpning, släktskap och eventuella brister.

Fält, doxa och kapital

Bourdieus teoribygge präglas av en syn på samhället som ett "socialt rum" där ojämlika makt- och resursförhållanden individuellt och kollektivt reproduceras. Dessa olika, mer eller mindre autonoma, områden där individer, grupper och positioner möts kallar Bourdieu för *fält*. Bourdieu är inte ensam om att ha teoretiserat fält och fältteoretiker använder begreppet på olika sätt. Martin (2003:28–31) skiljer mellan tre olika betydelser: 1) en topologisk ansats där fält utgör ett analytiskt område där personer eller institutioner kan positioneras baserat på olika förenklade dimensioner, 2) fält som organisering av krafter (med fysiken som modell), 3) fält som en plats för dispyter, ett "slagfält". Bourdieu använder sig av alla tre betydelserna men har betonat den tredje, som rör tävlan (Martin, 2003; Sallaz & Zavisca, 2007). Inom samhällsvetenskap beskrivs och används fältbegreppet ofta med utgångspunkt i en konfliktorienterad begreppsapparat (Broadly, 1998, 2008; Carlhed, 2011; DiMaggio, 1979). Även jag har funnit denna ingång fruktbar och i avhandlingen ser jag jourkvinnor och behandlare, lokala kvinnojourer och specialenheter liksom kvinnojours-

riksorganisationerna Roks och Unizon som deltagare¹⁰ inom ett gemensamt fält, som jag kallar för *stödfält*, där själva "tävlingen" främst står mellan olika traditioner och sätt att arbeta med våld.

Parallellt med begreppet fält använder Bourdieu varianter som "sociala fält", "kraftfält" och "slagfält" (Bourdieu, 1995), liksom "nätverk" och "konfiguration" (min översättning) (Bourdieu & Wacquant, 1992). I en studie om olika kulturella produktionsfält skriver han om att "delta i spelet" och om "strider" och "kraftförhållanden" (Bourdieu, 1995; Bourdieu & Wacquant, 1992). Bourdieus svaghet för omskrivningar och avsaknad av tydliga begreppsdefinitioner har konstaterats, och kritiserats, tidigare (se t.ex. Broady, 1988; DiMaggio, 1979). Bourdieu har svarat på denna kritik och motiverat användningen av öppna begrepp, exempelvis fält, med att det är en fråga om att empiriskt testa, inte på förhand stänga, begreppen (se t.ex. Bourdieu & Wacquant, 1992:95–97).

Inom ett fält finns, enligt Bourdieu, underförstådda och odiskutabla uppfattningar, *doxa*, som han beskriver på följande vis:

Practical faith is the condition of entry that every field tacitly imposes, not only by sanctioning and debarring those who would destroy the game, but by so arranging things, in practice, that the operations of selecting and shaping new entrants (rites of passage, examinations, etc.) are such as to obtain from them that undisputed, pre-reflexive, naive, native compliance with the fundamental presuppositions of the field which is the very definition of *doxa* (Bourdieu, 1990:68).

Reproduktion av *doxa* bidrar till en tröghet inom fält och därmed fältets överlevnad. Inom mitt forskningsområde är exempelvis de interna kvinnojourutbildningar, som nya jourkvinnor förväntas gå, ett sätt att skola in fältets deltagare i rätt *doxa*. *Doxa* är ett centralt analytiskt begrepp i avhandlingen. Jag använder begreppet med utgångspunkt i att ett fält kan rymma flera konkurrerande underförstådda uppfattningar. Inom det stödfält som jag undersöker har jag identifierat två parallella *doxor*: den ena tar avstamp i en feministisk kvinnojourstradition, den andra i en

¹⁰ I den fortsatta presentationen kommer jag att använda begreppen *deltagare* och *aktör* som synonymer.

professionaliserad socialtjänsttradition. Dessa två bryts mot varandra inom stödfältet och ageras ut i olika omfattning av deltagarna.

Ett fält är alltså enligt Bourdieu ett område för kamp och spänningar mellan skilda intressen, positioner och olika former av *kapital* (exempelvis ekonomiskt, politiskt, kulturellt eller socialt). Jag använder främst kapitalbegreppet i betydelsen resurser hos verksamheterna, snarare än resurser hos enskilda jourkvinnor och behandlare. Inom det stödfält som jag undersöker har deltagarna varierande tillgång till olika kapitalformer, såsom *kulturellt kapital* i form av utbildning eller *ekonomiskt kapital* i form av löpande budget eller kunskap om hur man upprättar en budget. Jag använder också kapitalbegreppet för att förstå de processer där stödsökande kvinnor med små kapitaltillgångar förfrämligas eller sorteras bort, medan andra med större kapital framställs som mer idealiska och möjliga att behandla. Tillgångar som formell socionom- eller terapeututbildning eller tidigare erfarenheter av våld tillskrivs olika betydelser inom olika delar av fältet, det vill säga värderas olika som symboliskt kapital. *Symboliskt kapital* är ingen självständig kapitalform utan ett samlingsnamn för olika typer av erkända kontakter, kunskaper och andra resurser som en person har tillgång till. Värdet av en typ av kapital blir symboliskt först när det betraktas som legitimt av andra på ett fält (Bourdieu, 1995; Bourdieu & Wacquant, 1992). De olika kapitalformerna utgör enligt Bourdieu (1995:16) ”differentieringsprinciper” på fältet där deltagarnas positioner präglas av överordning, underordning eller likhet. Deltagarna inom ett fält konkurrerar om rätten att definiera ”fältets syfte och värden” och i slutändan är det kapitalstarka aktörer som får rätt att bestämma vad som är god vetenskap, konst, politik – eller stöd – och som har makt att ”upprätta kriterier, kategorier och stängningar för rätt *doxa*” (Brante, 2014:120).

Habitus, kön och symboliskt våld

Det symboliska kapitalet skapar och reproducerar olika dispositioner, nedärvda och förvärvade under uppväxten, hemma och genom utbildning. De personer och grupper som möts på ett fält kan ha samma eller olika dispositioner, *habitus*, som formar människors handlingar, tankar, tal, värderingar och uppfattningar i olika sociala sammanhang, och som avgör

vad som är möjligt och omöjligt för dem i en viss situation (se t.ex. Bourdieu, 1995, 1999; Bourdieu & Wacquant, 1992; Broady, 2008). Det kan röra sig om vilka arbetsuppgifter behandlare och jourkvinnor anser vara passande eller inte, hur de utför sitt arbete och, inte minst, *på vilket sätt* de talar om och ramar in sitt arbete. Habitus visar riktningen för ont och gott och är en enhetsskapande princip som kan förklara samstämmighet inom en viss grupp (Bourdieu, 1995). Jourkvinnor och behandlare formar sin habitus genom bland annat utbildning och arbetslivserfarenhet.

Bourdieu (1995, 1999) betonar emellertid kontexten och det historiska sammanhanget, att det inte handlar om inneboende essenser hos vissa individer och grupper, utan snarare om egenskaper som dessa har vid en bestämd tidpunkt, till följd av att befinna sig i en viss position inom ett specifikt fält, och vikten av att dekonstruera de processer som omformulerar det kulturella och historiska till av naturen givna. Han beskriver sin utgångspunkt som att individer ”i högsta grad [är] aktiva och handlande (utan att för den skull göra dem till subjekt)” (Bourdieu, 1995:8). Bourdieu (1999:13) ser genus, det vill säga socialt skapat kön, som ”bekönade habitus” och menar att både män och kvinnor har internaliserat patriarkala ”historiska strukturer” i form av omedvetna matriser för varseblivning och värderingar. Det finns en inneboende tröghet i reproduktionen av patriarkatet, och förändring uppnås, enligt Bourdieu (1999), genom kollektiv organisering för att förändra de statliga och rättsliga institutioner som upprätthåller underordningen. Bourdieu förklarar dominansförhållanden, inte minst den manliga dominansens reproduktion, som ett resultat av en process där både den dominerande och den dominerade är med och reproducerar ojämlikhet (utöver institutioner såsom familj, kyrka, skola och stat) där exempelvis orättvis resurstilldelning, privilegier och dåliga levnadsförhållanden uppfattas som acceptabla och naturliga av alla parter. För att fånga detta fenomen introducerar Bourdieu (1999:11) begreppet *symboliskt våld*, som han definierar som ”ett milt, omärkligt våld som offren inte ser och som huvudsakligen utövas på rent symbolisk väg, via kommunikation och kunskap, eller, närmare bestämt, via misskännande, erkännande och i extremfallet känslor”. Symboliskt våld kan på ett teoretiskt plan förklara vissa dominansförhållanden som jag har identifierat på stödfältet, men jag vill betona att begreppet inte ska sammanblandas med det faktiska psykiska, sexuella och fysiska våld som jourkvinnor och behandlare möter i arbetet.

Bourdieu's habitusbegrepp kan således tillämpas på kategorin kön och flera feministiska forskare, såsom Moi (1994) och Skeggs (2000), har vänt sig till Bourdieu. Enligt Moi (1994) utvecklar grupper av människor, som delar liknande materiella och sociala villkor, en gemensam habitus och hon betonar att både klass och kön ingår i det sociala fältet. En könshabitus skapas genom en noggrann utbildnings- och uppfostringsprocess där sociala maktrelationer "ristas in" i våra kroppar och den uppkommer och uttrycks genom våra ansiktsuttryck, rörelser, gester, sätt att gå, vara och förstå världen (Moi, 1994:13). Hon menar att Bourdieus begrepp med fördel kan användas i feministisk forskning för att visa hur det går att sammanföra empiri på mikronivå med vardagliga detaljer och en analys av makt. Manlighet respektive kvinnlighet fungerar i de flesta sammanhang under aktuella samhällsförhållanden som positivt respektive negativt symboliskt kapital, enligt Moi (1994:17). I min studie har kategorin kön, hos såväl stödsökande som hjälpare, visat sig ha betydelse för dynamiken på stödfältet med uttryck i olika skiktningar. Bland annat i personalgruppen på Specialeenheten där stödsökande män utgör en efterfrågad målgrupp och kvinnliga behandlare uttalat önskar ta del av de manliga kollegornas kunskaper (men inte uttalat tvärtom).

Strategiska handlingsfält

Bourdieu's handlingsteori, med särskilt fokus på habitus-begreppet, har kritiserats för att vara deterministisk och statisk (Chodos & Curtis, 2002; Jenkins, 1982; Törnqvist, 2001). För att få verktyg som hanterar förändring och utveckling inom och mellan fält har jag därför valt att komplettera Bourdieus fältansats med Fligsteins och McAdams (2011, 2012) teori om aktörers kollektiva strategiska handlande inom så kallade strategiska handlingsfält (hädanefter *fält*). Teorin kan beskrivas som en syntetisering och vidareutveckling av Bourdieus handlingsteori, Giddens strukturerings-teori, nyinstitutionell teori, nätverksanalys och teorier om sociala rörelser (Fligstein & McAdam, 2011, 2012). Författarna menar att Bourdieu inte har ägnat omgivande fält och deras förmåga att påverka ett specifikt fält tillräcklig uppmärksamhet. Enligt Fligstein och McAdam (2012:24–25) ville Bourdieu kombinera struktur och aktörskap men fokuserar främst på

att fält existerar och formar aktörers beteenden och inte, som teorin om strategiska handlingsfält, på *förändring* (med undantag för att ifrågasättande av doxa kan ge en öppning till transformation eller upplösning av fält).

När jag använder fältbegreppet utgår jag från det som i min tolkning förenar Bourdieus med Fligsteins och McAdams fältförståelse: fält som ett avgränsat område i samhället där enskilda och kollektiva aktörer med olika mycket makt handlar utifrån sina respektive positioner. Fligsteins och McAdams ansats specificerar emellertid fältbegreppet och deras teori inkluderar flera relaterade analysverktyg som kastar ljus över det stödfält som jag har studerat. Inom fält finns enligt författarna *etablerade* deltagare, personer eller grupper med oproportionerligt inflytande jämfört med de så kallade *utmanarna*. Många fält har dessutom interna *styrningsenheter* som fungerar som ett smörjmedel för systemet som ser till att "fältets regler" följs (Fligstein & McAdam, 2011, 2012). Dessa enheter utgör en konserverande och stabiliserande kraft. Fältreglerna tolkar jag för övrigt som en variant av Bourdieus doxa-begrepp.

Fligstein och McAdam betonar att interna styrningsenheter inte ska blandas ihop med externa statliga strukturer som har jurisdiktion över hela eller delar av fältet. Ett fält kan bestå av olika enheter i det moderna samhällets institutioner, exempelvis statliga eller icke-statliga organisationer, grupper och sociala rörelser (Fligstein & McAdam, 2012). Författarna listar fyra utgångspunkter för ett fält: 1) det ska finnas någon form av enighet om vad som händer och vad som står på spel inom ett fält, 2) ojämn fördelning av makt mellan aktörer, 3) delad förståelse av fältets regler och 4) en gemensam tolkningsram för att individuella och kollektiva aktörer ska kunna förstå vad andra aktörer har för sig. Samtliga aktörer har inte nödvändigtvis samma förståelse av betydelsen av en enskild aktörs handlingar: på många fält har etablerade aktörer en tolkningsram för sin syn på fältet, som utmanarnas perspektiv står i opposition till (Fligstein & McAdam, 2011, 2012).

Teorin om strategiska handlingsfält syftar till att förklara dynamik inom fält och hur spelet mellan deltagare går till. Författarna betonar att bidraget ska ses som en generell teori för att förklara det som sker inom fält på en mesonivå. Fokus är således inställt på ett fälts underliggande strukturer för att förklara dess uppkomst samt perioder av stabilitet respektive omvandling och konflikt. Enligt Fligstein och McAdam (2011, 2012) händer det saker

inom fältet även i tider av stabilitet. En central tanke i teorin är att varje fält är inbäddat i ett komplext nät och att fältets stabilitet påverkas av ”signifikanta förändringar” på andra fält (Fligstein & McAdam, 2012:19). Dessa omgivande fält kan vara närbelägna eller avlägsna, under- eller överordnade (vertikala) eller på samma nivå (horisontella), liksom statliga eller icke-statliga. En viktig men till synes självklar distinktion är att statliga aktörer har mandat att intervensera och besluta om regler inom icke-statliga fält och därmed påverka dessas stabilitet (Fligstein & McAdam, 2011).

Ett fält kan destabiliseras genom *yttre chock* till följd av invasion av utomstående grupper, svåra kriser i samhället (exempelvis krig eller allvarlig lågkonjunktur) eller som jag beskrev ovan: betydelsefulla förändringar i omgivande fält som fältet i fråga är beroende av (exempelvis statliga ageranden i form av ändrad resurstilldelning eller lagändring) (Fligstein & McAdam, 2012:99–100). Författarna menar att gradvisa förändringar är vanligare än kris och snabba förändringar, och att orsaken oftare kan spåras till händelser på ett närbeläget fält än till inre processer eller att ett fält invaderas av nya aktörer. Ett strategiskt handlingsfält är många gånger en del av ett större fält som i sin tur är en del av ett ännu större, enligt samma princip som ryska dockor (Fligstein & McAdam, 2011).

Jag uppfattar de lokala kvinnojourerna och specialenheterna i min studie, samt deras anställda och ideella, som handlande deltagare på ett strategiskt handlingsfält, som jag kallar för stödfältet. Inom stödfältet finns dessutom flera interna styrningsenheter, till exempel kvinnojourriksförbunden, som hjälper till att upprätthålla fältets regler. Stödfältet och det arbete som sker där påverkas av händelser och förändringar på näraliggande fält och i externa statliga strukturer, såsom ett förtydligt ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn i socialtjänstlagen, förändrade anslag, liksom riktlinjer om hur arbetet mot våld ska bedrivas. Fältbegreppet blir ett fruktbart verktyg som ramar in min studie och möjliggör en analys där de olika deltagarna, utifrån sina respektive positioner, strider men också handlar kollektivt och kommer överens om vilket arbete som ska bedrivas, för vem och av vem utifrån olika sätt att definiera och förstå våld. Det möjliggör även en analys av mer genomgripande formeringar och omformeringar inom och mellan fält.

Gränsarbete, inneslutning och stängning

För att mer precist fånga de gränsmarkeringar, skiktningar och stängningsförsök, företrädesvis rörande behandlande samtal kontra praktiskt stödarbete, som jag har observerat på stödfältet har jag valt att inkludera ett par professionsteoretiska begrepp i avhandlingens teoretiska ram: *gränsarbete*, *inneslutning* och *stängning*. Dessa verktyg opererar i linje med den tidigare presenterade fältansatsen och är användbara för att förstå vad som sker när deltagare inom ett fält innehar olika mängd makt, intar olika positioner i relation till varandra samt strävar efter att etablera monopol över ett särskilt delområde på fältet.

Enligt Abbott (1988, 1995) utgör professioner ett eget system där de professioner som angränsar varandra tävlar internt och sinsemellan om jurisdiktion över särskilda områden (se även Carlhed, 2011). Det sociala arbetets praktik präglas av konstanta gränskonflikter (Abbott, 1995; Dellgran & Höjer, 2005). Här finns många otydliga gränssytor till andra professioner och därmed potentiella *boundary objects*, det vill säga arbetsområden som deltagare konkurrerar om (Dellgran & Höjer, 2005:249). Detta fenomen brukar omnämnas *gränsarbete* eller med den engelska termen *boundary work* (Dellgran & Höjer, 2005; Dunér & Olin, 2011; Gieryn, 1983). Bakgrunden till att vissa arbetsuppgifter har inkluderats i socialt arbete medan andra fallit bort, har enligt Abbott (1995:554) att göra med förhållandet till andra yrkesgrupper och huruvida dessa har lagt beslag på vissa arbetsuppgifter, snarare än avståndet till det sociala arbetets "innersta natur". Abbott (1995) använder metaforen *enclosure*, som jag har valt att översätta som *inneslutning*, för att förklara processen där en profession lägger beslag på vissa arbetsuppgifter. Inneslutningsmetaforen kan dock inte förklara varför detta sker vid vissa förhållanden och inte vid andra (Abbott, 1995). I min studie har jag kunnat identifiera gränsarbeten mellan stödfältets deltagare och försök att innesluta vissa arbetsuppgifter, men inte andra.

Fenomenet inneslutning överlappar det som Brante (2009:20), med referens till Weber, benämner som *stängning*, det vill säga hur olika samhällsgrupper strävar efter att monopolisera möjligheter genom att utesluta andra grupper och begränsa deras tillgångar. Utifrån ett nyweberianskt perspektiv går det inte att bortse från dominans och makt,

över- och underordning, när det kommer till stängningsprocesser; även gränsdragningar som förefaller nödvändiga medför stratifiering med skapande av överordnade grupper (Brante, 2009, 2014). Samtidigt menar Brante (2014:121) att empiriska studier visar att det finns konfliktfria samarbeten både inom och mellan professioner samt relationer mellan professioner som präglas av att den ena parten accepterar en underlydande position, och han menar att det är ett misstag att "universalisera kampmomentet" inom professionsforskning. Flera studier av det sociala arbetets praktik belyser emellertid statushierarkier och ett illustrativt exempel går att hämta från Abbott (1995), som studerat socialt arbete på ett stort centralsjukhus i USA. Abbott (1995) identifierar en mångfald av arbetsuppgifter och även inbördes hierarkier, där terapeutiskt arbete ansågs överordnat telefonsamtal och *casework* – som med Abbotts (1988) begreppsapparat kan beskrivas som "professionellt smuts göra". Liljegen (2008) samt Dellgran och Höjer (2005) beskriver liknande skiktningar inom det sociala arbetets praktik.

Sociala problems uppgång och fall

För att kunna göra en analys av hur frågan om våld mot kvinnor har etablerats som ett socialt problem på den politiska dagordningen i Sverige, samt hur frågan har divergerat i olika våldsförståelser, har jag tagit stöd av en utvecklingsmodell presenterad av Mauss (1975) där sociala problem förstås som socialt konstruerade och genererade av sociala rörelser. Mauss (1975) menar att sociala problem och sociala rörelser i stort sett delar karaktäristika och han använder begreppen synonymt. Min utgångspunkt är emellertid att kvinnorörelsen har drivit flera frågor parallellt och under olika faser och med olika framgång, exempelvis rätten till abort, kvinnors dubbelarbete och lönediskriminering. Jag använder modellen som ett verktyg för att specifikt analysera *våldsfrågans* utveckling.

Enligt modellen går sociala problem/rörelser idealtypiskt genom en utveckling i fem steg: början, formering, institutionalisering, fragmentering och upphörande (min översättning) (Mauss, 1975). Här finns en parallell till Fligstein och McAdam (2011, 2012), som lyfter fram att fält kan genomgå perioder av såväl bildande som stabilitet och omvandling (dock

inte nödvändigtvis enligt en steglogik). Mauss (1975) hör hemma inom samma konstruktionistiska ram som Spector och Kitsuse (1977) samt Blumer (1969) vilka ser sociala problem som kollektiva definitionsprocesser. Enligt Mauss (1975) skapas sociala rörelser genom att människor organiserar sig i intressegrupper och påtryckargrupper (de senare fokuserar politik) utifrån olika yrkesintressen samt ekonomiska, politiska, moraliska, psykologiska och vetenskapliga intressen. Mauss (1975:34) menar att vissa individer och grupper väljer att "göra" sociala problem av vissa sociala förhållanden som andra generationer eller grupper inte skulle uppmärksamma. En framgångsrik rörelse förutsätter en mobiliserad, hängiven och resursstark inre krets, som är omgärdad av en "uppjagad och inflytelserik" mellankrets liksom en stor yttre krets av sympatisörer (Mauss, 1975:48). Men även måttligt lyckade rörelser lämnar i någon mån avtryck, exempelvis i hur en fråga aktualiseras och diskuteras i populärkultur eller lagstiftning (Mauss, 1975). När det gäller våld mot kvinnor har den andra vågens kvinnorörelse spelat en avgörande roll för att uppföra frågan på den politiska agendan.

Enligt Mauss (1975) uppstår ett socialt problem under det första utvecklingssteget, när grupper av människor (den s.k. yttre kretsen) får upp ögonen för en fråga genom att de upplever att vissa vitala intressen är hotade och att något måste göras åt saken. De skriver debattinlägg och brev till politiker, anordnar spontana möten men det saknas koordinerad organisering och ett erkänt ledarskap. Så småningom börjar kärnan i rörelsen och mellankretsen av inflytelserika och hängivna anhängare stegvis att formeras. Grupperingar ur allmänheten tar initiativ till olika formella och informella organisationer, samtidigt som frågan möter allt större motstånd. Detta andra steg benämner Mauss (1975) som *formering*. Rörelsen är nu stark och svår att stoppa.

När stat, regering och andra traditionella institutioner officiellt tar upp frågan, går det med Mauss begreppsapparat att tala om *institutionalisering*. Under detta tredje steg röner rörelsen stor framgång: massmedia tar problemet på allvar, politiker presenterar förslag på åtgärder och lagförslag röstas igenom i syfte att lösa problemet som rörelsen definierat. I en svensk kontext blir exempelvis våld i hemmet ett allmänt åtalbrott och det tillkommer lagar om besöksförbud och grov kvinnofridsskränkning. Ironiskt nog är denna period, där rörelsen mottagit respekt och gjort stora

framsteg, början till slutet enligt Mauss (1975). Det fjärde steget i modellen, som Mauss (1975) kallar *fragmentering*, uppstår då stora delar av de två yttre kretsarna faller ifrån eftersom man upplever att betingelserna förbättrats, samtidigt som den kvarvarande rörelsen präglas av inre konflikter om ledarskap och strategier inför framtiden. När de mest centrala delarna av rörelsens program har tagits upp samtidigt som många av rörelsens inflytelserika medlemmar och ledare har blivit "uppköpta" och det yttre stödet saknas, talar Mauss (1975) om rörelsens *upphörande*. Inom rörelsen kan emellertid detta avslutande steg i modellen snarare uppfattas som en framgång, då merparten av målen har uppnåtts, alternativt som en tillfällig tillbakagång.

De olika stegen passeras, enligt Mauss, med olika rytm och mönster: normal, ofullgång, återuppvaknad eller överlappande. Det "normala" mönstret innebär att frågan går igenom samtliga steg men är som starkast under institutionaliseringsfasen, medan andra frågor aldrig når så långt utan slås ned under de två första stegen. Detta "ofullgångna" mönster är det vanliga i totalitära regimer, men är teoretiskt möjligt även i demokratier. Olika former av repression från samhället och landets styrande skikt gör att människor inte vågar engagera sig på grund av alltför omfattande risker (Mauss, 1975). För ytterligare andra frågor kan det efter en rejäl nedgång finnas en gnista kvar som kan flamma upp, med följd att rörelsen vaknar till liv och börjar om med full kraft (Mauss tar den amerikanska kvinnorörelsen som ett exempel). För andra rörelser kan det ske en överlappning och innan den första hinner upphöra har en ny, liknande fråga fötts.

Mauss är inte ensam om att presentera en tolkningsram där sociala problem skapas i interaktion med det omgivande samhället (se t.ex. Hilgartner & Bosk, 1988). Mauss (1975) menar dock att modellen bidrar med de två sista stegen (problemets nedgång), till skillnad från tidigare fokus på sociala problems uppgång. Modellen har av Hilgartner och Bosk (1988) kritiserats för att vara alltför deterministisk men jag uppfattar att de slår in öppna dörrar då Mauss (1975:61) själv belyser risken att en stegindeld modell kan ge en alltför förenklad bild av en frågas utveckling. Han menar att den ska ses som en idealtyp av verkligheten, inte en exakt utstakad väg för alla sociala problem, och uppmuntrar till empirisk testning. Kapitel 4 i denna avhandling är ett sådant försök.

Avslutande reflektioner

För att belysa och lyfta avhandlingens analytiska poänger, som fokuserar spänningar och skiktningar i arbetet mot våld inom ett stödfält som påverkas av skeenden och förändringar i angränsande strukturer, har jag använt mig av en teoretisk ram som tar sin utgångspunkt i Bourdieus konfliktorienterade fält och doxa-ansats. Ramen har byggts på med analysverktyg från såväl Fligsteins och McAdams teori om strategiska handlingsfält (exempelvis styrningsenheter och yttre chock) som Mauss utvecklingsmodell, eftersom dessa två ingångar tydligare än Bourdieu fokuserar förändring och omvandling och på så vis kompletterar ramen – och, med ett viktigt tillägg från Fligstein och McAdam, betydelsen av omgivande fält i dessa processer. Jag har dessutom inkluderat begreppen gränarbete samt inneslutning/stängning i syfte att precisera skiktningar och gränsmarkeringar inom stödfältet. Ambitionen har varit att skapa en sammanhållen teoretisk ram som fångar betydelsen av struktur och förändring över tid samt deltagarnas aktörskap i form av ”ideella”, feministiska och professionella ageranden och anspråk.

4. Från ”hustrumisshandel” till ”våld i nära relationer”

I detta kapitel kommer jag att göra en historisk tillbakablick och analysera hur frågan om våld mot kvinnor har gått från att uppfattas och hanteras som en privat angelägenhet till ett socialt problem med plats på den svenska politiska dagordningen. För att kunna ringa in frågans ”födelse” och utveckling har jag låtit mig inspireras av utvecklingsmodellen som Mauss (1975) skapat och som presenterades i kapitel 3. Som en del av denna historieskrivning kommer jag att undersöka vilka framträdande sätt att förstå och tala om våld som kommer till uttryck såväl hos kvinnojoursrörelsen som inom svensk politik. Två doktorsavhandlingar är centrala i kapitlet. Den första är Maria Wendt Höjers (2002) avhandling i statsvetenskap, som utifrån ett feministiskt perspektiv undersöker hur fysiskt våld och våldtäkt förstås och förklaras i svensk politik från 1930- till 1990-talet. Det empiriska underlaget i Wendt Höjers (2002) studie utgörs av politiska och offentliga dokument, såsom lagändringsförslag, propositioner, offentliga utredningar, utskottsbetänkanden, departementsutredningar och riksdagsprotokoll. Det andra centrala forskningsbidraget är Gabriella Nilssons (2009) avhandling i etnologi, som fokuserar antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor i politik, massmedia och forskning under 1900-talet och in på 2000-talet.¹¹ Jag gör dessutom egna nedslag i och analyser av ett par statliga offentliga utredningar: Kvinnovåldskommissionens huvudbetänkande *Kvinnofrid* (SOU 1995:60) och *Våld i*

¹¹ För en längre historisk tillbakablick se t.ex. Erikssons (2010) doktorsavhandling om våld mot kvinnor inom äktenskapet på kyrkliga och politiska arenor under 1800-talet och Lindstedt Cronbergs (2004, 2009) publikationer om hustrumisshandel på 1800-talet i Sverige. Se även Davis (1988:348–350) som analyserar faser av manlig dominans och kontroll från ”Greek and Roman societies” fram till 1980-talet.

nära relationer: En folkhälsofråga (SOU 2014:49) av den nationella samordnaren mot våld i nära relationer.

Kapitlet syftar till att kontextualisera dagens kvinnojourer och specialenheter genom att analysera hur kvinnovåldsfrågan har etablerats och målgruppen omdefinierats över tid samt det motstånd frågan och dess olika våldsförståelser möter. Särskilt fokuseras kvinnojoursrörelsen och dess könsmaktsteoretiska anspråk på kvinnovåld. Jag kommer emellertid att nyansera uppfattningen om rörelsen som helt homogen samt dess äganderätt till problemets definitioner och lösningar. Analysen mynnar ut i en diskussion där jag identifierar två dominerande – och konkurrerande – sätt att förstå och tala om våld.

Det privata våldet (1930–1960-talet)

Decennierna innan våld mot kvinnor med kraft aktualiseras på den politiska dagordningen förstås det som en naturlig del av äktenskapet och därmed också som en privat angelägenhet (Tierney, 1982; Wendt Höjer, 2002). I Sverige uppfattas det enbart undantagsvis som något statsmakterna behöver ta sig an politiskt (Wendt Höjer, 2002). Kvinnan beskrivs ofta som medansvarig till våld och övergrepp; exempelvis anses kvinnans ”kwickare tunga” kunna provocera fram våld och hennes ”hämningar”, som enligt Wendt Höjer (2002:73) konstrueras som ett problematiskt erotiskt beteende, kan göra att män uppfattar en sexuell invit trots att kvinnan säger nej. Ett visst mått av våld mellan makar, eller snarare av män mot hustrur, ses som en naturlig del i relationen, inklusive den sexuella relationen, menar författaren.

Fram till 1960-talet diskuteras våld mot kvinnor sällan som en egen fråga, men det tas ett par initiativ av riksdagsledamöter för (gifta) kvinnors rätt till kroppslig integritet och skydd mot våld och sexuella övergrepp (Wendt Höjer, 2002). År 1938 motionerar ett par kvinnliga ledamöter i den andra kammaren om åtgärder mot hustrumisshandel, men motionen avslås av första lagutskottet och frågan faller efter att kamrarna har fattat olika beslut. ”Privatlivets helgd” är en princip som genomsyrar politiken, vilket gör det svårt att lagstifta om skydd för kvinnor. Vissa ingripanden kan emellertid

göras med argument som baseras på samhällets, snarare än kvinnans, bästa (Wendt Höjer, 2002:55–64). Utöver grov misshandel som leder till svårt lyte eller död är misshandel vid denna tid enbart ett allmänt åtalsbrott om den sker under den kristna vilodagen eller vid offentliga sammankomster, något som i denna kontext kan förstås som en ”kränkning av den allmänna samhällsmoralen” (Wendt Höjer, 2002:64).

Det som utmärker denna period, menar Wendt Höjer (2002), är att våld mellan makar förstås som *normalt*. Detta är inget unikt för en svensk kontext. Davis (1988:347) lyfter fram, med avstamp i litteratur från USA, Australien och Kanada, att perioden fram till 1960-talet karaktäriseras av en traditionell patriarkal struktur och att kvinnomisshandel inte erkänns som ett problem av myndigheterna (se även Tierney, 1982). Våldet gör att kvinnor inte vågar lämna relationen utan fortsätter att tillhandahålla sex, markservice och omsorg om barn (Davis, 1988). Först en bit in på 1960-talet börjar diskussionen fokusera individens sexuella integritet och Wendt Höjer (2002:65) menar att det är ”ett nytt kraftfullt sätt att argumentera för ingripande mot våld i det privata som inte hänvisar till övergripande samhällsnytta”. Skiftet manifesteras genom 1965 års kriminalisering av våldtäkt inom äktenskapet. Våld mot kvinnor, förstått som såväl fysiskt, psykiskt som sexuellt våld, blir så att säga en fråga först under slutet av denna period, det vill säga Mauss första utvecklingssteg. Det saknas dock mer omfattande organisering och en kollektiv röst.

Det uppmärksammade våldet (slutet av 1960-talet–1970-talet)

Kvinnors organisering för social förändring under de senaste århundradena brukar liknas vid ett par vågrörelser, där organisering för rösträtt under 1900-talets början omnämns som den första vågen och 1960- och 1970-talens kvinnorörelse som den andra (Dahlerup, 2006; Schmitz, 2007). Över USA, Sverige och flera andra europeiska länder sveper då en radikaliseringsvåg där kvinnor organiserar sig på gräsrotsnivå (Isaksson, 2007; Schmitz, 2007). Kvinnorörelsen i Sverige mobiliseras, med Grupp 8 i bränschen, genom en rad olika, fristående kvinnogrupper runt om i landet

(Isaksson, 2007; Schmitz, 2007). Grupp 8 bildas i Stockholm den 8 maj 1968 av åtta kvinnor och allt eftersom bildas lokala grupper i huvudstaden och i resten av landet. Grupp 8 beskrivs som den mest tongivande och numerärt största gruppen inom den svenska kvinnorörelsen (Isaksson, 2007; Schmitz, 2007). Med Mauss vokabulär bildas rörelsens två *inre kretsar* vid denna tid: Grupp 8 med tidningen *Kvinnobulletinen* som rörelsens kärna respektive fristående lokala kvinnogrupper som den omgivande kretsen av hängivna anhängare. På detta sätt blir rörelsen kraftfull och svår att stoppa. Rörelsen hämtar inspiration från medborgarrättsrörelserna i England och USA, efterkrigstidens sociala, ekonomiska och kulturella förändringar samt den konfliktfyllda situationen mellan kvinnors å ena sidan bättre tillgång till utbildning och förvärvsarbete, å andra sidan ett fortsatt stort ansvar för hemarbete och traditionella rollförväntningar samt bristfällig tillgång till barnomsorg (Mauss, 1975; McMillan, 2003; Schmitz, 2007). Kvinnorörelsen på 1960- och 1970-talen kan, för att tala med Mauss (1975), beskrivas som en återuppvaknad rörelse och en kraftfull omstart, där tidigare strävanden för kvinnors rättigheter återupptas.

I Sverige är kvinnorörelsen intimt sammankopplad med arbetarrörelsen och den enas initialt kring frågan om kvinnors rätt till arbete och försörjning (Isaksson, 2007). Medan kvinnors arbetsvillkor är en fråga som tidigare kvinnorörelser drivit, är kvinnors rätt till sina kroppar och sexuell integritet nya frågor för den andra vågen. Flera forskare lyfter fram statens offentliga utredning om sexuella övergrepp från 1976 (SOU 1976:9), även kallad Sexualbrottsutredningen, som en mobiliserande faktor i våldsfrågan (Eduards, 2002; Schmitz, 2007; Tham, 2001). Betänkandet möts av stark kritik, som främst rör föreställningen om att kvinnans attityd eller handlande före övergreppet kan ursäktas våld och övergrepp (Eduards, 2002; Isaksson, 2007) samt att det enbart funnits en kvinna med i utredningsgruppen (Eduards, 2002). Tham (2001:29) beskriver utredningens öde som "en milstolpe och vändpunkt i brottsoffrets historia i Sverige". Samtliga politiska partiers kvinnoorganisationer, från höger till vänster, är kritiska till utredningen (Isaksson, 2007; Tham, 2001) och tretton kvinnoförbund ställer sig bakom ett gemensamt uttalande (Eduards, 2002). Resultatet blir att en ny utredning tillsätts, 1977 års sexualbrottskommitté, och ett nytt betänkande: *Våldtäkt och andra sexuella övergrepp* (SOU 1982:61).

Samma år som den omstridda Sexualbrottsutredningen kommer ut, 1976, börjar ett par kvinnogrupper arbeta för ett tydligare stöd för våldsutsatta kvinnor. Syftet är att med hjälp av så kallade kvinnohus erbjuda kvinnor akut stöd och hjälp men också ”att höja medvetenheten om kvinnans roll i samhället och stimulera till ökat kvinnligt deltagande i kommunernas sociala, politiska och kulturella liv” (Eduards, 2002:81; se även Isaksson, 2007). Sett ur ett västeuropeiskt och nordamerikanskt perspektiv kommer frågan om våld mot kvinnor upp relativt sent på dagordningen i den svenska rörelsen, och flera forskare ser den som underordnad arbetsfrågan (Eliasson, 1997; Enander m.fl., 2013; McMillan, 2007). En förklaring som anges är den svenska kvinnorörelsens samförståndsideal, där män och kvinnor ska enas i en gemensam kamp, vilket gör att motsatta intressen osynliggörs (Eliasson, 1997). I och med arbetet för kvinnohusen och mobiliseringen mot Sexualbrottsutredningen uppfattar jag att våldsfrågan stabiliseras; med Mauss (1975) begrepp går det tala om *forming*, modellens andra steg.

De första svenska kvinnojourerna för våldsutsatta kvinnor öppnar 1978, först i Göteborg och kort därefter en i Stockholm (McMillan, 2003), vilket kan jämföras med England som redan omkring 1980 har 150 jourer eller USA där rörelsen nått stora framgångar i lagstiftning, statliga riktlinjer, forskning samt information till allmänheten (Tierney, 1982). Jourarbetet drivs av ideella och präglas av två ambitioner: att driva praktisk jourverksamhet och politiskt påverkansarbete, ett tudelat mål som kännetecknar hela den internationella rörelsen (Andersson & Lundberg, 2001; Best, 2008; Dahlerup, 2006; McMillan, 2003; Nichols, 2013). År 1979 antas kvinnokonventionen om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor av FN:s generalförsamling (UN Women, 2015).

Det erkända våldet: Könsmakt som agendasättande? (1980–1990-talet)

Mäns våld mot kvinnor är en central fråga för kvinnorörelsen under 1980-talet (Isaksson, 2007). År 1981 samlas sexton lokala svenska kvinnojoursgupper till ett nationellt möte. Mötet blir upptakten till Riks-

organisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) som officiellt bildas 1984 (Eduards, 2002). De första kvinnojoursinitiativen kan, i enlighet med Fligstein och McAdam (2011, 2012), ses som uppkomsten av det som senare ska komma att bli ett stödfält mot våld, med såväl ideella som kommunala stödsatser för våldsutsatta kvinnor.

Aktivisterna inom rörelsen, centrala så kallade *claims-makers* (Loseke, 2003b), är framgångsrika i att driva frågan; flera forskare lyfter fram att våld mot kvinnor övergår från att uppfattas som ett privat bekymmer till att ses som en offentlig/politisk angelägenhet i Sverige i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet (Mellberg, 2004; Peter, 2006; Wendt Höjer, 2002). Runt om i västvärlden får frågan uppmärksamhet i media (Peter, 2006; Tierney, 1982), det kommer politiska initiativ till förändringar och lagar/lagändringar antas för att lösa det problem som kvinnorörelsen definierat (jfr Mauss, 1975:63). Misshandel blir ett allmänt åtalbrott 1982 och 1988 kommer flera andra lagar på det straffrättsliga området som bland annat reglerar rätten till målsägandebiträde och möjliggör besöksförbud. Under 1980-talet utvecklas även politiska program om män, faderskap och maskulinitet (Hearn m.fl., 2012). I kölvattnet görs under de följande decennierna flera förtydliganden i socialtjänstlagen där socialtjänstens ansvar för våldsutsatta kvinnor markeras (Ljungwald, 2011). När stat, regering och andra traditionella institutioner tar upp frågan går det med Mauss begreppsapparat att tala om att den *institutionaliseras*. Tolkningsramarna är emellertid inte entydiga under institutionaliseringsfasen och medan rörelsen för fram könsmaktsteoretiska anspråk fokuserar andra delar av samhället individuella eller relationella orsaksförklaringar. Denna dynamik blir förståelig med hjälp av Mauss (1975:63) som betonar att institutionalisering först och främst handlar om att *frågan* blir erkänd (våld mot kvinnor som ett socialt problem) och inte själva *programmet* (hur rörelsen menar att våldet ska förstås).

Inom politiken ses våld mot kvinnor under 1980-talet som en del av en större könsneutral våldskategori, där allt våld förkastas, och inte som en särskild typ av våld (Wendt Höjer, 2002). Den politiska debatten fokuserar likhet och könsneutralitet utifrån en liberal likhetsideologi, även om könsmakt också förs fram. Wendt Höjer talar om "det sociala våldet" och beskriver hur uppfattningar om att våld ska lösas med vård och behandling överskuggar debatten. Även Andersson och Lundberg (2001) menar att

psykologiska och psykiatriska teorier om kvinnomisshandel dominerar vid denna tid. Nilsson (2009) nämner Barbro Lennéer-Axelsons psykologiskt inriktade relationella teorier där våld ses som ett uttryck för mäns icke-anpassning till förändrade könsroller och där kvinnor anses verbalt och känslomässigt överlägsna. Mäns våldsanvändning förklaras helt enkelt som ett sätt för män att behålla sitt fysiska överläge. Bland psykologiska och psykiatriska orsaksförklaringar finns även Bo Bergmans avhandling i medicin från 1987, där han försöker svara på frågan om misshandelns orsaker genom att undersöka kvinnor som söker akutsjukvård, inte männen som står bakom misshandeln (Nilsson, 2009). Utifrån en modell av den brittiska forskaren Gayford (1975) delar Bergman in slagna hustrur i tre kategorier: inadekvata, provokativa och högpresterande. Avhandlingen blir mycket kritiserad av bland andra kvinnoforskaren Eva Lundgren och företrädare för kvinnojoursrörelsen (Nilsson, 2009).

Den internationella andra vågens kvinnorörelse gör emellertid andra kunskapsanspråk på våld. Rörelsen präglas av en feministisk analys där mäns våld mot kvinnor ses som ett strukturellt och sociokulturellt problem, som en del i mäns maktutövning över kvinnor, där kvinnor betraktas som presumtiva brottsoffer och män som presumtiva förövare (Andersson & Lundberg, 2001; Davies & Krane, 2003; Haaken & Yragui, 2003; Nichols, 2013). Majoriteten av de tidiga svenska kvinnojourerna tycks ha utvecklats från gräsrotterna ur den breda feministiska rörelsen (se t.ex. Eduards, 2002; Holmberg & Bender, 1998). De organiserar kvinnor runt frågan om mäns våld och ifrågasätter en manligt dominerad politisk ordning. Det handlar för dem om att finna lösningar på strukturnivå, och förändringar i såväl juridiska som byråkratiska system, inte förklaringsmodeller där våld sammankopplas med alkoholkonsumtion eller individuella avvikelser (Enander m.fl., 2013). Roks ser våld mot kvinnor som ett uttryck för kvinnoförtryck, tillsammans med könshandel, våldtäkt, incest, pornografi (det är en grad- inte artskillnad dem emellan). Vid årsmötet 1992 skrivs begreppet könsmakt in i stadgarna (Eduards, 2002:83–84; Holmberg & Bender, 1998:18), och på så vis tar Roks uttryckligen ”ställning för att motverka mäns våld, förtryck och förnedring av kvinnor och barn” och en vilja att ”arbeta mot manlig överordning i en mer generell betydelse”, menar Holmberg och Bender (1998:17). Denna typ av analys utgår från den brittiska sociologen Liz Kellys (1988) begrepp *continuum of violence*, vilket

fångar olika former av mäns våld mot kvinnor, såsom sexuella, psykiska och fysiska övergrepp.

Flera forskare beskriver emellertid den svenska rörelsen som mer filantropisk, eller åtminstone mindre radikalfeministisk, än exempelvis den brittiska och den amerikanska, eftersom jourerna fokuserar praktiskt omhändertagande (McMillan, 2003; Register & Tegnemark, 1977). Men varken den svenska eller den internationella kvinnojoursrörelsen bör uppfattas som helt homogen och vissa jourer startas genom professionella initiativ. I Storbritannien väljer en mindre grupp jourer att ha öppna adresser och välkomna män, en modell som kritiserats för att fokusera behandling framför politisk handling och att vara alltför lierad med professionella (Haaken & Yragui, 2003). I USA finns från starten organisationer med olika ideologier och stödinsatser, allt från feministiska grupper till renodlade *social service organizations* (Tierney, 1982:208). I Sverige initieras exempelvis jouren i Örebro av några socionomstudenter och bedrivs av anställda professionella (Eduards, 2002).

Inom den svenska rörelsen finns olika spänningar. Nilsson (2009) lyfter fram motsättningen mellan jourer som ansluter sig till Eva Lundgrens strukturella förklaringar till våld och Margareta Hydéns mer relationella socialpsykologiska modell. Hon beskriver även ändringen i Roks-stadgarna 1992 (när könsmakt lades till) som omstridd. Fram till 1996 är Roks det enda rikstäckande organiseringsalternativet för svenska kvinnojourer, och samlar som mest 10 000 medlemmar, men i mitten av 1990-talet väljer sexton kvinnojourer att lämna Roks för att senare bilda ett nytt riksförbund: Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR) (Eduards, 2002). Forskare som studerat SKR:s tillblivelse – såsom Eduards (1997, 2002), Åkerström och Sahlin (2001) samt Enander med flera (2013) – betonar, enligt min tolkning, konfliktelementet i olika grad.¹² Forskarna enas dock i att

¹² Eduards (1997, 2002) samt Åkerström och Sahlin (2001) betonar på sin sida skillnader i ideologi mellan de två riksorganisationerna som motiv till splittringen: Åkerström och Sahlin (2001) beskriver Roks och SKR som "rivaliserande" och Eduards (1997) skriver om ideologiska skillnader om prioriteringar mellan individuellt stöd och könspolitisk kamp och i en senare publikation att det fanns en oenighet kring hur "problem kring kön, makt och våld" skulle "definieras och hanteras" (Eduards, 2002:81). Enander m.fl. (2013:69), å andra sidan, tonar ned betydelsen av ideologiska skillnader och skriver om "utträdet" ur Roks och "formeringen" av SKR, vilket jag menar utgör två relativt oladdade begrepp. De senare lyfter fram att en önskan om mer "öppenhet och bredd", hos de jourer som valde att lämna Roks, var överordnad en annan hållning till feminism och män.

organisationerna står bakom olika våldsförståelser. Medan Roks tar avstamp i en feministisk strukturell analys av våld förespråkar SKR jämställdhet och ser uppväxtvillkor och livsomständigheter som bakomliggande orsaker till misshandel. Män och kvinnor anses kunna arbeta tillsammans och alla antas tjäna på jämställdhet. SKR utgår alltså inte från mäns och kvinnors skilda intressen (Eduards, 2002; Enander m.fl., 2013). Sammantaget menar jag att feminism och könsmakt är framträdande inom den svenska rörelsen men att denna strukturorienterade våldsförståelse inte står oemotsagd internt.

Kritiken mot ett skuldbeläggande individperspektiv, manifesterat i exempelvis Bergmans (1987) avhandling, för upp våldsfrågan som ett könsmaktsproblem på den politiska agendan och när 1980-tal övergår i 1990-tal har denna feministiska tolkningsram fått fäste. I vilken utsträckning och *var*, liksom hur kritiserad den är, råder det emellertid delade meningar om. Flera forskare, som har studerat kvinnorörelsens feministiska anspråk på hur mäns våld mot kvinnor ska förstås, menar att genom att betona omfattningen av problemet och att vem som helst kunde komma att drabbas, oavsett klass eller etnicitet, kunde rörelsen få allmänt gehör för tolkningsramen och på så vis bidra till social förändring (Andersson & Lundberg, 2001; Loseke, 1992, 2003b; Peter, 2006; Åkerström, 1995). Jönson (2004:325) menar, med hänvisning till Christies teori om ideala offer, att kvinnorörelsen "har lyckats i sin strävan efter att skapa *moralisk klarhet*" i frågan om mäns våld mot kvinnor genom att betona den ideala relationen mellan ett svagt offer och en stark förövare (med hjälp av begrepp såsom "manliga härskartekniker" och "våldets normaliseringsprocess").

Mäns våld mot kvinnor är föremål för många politiska interventioner från och med slutet av 1980-talet. Westerstrand (2010:6) skriver att en "könsmaktsbaserad förståelse av våld hade en framskjuten plats i de politiska problemformuleringarna av 'våldsfrågan'". Enligt Wendt Höjer (2002) kännetecknas 1990-talet av att våldet förstås som *manligt*, hon visar med en rad exempel hur kön och makt under perioden kopplas samman i den politiska debatten och i offentligt tryck. Samtidigt visar hon hur tankar om gemenskap och likhet, som präglar 1980-talet, liksom synen att våldet har samma grund som andra brott och att alla medborgare gynnas av åtgärder mot problemet, lever kvar under 1990-talet. Våld mot kvinnor beskrivs, enligt Wendt Höjer (2002), för första gången som en

jämställdhetsfråga i den jämställdhetspolitiska propositionen 1990 (prop. 1990/91:113). Olika former av övergrepp mot kvinnor förs samman och propositionen betonar att dessa är grova uttryck för brist på jämställdhet och olika maktförhållanden mellan män och kvinnor. Våldet härleds dock inte bara till könsmakt i propositionen, utan till våldstendenser i samhället i stort. I Kvinnovåldskommissionens slutbetänkande *Våld och brottsoffer* (SOU 1990:92) omskrivs våldet genomgående såsom ”familjevåld”, förklaringsmodellen är till stor del könsneutral och betänkandet betonar individers och familjers sociala utsatthet (Wendt Höjer, 2002). Ett par år senare, i propositionen *Jämställdhetspolitiken: Delad makt – delat ansvar* (prop. 1993/94:147), definieras frihet från sexualiserat våld som ett av jämställdhetspolitikens mål (Wendt Höjer, 2002:155).

Mina egna nedslag i utredningsdirektivet och betänkandet *Kvinnofrid* (SOU 1995:60) visar att könsmaktsanalysen kommer tydligt till uttryck, inte minst under rubriken ”Våra utgångspunkter” där det går att läsa:

Om våldet mot kvinnor skall kunna motverkas är det viktigt att ha kunskaper om hur våldet ser ut och om mekanismerna bakom våldet. Orsakerna till våld mot kvinnor är mångfasetterade och svårfångade. Det finns dock anledning att markera att en grundförutsättning för uppkomsten av mäns våld mot kvinnor är samhällets struktur grundad på mäns överordning och kvinnors underordning. Våldtäkt är ett extremt exempel på den obalans som råder i maktförhållandet mellan könen. De historiskt ojämlika maktförhållandena utgör en grogrund för uppkomsten av våld mot kvinnor (SOU 1995:60, s. 51).

Och under rubriken om ”överväganden och förslag” står det:

En grundförutsättning för uppkomsten av mäns våld mot kvinnor är nämligen – förutom mäns biologiskt givna övertag vad gäller fysisk styrka – samhällets struktur grundad på mäns överordning och kvinnors underordning (SOU 1995:60, s. 106).

Genom ordval som ”markera” och ”grundförutsättning” betonas i betänkandet att våld ytterst bottnar i samhällets ojämlika maktstruktur där män är överordnade kvinnor. Våld förbinds med makt och kön, där våldtäkt ses som ett ”extremt exempel” på maktobalansen mellan könen. I betänkandet

uppfattas således olika grader av övergrepp som delar av samma kvinnoförtryck, vilket går i linje med en feministisk analys presenterad av bland andra Kelly (1988) och Lundgren (2001) där våld ses som ett kontinuum. För att komma tillrätta med problemen förespår Kvinnovåldskommissionen en jämn fördelning av makt och kontroll mellan män och kvinnor, och i allmänhet "åtgärder som gynnar jämställdheten" (SOU 1995:60, s. 106).

I förslaget införs en ny brottskategori, kvinnofridsbrott, som utgår från den könsmaktsteoretiskt influerade normaliseringsteorin, där utredarna vill möjliggöra för rättssystemet att agera mot systematisk identitetskränkning av kvinnor där fysiskt våld bara är en del (Nilsson, 2009). Ambitionen är att se helheten, både redan kriminaliserade handlingar och de handlingar som var för sig inte är möjliga att åtala men som skapar ett sammanhang präglad av "psykisk terror" (Nilsson, 2009). Såväl Wendt Höjers (2002) analys av politisk debatt och lagstiftning som Steens (2003) kunskapsöversikt om mäns våld mot kvinnor beskriver hur fokus under 1990-talet skiftar från individorienterade till mer strukturella förklaringar.¹³ Flera forskare talar om att jourrörelsen får "äganderätt" över hur problemet ska förstås och lösas (Andersson & Lundberg, 2001; Åkerström, 1995; Åkerström & Sahlin, 2001). Åkerström (1995:147–148) menar att:

The battered-women movement is to a large extent represented by people involved in the running of women's shelters. [– – –] shelter activists play an important role in propagating the public image of the battered woman. They do so because they have been empowered with the role of being the correct interpreters. These people have, to borrow Gusfield's (1989) expression, become the 'owners' of this social problem. Swedish shelter activists and workers are sought after as lecturers in schools, health care and elsewhere. They are invited to television talk shows; they are interviewed by journalists; and they have other exposure to the public.

¹³ Se även Hanssons (2014) masteruppsats i socialt arbete där hon jämför hur mäns våld mot kvinnor konstrueras i politiska dokument under två perioder, 1989–1995 och 2006–2012. Under den första perioden är könsmakt den mest framträdande förklaringen till våld; olika former av mäns våld mot kvinnor inkluderas i de fyra centrala politiska dokument som hon har analyserat: proposition om utvidgad rätt till målsägandebiträde från 1989, proposition om ny jämställdhetslag från 1990, kommittédirektiv från 1993 och SOU 1995:60.

Åkerström (1995) beskriver att kvinnojoursaktivisterna "äger" problemet då de får medverka i media och på utbildningar och därigenom har kommit att spela en viktig roll i skapandet av den offentliga bilden av den våldsutsatta kvinnan. Även Andersson och Lundberg (2001), som gör en analys av kvinnojoursmaterial och feministisk forskning, konkluderar att kvinnojoursrörelsens feministiska problemdefinitioner gör anspråk på hegemoni och är den "förhärskande" bild som har fått mest spridning och blivit tillgänglig för allmänheten.

Det står klart att det under 1990-talet finns en politisk plattform för att tala om ett samband mellan olika typer av kvinnoförtryck, och en förståelse av problemet i termer av kön och makt (Nilsson, 2009; SOU 2004:121; Wendt Höjer, 2002). Men att tala om "ägenderätt" och "förhärskande" problemdefinitioner kan vara att dra alltför långtgående slutsatser. Könsmaktsperspektivet står nämligen inte oemotsagt och flera förklaringsmodeller finns sida vid sida (Nilsson, 2009; SOU 2004:121; Wendt Höjer, 2002), något som tydligt illustreras av utdraget ur *Kvinnofrid* där könsmaktsförståelsen ges plats samtidigt som skrivningarna öppnar för flera parallella orsaker, vilka beskrivs som "mångfasetterade och svårfångade" (SOU 1995:60, s. 51). I huvudbetänkandet slås även fast att

orsakerna till våldet knappast kan beskrivas endimensionellt. Sambanden mellan mäns våld mot kvinnor och olika faktorer som möjliggör eller utlöser våldet är i stället på många sätt komplicerade och svårfångade. Förklaringar måste sökas på individualpsykologiska liksom socialpsykologiska och strukturella nivåer, men våldet måste också ses ur ett könsmaktsperspektiv (SOU 1995:60, s. 106).

Enligt betänkandet finns förklaringar till våldet på individualpsykologisk, socialpsykologisk och strukturell nivå. Vidare fokuserar analysen mäns våld (fysiskt och psykiskt) mot närstående kvinnor, inte andra former av underordning, och man betonar att begreppet "sexualiserat våld", som är vanligt inom kvinnoforskning, har valts bort bland annat eftersom det inkluderar ett alltför brett kontinuum av övergrepp, såsom pornografi och sexistisk reklam (SOU 1995:60, s. 51).

Enligt Nilsson (2009) utmanar *Kvinnofrid* flera av rättssystemets manligt normerade grundprinciper och möts av massiv kritik, inte minst i remissvaren, och det tar tre år innan propositionen färdigställs. Wendt

Höjer (2002:161) beskriver propositionen som ”djupt ambivalent”, där våld associeras med den ”manliga kulturen” samtidigt som män som grupp inte pekas ut som förövare. Den präglas av en syn där Sverige anses ha kommit längre med jämställdheten än många andra länder och att svenska män är mindre våldsamma än män från andra kulturer (Nilsson, 2009; Wendt Höjer, 2002). I propositionen görs vad Nilsson (2009:217) beskriver som en rad ”eftergifter”, och lagförslaget om kvinnofridsbrott genomgår stora förändringar och omformuleras till ”brott mot frihet och frid, mot liv och hälsa och sexualbrotten”, det vill säga redan kriminaliserade handlingar reglerade i brottsbalken. Den könsmaktsanalys som ligger till grund för helhetssynen i huvudbetänkande i det ursprungliga förslaget i *Kvinnofrid* (där systematiken i förtrycket ska straffas) tas bort och den könsneutrala brottskategorin ”grov fridskränkning” skrivs in först och ”grov kvinnofrids-kränkning” hamnar i lagtextens andra stycke (Nilsson, 2009). Nilsson (2009) tolkar denna inbördes ordning som att kvinnofridsbrottet – som har tydliga könspolitiska förtecken – blir ett undantag från normen istället för tvärtom. När lagen träder i kraft 1998 finns ett fortsatt motstånd uttryckt genom att rättsväsendet tolkar lagstiftningen som att förövaren måste vara tidigare dömd för övergrepp mot kvinnan för att kunna fällas (Nilsson, 2009). Detta var inte tanken och en ny proposition, *Ändring av fridskränkningssbrotten* (prop. 1998/99:145), föreslår att lagen ska förtydligas och att det ska räcka att de sammanlagda åtalade handlingarna utgör en upprepad identitetskränkning i syfte att skada kvinnans självkänsla allvarligt. Denna lagändring börjar gälla den 1 januari 2000.

Det fragmenterade våldet: Familjerelation i fokus (2000–2010-talet)

Den strukturorienterade, könsmaktsteoretiska förståelsen av våld, som dominerat under 1990-talet, börjar utmanas allt mer under nästa decennium. Westerstrand (2010:5–6) menar att det sker en ”kraftig mobilisering” mot en könsmaktsbaserad analys under 2000-talets första hälft. Karaktäristiskt för 2000-talet är att ”mäns våld mot kvinnor” successivt byts ut mot den mer könsneutrala tolkningen ”våld i nära relationer” där våldet kopplas till relationen men utan att definiera vem som

utövar våld mot vem (Mattsson, 2011; se även Wendt Höjer, 2002). Med avstamp i Mauss (1975) modell är frågan föremål för fragmentering, det fjärde utvecklingssteget. Mellberg (2004) beskriver ett skifte från en feministisk (sammanhållen) diskurs om mäns våld mot kvinnor till en (åtskiljande) partnervåldsdiskurs. Särskilda grupper av kvinnor fokuseras framför kvinnors kollektiva underordning och mäns kollektiva överordning (Nilsson, 2009; Wendt Höjer, 2002; Westerstrand, 2010). Hansson (2014) menar att medan *kön och makt* är centrala i hur våld begripliggörs på 1990-talet (alla kvinnor ses som möjliga offer), blir *relation* ett dominerande begrepp under 2000-talet och våld ses som något som särskilt drabbar kvinnor som är specifikt utsatta på grund av sin bakgrund eller sina egenskaper. Könsmaktsperspektivet anses alltför onyanserat och endimensionellt och istället för att inkludera olika former av underordning ringas våldet in till "mäns våld mot närstående kvinnor". Samtidigt utvidgas målgruppen då det allt mer används begreppet "våld i nära relationer" exempelvis inkluderar barn, syskon, föräldrar och familjehemsföräldrar (Hansson, 2014:32–35). I en analys av propositioner runt millennieskiftet (1996–2007) konkluderar Ekström (2012) att "våldsutsatta kvinnor" konstrueras som dels "vem som helst", dels "den andre" i form av "särskilt utsatta grupper" (se även Wendt Höjer, 2002). Denna utveckling är något som Steen (2003), åtminstone delvis, efterlyser i sin kunskapsöversikt:

1990-talets kamp för att få problemet att uppfattas som ett universellt problem, omfattande i större eller mindre utsträckning alla kvinnor, har skett på bekostnad av att hänsyn inte kunnat tas till det specifika, lokala och partikulära i kvinnors erfarenheter. Detsamma gäller för föreställningar om gärningspersonen. Både det generella och det specifika måste utsättas för kritiska ifrågasättanden (Steen, 2003:121).

För att kasta ljus över hur frågan förstås politiskt ett och ett halvt decennium in på 2000-talet har jag gjort nedslag i en relativt nyutkommen statlig offentlig utredning, *Våld i nära relationer: En folkhälsofråga* (SOU 2014:49). I utredningen blir skiftet från "mäns våld mot kvinnor" till ett utvidgat "våld i nära relationer" påtagligt, manifesterat redan i utredningens namn. "Våld i nära relationer" används där genomgående som begrepp och det finns ett särskilt fokus på barnen. Med hjälp av en kvantitativ innehållsanalys i dataprogrammet ATLAS.ti kan konstateras att de fyra mest använda (meningsbärande) orden i utredningen är: *våld* (1403 gånger),

barn (884 gånger), *nära* (685), *relationer* (607 gånger exklusive singularvarianter såsom *relation*, omnämnt 97 gånger, och *relationen*, omnämnt 8 gånger). Utredningen tar upp att våld även förekommer i samkönade relationer och att det behövs förbättrat stöd för homo- och bisexuella, liksom trans- och queerpersoner, som utsatts för våld.

Att våldet ringas in till relationen och samtidigt utvidgas vad gäller målgrupp syns även i en presentation på hemsidan för den nationella samordnaren mot våld i nära relationer, där det går att läsa att det inte finns någon enhetlig definition av begreppet "våld i nära relationer" men att man brukar "prata om tre typer av våld: partnervåld, våld mot barn och hedersrelaterat våld och förtryck" (Nationell samordnare mot våld i nära relationer, 2015). "Mäns våld mot kvinnor" nämns i utredningstexten (SOU 2014:49) men då oftast med referens till tidigare satsningar eller publikationer som inkluderar namnet. "Feminism" omnämns sällan och begreppet "sexualiserat våld" är helt frånvarande. Vid ett tillfälle beskrivs "könsmakt" men då i ett sammanhang där könsmaktsordning anges som en feministisk "huvudförklaring" till våld mellan partners och det betonas att perspektivet inte anses kunna förklara allt våld i nära relationer, såsom samkönat våld (SOU 2014:49, s. 46). Våld framställs genomgående som ett allvarligt folkhälsoproblem som ger svåra och kostsamma fysiska och psykiska konsekvenser. Det efterfrågas riskanalyser liksom tidiga insatser såsom screening om våld i sjukvård och hos socialtjänst samt behandling av utövare, det vill säga individuella lösningar:

Kunskaper om vilka personliga och sociala faktorer som ökar risken att vissa utvecklar ett våldsamt beteende mot sina närmaste behöver omsättas i praktiken. Därför måste insatser för våldsutövare också angripa problem som alkoholberoende, arbetslöshet och psykiatriska störningar (SOU 2014:49, s. 14).

I utdraget sätts våld i samband med social problematik och psykisk ohälsa. Den (könlöse) våldsutövaren beskrivs som en avvikare, eller snarare framställs själva våldsutövningen som ett avvikande beteende bland somliga individer. Maskulinitet och män framställs inte som direkta problembärare i utredningen, även om det förekommer passager som lyfter fram kön och makt:

Våld i nära relationer bottnar bland annat i den ojämlika maktbalans som finns mellan könen. Män som kontrollerar kvinnors levnadsvillkor och som använder våld för att få igenom sin vilja. Att åtgärda dessa systematiska skillnader i makt mellan kvinnor och män i samhället är viktigt. Det kräver ett ännu mer aktivt arbete för ökad jämställdhet, exempelvis att förskola och skola medvetet arbetar med könsroller och genusnormer (SOU 2014:49, s. 19).

”[S]ystematiska skillnader i makt” och ”den ojämlika maktbalans som finns mellan könen” beskrivs som *några* av problemets orsaker. För att komma till rätta med detta efterfrågas långsiktigt förebyggande jämställdhetsarbete där barn och unga får möjlighet att problematisera genusnormer och könsroller, vilket kan tolkas som ett försök att förändra rådande strukturer.

Avslutande reflektioner: Könsmakt kontra relation

I det här kapitlet har jag visat hur våld mot kvinnor har skiftat från att uppfattas och hanteras som ett politiskt icke-problem – dolt, privat och normalt – till ett uppmärksammat och erkänt socialt och politiskt problem. Från ”hustrumisshandel”, via ”sexualiserat våld” och ”mäns våld mot kvinnor”, till ”våld i nära relationer”. Jag har även belyst hur frågan omgärdas av olika förklaringsmodeller. Om bilden tecknas med grova penseldrag går det att skönja en utveckling där våld mot kvinnor från att förstås som ett könsneutralt problem på individnivå under 1980-talet går till ett strukturellt maktproblem mellan män och kvinnor under 1990-talet och slutligen ett i stora delar relationellt familjeproblem mellan närstående personer under 2000- och 2010-talen.

Vissa forskare som studerade frågan på 1990- och 2000-talen har betonat kvinnorörelsens äganderätt över frågan och könsmaktsteorins genomslag (Loseke, 2003b; Åkerström, 1995; Åkerström & Sahlin, 2001). Jag delar slutsatsen att rörelsen varit framgångsrik i betydelsen att ha bidragit till allmänhetens och samhällsinstitutionernas uppmärksammande av våld mot kvinnor. Sett i retrospektiv menar jag dock att de mer jämställdhetsinriktade anspråk som delar av journalsrörelsen drivit, företrädesvis riksförbundet SKR,

har lämnat minst lika starkt avtryck i politiken som Roks mer könsmakts-teoretiska förståelseram (jfr Enander m.fl., 2013).

Baserat på mina analyser av SOU 2014:49 samt tidigare studier av offentligt tryck på 2000-talet är den sammanlagda bilden att nutida offentliga publikationer utgår från en ambivalent könsmaktsanalys, som står sida vid sida med andra perspektiv. Maktobalansen mellan könen omnämns samtidigt som våld inte sällan konstrueras som något som särskilt drabbar en viss typ av kvinnor och förövarna beskrivs som könlösa avvikare. Detta i överensstämmelse med Eduards (2002) och Wendt Höjer (2002) som har belyst att det inom politiken är enklare att peka ut kvinnor som offer för våld än att se gruppen män som möjliga förövare. Det sker en pendelrörelse från individ/relation till struktur/kön/makt och tillbaka igen, eller kanske snarare till en uppblandning av de två perspektiven.

Två sätt att förstå och tänka om våld genomsyrar frågans historia: en strukturell *könsmaktsförståelse* och en relationell *familjevåldsförståelse* (jfr Mattsson, 2013; Mellberg, 2004; Westerstrand, 2010). Könsmaktsförståelsen tar avstamp i en feministisk analys där makt och ojämlika samhällsstrukturer står i fokus; män som grupp är överordnade kvinnor som grupp och våld ses som en del i denna struktur (jfr Kelly, 1988; Lundgren, 2001). Familjevåldsförståelsen fokuserar däremot individuella och relationella orsaker, såsom psykologiska trauman, och män och kvinnor ses som parter i destruktiva relationer, snarare än att män utövar våld mot kvinnor; skärpan är således inte inställd på maktrelationen (jfr Mattsson, 2013). Orsaken till våldet förläggs hos våldsutsatta kvinnor genom referenser till deras beteende: från 1930- och 1940-talens tal om hur kvinnors ”kwickare tunga” kunde provocera fram och förklara våld (Wendt Höjer, 2002) till 1980-talets våldsforskning som förklarade våld med kvinnors (provocerande) beteenden och verbala övertag respektive mäns anpassningssvårigheter (Bergman, 1987; Lennér-Axelsson, 1989).

Utifrån Mauss (1975) betraktar jag familjevåldsförståelsens utvidgade men samtidigt inringade målgrupp – kvinnor, män, barn (och i viss mån queer- och transpersoner) i nära relationer (inklusive samkönade), snarare än kvinnors utsatthet i en bredare bemärkelse – som ett uttryck för att våldsfrågan fragmenteras. I de följande fyra analyskapitlen kommer jag att undersöka arbetet inom jourer och specialenheter utifrån de två framträdande våldsförståelser som presenterats i detta kapitel. Uppmärksamheten riktas med andra ord mot fragmenteringens uttryck i praktiken.

5. Kvinnojourernas nya roll och villkor

När jag påbörjade avhandlingsarbetet hade jag sedan tidigare inblick i kvinnojoursarbete genom mina arbetslivserfarenheter från både strategiskt arbete med fokus på våldsutsatta kvinnor i missbruk och stödarbete med våldsutsatta, samt inläsning av texter om så kallad kvinnojourskunskap (se t.ex. Folkhälsoinstitutet & Jeffner, 1994). Jourernas arbete handlade för mig om att på ideell basis driva frågor om mäns våld mot kvinnor politiskt och att erbjuda stöd och boende på hemliga adresser, där man kunde välja att vara anonym och betala jourplatsen efter egen förmåga. Jourerna stod vid sidan av det offentliga skyddsnätet med en ambition att nå ut till så många kvinnor som möjligt genom att utgöra ett ideellt alternativ och en trygg tillflyktsort där kvinnor kunde få skydd och stöd av andra kvinnor. Min bild var att jourerna varken dokumenterade stödsökande i register eller gjorde anmälningar till socialtjänsten, för att på så vis minska risken att förövaren fick reda på var kvinnan och eventuella barn befann sig. Helt enkelt, för att citera Holmberg och Bender (1998:13), att jourerna var en ”separat fristad för misshandlade kvinnor [...] bortom myndighetsutövning och skydd undan nya övergrepp”.

I detta kapitel kommer jag att presentera en annan bild. Den tar form under fältarbetet, som genomförs nästan tio år efter mina första jourkontakter. Till min förvåning upptäcker jag att arbetet inkluderar mycket administration och att gränserna mot socialtjänsten är suddiga. Kapitlet fokuserar hur spänningar mellan skilda positioner och intressen på stödfältet – jourernas feministiska traditioner visavi deras täta kontaktytor med kommuner och andra myndigheter – kommer till uttryck och får konsekvenser både för jourer och för de kvinnor och barn som söker stöd.

Kapitlet består av två delar. Den första handlar om jourkvinnornas stressiga arbetsmiljö och prioriteringar mellan arbetsuppgifter, där ”pappersarbete” upptar en stor del av arbetet på de jourer som jag har studerat. Den andra delen belyser hur socialtjänsten kommit att bli en institutionaliserad samarbetspartner och hur avtal, bistånd för boende och anmälningar vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa framstår som en självklar del av jourernas vardag. I kapitlet för jag en diskussion om hur utvecklingen utmanar jourernas möjlighet att erbjuda anonymitet för kvinnor, vara ett oberoende alternativ till myndigheter och därigenom leva upp till sina ”traditionella” feministiska ideal. Kapitlet kastar ljus över dynamiken inom jourerna mellan en feministisk kvinnojoursdoxa och en mer professionaliserad (socialtjänst)doxa, och kan ses som en fond som ramar in och kontextualiserar avhandlingens resultat.

Betungande ”pappersarbete”

När jag kommer till Jouren under vintern 2012 möts jag av en jourvardag som på flera sätt bryter mot mina förväntningar. Vid mina två tidigare besök, det ena under sommaren 2009 och det andra under hösten 2011, berättade jourkvinnorna om hur stödsökande kvinnor ofta uppehöll sig i kvinnojourslokalen för stöd och umgänge, och jag kunde själv observera hur boende eller före detta boende kvinnor fanns på plats för samtal över en kopp kaffe med jourkvinnor. Nu är frånvaron av stödsökande kvinnor påtaglig. Den kvinna, som under denna fältperiod bor i Jourens boende under en sammanhängande period med sina barn, syns knappast till annat än vid korta inbokade möten då hon och Barbro exempelvis träffas för att ringa upp en socialsekreterare. Stämningen kan beskrivas som pressad, med hög arbetsbelastning och stundande deadlines för avrapporteringar. Jag får veta att det har varit en turbulent period med styrelseavhopp, nyinvalda ledamöter och problem med räkenskaperna.

Det ena av de två större rummen på Jouren fungerar som möteslokal och det andra som kontor. Kontoret hyser två arbetsplatser, med två skrivbord och tillhörande datorer, skrivare och kopiator. Längs ena väggen står några bokhyllor med böcker och pärmar med prydliga etiketter. Jag noterar att Barbro och Ulrika befinner sig på kontoret och skriver på sina datorer eller

är upptagna i telefonsamtal en stor del av tiden jag är där. Merparten av arbetet är fokuserat på administrativa uppgifter, inte sällan ekonomirelaterade, vilket följande fältanteckning illustrerar:

Ulrika och Barbro sitter på sina respektive arbetsplatser. Jag sitter som vanligt vid ena änden av Barbros skrivbord, där jag har fått möjlighet att göra i ordning en egen liten arbetshörna. Ulrika skriver på en ansökan om kommunalt verksamhetsstöd på datorn. Hon tittar då och då upp från datorn och läser högt vad hon har skrivit för att få återkoppling från Barbro. Ulrika räknar högt på kostnaderna för lokalhyran och hyrorna för jourlägenheterna och får det till 99 685 kronor för ett år. Barbro säger att hon kan avrunda summan uppåt, men Ulrika menar att det är bättre att skriva ut den exakta summan ”så att de ser att vi har räknat”. Ulrika läser upp vad hon har skrivit hittills i ansökan: att Jouren vill ha Barbro fortsatt anställd på hundra procent samt ytterligare en till heltidstjänst som också kan jobba med ”kontorsbiten”. Barbro invänder att det borde stå med något om stöd till kvinnor, inte bara ”kontorsbiten”. Ulrika svarar att hon tänker att det arbetet inkluderas i kontorsarbetet. Barbro läser ur fjolårets ansökan, som hon har tagit fram på sin datorskärm, och påpekar att Ulrika borde skriva med att de arbetar ”mot mäns våld mot kvinnor”.

(Fältanteckning, Jouren)

Skydd och stöd för kvinnor beskrivs i enkäten som jourarbetets kärna.¹⁴ Att Ulrika, som är ordförande på en Roks-ansluten kvinnojour, missar att skriva att de arbetar med stöd till kvinnor och mot mäns våld, och istället fokuserar ”kontorsbiten” i en ansökan om kommunala medel ser jag som ett belysande exempel att administration tar en central plats i praktiken.

¹⁴ Enkätfrågan löd: ”Rangordna de tre uppgifter du anser utgör kärnan i verksamheten” följt av fjorton listade alternativ. Ambitionen var att få en rankning av de tre arbetsuppgifter som jourerna huvudsakligen ägnade sig åt. Här finns emellertid utrymme för ett visst mått av självkritik avseende enkätens utformning och enkätmetoden i sig, då vissa respondenter möjligen kan ha tolkat frågan i betydelsen vilka uppgifter som *borde* vara mest centrala.

Enligt Forssell och Ivarsson Westerberg (2014) kan administrativa uppgifter delas in i två typer, verksamhetsorienterade och organisationsorienterade, där den första är sprungen ur kärnverksamheten och den senare rör organisationen. De jourkvinnor som jag har mött genom min studie ägnar mycket tid åt verksamhetsorienterad administration som rör enskilda stödsökande kvinnor och barn. Jourkvinnan Kristel på Kvinnojour B berättar exempelvis om en morgon då en kvinna med skyddad identitet ringt till jouren i panik eftersom hennes före detta man hade hittat hennes temporära bostad. Den dagen fick Kristel ägna åt att försöka hitta en ledig kvinnojoursplats på annan ort samt ordna med en säker transport till kvinnan och hennes barn genom åtskilliga kontakter med socialtjänsten, säkerhetspolisen, polisen och taxibolag. Under mina observationer kan jag själv bevitna hur jourkvinnorna på Jouren, främst Barbro, ringer och mejlar till olika myndigheter för stödsökandes räkning: kontakter med socialtjänsten för att förhöra sig, och vid behov trycka på, om planering eller ekonomiskt bistånd för enskilda kvinnor, telefonsamtal till polis och åklagare om pågående polisanmälan/utredning eller för att få information om när en våldsutövande man kommer att släppas ur häkte eller fängelse och så vidare. Denna typ av verksamhetsorienterad administration ägnar sig även specialenheternas behandlare i viss mån åt, vissa mer än andra. Det som är signifikant för jourerna, och det som skiljer dem från specialenheterna i min studie, är den omfattande organisationsorienterade administrationen. Vilket blir tydligt under mina intervjuer när jourkvinnor presenterar sig själva och beskriver sitt arbete:

Jag gör ju ganska mycket administrativt, att ha hand om volontärerna och samordna det... Alla möjliga uppgifter som ordförande, jag är inte så mycket med [...] inte så mycket och tar emot kvinnorna.

(Camilla, Kvinnojour B)

Ja... Vad har det varit? Alltså mycket pappersarbete. Alltså jag har försökt avlasta Barbro då med tanke på att det är så himla mycket för henne och eftersom jag ändå har gått arbetslös så har jag haft den möjligheten att kunna vara här mer än vad jag egentligen hade behövt vara.

(Ulrika, Jouren)

Ulrika berättar vidare att hon främst arbetar med att söka sponsorer och skriva fondansökningar, och att hon håller i de kommunala kontakterna om verksamhetsbidrag. I slutet av mitt fältarbete får Jouren avslag på en ansökan om medel till en bildtolkningsutbildning för en av jourkvinnorna. Utöver kommunala bidrag har Ulrikas ansträngningar inte genererat några externa medel, däremot enstaka sponsrade gåvor från lokala företag.

Under den två timmar långa intervjun med jourkvinnorna Berit och Jenny på Kvinnojour C framkommer flera exempel på hur jourerna upptas av organisationsorienterad administration. Jourkvinnorna väljer att inte stänga av jourens telefoner och under intervjun blir vi avbrutna av inkommande samtal ett tiotal gånger. De förklarar de täta påringningarna med att jouren nyligen har publicerat en jobbbanners för två halvtidstjänster, varav den ena riktad mot administration och den andra mot stödjande arbete. Tidigare har en person varit anställd för att sköta båda arbetsuppgifterna men eftersom det var svårt att fokusera på båda har styrelsen beslutat att anställa två personer med skilda arbetsbeskrivningar. Rekryteringsprocessen tar mycket tid i anspråk och Berit uttrycker tacksamhet till den hjälp som en jourkvinna, som tidigare har arbetat med rekrytering, bistår med. Utöver att styrelsen har identifierat ett behov av en öronmärkt administrativ tjänst visar sekvensen att merparten av telefonsamtalen rör en administrativ uppgift, det vill säga rekrytering. Delningen av tjänsten kan dessutom tolkas som ett sätt att skydda stödarbetet mot de växande administrativa kraven.

En bit in i intervjun lämnar Berit ännu en gång rummet för att besvara ett samtal. Kort därpå ringer Jennys telefon och även hon går ut. Jag är ensam kvar. När Jenny återkommer frågar jag hur hon skulle beskriva en vanlig dag på jouren. Hon suckar och skrattar till innan hon svarar:

Det kan vara väldigt olika. Det kan vara allting från att man har... tidningen eller radion på tråden, till att man måste skriva en massa arbeten då. Och det handlar ju om allting mot kommunen för att få pengar och då har vi liksom redovisningar och sådant som ska göras ett visst antal gånger per år. Och det kommer ju hela tiden så att det är ju inte det att... Utan det börjar direkt och sen är det redovisningar, för det första kvartalet, sen är det andra kvartalet och sen tredje kvartalet och sen är det årsredovisningen och så. Så det är rätt så mycket och sen är det däremellan, det flyter ihop.

(Jenny, Kvinnojour C)

Jenny betonar arbetets variation, men lägger samtidigt särskild vikt vid så kallad organisationsorienterad administration. Hon målar upp en bild där kommunala redovisningar avlöser varandra och "flyter ihop" med andra rapporter som ska skrivas däremellan. Jourkvinnor uttrycker samstämmigt att jourerna står under ett högt, och ibland även ökande, administrativt tryck. Lillemor berättar exempelvis att det har blivit "mer pappersarbete" i och med krav på ökad dokumentation. Att de tre ordförandena som jag har intervjuat – Ulrika, Camilla och Jenny – tar upp administrativt arbete är inte särskilt förvånande eftersom det kan sägas ingå i styrelseuppdraget. Det som överraskar är att det upptar en central plats i verksamheterna i stort.

Krävande anslagsprocesser

Att söka, i bästa fall tilldelas, medel och därefter avrapportera dem framträder som en väsentlig men oönskad och tidskrävande del i arbetet. Nedan illustrerat i ett fritextsvar från enkätens "övriga kommentarer":

Att vi just nu kan vara två anställda är p.g.a Länsstyrelsepengar (regeringspengar). Blir galna över att allt ska drivas som projekt, mäns våld mot kvinnor pågår inte i projektform utan hela tiden! Jourernas förutsättningar ser väldigt olika ut beroende på kommun, vi ägnar mycket tid åt att söka pengar från olika håll, trixa o fixa för att kunna bedriva vår verksamhet- tid som kunde lagts på kvinnorna eller mer utåtriktat arbete!

(Anställd, kvinnojour)

Liksom denna respondent påtalar jourkvinnor under mina observationer och intervjuer återkommande att finansieringen präglas av kortsiktighet och osäkerhet. Kristel belyser pengafrågan vid flera tillfällen under vår intervju. Hon talar om att pengarna "styr" och begränsar arbetet. Hon fortsätter:

Begränsningarna i vad vi kan ge det har med pengar att göra och det tycker jag är fruktansvärt. Alltså det är människor, det är ett vanligt förekommande fenomen och att det ska ligga på ideella organisationer som ska söka pengar hit och dit och ändå inte få ihop så att det räcker.

(Kristel, Kvinnojour B)

Kristel tar vidare upp att jouren saknar medel för att kunna ta fram en välkomstbok till de barn som kommer till boendet. Jag frågar om riksorganisationen kan bidra. Hon svarar nekande och berättar att de i så fall måste ansöka om nya pengar. Hon fortsätter: ”Just nu så behöver vi pengar till så mycket och tyvärr är det pengar som begränsar vad man vill göra i verksamheten. Det är det tråkiga med ideellt [arbete]”. På samma sätt berättar Carina, som är anställd på Kvinnojour D, att jouren söker ”projektpengar, men det tar ju enormt med tid att söka och göra och jämföra och återsrapportera”. På Jouren som jag har följt under en längre period är ekonomin ständigt i fokus, vilket utdraget från gruppintervjun med Barbro, Julia och Britta belyser:

Sara: Men när jag träffade dig [vänder mig till Barbro] första gången, jobbade du heltid då? Ja, det kanske du gjorde för jag kommer ihåg då att du inte riktigt visste hur det skulle se ut nästa år och så där. Men ni får finansiering nu?

Barbro: Ja fast så är det ju fortfarande alltså. Vi får bara för ett år i taget vi. [Britta hummar jakande]

Sara: Ja ja.

Barbro: Fast vi vill ju, vi försöker ju få, så vi skulle...

Britta: Skulle få ha en trygghet.

Barbro: Ja tre år eller någonting då men. Nä det är vartenda år så det. Man vet ju ingenting från år till år.

Att planera och upprätthålla en långsiktig verksamhet med hjälp av kortsiktiga projektsatsningar och kommunala bidrag som beslutas och betalas ut för ett år i taget (det vill säga utan garanti att pengar betalas ut nästa år), upplevs som problematiskt. Jourkvinnornas utsagor präglas av frustration och en känsla av otrygghet. Under gruppintervjun med Carina och hennes tre kollegor på Kvinnojour D, tar hon upp svårigheter i själva förfarandet:

För vår del är det ingen utav oss som har sökt pengar tidigare så man vet ju inte, vad vill dom att vi ska skriva, *hur* vill dom att vi ska skriva, hur gör man en budget? [skrattar till] Bara det, och sen är det ju så otroligt byråkratiskt.

(Carina, Kvinnojour D)

Utöver tid kräver ansökningsskrivandet kunskap om budgetarbete och om olika skrivsätt. Inte heller tajmingen verkar vara enkel att få till:

Bodil: Vi kan ju inte starta i januari något projekt som kan löpa under ett år för vi vet inte om vi har ekonomi. Vi vet ju inte vad vi får. [**Sara:** Nä] Och när vi väl vet vad vi får, då går vi in på sommaren och semestrar och så har vi liksom någon liten månad kvar på hösten för att kunna ja.

Carina: Genomföra eller utföra.

Bodil: Precis.

Etel: Jo, det är mycket. Det har varit i tiden nu i och med att det har varit mycket våld i, alltså omkring våld i nära relationer, så har det varit en del projekt att söka för dom här senaste åren då. För före det fanns det ju nästan aldrig någonting, men det är ju nu det då. Men det är ju väldigt omständigt.

Bodil, Etel och Carina riktar kritik mot en krånglig byråkratisk apparat och ett kortsiktigt tänkande, som inte passar kvinnojourens organisatoriska förutsättningar. Det finns visserligen mer pengar att ansöka än tidigare men de är svåra att söka, och eftersom juren saknar medel för att påbörja projekt innan pengarna finns på kontot är upplevelsen att det är besvärligt att hinna genomföra projekt och återrapportera i tid även när ansökan har beviljats. Bodil kopplar tillbaka till tråden att det spelar roll *hur* ansökningar skrivs, medan de andra jourkvinnorna hummar instämmande, och hon menar att det är orimligt och godtyckligt att språket kan avgöra medeltilldelning:

Och så just bara om man tittar på ansökningar... Språket, att det ska spela in om man får pengar eller inte [**Etel:** Ja det är ju] Ordvalen, ja men jag menar, det är liksom galet, jag tycker att det är galet jag.

(**Bodil**, Kvinnojour D)

Anslagsprocesser förutsätter ett visst mått av, det som Bourdieu benämner, ekonomiskt och kulturellt kapital, såsom medel för att kunna avsätta tid till projektplanering, kunskaper om budgetarbete och tajming, liksom kunskap om diskurser och deras makt, hur och vilka begrepp som bör användas (och när) för att maximera chanser att tilldelas pengar. Jourkvinnornas osäkerhet och kritik mot projektansökningar och redovisningar kan förstås utifrån att de inte nödvändigtvis har full tillgång till dessa kapitalformer.

Administrationsstress

Under mina observationer av det dagliga arbetet på Jouren ger jourkvinnorna uttryck för stress och återkommer till att ”det är mycket nu”. Jag lägger märke till att stresspratet är relaterat till administrativa eller mer externa arbetsuppgifter snarare än till direkt stödarbete med kvinnor:

Ulrika, som är ordförande på Jouren, och jag är ensamma på jourkontoret under morgontimmarna. Barbro är ute i ett privat ärende. Det ringer i Ulrikas telefon och hon svarar. Hon skrattar och talar informellt med någon i den andra ändan av luren. Hon berättar om planer på att göra ett par studiebesök på några andra kvinnojourer. Jag noterar att dessa ligger ett par timmars bilresa bort. Hon säger i luren: ”Dom säger till mig att jag ska andas men det kan jag göra nästa år eller så när det lugnat ner sig lite”.

(Fältanteckning, Jouren)

Med ”Dom säger att jag ska andas” indikerar Ulrika att människor i hennes närhet har reagerat och bett henne att dra ned på tempot. Själv förutspår hon ingen snar lättnad i frågan om arbetsbörda. Senare under dagen när Barbro har kommit tillbaka från sitt ärende tar Barbro emot ett telefonsamtal från en kvinnojour i en grannkommun:

Jourkvinnan ringer för att prata om att de framöver måste ansöka om pengar från Socialstyrelsen, inte Länsstyrelsen som tidigare. Den tjänsteman på Länsstyrelsen som tidigare varit till hjälp kommer alltså inte längre vara tillgänglig. Under samtalet ser Barbro frågande ut och hon verkar inte riktigt förstå vilka ansökningar som avses. Under samtalets gång ställer Barbro en fråga till Ulrika, med luren i handen: ”Ulrika, är det inte det jag håller på med nu? Nä, nu är det kommunen ja. Jag är helt snurrig, jag”. Barbro berättar för grannjouren att det är ”lugnt på boendet” men att de har en kvinna med sex barn i en enrumslägenhet. Barbro menar att ”det är synd om barnen” och att ”det är helt sjukt” att den placerande kommunen ”skyndar så långsamt” för att hitta en annan lösning. Barbro lägger på luren. Hon säger att hon kände sig ”frånvarande” under telefonsamtalet eftersom det är så ”mycket annat” i huvudet.

(Fältanteckning, Jouren)

Under samtalet med grannjouren ger Barbro på olika vis uttryck för stress. Hon blandar åtminstone för stunden ihop återrapporteringen till kommunen, som hon skriver på för tillfället, med de statliga medlen som jourkvinnan i grannkommunen ringer för att tala om. I det kollegiala samtalet på Jouren, liksom i utdraget ovan, refererar Barbro ofta till att hon är ”snurrig”, att det ”står still” och att hon ”har mycket” i huvudet. Tove, kassör i Jourens styrelse, berättar i vår intervju att hon, som nytillträdd på posten, inför årsmötet upptäckte brister i den ekonomiska redovisningen och i Jourens rutiner. Hon försökte därför reda ut redovisningen hemifrån på helgerna utöver sitt ordinarie deltidarbete och omvårdnad av de egna barnen. Hon kopplar uttryckligen samman sin arbetssituation med stress och somatiska problem:

Det resulterade ju i magkatarr, gjorde det ju. Så det var ju riktigt tufft ett tag måste jag säga. Men samtidigt kände jag, bara vi får göra det här årsmötet, att vi har passerat det. Då kan jag börja andas igen, för nu har jag satt in ett nytt system. Det kommer nya rutiner och jag ska plocka bort så mycket som möjligt från Barbro.

(Tove, Jouren)

Tove berättar om nya ”system” och ”rutiner” och, liksom Ulrika, ger hon uttryck för en önskan att kunna avlasta Barbro. Vidare uttrycker hon på ett likartat sätt ett behov av ett mindre stressigt tempo genom att koppla ihop mycket jobb med en oförmåga att andas ordentligt. Hon säger att hon måste ta det försiktigt framöver.

Den samlade bilden är att jourkvinnorna i min studie berättar om osäkerhet och otrygghet i frågan om krångliga ansökningsförfaranden och finansiering. Stress kopplad till betungande organisationsorienterad administration hamnar många gånger i förgrunden vid tiden för mitt fältarbete, vilket i sig inte utesluter att jourkvinnor även uttrycker oro för boende barn eller berättar om stödsökande kvinnors tunga livsberättelser. Skillnaden är emellertid att somatiska problem och stress i relation till det individuella stödarbetet inte uttalas med samma tydlighet. Utöver att det rimligen kan upplevas som stressande att ägna tid åt ”pappersarbete” samtidigt som man måste hantera ett högt söktryck, kan den upplevda organisationsorienterade administrationsstressen förstås utifrån att vissa

jourer och jourkvinnor tycks ha otillräckligt kulturellt och ekonomiskt kapital och därmed svårigheter att ta sig fram på stödfältet. Frånvaron av uttryckt osäkerhet och stress kring det individuella stödarbetet kan däremot hänga samman med att detta är en trygg zon och ett område som kvinnojourerna kan och har sysslat med under en lång tid. Enligt min tolkning är kvinnojourerna på stödfältet föremål för en form av disciplinering som Bourdieu kallar *symboliskt våld*. Uteblivna medel kan snabbt hota jourens fortlevnad liksom den egna försörjningen och sysselsättningen. För att få medel tar de successivt över nya spelregler och ny kunskap som definierats av statliga myndigheter såsom Socialstyrelsen och länsstyrelserna.

Opinionsbildning i skymundan

Mitt enkätmaterial visar att de kvinnojoursrepresentanter som besvarade enkäten rankar skyddat boende högst bland de tre kärnuppgifterna, medan alternativet "opinionsbildning" aldrig rankas som en sådan. Samma bild framträder under mina observationer och i mina intervjuer med jourkvinnor. Under intervjun med Jenny och Berit presenterar sig den förstnämnda som ordförande för jouren och hon berättar att hon sysslar med "pappersarbete", telefonjour och möten men också i någon mån med utåtriktat informationsarbete. Den här typen av arbete omnämns som "studiebesök", "utåtriktad verksamhet", "informationsverksamhet" eller kort och gott "information". Vanligen tar jourkvinnor emot besök på jouren alternativt bjuds in eller bjuder in sig själva för att prata om våld och om jourarbete på olika föreningsmöten, ordenssamfund, arbetsplatsträffar eller möten med socialnämnden och liknande. Jourerna informerar även om sina verksamheter på egna hemsidor, annonserar i lokaltidningar och producerar egna foldrar och trycksaker med information som de delar ut till bland annat hälsovårdsinrättningar. Enligt Haaken och Yragui (2003) kan just utbildning vara ett sätt att försöka återuppliva gräsrotsaktivismen, som fått mindre utrymme under senare år. I forskningen framstår syftet med det utåtriktade arbetet som tudelat: att å ena sidan fånga upp fler kvinnor och erbjuda akuta åtgärder (se t.ex. East & Stein, 2008), å andra sidan att få slut på våldet genom större strukturella och sociala förändringar (Collier, 2012; Lombard & McMillan, 2012; Nichols, 2013).

Jourkvinnorna som jag har intervjuat talar även om kontakter med media, där lokaltidningar, radio och tv gjort inslag om jouren och intervjuat jourkvinnor. På Jouren planerar jourkvinnorna att sprida information till allmänheten genom att iklädda kvinnojourströjor dela ut trycksaker på lokala stadsfestivaler och liknande sammarevenemang. En av kvinnojourerna i empirin utmärker sig genom att jourkvinnorna där berättar om flera opinionsbildande aktiviteter som de genomfört i tätt samarbete med, och ofta initierade av, den lokala tjejjouren som ingår som en del i jouren. Exempelvis anordnades ett möte mellan lokala politiker för en debatt om våld, demonstrationer på internationella kvinnodagen och internationella dagen mot våld mot kvinnor. Olika träffpunkter upprättades också för samtal om feminism. I relation till jourens omfattade mottagning för samtal framstår dock dessa utåtriktade insatser som en liten del av jourarbetet.

Flera jourkvinnor betonar att utåtriktat arbete är viktigt och att de skulle vilja arbeta mer med att sprida information om våld och vad kvinnojouren kan bistå med. Andra tidskrävande arbetsuppgifter, samt avsaknad av resurser, anges ligga bakom nedprioriteringen i det vardagliga jourarbetet. Detta blir exempelvis tydligt i enkätfritextsvaret tidigare i kapitlet där en anställd jourkvinna anger att anslagssökande tar tid från individuellt stödarbete och utåtriktat arbete. Nedprioriteringen kan även illustreras med ett citat från Karin, som tidigare varit anställd på Kvinnojour B men som numera har gått vidare till en annan arbetsplats:

Min upplevelse är ju att vi hade bristande resurser också, att man kan ju inte vara en anställd och sköta både boende, utåtriktad verksamhet och volontärverksamhet. Så på något sätt blev det ju boendet då och, alltså stödet till kvinnorna fick ju alltid gå först så att säga.

(Karin, Kvinnojour B)

En liknande bild framträder under intervjun med jourkvinnorna på Kvinnojour D. Etel, som sitter i styrelsen, talar om att de jouranställda har till uppgift att ta fram underlag till trycksaker och att jouren återkommande annonserar i lokaltidningen. Jag gör ett klagörande påstående om att annonseringen inte kostar något och Etel fortsätter:

Etel: Nä, men det är viktigt ändå att det sköts och att det är rätt det som står och hemsida har ni ju, har vi ju mmm, som ska skötas. Mmm.

Carina: Förhoppningsvis.

[Jag skrattar]

Sara [riktat till Bodil och Carina]: Ni ler lite besvärat...

[Alla skrattar]

Bodil: Mycket.

Etel: Stackars anställda [Etel skrattar]. Men informationsverksamhet tycker jag är en väldigt viktig verksamhet i samhället för att. Och vi jobbar ju också lite, andra, med information men alltså, men det är ju väldigt viktigt att vi försöker. Det är ju fortfarande ganska känsligt på många sätt det här med information. Det är ju inte så att alla tycker att, ropar: 'O la la kom till oss och informera' på arbetsplatser, arbetsplatsträffar och så vidare, va, eller hur? [De andra hummar instämmande] Så det är fortfarande lite tabubelagt, det är lättare att informera om någonting annat.

Informationsarbete i bred bemärkelse framträder som en lågt prioriterad uppgift för de två anställda, Bodil och Carina. Min tolkning är att Etel (som styrelserepresentant) lägger emfas på utåtriktat arbete men att hon inte riktigt får gehör från de anställda som snarare tycks uppfatta det som ytterligare en arbetsbelastning. I utdraget omförhandlar och slätar Etel över deras motsträvighet. Bland annat korrigerar hon sig själv då hon beskriver hemsidan som ett gemensamt ansvar istället för att, som först, peka ut Bodil och Carina som ansvariga. Varpå Bodil och Carina ger lätt ironiska och korthuggna svar, följt av Etels längre utläggning som inleds med en skämtsam kommentar att det är synd om de anställda som behöver jobba med hemsidan, och därefter ännu en betoning om att informationsarbetet är viktigt men att det är svårt för jourkvinnor att få tillträde. De många skratten tolkar jag som ett sätt att lätta upp stämningen och därmed neutralisera en konflikt mellan olika krafter inom stödfältet. Å ena sidan en feministisk kvinnojoursdoxa, representerad av den erfarna styrelseledamoten Etel, om att mäns våld mot kvinnor är ett strukturellt problem som måste bekämpas genom att förändra strukturer, vilket gör opinionsbildning till en grundläggande feministisk arbetsmetod, inte ett komplement eller något som kan prioriteras bort. Å andra sidan en utmanande, mer professionaliserad doxa, företrädd av (anställda) jourkvinnor, med fokus på individuellt stödarbete med kvinnor och barn.

En rad forskare har hyst farhågor om att offentlig finansiering och samarbete har eller riskerar att desarmera kvinnojoursrörelsen och att kvinnojourerna rör sig från politiskt-ideologiskt opinionsbildande arbete och gräsrotsaktivism mot ett mer renodlat omhändertagande (Eduards, 2002; Haaken & Yragui, 2003; McMillan, 2007; Morken & Selle, 1995; Reinelt, 1994; Tierney, 1982). Opinionsbildningens perifera roll kan förstås som en pendang till föregående resonemang om betungande administration på jourerna och prioriterat stödarbete på individnivå – ett resultat som bekräftar de farhågor som uttryckts om desarmering.

Socialtjänsten som institutionaliserad samarbetspartner

I mina samtal med jourkvinnor, på de jourer jag har undersökt, omtalas olika typer av kontakter med socialtjänsten som självklara och rutinmässiga inslag i arbetet. På sidorna som följer kommer två överlappande företeelser att belysas: att boende på kvinnojour vanligen betalas genom biståndbeslut via kommunernas socialtjänster och att orosanmälningar, när ett barn misstänks fara illa, framstår som etablerad jourpraxis.

Bistånd för boende

Verksamheter inom det civila samhället arbetar många gånger på uppdrag åt kommunernas socialtjänst genom en beställare/utförare-modell (Johansson, 2005; Johansson, Dellgran & Höjer, 2015). Kvinnojourerna är i detta avseende inget undantag. Samtliga fem jourer i min studie erbjuder boende för stödsökande och boendepplatsen finansieras många gånger som ett bistånd via socialtjänsten. Samma trend har identifierats av Enander m.fl. (2013) som beskriver att många jourer har långtgående kommunala samarbeten och avtal, samt debiterar socialtjänsten dygnsavgifter för att tillhandahålla skyddat boende åt stödsökande kvinnor och barn. Kvinnojour B och Kvinnojour E har korridorboenden i anslutning till kontoret, där kvinnor och barn erbjuds egna sovrum men delar kök, badrum och vardagsrum med andra. Fördelar som anges av jourkvinnor är att vissa

stödsökande känner sig trygga med denna lösning eftersom de har tillgång till personal (åtminstone på dagtid) och får en bra kontinuitet i stödkontakterna. Nackdelar ur de boendes perspektiv som jourkvinnor lyfter fram är att miljön inte blir särskilt hemlik med kontor och personal i boendet, konflikter mellan de boende och risk att kvinnorna blir mindre självständiga än om de bott i lägenhet. Dessutom formuleras nackdelar i form av arbetsmiljöproblem: hög ljudvolym och svårigheter att arbeta avskilt utan att bli avbruten. Jouren, Kvinnojour C och Kvinnojour D erbjuder lägenhetsboenden. Baksidan med denna lösning uttrycks som en risk att vissa kvinnor känner sig isolerade och inte får tillräckligt stöd, samt att det tar tid för jourkvinnor att transportera sig till och från lägenheterna.

På Jouren står kostnaderna tydligt utskrivna på en prislista som är uppsatt på väggen på kontoret. Den egna kommunen och samarbetskommunerna, som redan bidrar med pengar till Jouren, betalar en dygnskostnad om 150 kronor per kvinna och 75 kronor per barn medan externa kommuner betalar 600 per kvinna och 250 per barn. En kvinna med många barn genererar således högre intäkter för jouren än en kvinna utan barn eftersom priserna gäller per person och inte per lägenhet. I kommunen där Kvinnojour B ligger är det tal om att socialtjänsten ska börja ”abonnera” på en eller ett par boendeplatser när jouren flyttar till större lokaler, vilket innebär att kvinnojouren får intäkter oavsett om platsen är belagd eller inte. Enligt Kristel kommer dock dessa intäkter nätt och jämnt att täcka den höga hyran. För att få ihop pengar till löner, marknadsföring och andra omkostnader måste dygnsavgiften sannolikt höjas.

När kvinnor har barn med sig i boendet framställer jourkvinnorna, ute på de lokala jourerna som jag har studerat, undantagslöst kontakten med socialtjänsten som en rutin, medan ensamstående kvinnor som kan betala själva inte nödvändigtvis behöver ett biståndsbeslut initialt. Camilla på Kvinnojour B berättar att stödsökande utan barn ”kan komma hit akut själv och betala och bo här någon natt och så eller uppemot en vecka”. I intervjun med Kristel framkommer detsamma: ”En kvinna kan komma hit och bo själv och betala själv under en vecka, sen vill vi gärna... se vad det är som händer, om socialtjänsten behöver bli inkopplade”.

Under gruppintervjun med Britta, Barbro och Julia på Jouren nämns socialtjänsten frekvent och när jag frågar om de alltid kontaktas tar Barbro till orda:

Barbro: Nä, inte bara om det är en kvinna eller... Men är det en kvinna, ett barn med. Vi har väl aldrig pratat egentligen hur vi [...] har bestämt. Jag vet egentligen inte hur vi bestämt från jouren, jag, eller ärligt talat inte men jag gör alltid så att, att vi tar alltid kontakt med socialtjänsten.

Sara: Om det är minderåriga barn med?

Barbro: Ja.

Barbro har en central roll på Jouren och är i praktiken den som har hand om både myndighetskontakter och stödsamtal med kvinnor. Hennes praktik – regelmässig kontakt med socialtjänsten när barn är med i bilden – blir således Jourens praktik fastän det saknas en uttalad policy. Rutinen är densamma på Kvinnojour E, något som visar sig i detta intervjuutdrag:

Sara: När det kommer en kvinna här, abonnerar socialtjänsten, eller betalar socialtjänsten någon sorts bistånd, eller?

Nadine: Ja, det blir ju ett biståndsbeslut på placeringen och då blir dom inkopplade direkt när det är barn.

Sara: Så alltid när det är barn är soc med?

Nadine: Ja absolut [– – –]

Lillemor: Om man tänker utifrån att det kommer en ensamstående kvinna så har hon rätt att få hjälp från samhället om hon är utsatt ur den aspekten, men om det är barn så behöver socialtjänsten vara inkopplad [...]. Jag tänker att man inte kan ta barn och komma så, det är för stor risk.

Nadine: För placeringen är, vi tar emot kvinnor, kvinnan tar ju på eget ansvar barnen med och därför ska det finnas någon som är ansvarig och se till att barnen har kommit, ja, och är skyddade.

Lillemor: Jag tänker också att det är mycket med gemensam vårdnad och vi kan inte liksom tillåta att det blir, vad heter det? Egenmäktighet...

Jourkvinnornas uttalanden präglas av en hög grad av bestämdhet och inte heller på Kvinnojour E råder det några tvivel om att socialtjänsten kopplas in när kvinnor kommer med barn (vilket inte på samma sätt är rutin när kvinnor kommer själva). Kristel på Kvinnojour B berättar att hon helst ser att den socialsekreterare som står bakom placeringen följer med kvinnan till jouren när hon ska skrivas in, för att kunna reda ut och tydliggöra för samtliga inblandade vilka som är jourens och socialtjänstens ansvarsområden. Kristel framhåller det som önskvärt att en representant från jouren och placerande socialsekreterare därefter träffas för löpande

uppdatering, eventuellt ihop med barnutredare och handläggare för försörjningsstöd. Bilden som förmedlas är alltså, tvärtemot mina förväntningar, att socialtjänsten på ett eller annat sätt är eller blir inblandad i de på jourerna boende kvinnornas liv, medan kvinnor enbart undantagsvis betalar boendeplatsen ur egen ficka. Endera har den stödsökande kontakt med socialtjänsten när hon kommer till jouden – socialsekreteraren har helt enkelt kommit med en förfrågan om boende – eller så tar den stödsökande själv (alternativt en annan instans, såsom polis och sjukvård) kontakt med kvinnojouren, varpå någon av jourkvinnorna kontaktar socialtjänsten för att ordna med det ekonomiska. Detta förfarande bekräftar resultat från en utvärdering av brottsofferstöd i Göteborg där det framgår att det är socialtjänsten som beslutar vilka stödsökande som ska få kvinnojoursplats (och för hur länge) och att stödsökande som regel inte bereds plats på boenden om inte socialtjänsten finns bakom och garanterar betalning (Carlsson m.fl., 2010)

Jourkvinnorna som jag har pratat med betonar ofta att de har ett gott samarbete med socialtjänsten och tycks vara positivt inställda till kommunala medel och avtal. I uttalanden av dem framställs jouden som en ”brygga” till socialtjänsten (och liknande beskrivningar förekommer även inom specialenheterna där behandlarna lyfter fram en överbryggande funktion). Jag uppfattar att jourerna arbetar för att minska stödsökandes eventuella rädsla för myndigheter och tona ned socialtjänstens myndighetsfunktion. Samtidigt vittnar jourkvinnors berättelser om krockar med socialtjänstens struktur och om svårigheter att komma i kontakt med socialsekreterare, undermålig information om vad som händer med planering, utdragna handläggningsprocesser samt bristande säkerhetstänkande. Jourkvinnor berättar om socialsekreterare som de menar har otillräcklig kunskap och förståelse för den situation våldsutsatta kvinnor som bor på jour befinner sig i. Kristel på Kvinnojour B tar upp att vissa socialsekreterare skriver ut checkar, vilket gör det svårt för kvinnor, som inte har fått med sig sin legitimation till boendet eller av någon annan anledning saknar legitimation, att få ut sina pengar. Andra gör inte hembesök på jouden utan förväntar sig att kvinnan kommer till socialkontoret även om det kan ligga i närheten av våldsutövarens bostad.¹⁵

¹⁵ Detta agerande går emot de riktlinjer om säkerhetstänkande som Socialstyrelsen har tagit fram i flera handböcker om våld riktade till Socialtjänsten. Handboken från 2011 är aktuell

Bland jourerna i min studie är utgångspunkten att boendet ska vara en akut och tidsbegränsad lösning, eller med jourkvinnans Berits ord: ”en mellanlandning innan man fortsätter”. I praktiken bor dock många kvinnor, och i de fall där det är aktuellt även deras barn, på jourer under betydligt längre perioder. Vistelsetiden varierar från ett par dygn till många månader. (Jourkvinnan Lillemor berättar om en kvinna som bodde i boendet under åtta månader). Önskat kvarboende, att kvinnor inte kommer vidare till mer permanenta bostäder, uppfattas som ett problem av jourkvinnor eftersom det skapas en flaskhals och kvinnor i behov av skydd tvingas avvisas på grund av platsbrist. Lägre tillgång än efterfrågan bekräftas i en kartläggning från Socialstyrelsen (2016a). Jourkvinnan Jenny berättar att de under en specifik månad föregående år var tvungna att säga nej till arton kvinnor. Jourkvinnor från samtliga fem undersökta jourer anger bostadsbrist och allt tuffare krav på den som söker bostad som de två viktigaste förklaringarna till kvarboendet. Även tidigare studier visar att bostadsbrist vanligen anges som orsak till kvarboende inom såväl ideella som kommunala och privata skyddade boenden (Carlsson m.fl., 2010; Ekström, 2016c; Göteborgs stad, 2010; Socialstyrelsen, 2016a).

Kommunala medel och kommunsamarbeten tycks, inom de undersökta kvinnojourerna, förknippas med mer pengar och större möjligheter att hjälpa fler kvinnor. Under gruppintervjun med Jenny och Berit på Kvinnojour C framgår att de anser att kommunen betalar för lite:

Då, om vi säger så, vi vill ju uppnå att vi kan hjälpa fler. Det är ju väldigt viktigt, viktigt för oss att vi ska kunna göra och då krävs det ju att vi får omorganisationen här. Får lite mer hjälp från kommunen och sådant trevligt [Sara: mmm]. Det hade inte varit fel om man säger som så...

(Jenny, Kvinnojour C)

Mer pengar från kommunen omskrivs med positiva ordalag: ”hjälp” och ”sådant trevligt”. På ett liknande sätt finns flera exempel från intervjun med Kristel, där hon betonar det positiva med kommunsamarbete. När jag i slutet av vår intervju frågar om hon har något att tillägga, svarar Kristel:

vid tiden för mitt fältarbete och där betonas t.ex. behovet av att kunna ha möten på alternativa platser för att undvika att kvinnan träffar våldsutövaren (Socialstyrelsen, 2011).

Jag personligen tycker... [tvekar något]. Nu kommer ju många kvinnojourer att hänga mig, men jag tycker att det är väldigt viktigt med ett samarbete med kommunen. Det är människor vi har hand om och jag känner att en sådan här viktig sak kan inte bara skötas på ideell basis.

(Kristel, Kvinnojour B)

Kristel menar att det finns fördelar med att vara en ideell organisation eftersom det går att hitta smidiga lösningar. Hon berättar att det är svårt att få ekonomin att gå ihop, trots otaliga anökningar om medel, och att verksamheten begränsas av detta. Jag skjuter in en förtydligande följdfråga om vad hon menar med att vissa jourer skulle vilja ”hänga” henne:

Mmm [skrattar till] [...] Nu har vi ju ny styrelse, det hade vi ju inte när jag började här och det var en – vad ska man säga för att inte vara dum? – en bakåtsträvande styrelse som såg kommunen som den stora fienden som ska ha insyn. Då sa jag: ’Har du något att dölja?’, för att dom skulle ha insyn i vår ekonomi. ’Och? Det är väl inget att hymla med’. Alltså vi behöver varandra för att komma någon vart. Jag var på en utbildning eller på styrelsekonferens i Göteborg och då fick vi olika såna här workshops och där var en grupp med sex olika jourer, som tur är hamnade jag inte i den gruppen för då hade jag blivit lynchad. Dom ba’ [Kristel imiterar gruppmedlemmarna]: ’Nä, kommunen ska ha inte ha nån insyn alls, det ska vara ideellt från början och slutet, det ska inte vara, det ska inte finnas några anställda, det ska bara vara ideellt arbete’ [Kristel imiterar vad hon tänkte] Okej...’ Jag vet inte var dom får sina pengar från men...

(Kristel, Kvinnojour B)

Samtidigt som Kristel tycks ha en pragmatisk och odelat positiv inställning till (de pengar) kommunalt samarbete (genererar) ger hon uttryck för att den inte står oemotsagd inom jourerna. Hon pratar skämtsamt om att bli ”lynchad” och hängd för sina åsikter, och beskriver den tidigare styrelsen som reaktionär och med en nästintill paranoid inställning till kommunen och gruppen på styrelsekonferensen som verklighetsfrånvärd, snarare än sunt kritisk till hur dylika samarbeten och beroendeförhållanden kan påverka jourerna och de stödsökande i en icke önskvärd riktning.

I en handbok om socialtjänstens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn beskriver Socialstyrelsen (2011) att kvinnojourernas roll och ansvar visavi kommunerna tidigare varit otydlig. Enligt handboken är ideella föreningar som arbetar på uppdrag åt socialtjänsten genom att tillhandahålla boendeplatser utifrån individuella biståndbeslut, eller skrivna avtal där kommunen abonnerar på ett antal platser, utförare av socialtjänst och kommunen är ytterst ansvarig för kvaliteten. Kommunavtal och bistånd för boende (en rutin för mödrar, men vanligt även för kvinnor utan barn) framstår som ett sätt för jourerna att säkra sin finansiering utan att behöva kräva kvinnorna på pengar. Samtidigt menar jag att utvecklingen aktualiserar frågan om jourerna kan utgöra ett fristående ideellt alternativ och huruvida det går att tala om en feministisk kvinnojoursdoxa (vilket jag återkommer till i slutet av kapitlet) när kvinnojourerna har ett utökat ansvar och skyldighet att exempelvis anmäla vid kännedom eller misstanke om barn som far illa samt att dokumentera och göra uppföljningar. Utöver olika former av kontakter med socialtjänsten med anledning av bistånd, berättar följaktligen flertalet jourkvinnor om arbetsuppgifter som inte vanligtvis förknippas med ideellt kvinnojoursarbete. Det talas om att föra journal, upprätta "individuella handlingsplaner" för stödsökande och inte minst – vilket nästa avsnitt handlar om – om skyldigheten att göra orosanmälningar.

Anmälningsplikt för jourkvinnor

Under mitt fältarbete noterar jag en oklarhet på stödfältet om kvinnojourerna i praktiken räknas som socialtjänstutförare med medföljande skyldigheter och huruvida de får tillsyn utifrån dessa premisser. Under ett möte på Specialenheten framgår att samordnaren för det kommunala arbetet mot våld i nära relationer och chefen för socialtjänstens barnavårdsenhet har olika syn i frågan, där den förstnämnda (men inte den andre) uppfattar den lokala juren som socialtjänstutförare. Min tolkning är att dessa skilda tolkningar hänger samman med att perioden då jag genomför mina deltagande observationer (våren 2012) präglas av aktivitet och förändringar, såväl planerade som nyligen genomförda. Fältarbetet genomförs samtidigt som Socialstyrelsen gör en nationell tillsyn av det kommunala arbetet med våld i nära relationer, som avrapporteras av IVO

(2014), och i anslutning till att Socialstyrelsen (2011, 2012) tydliggör jourernas skyldigheter som utförare av socialtjänst i en handbok riktad till socialtjänsten och i ett meddelandeblad. Fältarbetet genomförs dessutom precis före förtydliganden i socialtjänstlagen, från den 1 januari 2013, som avser att stärka rätten till stöd och skydd för barn som bevittnat våld (SFS 2012:776).

Jourkvinnorna som jag har talat med beskriver många gånger anmälningar vid misstanke om barn som far illa som en inarbetad praxis och en skyldighet, utan att för den skull direkt referera till socialtjänstlagen och dess skrivningar i det fjortonde kapitlet. Camilla som är ordförande på en jour med långtgående kommunsamarbete, skildrar i det inledande citatet i denna avhandling, ett orsakssamband där avtal med kommunen framställs som en nödvändighet för att kunna få kommunala bidrag och att avtalen i sin tur gör juren till utförare av socialtjänst, vilket bland annat innefattar ”anmälningsplikt” (jfr Enander m.fl., 2013). En liknande syn framkommer i intervjun med jourkvinnorna på Kvinnojour D:

Etel: När det är orosanmälan för barn har vi ju anmälningsplikt, mmm.

Sara: Och hur förhåller ni er till det?

Carina: Vi har inga större problem att göra dem.

Etel: Nä nä.

[Carina säger något som jag inte uppfattar och jag ber henne upprepa]

Carina: Inga större problem att göra dom anmälningarna.

Sara: Nä. Men gör ni det utöver då, det att ni också, liksom aktualiserar ärendet, eller vad jag ska säga? Ni sa att ni ofta tar kontakt med socialtjänsten när det kommer en ny kvinna för då behöver det ju inte vara anmälan, tänker jag, utan mer pengar...

Bodil: Ja, att dom får rätt hjälp... barnen.

Carina: Men vi har även gjort orosanmälningar utöver.

Sara: Ja, okej.

Etel: Under tiden då som personen, om man då; ni har sett saker, det är framför allt ni anställda som ser om det är någonting, ja.

Sara: Ja, men då skriver ni den och skickar till socialtjänsten. Är det någonting som kvinnan får reda på eller hur görs det?

Carina: Dom gånger när vi har gjort, har vi inte hemlighållit [Etel: Nä] utan vi har talat om att vi ska.

Sara: Hur har ni upplevt kontakten med kvinnan efter det?

Carina: När vi har berättat det eller den... ja.

Bodil: Nä, det har inte varit något. Nä.

Carina: Nä.

Bodil: Tycker jag alla fall.

Carina: Inga konstigheter överhuvudtaget. Alltså vi förklarar ju varför ja.

Och det är ju för att barnen ska få den hjälp som dom har rätt till och det behöver ju inte betyda att hon är en dålig förälder utan det är ju för att dom ska få den rätta hjälpen och stödet och kanske mamman ska få stöd i sin föräldraroll, så det har ju... Vi har ju inte stött på någonting. Nä

Etel: Nä det är ju inte att ni [riktar sig till de två anställda Carina och Bodil] lägger skulden på den föräldern, det kan ju ha varit någonting tidigare med någon annan eller med någon annan förälder, med den andra föräldern eller så.

Utdraget inleds med ett konstlande om "anmälningsplikt" och jourkvinnorna använder genomgående ett språk som vittnar om att det är deras bedömning huruvida anmälan måste göras som gäller, inte kvinnans, och att detta inte är förhandlingsbart. Användningen av "vi" antyder att de delar förhållningssätt, men av dialogen att döma är det främst de två anställda (Carina och Bodil) som identifierar problem och kontaktar socialtjänsten. Anmälningsprocessen framstår som genomskinlig och Carina lyfter fram att inget sker i smyg. Flera av beskrivningarna målar upp en bild där socialtjänstkontakt framstår som helt odramatisk och att relationen med den stödsökande i samband med orosanmälan inte påverkas. Utsagorna präglas av en hög grad av instämmande: "det har inte varit något", "inga konstigheter överhuvudtaget" och "vi har ju inte stött på någonting". Både Bodil och Carina talar om att barnen ska få "rätt hjälp" (och Carina lägger till att mamman kanske behöver "stöd i sin föräldraroll"). "Rätt" används dels som ett adjektiv för att beskriva att barnen ska få korrekt eller anpassad hjälp (vilket antyder en tillit till socialtjänsten som hjälpinstans), dels som ett substantiv exempelvis när Carina betonar att det är barnens rättighet att få hjälp ("rätt till"). Barnets bästa och rätt till egen hjälp framställs ofta i min studie som det bakomliggande motivet till socialtjänstkontakt och anmälan i min studie, något som kan exemplifieras genom ett citat från intervjun med Ulrika:

Märker vi att barn har, eller att det kommer kvinnor med barn och sånt, alltså vi tar alltså det, vi måste ta kontakt med soc om dom har bevittnat och alltså dom kan må jättedåligt fastän att det inte syns, liksom.

(Ulrika, Jouren)

Enligt Enander med flera (2013) är barnen en viktig profilfråga för SKR alltsedan starten 1996. Författarna ser omsorg om barn, tillsammans med en öppenhet för män, som två centrala delar i riksförbundets kollektiva identitet men de drar dock slutsatsen att barnfrågan redan är uppe på den politiska dagordningen (genom kvinnofridssatsningen 1993) och att riksförbundet snarare är skickligt att mobilisera resurser och att fånga upp politiska vindar. Inom Roks tycks barnfrågan hamna i fokus parallellt med min datainsamling. I dokumentet "Barn på jour" från 2010 läses att barnfrågan fått mer fokus "[ä]ven inom Roks" och att förbundet distribuerat *Barn som upplevt våld: En handbok för kvinnojourer* under våren 2010 till samtliga lokala jourer. Jag har dessutom identifierat flera förstärkta skrivningar om barn i kvalitetssäkringsdokumenten från Roks daterade 2011, jämfört med dokumenten från 2010. Det har exempelvis tillkommit ett stycke om anmälningsskyldighet i dokumentet "Barn på jour" samt en ny lokal barnpolicy bland dokumenten.

I likhet med Barbro och Ulrika som talar om att "alltid" och "vi måste" ta kontakt, lyfter också Kristel fram socialtjänsten som en självklar och nödvändig kontakt om kvinnan har barn. I intervjun berättar hon:

Om dom ska bo hos oss och har barn så är soc inblandat. Detta för att vi inte ska gömma barn, för det var ju någon historia för något år sen en jour som gömde barn.

(Kristel, Kvinnojour B)

Händelsen som Kristel refererar till inträffade i början av 2000-talet när ett par jourkvinnor åtalades för att under flera år ha hjälpt en kvinna med två barn att hålla sig undan pappan till barnen, som hade vårdnaden (se t.ex. SVT Nyheter, 2007). Åtalet och efterdyningarna kan, för att använda Fligsteins och McAdams (2011, 2012) begrepp, ses som en yttre chock som har skakat om fältet i grunden. Kristels "är soc inblandat" indikerar att

socialtjänstkontakt inte är ett val för mödrar som kommer med barn. Hon är inte ensam om referenser till att inte vilja "gömma barn". Jourkvinnan Lillemor talar om att inte tillåta egenmäktighet och att det inte går att "ta barn och komma", medan jourkvinnan Bodil menar att socialtjänstens närvaro är en nödvändighet eftersom det kan "vara en kvinna som inte ens har vårdnaden och har tagit barnen". Jourerna tycks vilja involvera socialtjänsten för att inte riskera ta emot kvinnor och barn där mamman saknar vårdnad. Rutinförfarandet antyder att situationen anses skadlig för barnen och anmälan framstår som en handling för barnets bästa, men kan också ses som ett sätt att söka ansvarsbefrielse, slippa riskera åtal och hängas ut som en jour som "gömmar barn", motiv som handlar om jourens och jourkvinnornas anseende.

Flera av kvalitetssäkringsdokumenten från Roks innehåller skrivningar om barns utsatta situation och orosanmälningar när det gäller barn i fara. I ett dokument ges exempel på vilka personuppgifter som bör skrivas med i en anmälan, exempelvis barnets namn och personnummer, adress, namn på vårdnadshavare, namn på (för)skola ("Barnpolicy (mall)", Roks 2011). I barnpolicydokumentet står det: "Jourkvinnor och anställda på [jourens namn] ska vid minsta oro för ett barns situation och säkerhet agera för ett ökat skydd till barnet". I Roks barnhandbok från 2010 finns ett eget avsnitt om anmälningar till polis och socialtjänst när barn far illa. Avsnittet om anmälningar i barnhandboken inleds med en tolkning av socialtjänstlagen där kvinnojourerna, i motsats till myndigheter, inte anses vara formellt skyldiga att anmäla. På de följande sidorna är det dock tydligt att det anses finnas en etisk skyldighet att anmäla och Roks rekommenderar jourerna att, vid misstanke om att barnet far illa, "stå på barnets sida" om mamman skulle motsätta sig kontakt med socialtjänsten. I samma anda innehåller kvalitetssäkringsmaterialet från 2011 ett exempel på hur en lokal jour har utarbetat en policy om barn. Där står, bland annat, att:

vi [har] en moralisk skyldighet att anmäla till socialtjänsten enligt 14 kap 1 § Socialtjänstlagen. Vi är dock inte skyldiga enligt lag att anmäla men antar i vår organisation 14 kap 2 § Socialtjänstlagen som anger att vi ska anmäla.

("Barnpolicy (mall)", Roks 2011)

Riksförbundet Roks sprider alltså en ”mall” där en lokal jour har antagit en barnpolicy som är mer långtgående än vad lagen kräver, med hänvisning till en ”moralisk skyldighet”. I ytterligare ett annat dokument från samma material går det att läsa om hur Socialstyrelsen slår fast att jourerna anses anmälningsskyldiga om de ”tillhandahåller insatser enligt socialtjänstlagen [sic!] på uppdrag av socialnämnden” (”Barn på kvinnojour (info)”, s. 1). Roks pendlar således mellan referenser till socialtjänstlagen och till mer etiska argument.

Talet om ”plikt”, ”skyldighet” och att barnen har ”rätt till” hjälp från socialtjänsten tydliggör att det varken från jourkvinnornas eller stödsökandes sida handlar om ett val. Detta sätt att tala om anmälan som ett utifrån kommande åläggande för barnets bästa och rätt till stöd, påminner mycket om de kommunalt anställda behandlarnas beskrivningar av orosanmälningar, nedan illustrerat genom ett utdrag ur intervjun med arbetsledaren Monika som svarar på min fråga om hur ofta de anmäler:

Väldigt ofta. Dom har nästan börjat klaga att vi anmäler för ofta. Nä, inte riktigt, men att vi anser ju det, att misstanke om att barn far illa finns i varje förhållande där det finns våld. Punkt slut. Så vi är väldigt tydliga med det. [Sara: Gentemot dom som kommer hit?] Ja absolut, det är det första man säger till att, om det finns barn då så, att man har en anmälningsskyldighet. Det finns väl, det var någon person som har liksom bara vänt i dörren och gått, då vill man inte ha med detta att göra, annars är det ingen som har...

(Monika, Specialenhet B)

För Monika framstår anmälan som en nödvändighet i alla ärenden med barn inblandade, även om det kan innebära att kvinnor i behov av hjälp vänder i dörren, och den definitiva språkdräkten indikerar enhetens tydliga vägval. Anmälan blir ett sätt för henne att visa att hon och kollegorna gör sitt jobb och att de gör det bra. Utsagan återspeglar en omförhandling på stödfältet, som även uttrycks inom jourerna, från att stödja och hjälpa kvinnor till att också undsätta barn med deras behov främst. Exempelvis berättar jourkvinnan Lillemor att ”vi står upp för barnen”; skiftet manifesteras dessutom i flera publikationer från Roks, såsom skrivningen i barnhandboken om att ”stå på barnets sida” liksom i flera kvalitetssäkringsdokument som tar upp att myndigheter enbart ska

kontakts i samråd och/eller på initiativ av den stödsökande kvinnan, men att "undantag" ska/bör göras när kvinnan är i fara eller barnet/en far illa ("Tystnadslöfte för jourkvinnor/jourtjejer (mall)"; "Hantering av information om stödsökande (info)"; "Mall stödarbete 2011").

Att jourkvinnor tenderar ta parti för barn framför kvinnor (en hållning som kommer till uttryck inom jourer anslutna till bägge riksorganisationerna) tolkar jag som en avvikelse från en feministisk kvinnojoursdoxa. Detta har tidigare studerats i fallet SKR, som enligt Enander med flera (2013) valt att ta ställning för utsatta barns stöd, hjälp och rätt till rättigheter och därmed utmanat föreställningar om systerskap och kvinno-solidaritet.

...eller "soc" som ett valfritt erbjudande?

Parallellt med jourkvinnornas beskrivningar av orosanmälningar och kontakt med socialtjänst som en ofrånkomlig skyldighet när barn kommer till jourerna, framställs socialtjänstkontakt stundtals som ett frivilligt alternativ för de stödsökande kvinnorna. Vissa jourkvinnor lyfter fram att stödsökande kvinnor kan vara, eller till och med har rätt att vara, anonyma. Däribland Etel från Kvinnojour D, som under gruppintervjun berättar att det händer att kvinnor betalar sitt eget boende och hon menar att stödsökande har "rätt att inte behöva ha" någon kontakt med socialtjänsten (samma Etel som pratar om "anmälningsplikt").

Eduards (2002) har beskrivit anonymitet som ett av jourrörelsens kärnvärden och ännu på 2010-talet uttrycks anonymitet, vid sidan av passager om anmälningsskyldighet, som en viktig princip i trycksaker och i flertalet av kvinno- och tjejjourernas policydokument på både lokal och riksnivå. Jourerna framstår som ett kvinnopartstagande och icke-myndighetsutövande alternativ till myndigheter, där kvinnor kan vara anonyma utan att dokumenteras och själva besluta om myndighetskontakt (se t.ex. "Ramdokument 2011"; "Information om vilket stöd jouren kan erbjuda (info)"; "Informationsbroschyr (info)"). I "Information om vilket stöd jouren kan erbjuda (info)" går det att läsa att personuppgifter inte lämnas ut "utan hennes medgivande" och att utgångspunkten är att "agera med den stödsökandes samtycke". I ett dokument som ger rekommendationer om vad jourernas trycksaker bör innehålla anges att det är viktigt

att ta med "Att man kan kontakta jouren anonymt, att inga journaler förs och att jourkvinnorna/jourtjejerna har avgett tystnadslöfte" ("Informationsbroschyr (info)"). Att jourerna står "på kvinnans/tjejens sida" och möjligheten till anonymitet beskrivs som något "unikt" för jourrörelsen i motsats till myndigheter som riktar sig till samma målgrupp ("Ramdokument 2011", s. 2). Det framgår emellertid av intervjuerna att det inte är så enkelt, något som kan illustreras genom ett utdrag ur gruppintervjun från Kvinnojour D. Etel har just berättat att kvinnor har rätt att inte ha kontakt med socialtjänsten och jag ställer en följdfråga om det också gäller kvinnor med barn:

Etel: När det är barn är det ju lite klurigt [skrattar lite besvärat].

Carina: Då vill vi ju att, eller vi brukar kontakta socialtjänsten, mmm, det har vi inte varit med om något fall där dom har sagt nej.

Etel: Nä, man måste ju fråga dom först naturligtvis.

Carina: Så det kanske vi måste ta ställning till hur, men vi tycker ju att barnen är lika utsatta som mamman [de andra hummar instämmande].

Etels beskrivning "lite klurigt" tolkar jag som ett nedtonande språkbruk där ordvalet implicerar att det visserligen är problematiskt men möjligt att lösa (i motsats till att något i grunden är problematiskt). Kontakten med socialtjänsten framstår som ett möjligt och aktivt val för kvinnan, som tillfrågas om det är okej att jouren kontaktar myndigheterna. Carinas uttalande om att hon "inte varit med om något fall där dom har sagt nej" och Etels om att jourkvinnor "måste ju fråga dom först naturligtvis" visar på detta. På samma sätt berättar Camilla på Kvinnojour B: "men har man barn med sig så måste vi ju uppmana dom att söka hjälp av socialförvaltningen för att det blir, det blir för svårt för dom att reda ut det själv". Även här framstår socialtjänstkontakt som något som kvinnorna själva kan besluta om medan jourkvinnorna bara kan "uppmana" dem att söka hjälp. I blockcitatet ovan framkommer dock en ambivalens där kontakten dessutom framställs som en rutin: "brukar kontakta" och "barnen är lika utsatta som mamman". Denna spänning mellan, å ena sidan, en feministisk kvinnojoursdoxa – kvinnornas val och rätt till anonymitet – och, å andra sidan, barn som särskilt skyddsvärda och jourernas skyldighet att anmäla för barnets bästa, återfinns tydligt i barnpolicydokumentet:

Vi ska i samspel med mamman analysera barnets situation utifrån ett skyddsperspektiv och ansöka om bistånd till barnet genom att tillsammans med mamman samverka med Barn- och ungdomssektionen, Socialförvaltningen, i den kommun barnet är folkbokförd. I samråd med mamman kan vi som jourkvinnor komma överens om hur vi bäst kan skydda barnet.

(”Barnpolicy (mall)”, Roks 2011)

”Samspel”, ”tillsammans med mamman” och i ”samråd med mamman” indikerar att mamman ska göras delaktig och det skapas en illusion där socialtjänstkontakt blir något som mamman och jourkvinnorna gemensamt kommer överens om. Samtidigt råder det i andra skrivningar i samma dokument inga tvivel om att jourkvinnorna sitter på tolkningsföreträdet:

Mammans godkännande?

Om det är möjligt är det bra om du kan samråda med mamman innan en anmälan görs. Detta för att mamman ska vara medveten om att vi agerar för barnets säkerhet och för att hon ska vara medveten om att vi kommer att kontakta Socialtjänsten från [journens namn]. Det är dock viktigt att komma ihåg att om det inte är möjligt att samråda med mamman är det barnets säkerhet som är det viktigaste och en anmälan till socialtjänsten om oro för barnet ska göras ändå.

(”Barnpolicy (mall)”, Roks 2011)

I utdraget är det tydligt att om det inte är möjligt att samråda ska en anmälan göras i vilket fall. Texten speglar ambivalensen, som jag har identifierat bland såväl jourkvinnor som i policydokument, mellan plikten att anmäla och socialtjänstkontakt som ett valfritt erbjudande. I praktiken tycks emellertid anonymitetspolicyn underordnas jourernas skyldigheter som socialtjänstutförare (uttryckt som barnens rätt till stöd av socialtjänsten). Principen att kvinnor ska ha möjlighet att själva välja att vara anonyma och kontakta myndigheter ser jag som en rest från tidigare kvinnojoursarbete och ett sätt att tona ned det myndighetsutövande momentet och att socialtjänsten kommit att bli en institutionaliserad samarbetspartner. Det blir ett slags chimär för att hantera diskrepans och navigera mellan traditionella ideal, kvinnojoursdoxa, och praktik,

professionaliserad (socialtjänst)doxa, och samtidigt inte kännas vid sin överordnade position visavi stödsökande. Under intervjuerna frågade jag inte uttryckligen om vad som skulle hända om en kvinna tydligt skulle motsätta sig en anmälan, men intervjuerna pekar mot att anmälan anses behöva göras i vilket fall, även om det är en komplicerad fråga.

Avslutande reflektioner: Byråkrati och beroende

I detta kapitel har jag belyst jourernas administrativa börda samt omfattande kontaktytor med den offentliga sektorn, företrädesvis socialtjänsten, som ett uttryck för att jourerna rör sig bort från en feministisk kvinnojoursdoxa. Jourerna har under det senaste decenniet kunnat mobilisera offentliga resurser eftersom det funnits en politisk ambition att förbättra kvaliteten (se t.ex. Socialdepartementet, 2007, 2009, 2010). Utöver intäkter från socialtjänsten för boende och andra kommunala föreningsbidrag, har det funnits riktade statliga medel att söka (Enander m.fl., 2013). Med Mauss (1975) vokabulär har våldsfrågans statliga institutionalisering sedan 1980-talet möjliggjort för jourer att utöka sina verksamheter och anställa personal. Samtidigt har utvecklingen givit avtryck som upplevs som negativa bland lokala jourer och som kan ses som distinkta brott mot tidigare ideal.

Jag har i kapitlet visat hur organisationsorienterad administration, ett begrepp jag lånat från Forssell och Ivarsson Westerberg (2014), som till stor del gäller att söka och avrapportera pengar, utgör en central del av jourernas arbete på bekostnad av exempelvis opinionsbildande arbete. Administration ger upphov till stress bland jourkvinnor (tydligast under mina deltagande observationer på Jouren, som är av mindre modell). Jourernas (beroende av) tilltagande offentlig finansiering tycks paradoxalt nog inte garantera stabilitet utan möjligen bidra till en ökad sårbarhet, eftersom jourerna har ökade krav på sig vad gäller att kunna upprättålla kvalitet och medlen medför en ökad statlig och kommunal styrning och granskning. Vid tiden för mitt fältarbete pågår ett samtal bland de kvinnojourer som jag har undersökt, om vad som är den bästa lösningen för å ena sidan jourkvinnor, å andra sidan boende kvinnor, och det sker flera förändringar vad gäller boendenas organisering. Istället för en stor jourlägenhet, som flera kvinnor

och barn kan dela, väljer Jouren att hyra ett par mindre lägenheter till en högre månadskostnad än tidigare. Kvinnojour C planerar att säga upp sina lägenheter och istället öppna ett korridorboende, medan Kvinnojour B får tillgång till större och avsevärt dyrare lokaler som möjliggör fler boendeplatser. Kort efter avslutat fältarbete kan jag dock konstatera att två av de fem jourerna har lagt ned sina boenden: i det ena fallet har en grannjour tagit över kommunavtal och drift av boende på en ny plats, i det andra har kommunen startat ett eget boende. Att statliga och kommunala nedskärningar och omprioriteringar kan förändra eller mer eller mindre tvinga kvinnojouren att lägga ned delar av arbetet har belysts tidigare (Carlsson m.fl., 2010; Hammerin & Larsson, 2012). Hammerin och Larsson (2012) beskriver hur en lokal jour tvingades stänga eftersom de kommunala medlen skulle omdirigeras till en nystartad offentligt organiserad specialenhet, men då denna inte kunde ge service på kvällar och helger fick jouren öppna igen.

Värdet av anonymitet, oberoende och frånvaro av dokumentation betonas fortfarande på en policynivå men utgör en svåruppnådd praktik, förbehållen vissa kvinnor som kan betala för sig och som kommer utan barn, under en begränsad första tid. Min studie visar att jourerna regelmässigt kopplar in socialtjänsten när det är barn med i bilden för såväl biståndsansökan som orosanmälan. Anmälan motiveras *inte* som ett sätt att dokumentera pappans skadeverkan mot barnen (inte bara mot kvinnan) eller möjlighet att skydda både kvinnan och barnet/barnen. Argumentet är snarare ett generellt åberopande av socialtjänsten som en garant för barnens rätt till stöd och skydd och att avvärja risken att kvinnor utan vårdnad om barnen uppehåller sig på jourerna utifrån resonemang om brister hos kvinnan (uttryckt som tveksamheter kring förmågan att upprätthålla säkerhet eller "reda ut" situationen, behov av stöd i föräldraroll och att anställda har identifierat underförstått negativa "saker" mellan mamma och barn i boendet).

Jourerna tycks ha tagit till sig tanken att skydd för barnen innebär att involvera socialtjänsten. De rör sig enligt min tolkning bort ifrån en feministisk kvinnojoursdoxa, som utgår från idén att det kan gagna barnen att ta parti för kvinnor, erbjuda anonymitet och systerligt stöd utan inblandning av myndigheter. Utvecklingen kan betraktas som Mauss (1975) fjärde utvecklingssteg, fragmentering, där fokus riktas mot fler målgrupper och våld i nära relationer (se resonemang i föregående kapitel).

Den rutinmässiga socialtjänstkontakten gör det svårt för jourerna att i praktiken erbjuda anonymitet för alla stödsökande kvinnor i behov av skydd. Jourkvinnor kan således inte fullt ut ta ställning för våldsutsatta kvinnor och det finns en risk att stödbehövande kvinnor vänder i dörren. Jourkvinnorna har tolkningsföreträde att bedöma om orosanmälan behöver göras, snarare än att det sker i samråd med mamman. Min sammantagna tolkning är att stödsökande våldsutsatta kvinnor (och barn) i hög utsträckning görs till klienter inom svenska kvinnojourer.

Med stöd av Fligsteins och McAdams (2011, 2012) fältansats kan kvinnojournernas genomgripande byråkratisering och närmande till socialtjänsten ses som en oväntad följd av en rad skeenden inom och utanför stödfältet. Här har barnfrågans uppmärksammande inom jourrörelsen under andra halvan av 1990-talet betydelse. I egenskap av interna styrningsenheter har riksorganisationerna, med SKR (2005) i bräsch, uppdragit interna riktlinjer och utgivit handböcker om barn som påverkat stödfältet (se även Roks, 2010a). Vidare ser jag kommunernas förtydligade ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn (reglerat i socialtjänstlagen sedan 2007 och därefter med flera förstärkta skrivningar), förändrade anslag samt riktlinjer där ideella föreningars skyldigheter som socialtjänstutförare tydliggörs, som en rad förändringar i externa statliga strukturer som påverkar stödfältet. *Yttre chock* för att använda ett begrepp hos Fligstein och McAdam (2011, 2012). Observera att *yttre chock* inte värderar negativt utan är ett teoretiskt begrepp som användes för att förklara dynamik och doxa-förändringar på stödfältet. Det är värt att notera att jourrörelsen välkomnat initiativen. Exempelvis ställde sig Roks, i sitt remissvar, bakom förslaget om förstärkta skrivningar i socialtjänstlagen om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn (prop. 2006/07:38, s. 25). Likaså var Unizon positivt till jourernas förtydligade ansvar som socialtjänstutövare i Socialstyrelsens handbok *Väld. Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld* från 2011 (Unizon, 2011). Sammantaget har dessa skeenden bidragit till omställningar, inte minst när det gäller prioritering mellan arbetsuppgifter, den tilltagande byråkratiska arbetsbördan och kompetenskrav – men också kring den större frågan om stödfältets gränser.

Enligt Enander med flera (2013) finns det inom den svenska jourrörelsen olika syn på huruvida de större kontaktytorna med det offentliga är

önskvärda eller inte. Ett intressant fynd i min studie är emellertid att samarbete och avtal med socialtjänst *inte* öppet ifrågasätts eller problematiseras inom de fem ganska olika jourer som jag varit i kontakt med (jourerna är anslutna till olika riksförbund och skiljer sig åt i storlek, ekonomi, antal anställda och huruvida de anställda har en bakgrund i rörelsen, formell utbildning eller ingetdera). Jourkvinnan Kristel ger under intervjun uttryck för att det finns olika åsikter om kommunala avtal, men tar själv tydligt ställning för dem och lyfter fram fördelarna. Socialtjänsten framstår ensidigt som en institutionaliserad, självklar och neutral samarbetspartner, som en instans där kvinnor har rätt att få stöd och hjälp eller som en instans att söka medel från. Det framförs viss kritik mot hur socialtjänsten utför sitt uppdrag och hur samarbetet genomförs, men de paternalistiska och kontrollerande inslagen liksom dess grindvaktfunktion utblir i samtalen. Omfattande kommunala samarbeten, utsuddade gränser och jourer som utför socialtjänstens arbetsuppgifter framstår, med stöd av Bourdieu (1990:68), som förändrade och underförstådda uppfattningar, doxa, inom stödfältet.

Det jag tolkar som en glidning från en feministisk kvinnojoursdoxa till en mer professionaliserad (socialtjänst)doxa kan förklara varför de jourkvinnor som jag har pratat med inte tycks anamma ett maktperspektiv på relationerna mellan jour respektive socialtjänst samt stödsökande respektive stödjare. För det första kopplar de inte ihop våld och makt på en individnivå, genom att exempelvis lyfta fram att det kan finnas ett värde i att vara ett oberoende alternativ, att kunna erbjuda en fristad. För det andra lyfter de inte heller den asymmetriska maktrelationen mellan jourkvinnor och stödsökande: dels får jourkvinnorna socialtjänstkontakten att framstå som oproblematisk där själva frågan till kvinnor om att kontakta socialtjänsten löser problemet utan kritisk reflektion kring hjälparens överordnade position och hjälpmottagarens underordning, dels att jourkvinnor trots allt har tolkningsföreträde om kvinnan motsätter sig anmälan. För det tredje framstår kommunen och den egna jouren som två parter som båda har att vinna på ett samarbete.

I nästa kapitel visar jag emellertid att utvecklingen inte är enkelspårig och att jourerna håller hårt i delar av jourdoxan genom att i det individuella stödarbetet utgå från ett kvinnoemancipatoriskt stödideal.

6. Att frigöra eller behandla våldsutsatta kvinnor?

Under mitt fältarbete framstår betydelsen av att stödja och stärka stödsökande kvinnor i syfte att frigöra dem som ett etablerat stödideal inom kvinnojoursarbetet. Ansatsen kan även skönjas i specialenheternas arbete, men där krockar den med arbetet att skydda kvinnor. Snarare än att tro på kvinnors berättelser framhåller de kommunalt anställda behandlarna i min studie vikten av att låta stödsökanden få framföra sin version. Idealet utmanas dessutom av ett mer behandlingsfokuserat stödideal om att kvinnor behöver förändras, i betydelsen ta ansvar och förbättra negativa karaktärsdrag och beteenden. I detta kapitel kommer jag att visa hur dessa, stundtals motstridiga, stödideal kommer till uttryck och hur de tar avstamp i två framträdande våldsförståelser – en strukturell feministisk och en individuell/relationell förståelse – samt belysa vilka konsekvenser som följer med den ”nya” behandlingsinriktningen.

Kvinnoemancipation som doxa

Ett mycket framträdande resultat i min studie är att jourkvinnor i arbetet med stödsökande kvinnor tar avstamp i något som jag har valt att kalla ett kvinnoemancipatoriskt stödideal. Jag har identifierat två centrala komponenter i detta stödideal: att tro på kvinnors livsberättelser och att avlasta dem från skuld samt att stärka kvinnors inre förmågor och karaktäristika, såsom självförtroende, självkänsla och eget beslutsfattande.

Att tro på kvinnor

En dag när jag kommer till Jouren ser jag att någon har listat ett tiotal punkter på den vita tavlan, som är uppsatt längs ena långsidan i ett av de två större rummen. Rummet är möblerat med en soffgrupp för möten och samtal, men har vid tidigare besök använts som kontor. När jag frågar Tove om punkterna, som finns ordagrant rekonstruerade nedan, får jag veta att det är anteckningar från föregående cirkelträff för nya jourkvinnor. Hon berättar att det handlar om generella tips som jourkvinnor ska tänka på när de har samtal med nya stödsökande kvinnor, och att det tre sista punkterna är extra viktiga om kvinnan i fråga har ångest:

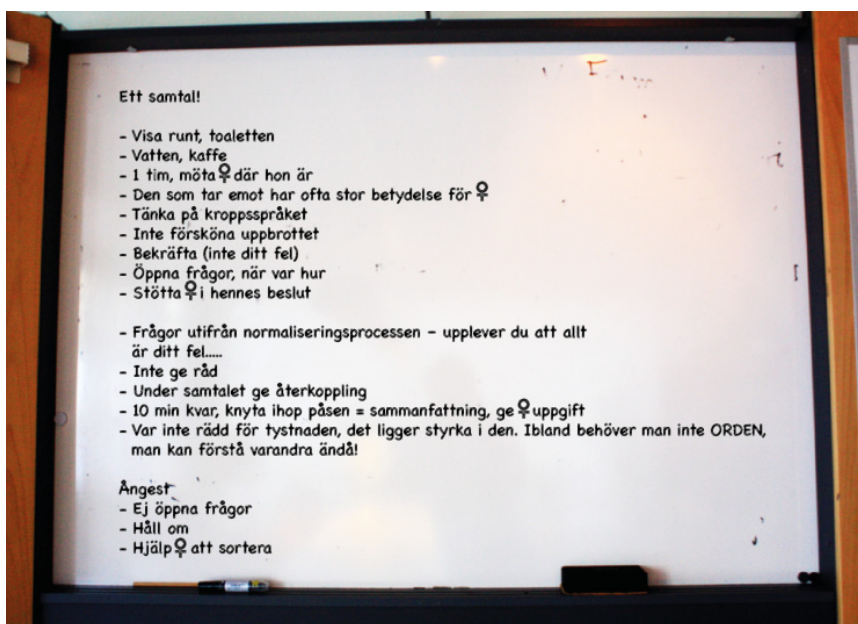

Illustration 1:
Samtalstips riktade till jourkvinnor (rekonstruktion)

Flera av rekommendationerna, såsom "möta ♀ där hon är", "Öppna frågor, när var hur" och "Var inte rädd för tystnaden", fokuserar att kvinnan och kvinnans berättelse ska stå i centrum medan hjälparen ska inta en lyssnande och bekräftande roll. Ytterligare ett par punkter handlar om att försöka

avlasta kvinnan från skuld, som inte anses vara hennes: "Bekräfta (inte ditt fel)" och "upplever du att allt är ditt fel...". Vikten av att i kontakter med våldsutsatta kvinnor lyssna på vad de har att berätta utan att ifrågasätta, att bekräfta och skuldavlasta kommer till uttryck i många olika sammanhang bland kvinnojourerna i min studie. Ytterst handlar det om partstagande, att ha tilltro till kvinnor och deras berättelser, vilket in min tolkning utgör en central komponent i det kvinnoemancipatoriska stödidealet.

Jourkvinnan Ulrika berättar att lyssnande utan värdering, är viktigt att tänka på som jourkvinna. När jag senare rundar av intervjun med en fråga om gemensamma förhållningssätt inom Jouren svarar hon att kvinnojourerna ska "lyssna, stötta och bekräfta" stödsökande oavsett form av misshandel. Jourkvinnan Berit berättar att det kan ta tid för kvinnor att frigöra sig och att en viktig del i arbetet är att minnas deras berättelse, lyssna och tro på dem utan att misstro eller döma. Berit berättar att kvinnorna ofta får höra att de nog överdriver eller mer eller mindre får skylla sig själva. Hon fortsätter: "Vi måste ju kunna ta emot deras berättelse och våga tro på dom. Absolut och det är ett redskap, att någon tror på dom, och stöttar dom". Jourkvinnan Kristel på Kvinnojour B är inne på samma linje och berättar att många kvinnor känner "frustration över att inte bli hjälpt, att inte känna sig trodd[a]". Vikten av att känna sig trodd har bland annat uppmärksamats i en utvärdering av ett kvinnofridsprojekt i myndighetssamverkan (Rejmer m.fl., 2010) och i en studie om hemlösa kvinnor i Danmark berättar våldsutsatta kvinnor att de inte fått hjälp att ta situationen på allvar av myndigheterna, utan erbjudits medlande samtal medan våldet definierats som "familjegräl" och "husspektakler", begrepp som flera av dem tar avstånd ifrån (Järvinen, 1995:123).

Att kvinnan "känner sig trodd och respekterad" och "får gott om tid att prata" anges som två indikatorer för ett bra bemötande, enligt ett kvalitetsäkringsdokument från Roks ("Modell stödarbete 2011"). Flera av Roks policydokument uppmanar på liknande sätt att tro på stödsökande kvinnor och att ta avstamp i den stödsökandes egen berättelse utan att ifrågasätta (se t.ex. "Modell stödarbete 2011", s. 4; "Information om vilket stöd jouren kan erbjuda (info)"; Roks värdegrund från 2007; "Kvinno- och tjejjourskunskap", s. 13). Detta kan illustreras med hjälp av ett dokumentutdrag om jourernas utgångspunkter:

Jouren arbetar enligt principerna ”kvinna till kvinna” och ”hjälp till självhjälp”. Det innebär att vår roll i stödsamtalet främst ska vara att lyssna och förstå, att visa att vi tror på kvinnans/tjejens berättelse och att det är den stödsökande själv som avgör vilket stöd hon vill ha av jouren.

(”Stödsamtal (info)”, s. 1)

Jourkvinnor förväntas lyssna och ha tilltro till stödsökande kvinnor och deras livsberättelser. Flera uttrycker dessutom att de arbetar för att kvinnan på olika sätt ska komma till insikt om att det våld hon har varit utsatt för är oacceptabelt – ett arbetssätt som jag tolkar ligger i linje med forskning som visat att våldsutsatta kvinnor tenderar att normalisera och förminska sina erfarenheter (Brottsförebyggande rådet, 2014; Holmberg, Smirthwaite, m.fl., 2005). Jourkvinnan Lillemor berättar att hon låter kvinnan själv sätta ord på sina erfarenheter och att hon inte använder begrepp som ”misshandel” eftersom många kvinnor inte känner igen sig. Hon fortsätter:

En gång så hade jag en kvinna som, hon hade *inte* varit utsatt för misshandel. Han hade inte misshandlat henne, däremot så berättade hon själv att han hade tagit stryptag med armen runt hennes hals och sen hade han satt in fingrarna i munnen och liksom bant itu käken väldigt grovt. Men han hade inte utsatt henne liksom, hon var inte utsatt för misshandel.

(Lillemor, Kvinnojour E)

Detta tema tangeras även i intervjun med behandlarna på Specialenhet C:

Veronika: Det finns ju dom som kommer hit och är alldeles, inom citattecken, alldeles för kapabla.

Dagny: Ja.

Veronika: Som liksom är, som absolut inte vill se sig själva som utsatta eller offer om man nu säger i den mening som absolut inte vill identifiera sig med den bild[en], som behöver förstå ’men jag har ju varit med om nåt fruktansvärt här’ där försvaren är så påslagna att man liksom inte vill ta till sig bilden av att jag har varit utsatta för någonting här och... så jag menar det, våra försvar det ser ju väldigt olika ut för dom vi möter vad dom visar oss och vad vi når i relationen och så... så vissa kan behöva bli lite mer offer om man säger så...

Loseke (1992, 2001, 2003a) visar hur våldsutsatta kvinnors berättelser inte alltid accepteras om de inte uttrycker sig vara offer för patriarkalt våld. En flyktig tolkning av Lillemors och Veronikas utsagor om att vissa kvinnor inte vill identifiera sig som misshandlade kvinnor – i synnerhet Veronikas ord om att vissa kvinnor behöver ”bli lite mer offer” – skulle kunna förstås så. Jag gör emellertid en annan tolkning eftersom utsagorna tyder på att kvinnornas berättelser om (grovt) våld i allra högsta grad står i centrum för dem själva, men att deras förminskande av allvaret i dessa erfarenheter är föremål för omprövning. Stödjarna tycks sträva efter att legitimera erfarenheterna och hjälpa kvinnor att tro på sig själva, att medvetandegöra dem om att det de berättar om faktiskt är ett brott – inte att göra kvinnorna till offer och få dem att känna sig svagare än de själva anger.

Att tro på kvinnor – genom att lyssna, respektera, bekräfta, inte ifrågasätta och avlasta dem från skuld – samt arbeta för att stödsökande ska komma till insikt om och tro på sina egna erfarenheter, framstår som en central teknik för att kunna hjälpa och frigöra. Ansatsen grundar sig i ett tydligt ställningsstagande för dem som utsatts för våld – en feministisk strukturell analys av våld som genomsyrar jourrörelsen. Mäns våld drabbar alla kvinnor och det är den strukturella könsmaktsordningen, inte kvinnor, som ska ifrågasättas.¹⁶ Att tro på kvinnor och deras gemensamma styrka blir därför viktigt i arbetet med att stärka dem i att kunna lämna förövaren och våldet. Ansatsen uttrycks både i jourrörelsens policydokument och bland jourkvinnor på lokal nivå.

Även behandlarna på specialenheterna, som möter såväl våldsutsatta som utövare, betonar det centrala i samtal med stödsökande att bekräfta och inte ifrågasätta. Arbetsledaren Torbjörn på Specialenheten understryker vikten av att lyssna empatiskt, i syfte att försöka förstå den stödsökande. Dock tolkar jag att fokus främst ligger på att lyssna fokuserat och att den stödsökande har rätt till sina egna känslor, snarare än att tro på och ge legitimitet åt den förmedlade livserfarenheten. Han talar om möjligheten att få en ”bredare samlad bild” då enhetens behandlare tar del av samtliga familjemedlemmars ”perspektiv”. Två utdrag från gruppintervjun med

¹⁶ Jfr Hearn (1998) som belyser vikten av att ta ställning för brottsoffren och lägga ansvaret hos våldsutövaren, att det inte bör finnas ett å ena sidan det och ett å andra sidan det i arbetet med våld.

behandlarna Mona och Veronika och deras arbetsledare Dagny på Specialenhet C illustrerar hur Veronika för ett liknande resonemang:

Man kan ju, man behöver ju inte säga så mycket under samtalet inledningsvis, kan man ju sitta och bara lyssna och få höra och det i sig kan vara så kraftfullt för en person att bli bekräftad i att 'nån lyssnade på mig' och det kan nånstans ge en liksom en 'jajamen det här' så liksom nån riktning beroende vem personen är och vad man har för resurser och så vidare.

[— — —]

Det tänker jag är grunden i arbetet ändå, att den som kommer, att lyssna på den historien som den här personen har att berätta. Bara det tycker jag någonstans är att stärka den personen i den upplevelsen. Inte ifrågasätta utan någonstans bara ta det för vad det är, även om vi har en hel familj här som berättar olika versioner så lyssnar man ändå på den personens version och att bli lyssnad på och tagen på allvar i sin upplevelse, det är väl i allra högsta grad att stärka och bekräfta en person i det du känner är det du känner, oavsett vad någon annan säger [de två kollegorna hummar medhållande].

(Veronika, Specialenhet C)

Medan jourkvinnor tar ställning för kvinnor genom att tro på kvinnans livshistoria om våld och bekräfta att det inte är hennes fel, som en viktig utgångspunkt för att kunna hjälpa, handlar de kommunalt anställda behandlarnas resonemang, ovan illustrerat av Veronika, om att lyssna på vad varje individ har att berätta utan att ifrågasätta och skapa ett utrymme för den stödsökande att berätta men inte nödvändigtvis att tro på den stödsökande. Veronikas och Torbjörns ordval, "perspektiv", "versioner" och "sin upplevelse", indikerar genomgående att de stödsökande kvinnornas berättelser ses som en form av subjektiva narrativ och att det kan finnas andra versioner av samma händelse.

Det är värt att notera att Veronika genomgående använder det könsneutrala ordet "personer". När hon talar om att "bekräfta" och att ta stödsökandes egna upplevelser på allvar, tolkar jag det som att hon syftar på betydelsen av att bekräfta den stödsökandes rätt till sina egna känslor, snarare än att stödjaren tror på berättelsen och bekräftar att vad kvinnan berättar om har

inträffat i verkligheten. Jag förstår behandlarnas ansats – där tro på våldsutsatta kvinnor stundtals omförhandlas till en, åtminstone skenbart, neutral hållning i fråga om våld och där samtliga berättelser (inklusive våldsutövarens) ska ges legitimitet – som en indirekt markering mot traditionellt kvinnojourarbete. En perspektivkamp som har sin grund i att två typer av deltagare som representerar två olika delar av stödfältet – kvinnojourernas könsseparatiska verksamheter och specialenheternas könsintegrerade verksamheter – möts på en gemensam arena. Snarare än det som av flera forskare har beskrivits som kvinnojourernas kvinnocentrerade stöd och en strukturell könsmaktsanalys av våld (Best, 1997; Eduards, 2002:98; Nichols, 2013), tycks behandlarna orientera sig mot professionella ideal och terapeutiskt orienterade perspektiv: objektivitet/neutralitet och familjeorienterat stöd där alla parter hanteras, vilket gör det svårt att ta ställning för de våldsutsatta. Eller, för att använda begrepp som jag introducerade i kapitel 4, behandlarnas hållning kan sägas ta avstamp i en relationell familjevåldsförståelse, i motsats till feministiskt partstagande könsmaktsförståelse.

Att stärka inre förmågor och karaktäristika

I policydokument, i enkätsvar och när jourkvinnor, på de jourer som jag har studerat, själva berättar om sitt arbete, återkommer verben ”stötta” och ”stärka” som ett mantra, och ”hjälp till självhjälp” utkristalliseras som ett väletablerat begrepp inom kvinnojourer på såväl riks- som lokal nivå (se även Helmersson & Jönson, 2015). Under gruppintervjun med Berit och Jenny på Kvinnojour C lyfter Berit fram vikten av att stödja och peppa kvinnor och att uppmuntra dem att drömma om framtiden. Jourkvinnorna svarar jakande på frågan om jourcen arbetar med hjälp till självhjälp och Jenny menar att de försöker ”stärka” kvinnorna så att de kan hjälpa sig själva och på så vis ”frigöra sig”. Ett illustrativt exempel är hämtat från enkäten där en anställd på en kvinnojour, som svar på en fritextfråga i enkäten, skriver: ”Att jag som personal inte tar över, utan peppar kvinnan att klara saker själv. Få henne att växa. Ta tillbaka självkänslan och självförtroendet”.

På de fem jourer jag har vistats vid uppfattar jag att den rumsliga miljön syftar till att skapa en välkomnande, personlig och hemlik, snarare än

institutionslik, atmosfär. Lokalerna på Jouren ger ett välstädat intryck och är personligt inredda i ljusa färger. Det står prydnadssaker i hyllor och små ljuslyktor på borden. Runt om i lokalerna finns ett tiotal kortare texter och sentenser uppsatta på anslagstavlor och på de pastellfärgade väggarna. På toaletten sitter en lapp fastsatt på spegeln med texten: "Jag är helt perfekt, jag ser direkt att det är jag!" och på väggen bakom ett av de två skrivborden på kontoret sitter en välkänd poster, där motivet föreställer en kvinna iförd ett rött huckle med vita prickar som har kavlat upp ärmen på blåskjortan och spänner sin högra biceps samtidigt som hon proklamerar: "We can do it!". På ett par väggar finns självfästande dekaler, så kallade väggord, som med tryckta bokstäver i sirligt utförande framför olika peppande budskap, såsom: "Förändra din tanke och lev din dröm". Andra budskap som förmedlas skriftligen är ett utdrag ur en psalm: "Du vet väl om att du är värdefull att du är älskad här och nu att du är älskad för din egen skull att ingen annan är som du". Texterna tar avstamp i olika traditioner: psalmen ur en kristen kontext, planschen är en klassisk feministisk kampsymbol och väggorden förknippar jag med den lantligt romantiska inredningsstilen shabby chic. Min tolkning är att det finns ett gemensamt jag-stärkande budskap: du är en duglig och stark kvinna. Eftersom alla ytor på Jouren är mer eller mindre gemensamma (det finns exempelvis inga utrymmen som bara jourkvinnor får vistas i) uppfattar jag att budskapen riktas till både jourkvinnor och stödsökande.

På specialenheten finns inga motsvarande väggtexter utan väggarna pryds av tavlor och i köket, där bara personalen vistas, sitter barnkonventionen uppsatt på väggen. Miljön kan beskrivas som välkomnande och icke-institutionslik, där kuddar och värmeljus skapar en "mysig" atmosfär. Jag skulle dock beskriva atmosfären på Specialenheten som terapeutisk snarare än hemlik. Hjälp till självhjälp är inget levande begrepp i verksamhetsbeskrivningar inom specialenheterna men den stärkande ambitionen uttrycks bland många av de behandlare som jag har talat med. Enligt Torbjörn ska behandlarna jobba med att lyssna empatiskt, förstå och "se det friska" och kvinnorna ska på så sätt "stärka dom egna förmågorna att klara sig" och förmås se egna "möjligheter" och inte gräva ned sig "bara i det besvärliga". I intervjun med kollegan Birgitta talar hon om att "försöka hitta styrkan och det egna" och att "hjälpa kvinnan att själv se sina resurser och hitta vad hon vill själv" och under gruppintervjun på Specialenhet C med behandlarna Mona och Veronika och deras arbetsledare Dagny,

återkommer Veronika till att det är viktigt för dem som söker hjälp att finna sin inre styrka och kraft. I de samtal som jag har observerat märks denna ambition tydligt och behandlarna tycks sträva efter att lyssna uppmärksammat, och lyfta fram styrkor och förmågor hos stödsökande kvinnor, inte minst dem som berättar om mycket tunga och traumatiska upplevelser.

Monika, som är arbetsledare på Specialenhet B, talar under vår intervju om det norska behandlings- och kompetenscentrat Alternativ til vold (ATV) och jag undrar om dess utgivna material innehåller arbetsmetoder med både våldsutsatta och dem som utövar våld:

Monika: Ja, fast det blir ju, alltså Alternativ till vålds program när det gäller, alltså riktat mot våldsutövare är det ju specifikt. Däremot då till kvinnor, eller så att säga för brottsdrabbade som blivit utsatta, där pratar [...]. Är det behandling eller vad är det för någonting? Man kan ju inte kalla, det är ju inte de brottsdrabbade som ska behandlas på något sätt egentligen. På samtal och sådant där pratar vi ju om empowerment, att stödja dom, att liksom stärka dom, att liksom lyfta deras självförtroende som ofta kanske är ganska lågt, det ser ju, det är ju helt skilda, två olika sätt att jobba egentligen i samma verksamhet och det är ganska uppenbart.

Sara: Så ni skiljer lite mellan behandlingssamtal med våldsutövande och mer...?

Monika: Stödjande, stärkande samtal, skulle man kunna säga...

Av de intervjuade representanterna för specialenheterna är Monika ensam om att poängtera att våldsutsatta kvinnor enbart ska stärkas och inte "behandlas". Monika gör en tydlig åtskillnad mellan stödarbete med våldsutsatta kvinnor och behandling av våldsutövande män: det jag-stärkande arbetet (som Monika omnämner som *empowerment*) tycks inte vara en professionell ansats i mansbehandlingen och framstår som något kvalitativt annorlunda än behandling. Monika skiljer sig även från de övriga behandlarna då hon i intervjun tydligt förespråkar och betonar att den egna verksamheten präglas av ett könsmaktsperspektiv. Genom att dels använda begreppet "brottsdrabbade", som signalerar att personen har blivit utsatt för någon annans brott, dels göra skillnad på arbetet med våldsutövande (män) och brottsoffer (kvinnor), lägger hon ansvaret att förändra sitt beteende hos den som har begått våldshandlingen. Hon undviker på så vis att lägga

ansvaret hos brottsoffret, vilket jag tolkar som ett illustrativt exempel på det som Laanemets, Mattsson och Nordling (2013) benämner som ett sammankopplat förhållningssätt, det vill säga en maktmedveten hållning där individnivån och den strukturella nivån länkas samman.¹⁷

Att det *inte* handlar om behandling (i betydelsen att förändras eller förbättras) tolkar jag som en central del av det kvinnoemancipatoriska stödidealet. Den gemensamma nämnaren är att kvinnors inre, potentiellt positiva karaktäristika – uttryckt med ord såsom ”självförtroende”, ”självkänsla”, ”resurser”, ”förmågor”, ”styrka”, ”kraft” och ”det friska” – framställs som borttappade, nedtryckta och/eller frångagna. Stödjaren ska sträva efter att bygga upp och stödja kvinnan i arbetet med att identifiera och återerövra (”hitta”, ”ta tillbaka”) något som kan beskriva som en inre kärna. Ansatsen implicerar att kvinnan i grund och botten räcker till men att hon temporärt är försvagad och inte har tillgång till sin fulla potential. Jag tolkar detta stärkande (och resursmobiliserande) stödideal som ett uttryck för en stark och etablerad feministisk doxa i det individuella stödarbetet med våldsutsatta kvinnor på stödfältet. Idealet kan förstås i förhållande till en könsmaktsförståelse av våld där kvinnor anses behöva stöd för att kunna bryta ett strukturellt mönster som har med mäns överordning att göra (inte för att rätta till problem hos dem själva som individer). Stödet kan presumtivt tjäna till att jämna ut maktobalansen i relation till förövaren, så att kvinnan får kraft att lämna relationen och våldet.

Samtidigt som flera behandlare lyfter fram att det är viktigt att stärka kvinnor, tycks det kvinnoemancipatoriska stödidealet inte enkelt låta sig praktiseras inom specialiteterna, där arbetet med kvinnors säkerhet framhålls som centralt. Under en intervju på Specialenhet C resonerar Mona kring dilemmat mellan att stärka kvinnor och samtidigt upprätthålla säkerheten och Veronika hakar på:

Mona: Det som är egentligen alltid på vår agenda så är det ju skydd och säkerhet i alla sammanhang. Och speciellt då också eftersom vi jobbar med alla parter, alla delar i en våldsrelation, i våld i nära relation. Så gör det ju att jag får tankar om hur ett empowerment-arbete sätter risk och säkerhet lite i

¹⁷ Jämfört med ett ”frikopplande förhållningssätt” som beskrivs som ett sätt för yrkesverksamma att frikoppla sig själva och den egna praktiken från samhälleliga maktstrukturer (Laanemets m.fl., 2013).

gungning det var där som...

Veronika: Och då tänker du att om man kommer hit och börjar någonstans försöka ta tag i sina bekymmer och problem kanske, och vi utgår från kvinnan då som lever i en relation där det förekommer våld. Hon får stöd och hjälp i att börja tänka tanken först, att kanske skulle jag kunna leva ett annat liv, kanske skulle jag kunna separera och leva ensam. Och man kan jobba kort eller lång tid med det här då och tänka och stötta upp henne och ge mer kraft som person. När hon kommer hem i relationen, om hon då lever kvar tillsammans i relationen eller dom har separerat. Men hon förändras som person, vilket är jättebra för det behöver hon göra, hon behöver få tillbaka sin styrka och sin kraft men ja. Det kan sätta säkerheten ur spel, hon kan ta nya steg som gör att, utmana den andra personen och sin tur kan det föda mera våld i värsta fall. Och det är ju ändå så som vi vet och som vi har sett många gånger också att när man närmar sig sådana här kritiska ögonblick som separation och så vidare, när kraften är stor och den som kanske inte tagit plats tidigare helt plötsligt börjar ta plats så är också risken för ökat våld störst.

Mona och Veronika identifierar en perspektivkrock mellan arbetet med att skydda kvinnan och det kvinnoemancipatoriska stödidealet. När kvinnan blir stärkt – uttryckt som att få tillbaka sin ”styrka”, ”kraft” och börjar ”utmana” partnern, ”kraften är stor”, ”börjar ta plats” – riskerar hon att utsättas för mer våld. Även jourkvinnorna på Kvinnojour E känns vid denna paradox och Lillemor menar att det går att hantera i samtalen genom att prata med kvinnan om strategier. Lillemor berättar att hon brukar bekräfta att kvinnan vuxit men samtidigt prata om att kvinnan kan agera ”strateg”, något som hon beskriver som att inte förändra beteendet i relation till förövaren utan istället skriva ned sin frustration och planera framåt och – om kvinnan bestämt sig för att flytta från mannen – tänka på den kommande friheten.

Tidigare forskningsstudier bekräftar att relationen mellan kvinnors *empowerment* visavi våldsutsatthet är motsägelsefull och komplex. Medan Sen (1999) å ena sidan lyfter fram att utbildning för kvinnor och sociala nätverk är ett effektivt redskap i kampen mot våld, visar samma studie å andra sidan att våldet inte nödvändigtvis minskar när kvinnor börjar förvärvsarbete. Detsamma gäller när kvinnor får ta beslut om familjebildning (Castro, Casique & Claire, 2008) eller blir *empowered* utan stöd

från männen i hushållen (Rahman, Hoque & Makinoda, 2011). Det har även visat sig att risken för dödligt våld ökar i samband med separation (Ekbrand, 2006; Johnson, 2008). En slutsats är att det feministiska kvinnoemancipatoriska projektet har inbyggda motsättningar och inte står utan utmaningar.

Främja beslutsfattande

En förmåga som jag uppfattar att jourkvinnor finner särskilt viktig att stärka är kvinnans beslutsfattande. I ett av kvalitetssäkringsdokumenten från Roks 2011 beskrivs stödarbetet i termer av ”stödsamtal (enskilt eller i grupp) där kvinnan/tjejen får bearbeta sina våldsupplevelser och återvinna sin självkänsla och förmåga att fatta egna beslut” (”Ramdokument 2011”, s. 2) och i ett annat går att läsa:

Fas 1 – Planering av stödarbetet

I planeringsfasen fastställer jouren mål och väljer metoder för stödarbetet.

Vanliga mål för kvinnojourens/tjejjourens stödarbete är:

- Att ge alla stödsökande ett bra bemötande (stödjande, stärkande och respektfullt)
- Att erbjuda en plats för samtal och boende där kvinnor, tjejer och barn kan känna sig trygga
- Att stärka den stödsökande så att hennes självkänsla ökar
- Att stödja kvinnan/tjejen i hennes egna beslut
- Att kvinnan/tjejen lämnar förövaren

(”Modell stödarbete 2011”)

Skrivningen i den femte punkten skulle kunna tolkas som en indikation på potentiell påtryckning, som jag dock inte alls har uppfattat i mina samtal med jourkvinnor i intervjuer och under observationer. Den fjärde punkten i utdraget, liksom tre av de uppräddade samtalstipsen listade på den vita tavlan i Jourens samtalsrum, handlar just om kvinnors beslutsfattande: ”inte ge råd”, ”möta ♀ där hon är” och ”stötta ♀ i hennes beslut”. Även jourkvinnor tycks vara ense om att kvinnor måste ges möjlighet att ta egna beslut och i beskrivningarna betonar många stödjare att det är bra att ge information men inte att försöka styra kvinnans beslut.

Samma förhållande mellan stödjare och stödsökande uttrycks även hos jourkvinnor i enkäten, bland annat genom metaforer som "inte vara steget före", "håller handen", "finnas i bakgrunden" och agera "bollplank".¹⁸ Metaforerna följer på frågor som: "Vad betyder hjälp till självhjälp för dig? Definiera/beskriv begreppet med egna ord" och "Jobbar 'din' verksamhet med hjälp till självhjälp? Om ja, på vilket sätt?" Budskapet att stödjaren inte ska leda, utan befinna sig parallellt med eller bakom kvinnan, uttalas även på andra ställen i fritextsvaren. Exempelvis skriver en joursanställd: "Att man genom samtal får kvinnan till att själv inse vilka beslut hon vill ta. Att man inte säger att så här och så här ska du göra". I ett annat fritextsvar:

Vi arbetar för att stärka kvinnornas självförtroende, för att ge dem den information om lagar, rättigheter, tillvägagångssätt för att de ska kunna fatta väl informerade beslut som påverkar deras livssituation. Vi vill ge dem möjlighet att lära sig saker som kan hjälpa dem att hantera nya situationer i framtiden. Inte att tillhandahålla färdiga punktlösningar som bara funkar här och nu, utan ge dem styrka och kunskap att våga kräva hjälp, veta vem hon kan kontakta för vidare hjälp och vart hon vänder sig med olika stöd/informationsbehov.

(Anställd, kvinnojour)

Ambitionen att inte styra och ligga steget före utan att känna av var i processen den stödsökande kvinnan befinner sig, ge information och uppmuntra eget beslutsfattande (men även att respektera fattade beslut och hålla dörren öppen) betonas dessutom samstämmigt av jourkvinnor, som jag har talat med, angående uppbrott. Här illustrerat med två intervjuцитat:

Man lyssnar väl och pratar och ger dom råd kanske tips var dom kan vända sig och för att få hjälp och vidare i livet då, o ja, javisst, men det är ju så här, man påverkar ju dom inte, för det beslutet det ligger ju hos dom, om dom ska, ja om man säger att dom ska flytta från karln om det är det sådana saker.

(Britta, Jouren)

¹⁸ Liknande metaforer förekommer även bland svaren från tjejjoursrepresentanter, uttryckta som "stå bredvid", "inte gå före och leda", respektive brottsofferstödjare, uttryckt som "hålla handen" och "finnas bredvid".

Jag tror inte att det blir bra om vi tar över och bestämmer för det kan ju vara så att kvinnan vill flytta hem ibland till sin man och då kan vi ju... bara ho-, alltså då kan vi ju förklara för dom att är det så att du behöver komma hit igen så är du välkommen, alltså det är deras beslut. Vi kan inte övertala dom eller tvinga nån att lämna eller flytta eller vad dom ska göra utan det är jätteviktigt att det beslutet kommer från dom själva

(Camilla, Kvinnojour B)

Jag tolkar jourkvinnornas betoning av att stödsökande ska stärkas för att kunna ta egna beslut som rakt motsatt den kritik som framförts mot kvinnojourernas från socialtjänsten som gör gällande att stödsökande kvinnor har överomhändertagits och passiviserats i en offerroll (prop. 2006/07:38). Specialenheternas behandlare betonar att de stöttar kvinnor att ta egna beslut, exempelvis om att lämna en relation. Birgitta berättar att hon jobbar för att identifiera resurser och den egna viljan men att det ibland är svårt eftersom kvinnor som varit utsatta för mycket ibland vill att "någon annan ska säga vad dom tycker". Vissa kvinnor efterfrågar råd och Birgitta berättar att hon ibland möter detta behov, men hon betonar samtidigt att hon inte tror att "det är speciellt bra, jag tror det är bättre om man kan ligga lågt vad det gäller råd". När jag frågar om rådgivning i intervjun med behandlaren Lisa, som har en vidareutbildning i psykoterapi, svarar hon att hon inte har någon "prestige" i detta, att hon ibland ger råd men att hon hellre jobbar med att möta upp det kvinnan berättar med "följdfrågor och klargörande frågor". Lisa berättar att hon strävar efter att ge tillbaka det som klienten berättat: "jag upplever, och, såsom du beskriver, så lever du i en jättefarlig situation". Hon lyfter fram att kontinuerlig utbildning ger ett bra stöd och hon berättar att man exempelvis kan göra ett "ambivalenskort" snarare än att säga till någon att "jag tycker att du ska". Ambivalenskort kan beskrivas som en fyrfältsmatris där kvinnan kan lista vad hon tänker är bra respektive dåligt med att exempelvis stanna i relationen, och vad som hon uppfattar som bra respektive dåligt med att lämna relationen.

Inom hela stödfältet beskrivs rådgivning, i betydelsen att tillhandahålla samhällsinformation, som en viktig del i arbetet som kan underlätta stödsökandes möjlighet att ta beslut. Däremot uppfattas alltså rådgivning, i betydelsen beslutspåverkan, inte gagna de stödsökande och något man som stödjare ska avhålla sig ifrån, vilket uttrycks som att "inte tillhandahålla

färdiga punktlösningar”, ”utmaning”, ”ligga lågt med”. Detta resonemang ligger i linje med socialtjänstlagens portalparagraf, som betonar vikten av respekt för människors ”självbestämmanderätt” och egna resurser, och Akademikerförbundet SSR:s (2010:7) etiska kod för socialarbetare, där en ”omhändertagande attityd – som kanske tycks nödvändig” listas som ett etiskt dilemma eftersom det kan leda ”till en förlust av en persons initiativförmåga och känsla av värdighet”. Att främja stödsökandes egen beslutsförmåga kan vidare förstås som en pendang till diskussionen om inlärd hjälplöshet (se t.ex. Palker-Corell & Marcus, 2004; Seligman, 1972).

Behandling som utmanande doxa

I kontrast till jourkvinnorna ger flertalet behandlare inom specialenheterna uttryck för att det inte är tillräckligt att tro på kvinnor och stärka deras inre förmågor, utan att kvinnorna behöver rannsaka sig själva och ta ansvar, samt jobba för att förändra negativa beteenden. Jag tolkar detta som ett nytt och utmanande behandlingsfokuserat stödideal på stödfältet för våldsutsatta kvinnor.¹⁹ Ett stödideal som kan sägas ingå i en professionaliserad doxa, med individualistiska och terapeutiska förtecken, som riskerar att mynna ut i en stödpraktik där våldsutsatta kvinnor istället för att avlastas från skuld (indirekt) beläggs med skuld och hålls ansvariga för sin del i våldsrelationen.

Ansvar och självrannsakan

Med undantag för Monika på Specialenhet B, som tydligt uttalar att kvinnor ska stärkas och inte behandlas, ger behandlarna uttryck för att våldsutsatta kvinnor på samma sätt som våldsutövande män har mycket att jobba med och ta ansvar för. Att våldsutövande män ska sluta använda våld och ta på sig ansvar för sina våldshandlingar är en central utgångspunkt för arbetet med män som förövare på Specialenheten och kan illustreras genom ett intervjuutdrag med Torbjörn där han berättar om mansbehandlingen:

¹⁹ Jfr Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) som skiljer mellan olika ansatser i socialt arbete, däribland behandlingsideal kontra självhjälpsideal.

Man måste ju relativt snabbt fokusera på handlingen [...] och konsekvenserna av dom här handlingarna både för den som blir utsatt men också för den som utsätter [...] alltså man måste ta ansvar för detta och våga prata om det och inte skylla på den andre den gjorde si och den gjorde så.

(Torbjörn, Specialenheten)

Behandlarna uttrycker med jämna mellanrum, helt i ton med samtida praktiklitteratur om behandling av män (se t.ex. Isdal, 2001; Åberg, 2014), att den som utövar våld är ansvarig. Ingen av dem som jag har intervjuat uttrycker explicit att brottsoffren är ansvariga för själva våldshandlingarna. Däremot återfinns idén om våldsutsatta kvinnors ansvar i behandlarnas resonemang och handlingar mer implicit. Exempelvis uttryckt genom arbetet med ”skydd och säkerhet”, som till stor del gäller vilket sätt kvinnan kan planera sitt liv så att hon undviker att utsätta sig själv eller barnen för våld (hitta alternativa färdvägar till arbete/skola, byte av skola/jobbbostad, flytt till ett skyddat boende/kvinnojour eller byte av bostadsort för att ge ett par exempel). Kvinnor förväntas göra förändringar i invanda rutiner i det vardagliga livet i syfte att skydda sig själva och eventuella barn mot våld, något som jag tolkar som en potentiell begränsning av kvinnors handlingsutrymme och att brottsoffren i praktiken själva får bära ansvaret och konsekvenserna för sin egen utsatthet. Denna motsättning i det sociala arbetets praktik mellan att tillhandahålla stöd/hjälp och samtidigt utöva kontroll har lyfts fram av Svensson (2001). Mina resultat går i linje med tidigare studier av praktiskt socialt arbete som har visat att det sociala arbetets frigörande ambition tenderar att bli en motsatt paternalistisk praktik (se t.ex. Villadsen, 2003) och att feministiska emancipatoriska stödideal, såsom *empowerment*, omvandlas till kontrollerande och särskiljande praktiker i projekt för kvinnor (se t.ex. Mulinari, 1996; Wright Nielsen, 2009).

Våldsutsatta kvinnors eget ansvar betonas inte sällan i mina intervjuer med behandlare, såsom nedan med Birgitta när jag frågar om det finns några verksamhetsgemensamma förhållningssätt på Specialenheten. Hon nämner ”nolltolerans” mot olika former våld och fortsätter:

Den som använder våldet är ansvarig för våldet, men sen är ju också den som utsatts ansvarig för relationen och ansvarig för att skydda sig själv och... Ofta är det ju kvinnan då som också är ansvarig för att skydda barnen... Så det tycker jag nog att vi har en gemensam hållning.

(Birgitta, Specialenheten)

Att ansvaret för våld ligger på våldsutövaren framställs retoriskt som något hela verksamheten kan enas kring, samtidigt lägger Birgitta in ett förbehållande "men" och omförhandlar ansvarsfrågan så att kvinnan hålls ansvarig för sin egen och eventuella barns säkerhet och för relationen. Att kvinnor anses ansvara för eventuella barns säkerhet har lyfts fram tidigare inom forskningen på området; exempelvis skriver Findlater och Kelly (1999:87) om hur socialarbetare inom social barnavård i USA, i ärenden med konstaterat våld, "ofta missförstod dynamiken och höll de våldsutsatta ansvariga för våldet". Arbetsledaren Torbjörn ger uttryck för en liknande hållning som Birgitta när han talar om samtalsbehandlingens senare del:

Man [har] kanske lämnat en del av detta bakom sig och man börjar titta på 'vem är jag och varför har jag hamnat där jag har hamnat?', 'var kommer jag ifrån och hur har det blivit så här för mig?' och 'hur mycket av detta har jag ansvar för?' och 'hur mycket kan jag ta ansvar för?', ja. Det handlar om någon självreflektion alltså [— — —] sen bestämmer ju hon egentligen hur [— — —] hur mycket arbete hon vill göra i det här [— — —] men det handlar ju nånting om... 'hur ska jag gå vidare i livet', alltså 'vem är jag och hur ska jag handskas med mitt liv?' 'vad vill jag?', alltså 'hur ska välja?' 'hur ska jag klara mina val?'.

(Torbjörn, Specialenheten)

Centralt i frågorna som Torbjörn radat upp är att stödsökande kvinnor ska reflektera kring ansvar för egna livsval, både tidigare och framtida val, samt strategier för att klara av dessa val. På ett annat ställe i intervjun betonar han att stödsökande kvinnor måste vara beredda att lära sig om sig själva för att kunna bryta mönster och "förhindra" framtida våld. Han fortsätter:

Jag menar, det finns ju kvinnor som är offer, naturligtvis är det det, va. Men där är ju någonting i offret så att säga som också är delaktig i... Och som hon själv valt också från början, fast hon fick signaler från början att den mannen kan jag inte lita på, va. Och tyvärr finns det ju kvinnor som tänker att det kan jag ändra med min kärlek, va... Och så enkelt är det tyvärr inte.

(Torbjörn, Specialenheten)

Torbjörn tycks mena att kvinnor har och kan ta ett ansvar för att förändra sitt beteende, ett eget ansvar att agera rätt och därmed undvika framtida våldsrelationer. Han pratar om att vissa kvinnor tror att de kan förändra mannen genom sin kärlek och antyder att de måste jobba med sin godtrogenhet. En tolkning är att Torbjörn uppfattar kvinnorna som aktiva agenter med eget ansvar. Hans utsaga inrymmer emellertid även ett visst mått av skuldbeläggande då kvinnorna framställs som medverkande och tilldelas ett stort ansvar för att ha hamnat i en våldsam relation och därmed indirekt för sin egen våldsutsatthet, våldsutövarens handlingar. Hans ansvarsförskjutning till brottsoffret kan förstås som en parallell till Eduards (2002:80) som har belyst att kvinnliga brottsoffer stundtals anses ha sig själva att skylla på grund av provocerande beteende eller dylikt.

Helga på Specialenheten pendlar i intervjun mellan att tala om stödarbete med våldsutsatta kvinnor utifrån en stärkande och en mer behandlingsfokuserad ansats. Hon berättar om ett arbete som syftar till att stödja kvinnan att komma vidare, men också att kvinnan ska fundera över hur hon vill ha det i förhållandet och hur umgänget ska fungera. Hon fortsätter:

Liksom också att om man ska avsluta att inte bara smita ut utan liksom... Alltså göra det på rätt sätt, gå till familjerätten och få nån tydlighet i att alltihopa – inte bara gå iväg och skaffa sig en lägenhet och lämna hus och hem och liksom bara fly – utan på nåt sätt få tillbaka sin självaktning att... att stärka blir det ju att... att se sig själv och känna sina egna behov att stå för dom att våga säga ifrån också på något sätt, att se så att man är bättre rustad om man ska gå in i en ny relation, mmm, ja.

(Helga, Specialenheten)

Ansvarstagande är genomgående i Helgas resonemang (utan att hon explicit uttalar ordet) och det spänner över en rad områden. När jag summerar behandlarnas utsagor är bilden tydlig: enskilda kvinnor ansvarar för egen och eventuella barns säkerhet, liksom för korrekt hantering av uppbrott, för att ha misslyckats med att avsluta en destruktiv relation och för att ha hamnat i den från början. De anses dessutom bära ett ansvar för framtida val av partner och för att inte hamna i framtida relationer med män som slår samt för att inte låta sig och sina behov köras över. Med andra ord: ansvar för att rannsaka sig själva för att kunna se sin egen del i relationen och därmed kunna bryta mönster. Detta förhållningssätt i stödarbetet med våldsutsatta kvinnor antyder att kvinnorna behöver ta sitt ansvar för att jobba med egna brister och negativa karaktärsdrag, vilket nästa avsnitt handlar om.

Jobba med negativa karaktärsdrag

Specialenhetens arbetsledare Torbjörn ger återkommande uttryck för att kvinnor behöver jobba med sig själva. Under ett möte med en barnavårdsenhet kopplad till kommunens socialtjänst, som jag sitter med vid, berättar Torbjörn för de inbjudna gästerna att den senare delen av samtalsbehandlingen är inriktad mot ett förändringsarbete, där stödsökande "titta[r] på egna tillkortakommanden" och att målet är att uppnå "varaktig förändring". Han betonar att detta tar tid, särskilt för kvinnor och han säger att det ofta behövs långa behandlingskontakter. Medarbetaren Birgitta ger under en av våra intervjuer uttryck för en liknande syn:

Det finns ju människor som, som är väldigt kaxiga, som kommer hit. Finns ju även kvinnor som, som är sådana som lägger ut allting på alla andra och som verkar som att dom tycker att dom kan allting bäst och då kan det ju kännas lite konstigt. Ska vi pumpa dom ännu mer med självsäkerhet? Så då måste dom nog vända först, att nå den lilla i dom att se att dom, se svagheter.

(Birgitta, Specialenheten)

Birgitta tycks ställa sig kritisk till om en stärkande ansats är lämplig för vissa, så att säga icke-ansvarstagande och icke-självkritiska kvinnor, vilka beskrivs som "kaxiga", "lägger ut allting på alla andra kvinnor" och "kan

allting bäst”. Jag uppfattar att Birgitta, liksom Helga, anser att denna kategori av kvinnor behöver komma till insikt om att de inte är ofelbara och jobba med sina brister.

Flera av behandlarna som nästan uteslutande möter våldutsatta kvinnor i arbetet på Specialenheten talar om att *empowerment* användes mer tidigare och att begreppet försvann från verksamhetsbeskrivningen i och med uppstarten av den integrerade mottagningen.²⁰ Helga berättar:

Vi använde det ordet [*empowerment*] väldigt mycket dom första åren [när enheten vände sig till våldutsatta kvinnor] [– – –] och visst jobbar vi med det men absolut, men det är olika. Alltså kvinnor har också saker som dom behöver jobba med: svartsjuka, kontrollbehov, egna grejer, vad är det som gör att man kommer fast i egna svårigheter med att va tydlig och liksom. Så det är mycket, det är mycket jobb med kvinnan också.

(Helga, Specialenheten)

Att enbart jobba för att stärka våldutsatta kvinnor har, enligt Helga, visat sig vara otillräckligt eftersom kvinnor har negativa beteenden och karaktärsdrag som de behöver jobba för att förändra, precis som männen de har levt med. Jag tolkar det som att Helga tar spjörn mot det som jag benämner som ett kvinnoemancipatoriskt stödideal i arbetet med våldutsatta kvinnor (vilket framstår som mindre centralt än tidigare) för att kunna definiera det nya behandlingsarbetet.

Jag uppfattar detta behandlingsfokuserade stödideal, som fokuserar personlig förändring och ansvarstagande, som en del av en konkurrerande professionaliserad doxa. Den gemensamma nämnaren, och det som skiljer stödarbetet från det kvinnoemancipatoriska, är att den inre kärnan anses behöva förändras och förbättras (till skillnad från att stärkas). Kvinnor anses stundtals behöva reflektera över brister och förändra beteenden genom att jobba med ”tillkortakommanden”, ”se svagheter” och ”nä den lilla”. Detta har en annan, potentiellt motsatt, innebörd än det kvinnoemancipatoriska

²⁰ Min enkätstudie visar att respondenter från 15 av de 21 specialenheter som svarade på frågan, angav att *empowerment* stod skriftligen uttryckt i policydokument. Resterande sex angav att de inte visste/var osäkra. Detta till skillnad mot de ideella jourerna där begreppet däremot nästan var helt frånvarande (Helmerson & Jönson, 2015).

stödidealets fokus på att identifiera och stärka den inre kärnan. Birgittas ”kaxiga” kvinnor måste vara beredda att ge avkall, förändras, då de har för mycket självförtroende och inte behöver stärkas ytterligare. Det finns således indikationer på att de kvinnor som av behandlarna uppfattas som alltför starka när de kommer anses behöva ta ett steg tillbaka. Behandlingsidealet tycks per automatik innebära att individen ska förändras, då hon är en del av problemet.

Som jag visade tidigare är skuldavlastning en central komponent i jourernas arbete och det som jag benämner som det kvinnoemancipatoriska stödidealet. Skuld och ansvar kan emellertid ses som två sidor av samma mynt och behandlarnas sätt att tala om de våldsutsatta kvinnornas ansvar och behov att jobba med brister kan tolkas som att de stundtals lägger delar av ansvaret för våldets uppkomst och konsekvenser hos kvinnor snarare än att avlasta dem från skuld. Kvinnorna görs till delaktiga parter med möjlighet att förändra sin situation och min tolkning är att maktobalansen mellan den som är utsatt och den som utsätter på detta sätta tonas ned, särskilt väl illustrerat med Torbjörns uttryck om att den våldsutsatta kvinnan är ”delaktig”, har ”själv valt” förövaren trots tidiga ”signaler” och kan ”förhindra” framtida våld. Likaså Helgas att inte ”bara fly”, ”smita ut” och ”gå iväg” tonar ned det hotfulla i situationen (och att kvinnan kan ha varit tvungen att bege sig av snabbt) och framställer snarare själva uppbrottet som en reell valsituation. Min tolkning är att ordvalet ”bara” antyder att det finns andra valmöjligheter och verkar förminskande.²¹ Mattsson visar i flera publikationer hur en förståelse av våld, där relationen, men också individens tillkortakommanden, står i fokus, kommer till uttryck i praktiskt socialt arbete, både i behandlingsarbete med våld i nära relationer (se t.ex. Mattsson, 2011; Mattsson, 2013), och i socialtjänstens barnavårdsutredningar (Mattsson, 2017). Mattsson (2011) belyser hur det, inom den könsintegrerade specialenhet som hon studerat, stundtals sker en ansvarsförskjutning, från män till kvinnor, trots en uttalad policy om att

²¹ Detta kan ses som en parallell till hur våldsutövande män lägger över ansvar på brottsoffret, vilket bl.a. Boethius (2015), Gottzén och Korkmaz (2013), Hearn (1998) och Cavanagh, Dobash, Dobash och Lewis (2001) har studerat, men kan också förstås i relation till forskning som belyser hur myndigheter lägger över ansvaret för sociala problem t.ex. hemlöshet och arbetslöshet på dem som står utan hem och arbete (se t.ex. Lyon-Callo, 2000).

den som utövar våld är ansvarig, och hon visar hur en nedtoning av mäns förövarroll riskerar att förlora siktet på våldet och kvinnors våldsutsatthet.

Det behandlingsfokuserade stödidealet gör sig inte gällande i mitt kvinnojoursmaterial annat än sporadiskt. Jag har inte hittat några dylika belägg bland policydokumenten från Roks, vilket inkluderar 47 kvalitets-säkringsdokument från 2011, en bok om kvinno- och tjejjourskunskap, etiska riktlinjer och stadgar. Visst talas det om förändringsprocesser och förändring men då vanligen om situation, inte person. Det kan handla om att kvinnan tar kontakt med bostadsbolag eller lämnar våldsutövaren (se t.ex. "Stödsamtal (info)"; "Modell stödarbete 2011"). Det finns säkerhetsrutiner riktade till jourkvinnor, som handlar om att inte lämna ut information om stödsökande eller kontakta myndigheter utan kvinnans godkännande ("Säkerhetsplanering för juren (info)") men inga exempel där våldsutsatta kvinnor uttalat hålls ansvariga för barnens säkerhet. Däremot, som framgår av föregående kapitel om jourkvinnors uppfattade anmälningsplikt, anses de inte alltid kapabla att ansvara för barnens säkerhet (och därför behövs socialtjänsten som en garant). Det närmaste jag kan komma är detta utdrag ur ett kvalitetssäkringsdokument från Roks: "Hon gör vad hon kan för att skydda sina eventuella barn från förövaren, bl.a. överväger hon sina möjligheter när det gäller vårdnad och umgänge" ("Modell stödarbete 2011, s. 4). Jag tolkar dock utdraget som "mildare" än behandlarnas utsagor, inget tal om att hon är ansvarig för säkerheten utan mer att hon ska sträva efter att göra det hon har möjlighet till.

I jourkvinnointervjuerna har jag emellertid hittat ett par empiriska uttryck för att kvinnan, i likhet med mannen, har mycket att jobba med och behöver ta ansvar. Under gruppintervjun på Kvinnojour C pratar Berit om att "det är ju inte bara det att mannen är en skitstövel [skratt] utan det är ju mycket hos kvinnan som behöver ändras". Kristel på Kvinnojour B berättar i intervjun att många kvinnor till en början pratar om att hitta en ny man, men att detta ofta lägger sig när deras självkänsla stärks. Kristel menar att kvinnor många gånger har erfarenhet av flera destruktiva relationer och att de måste "ändra sitt eget beteende" för att kunna hitta en annan typ av man. Hon fortsätter:

Det är ju ofta något grundläggande också som... Många gånger så ser man att 'ja mina förhållanden har varit så här alltid' kan man ju, då kommer lilla psykologen fram i mig, 'då kanske du ska börja fundera på vad det är i dig som gör att du drar till dig den typen av män för det måste du fixa först om du ska träffa en man som är annorlunda' och det går... även om det tar lite tid.

(Kristel, Kvinnojour B)

I bägge exemplen ovan lägger jourkvinnorna, i likhet med behandlarna, fokus på att kvinnan och hennes beteende måste ändras, och Kristels utsaga rymmer ett skuldbeläggande då hon antyder att kvinnan lockar till sig en viss typ av, underförstått dåliga, män.

Avslutande reflektioner: Fortsatt stark emancipatorisk ambition

I kapitlet har jag visat hur arbetet med våldsutsatta kvinnor inom jourerna på stödfältet genomsyras av en kvinnoemancipatorisk ambition av tilltro och att stärka och stötta deras inre styrkor, inte minst den egna beslutsförmågan. Stöd till kvinnor centreras kring att stärka kärnan snarare än att rätta till problem hos dem själva som individer. Förmågorna ses som temporärt försvagade eller borttappade. Stödet syftar till att jämna ut maktobalansen mellan könen och att kvinnorna ska få kraft att lämna våldsutövaren och bli fria från våld. Det kvinnoemancipatoriska stödidealet tar sin utgångspunkt i en könsmaktsförståelse – en feministisk kvinnojoursoxa – där våldsutsatta kvinnor anses behöva stärkas för att kunna bryta strukturellt förtryck som grundas i mäns överordning.

Delar av idealet kommer även till uttryck inom specialenheterna, dock i en modifierad form. Under datainsamlingen blir det dessutom tydligt att behandlarna förhåller sig till ett konkurrerande, mer behandlingsfokuserat stödideal: en del i en professionaliserad doxa. Våldsutsatta kvinnor ska jobba med egna problem och brister samt ta ansvar för exempelvis barnens säkerhet, vilket ligger i linje med analysen i kapitel 5 där barnen träder fram

som särskilt skyddsvärda. Till skillnad från det kvinnoemancipatoriska stödidealet, där partstagandet för kvinnor är centralt, ligger det behandlingsfokuserade stödidealet i linje med professionella ambitioner om objektivitet, att inte ta ställning för någon part. Enskilda kvinnor anses behöva jobba med sig själva och förnya/förbättra sin person och sitt beteende för att inte utsättas för (mer) våld. Problemet hamnar på så sätt hos individen, inte strukturen. För att använda samma metafor som tidigare behöver kvinnans inre kärna grundligt rekonstrueras.

Det behandlingsfokuserade stödidealet och det indirekta skuldbeläggandet av våldsutsatta kvinnor utgör ett relativt nytt sätt att beskriva arbetet inom stödfältet och ett brott mot en feministisk kvinnojoursdoxa, där stöd varit det centrala. Idealet tar i min tolkning avstamp i en relationell familjevåldsförståelse, där brottsoffer och förövare ses som samspelande parter i destruktiva familjerelationer. Med hjälp av Fligsteins och McAdams (2011, 2012) fältansats kan jourerna, med sitt långa engagemang och stora antal, ses som relativt etablerade deltagare på stödfältet, medan specialenheterna och deras behandlare framträder som nya utmanare. Med sin organisationstillhörighet i socialtjänsten, intar de stödfältet med sina specialiserade och formellt utbildade anställda och könsintegrerade enheter. Behandlarna framställer arbetet med våldsutsatta kvinnor som ett tids- och kompetenskrävande arbete och detta ”nya” behandlingsideal kan ses som en utveckling av arbetet på stödfältet och ett försök att höja statusen för arbetet med kvinnor inom specialenheterna. Samtidigt riskerar det att leda till en ansvarsförskjutning, där ansvaret för våldet(s konsekvenser) flyttas från våldsutövaren till den våldsutsatta, som beläggs med skuld, en risk identifierad även av forskare som Nichols (2013) och Mattsson (2013). Det tenderar dessutom att bortse från maktobalansen mellan parterna och gör det svårt att ta ställning för brottsoffren (jfr Hearn, 1998).

Min intervjuguide, med frågor om *empowerment* och hjälp till självhjälp, har lyckats fånga såväl stödfältets ”stärkande” ambition som mer behandlingsinriktade ansatser (inom främst specialenheterna). Eftersom Jouren, där jag genomfört deltagande observationer och fått tillgång till många policydokument, är ansluten till Roks, inkluderar mina analyser Roks framtagna riktlinjer snarare än SKR:s. Roks kan beskrivas som det mer könsmaktsorienterade av de två förbunden och det går inte att utesluta att det kvinnoemancipatoriska stödidealets dominans inom jourerna respektive

det behandlingsfokuserade stöddidealets frånvaro kan ha förstärkts av urvalet.

I föregående kapitel behandlade jag kvinnojourernas nya villkor och roll, såsom jourernas närmanden till socialtjänsten, utförande av socialtjänst, beroende av offentliga medel och att barnen tydligt framstår som skyddsvärda objekt (stundtals framför kvinnorna). Jag visade hur jourerna i stor utsträckning ägnar sig åt arbetsuppgifter som utmanar traditionella ideal om anonymitet och oberoende. Glidningen från en etablerad feministisk kvinnojoursdoxa till den utmanande professionaliserade doxan tolkade jag som en symbolisk kamp om anpassning och successivt övertagande. I skenet av detta är jag något förvånad över det kvinnoemancipatoriska stöddidealets fortsatta styrka på stödfältet och att det tycks finnas en sensitivitet för våldsutsatta kvinnors situation, vilket jag inte alltid uppfattade i mina analyser i kapitel 5. Jag tänker emellertid att det kan röra sig om eftersläpning, där det först sker förändringar på stödfältet i form av nya deltagare och introduktion av nya doxor, men att det tar längre tid att anpassa och förändra det konkreta (stöd)arbetet med våldsutsatta kvinnor på stödfältet som helhet. Det handlar om trögrörliga strukturer, emancipatoriska ideal med djupa rottrådar i en feministisk kvinnojoursdoxa. Då det behandlingsfokuserade stöddidealet ligger i tiden och kan ses som en statushöjande strategi (mer om detta i kapitel 7), liksom de förändringar som jag redogjorde för i kapitel 5 där socialtjänsten kommit att bli en institutionaliserad samarbetspartner på stödfältet (som en följd av yttre chock och inre policyförändringar inom stödfältet, såsom ökat kommunansvar för målgruppen och barnfokus inom riksorganisationerna) menar jag att det finns indikationer på att utmanarnas inslagna väg visar den framtida riktningen även för jourerna. Analysen om specialenheternas inträde på stödfältet kan i viss mån även sägas vara tillämplig för jouranställda med liknande utbildningskapital och habitus och det är tänkbart att fokus på förändring och förbättring av kvinnor kommer att erbjuda det kvinnoemancipatoriska stöddidealet ett reellt motstånd och så småningom genomsyra merparten av stödfältet.

I nästa kapitel kommer jag att undersöka specialenheternas professionella inramning, gränsarbete och stängningsförsök, där det behandlingsfokuserade stöddidealet kan ses som en central komponent.

7. Samtalsbehandling med professionell inramning: Gränsarbete och specialisering

I mina samtal med behandlare och under mina observationer av det dagliga arbetet på Specialenheten har jag identifierat en upptagenhet av inre och yttre gränsdragningar, vilken jag inte identifierat på samma sätt inom jourerna. Gränsarbetet, för att använda ett begrepp av Gieryn (1983), gäller framför allt arbetsuppgifter: om och i vilken omfattning de bör utföras, i vilken ordning samt för vilka grupper av stödsökande. Detta kapitel belyser jag hur det direkta arbetet med våldsutsatta kvinnor inom specialenheterna tycks förstås som en stegindeldad samtalsbehandling: från ett fokus på risk och skydd till bearbetning av våldserfarenheter och så småningom förändringsarbete. Bland behandlarna finns både ett uttalat och ett implicit avståndstagande från praktiskt stödarbete och det görs en tydlig åtskillnad mellan ”professionell samtalsbehandling” underbyggd av olika ”verktyg” och kvinnojourernas arbete, som framställs som centrerat kring praktiskt omhändertagande och boende. En liknande åtskillnad görs mellan renodlade kvinnoverksamheter och den egna könsintegrerade ansatsen, där man jobbar med kvinnor och män.

Det övergripande syftet med detta kapitel är att undersöka hur specialenheternas gränsarbete, professionella självpresentationer och praktik kommer till uttryck och vilka konsekvenser den professionella inramningen får, inte minst för de personer som söker hjälp och stöd. Kapitlet kommer därmed att belysa nedtoning och nedprioritering av arbetsuppgifter med låg status, klientsortering samt förhållningssätt till andra fältaktörer.

Behandling i tre steg

I verksamhetsbeskrivningar, som jag har tagit del av på kommunhemsidor och i intervjuer med behandlare samt under möten och i samtal mellan kollegor som jag har observerat, presenteras verksamheterna många gånger som "samtalsmottagningar" eller "professionella samtalsmottagningar". Samtal framstår som den primära insatsen och det officiella erbjudandet från specialenheterna till kvinnor, män och barn i familjer där det förekommer våld, vilket även identifierats av Helmersson och Jönson (2015). Våldsutsatta kvinnor sägs kunna vända sig till enheterna för att systematiskt bearbeta sina erfarenheter och så småningom hitta strategier för att kunna gå vidare i livet.

Samtalsbehandlingen med stödsökande våldsutsatta kvinnor framställs som en systematiserad helhet med flera delar – en behandlingsmodell i tre steg – som i stort tycks sammanfalla med Cullbergs (1975) klassiska krisfaser: chockfas, reaktionsfas, bearbetningsfas och nyorienteringsfas. Behandlarna gör dock inte direkta referenser till Cullberg. Initialt fokuserar behandlarna säkerhet och kartläggning av risker (jfr Cullbergs chockfas och reaktionsfas). Därefter övergår behandlingen till att fokusera bearbetning av våldet (jfr Cullbergs bearbetningsfas). Avslutningsvis är behandlarnas sikte inställt mot ett långsiktigt förändringsarbete (jfr Cullbergs nyorienteringsfas). Specialenheterna är inte ensamma om att ta avstamp i kriteori och idén om att (våldsutsatta) stödsökanden går igenom vissa steg. Inom brottsofferjourer beskriver Ryding (2005) att brottsoffren förväntas genomgå förändringar i identitet under olika stadier (gå "offergång") och i en studie av en kommunal verksamhet för unga brottsoffer skriver Hansen Löfstrand (2008:8) att verksamhetens grundantagande är att "utsatthet för brott innebär en form av kris" och att de som utsatts måste "bearbeta händelsen och sina känsloreaktioner" genom stödsamtal för att "kunna må bättre".

Ofta ligger tresteglogiken implicit i behandlarnas utsagor och arbetsledaren Torbjörn är den representant som tydligast och i flera olika sammanhang presenterar arbetet med stödsökande våldsutsatta kvinnor som en behandling i "tre steg". Under ett möte mellan Specialenheten och en inbjuden barnavårdsenhet från socialtjänsten på orten berättar Torbjörn att det första steget i arbetet med stödsökande våldsutsatta kvinnor är en "risk och säkerhetsbedömning", det andra steget "krisbearbetning" och det tredje

”varaktig förändring”. Inom specialenheterna beskriver behandlarna arbetet med säkerheten som centralt i början av en stödkontakt och de strävar efter att kartlägga den stödsökandes utsatthet för olika typer av våld för att kunna bedöma hur det aktuella säkerhetsläget ser ut. Utöver egna formulär för att kartlägga våldet använder behandlarna manualbaserade, standardiserade riskbedömningsmetoder som syftar till att värdera våldsutövarens farlighet, våldets allvarlighetsgrad och/eller kvinnans risk att utsättas för framtida våld. Detta är i enlighet med gällande riktlinjer för våld i nära relationer från Socialstyrelsen (2009a, 2009b, 2011).

Behandlare som jag har talat med på de tre specialenheterna refererar till flera ”riskbedömningsinstrument” som de använder parallellt: FREDa, SARA (Spousal Assault Risk Assessment), Abuse index och PATRIARK. Medan FREDa, SARA och PATRIARK är utformade som standardiserade samtal, där en eller flera behandlare intervjuar den våldsutsatta och kryssar i formulär och sammanställer resultat efteråt, kan Abuse index beskrivas som en enklare form av skattningsinstrument där behandlaren eller kvinnan själv kryssar i ett antal poänggivande frågor för att snabbt kunna få en bedömning av våldets allvarlighetsgrad genom att räkna samman poängen. Ett par behandlare berättar att de använt sig av Abuse index för att tydliggöra allvaret vid tillfällen när kvinnor, enligt behandlarna, inte själva tagit våldet på tillräckligt stort allvar. Detta förhållningssätt påminner om mina analyser i kapitel 6 där jag visar hur jourkvinnor men även behandlare strävar efter att bekräfta stödsökande, skuldavlasta och hjälpa dem att komma till insikt att våldet de har utsatts för inte är acceptabelt.

Det finns en enighet bland behandlarna om att våldsutsatta kvinnor är redo att bearbeta sina våldserfarenheter först en bit in i behandlingskontakten, och behandlarna ger exempel på en rad tekniker, exempelvis traumabearbetning, avslappningsövningar och *safe place*, som kan användas i samband med det bearbetningsinriktade behandlingsarbetet. Traumabearbetning beskrivs som en filmvisning på bio, där kvinnan ombeds att starta en film och sedan berätta vad som händer i den. Det är kvinnan själv som bestämmer när filmen är slut. Filmvisningen upprepas flera gånger, efter behov, ibland under flera samtal. Helga berättar att vissa kvinnor går i samtal under många år: ”Om man har varit med om någonting och man behöver jobba med det [...] om och om igen [...] under en period och sen kan man gå vidare”. Torbjörn beskriver *safe place*

som en ångestreducerande teknik, där kvinnan exempelvis kan leta upp en plats i minnet och försöka "känna in den miljön" för att kunna slappna av både mentalt och fysiskt. I gruppintervjun på Specialenhet C tar behandlaren Veronika upp att bearbetning av våldet inte sker i "krisfasen" utan när det har "lugnat ner sig lite". Siv, som arbetar på Specialenheten, ger en liknande bild och betonar att det inte går att ha bearbetande samtal i en krissituation utan att detta behov kan komma när "det har lagt sig" eller när den stödsökande har "landat lite". Denna hållning kommer även till uttryck i intervjun med arbetsledaren Torbjörn:

När kvinnan känner sig trygg då kan man ju börja prata liksom om, om... upplevelsen [— —] ja och då kan man, kommer man in på det här med trauma, traumabearbetning och det är, det kräver ju liksom en god kontakt en allians med personen så, och det får man ju som regel inte så där direkt.

(Torbjörn, Specialenheten)

I citatet ovan betonas att det krävs en etablerad arbetsrelation med behandlaren för att kvinnan ska kunna börja bearbeta våldet. Under ett ärendemöte på Specialenheten, där bland andra Helga, Lars, Siv, Birgitta och Katti är närvarande, berättar Helga om ett ärende med en kvinna som lever med en mycket allvarlig hotbild. Kvinnan har varit utsatt för mordförsök och mannen blev dömd i tingsrätten men friad i hovrätten. Kvinnan är orolig för sitt liv och mannen har kontaktförbud. Helga tar upp en rad omständigheter kring mordförsöket och kvinnans situation, som jag uppfattar som mycket obehagliga och uppseendeväckande, men som jag av forskningsetiska skäl väljer att inte redogöra för här. Helga säger (ungefärligt återgivet citat): "Mannen har fått skadestånd för att han har suttit inne och är nu fri. Här går vi alla och är oroliga och sen plötsligt är hon död". Personalgruppen pratar om vad enheten skulle kunna göra för kvinnan och det följande kollegiala samtalet aktualiserar tajming och tidpunkt för olika delar av samtalsbehandlingen, där skyddsarbetet anses föregå bearbetning:

Siv [till Helga]: Har du gjort en riskbedömning?

Helga: Det är klart redan, hon har fått larmpaketet, kan inte göra mer på den sidan, bara öka kontaktförbudet kanske.

Siv: Det är inte nödvändigtvis tillräckligt. Frågan är hur man kan skydda henne, det kanske inte går just nu.

Helga: Hon har inte kraft att flytta.

Någon i personalgruppen drar en parallell till ett medialt uppmärksammat mord där en våldsutsatt kvinna dödades av sin före detta make på en öppen gata inför ögonen på sina barn.

Birgitta: Jag känner maktlöshet.

Lars: Det är viktigt att hon får komma hit och bearbeta.

Katti: Hoten är högst aktuella, han rör sig i hennes omgivning [Katti drar fingret över strupen]. Hon måste överleva.

Siv: Det går inte att bearbeta så länge man är livshotad.

(Fältanteckning, Specialenheten)

Siv, Helga och Katti är inriktade på kvinnans säkerhet liksom enhetens eventuella roll i denna. Det talas om "riskbedömning" och "larmpaket". När Lars flikar in att kvinnan bör komma till enheten för bearbetning av våldet, blir han snabbt emotsagd. Katti och Siv menar att det handlar om överlevnad, inte bearbetning. Deras sätt att vända sig emot Lars inlägg tydliggör och befäster behandlarnas samsyn om att bearbetning förutsätter att kvinnan har klarat av den initiala krisen och inte står under dödshot. Stegtänkande framkommer även i intervjun med Siv, som talar om att den stödsökande behöver bearbeta sina upplevelser för att därefter kunna arbeta för att exempelvis bryta destruktiva familjemönster, såsom nedärvda våldserfarenheter, något som kräver ett "jättejobb". Behandlarna anger inga exakta tider för de olika stegen utan de talar om att de stödsökandes process ser olika ut, att deras behov är styrande och att det är olika hur mycket arbete som de behöver och har möjlighet att lägga ned på respektive steg.

"Verktyg" som legitimerande gränsmarkör

Under mötet med barnavårdsenheten, som jag nyligen refererade till, uppfattar jag att Torbjörn är mån om att rama in arbetet på enheten genom att betona medarbetarnas kompetens. Detta kan illustreras genom en observationssekvens som utspelar sig i början av mötet, då Torbjörn avbryter en av medarbetarna genom att ställa en retorisk fråga om att de inbjudna gästerna kanske vill höra om ATV och de "verktyg i verktygslådan som alla [på mottagningen] kan behärska". Han berättar att personalen har

lång erfarenhet och samtliga har ”grundläggande utbildning i KBT [kognitiv beteendeterapi]”. Torbjörn är inte ensam om att referera till ”verktyg” och behandlarna talar ofta i termer av att skaffa sig ”redskap” eller ”verktyg” till ”verktygslådan”. Utöver KBT omnämns exempelvis våldsskattningsformuläret Abuse Index, ambivalenskurs (från metoden Motiverande samtal), traumabearbetning, ilskastege, *safe place*, avslappningsövningar, livslinje, nätverkskarta och föräldrakurs. Med andra ord tycks behandlarna när de talar om ”verktyg” och ”redskap” åsyfta kursmanualer, samtalsmetoder och tekniker som kan användas i den enskilda samtalsbehandlings olika faser, eller i grupp.

Behandlarna som jag har talat med vid de specialenheter som ingår i studien lyfter fram att de inhämtar kunskap från exempelvis handledning, arbetslivserfarenhet, föreläsningar och mer omfattande kurser. Delar eller hela personalgruppen på Specialenheten har exempelvis gått kurser i Motiverande samtal, i Circle of Security (COS) och för att kunna leda manualbaserade grupper för våldsutövande män respektive nyblivna småbarnsföräldrar med erfarenhet av våld i barndomen (preventiv insats). COS kan beskrivas som ett tidigt interventionsprogram för anknytning riktat mot föräldrar med barn (Circle of Security International, 2016). (Programmet är inte särskilt framtaget för familjer där det förekommer våld). Behandlarna har också deltagit i utbildningstillfällen om olika riskbedömningsinstrument.

Utöver COS omnämns i arbetet med barn bland annat Trappan och materialet ...och han sparkade mamma – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer (modell för krissamtal med barn framtagna av Rädda Barnen), liksom Rädda Barnens utbildning Barn i föräldrars fokus (BIFF) för att kunna leda föräldragrupper samt familjebehandlingsmetoden Kognitiv integrerad behandling vid barnmisshandel (KIBB). I besöksrummet för barn finns även små målade träfigurer med professionstypiska attribut och i storlekar, som föreställer exempelvis barn respektive vuxen, polis, lärare och präst. Figurerna används som stöd för barns berättande. Det finns också, åtminstone på Specialenheten, särskilt utsedda personer med uppgift att informera inom enheten om och beakta barnperspektivet utifrån barnkonventionen. Barnkonventionen finns för övrigt även uppsatt på väggen i lunchrummet, vilket jag tolkar som ett slags daglig påminnelse för personalen om att prioritera barn och deras rättigheter.

Utbildningsinsatser och kunskap om arbetsmetoder framstår på de undersökta specialenheterna som en central och integrerad del av arbetet som behandlarna ägnar mycket tid åt. Något som kommer till uttryck vid möten med externa gäster, interna personalgruppsmöten eller intervjuer. Behandlaren Lisa berättar att personalen får kontinuerlig utbildning och "påfyllning hela tiden". Dessutom ägnas tid åt kunskapsspridning, även om flera behandlare tar upp att de känner en viss stress över att detta inte hinns med i den mån de önskar. Även flera jourkvinnor som jag talat med tar upp att de har eller ser behov av handledning eller olika utbildningar. De berättar om en rad kurser, föreläsningar och metoder, anordnade av rikskanslierna för Roks och SKR, regionala sammanslutningar av kvinnojourer, privata utbildningsföretag, folkhögskolor, ATV, kommuner eller landsting. Exempelvis kvalificerad yrkesutbildning om våld och familjerätt, utbildningsdagar med fokus på sexuellt våld eller specifika målgrupper som barn, samkönat eller hedersrelaterat våld. Ett par jourkvinnor nämner, liksom behandlarna, ATV:s program, Trappan och KBT; dessa metoder tycks i viss mån vara gemensamma för stödfältet.

Kunskapsinspirationen på specialenheterna kommer uttryckligen många gånger från det norska behandlings- och kompetenscentrat ATV, vars verksamhet har utvecklats av en grupp psykologer med utgångspunkt i samtalsbehandling med män som brukar våld. Samtliga tre specialenheter refererar till ATV och boken *Meningen med våld* av Per Isdal (2001), som en central inspirationskälla för den egna verksamheten. Det finns ett etablerat samarbete mellan Specialenheten och stiftelsen, inte minst med psykologen Per Isdal, som är en av frontfigurerna. Personalgruppen träffar regelbundet ATV-representanter för utbildning och handledning och under tiden för mitt fältarbete planeras för en föräldragrupp (en "kortkurs") för blivande föräldrar med egen erfarenhet av våld i barndomen efter en manual framtagen av ATV. Dessutom följer gruppbehandlingen för män stiftelsens manual.²² Under en utbildningsdag för socialtjänsten tipsar Lena om Per Isdals bok: "Om ni ska läsa någon bok i de här frågorna så läs denna [håller upp ett exemplar av *Meningen med våld*]. Det är absolut ingen handbok.

²² Den manualbaserade gruppbehandlingen för våldsutövare omfattar drygt tjugo träffar. Ett par träffar i rad har ett särskilt tema, t.ex. faderskap. Nya män tas in löpande; max sex kan ingå samtidigt. Medverkan är frivillig, men det förekommer att dömda män deltar som en del i sin rehabilitering från Frivården (jfr. USA där våldsutövare döms till behandling av domstolarna (Babcock, Roseman, Green & Ross, 2008; Feder & Dugan, 2002).

Det här är en bok som får en att fatta vad det är som styr, hur det kommer sig att någon tar till våld”. Även Mattsson (2011) beskriver att Per Isdal framstår som en ”central teoretiker” för den specialenhet som hon studerat. ATV och Per Isdal omnämns i många olika sammanhang och stiftelsens roll, särskilt tydlig för Specialenheten som jag har följt på nära håll, kan liknas vid det som Fligstein och McAdam (2012) benämner *intern styrningsenhet*. ATV – med sin könsneutrala våldsdefinition och utgångspunkt i professionell psykologisk behandling för män – tillhandahåller manualer och metoder som fungerar som ett smörjmedel för reglerna på fältet, det vill säga den professionaliserade doxan och rådande behandlingsfokuserade stöideal.

Vid ett tillfälle när jag sitter med på ett samtal med Birgitta och kvinnans relationer till sina närstående kommer på tal, gör Birgitta en nätverkskarta ihop med den stödsökande, en annan gång ett ambivalenskort och vid flera samtal refererar hon till begrepp från COS. (Under min materialinsamling har Siv och Helga en genomgång med personalgruppen kring delar av detta utbildningsmaterial). Efter ett av dessa samtal berättar Birgitta på eget initiativ att hon känner sig mer ”fokuserad” och att hon håller ”tråden” bättre när jag sitter med. Jag tolkar Torbjörns understrykande av ATV och KBT (”verktyg”) under mötet med barnavårdsenheten, liksom Birgittas medvetna verktygsanvändning med mig som observerande tredje part i rummet, som två exempel på behandlarnas kunskapsförankring. De är dessutom tydliga exempel på det som jag uppfattar som en yttre, professionell, kunskapsbaserad inramning av arbetet, som kan förstås i enlighet med frågan om professionell legitimitet. Kunskapsinramningen speglar dels den numera inte så nya trenden med evidensbaserad praktik, liksom den professionaliseringssträvan som, enligt bland andra Plantin och Bäck-Wiklund (2009) samt Dellgran och Höjer (2005:246), under en lång tid präglade det sociala arbetets praktik. Inramningen kan också ses som ett svar – ”vi kan våld!” – på den kritik om kunskaps- och kompetensbrist som riktades mot socialtjänsten i samband med det förtydligade ansvaret för våld utsatta kvinnor (se t.ex. Socialstyrelsen, 2009a; SOU 2006:65).

Internt gränsarbete: Att skydda det professionella

Inom specialenheterna resonerar de behandlare, som jag har talat med, återkommande om vilka arbetsuppgifter de utför eller inte utför och kan tänka sig att utföra alternativt inte tänka sig att utföra i det individuella stödarbetet, inte sällan i relation till olika kategorier av stödsökande. Samtal presenteras vanligen som den primära uppgiften medan praktiskt stödarbete – ”att fixa” – utelämnas i officiella presentationer och i det kollegiala samtalet på Specialenheten (mer än som ett problem när det utförs i alltför stor omfattning). Det råder en samstämmighet bland behandlarna om att ”fixande” bör utföras restriktivt och vissa uppgifter undvikas helt.

Samtal framför ”fixande”

På Specialenheten framträder Lisa och Siv, men också Lars och Roger, som de behandlare som tydligast fokuserar samtal och tar avstånd från arbetsuppgifter utanför samtalen. Detta framgår av en intervjusekvens med behandlaren Lars på en fråga om hans främsta arbetsuppgifter:

Lars: Det är ju samtal alltså. Jag gör egentligen ingenting annat alltså, ja och så.

Sara: Grupper?

Lars: Ja, grupper och samtal, men det är samtal i alla fall, va. Så jag menar, annan typ av samtal.

Flera behandlare uttrycker att de, åtminstone i någon mån, jobbar terapeutiskt i samtalen. Behandlaren Siv, som har en steg 1-utbildning, framhåller terapeutiska ramar och markerar på olika sätt att det är psykoterapi hon vill ägna sig åt. I en enskild intervju beskriver hon sig själv som ”våldigt terapeutiskt inriktad” och att psykoterapi är hennes ”stora passion”, ”intresse” och en ”tradition” som hon bär med sig. Hennes ointresse för arbetsuppgifter bortom de terapeutiska samtalen framkommer i flera sammanhang, inte bara under vår intervju. Under ett personalmöte får hon exempelvis en förfrågan av Lena om att ta över handledningen av personalen på en kvinnojour i närområdet. Innan Siv tackar ja frågar hon vilket fokus handledningen är tänkt att ha. Om det är ”mötet” mellan

jourkvinnor och kvinnorna i boendet säger hon att hon kan tänka sig att ta uppdraget men inte om jourkvinnorna behöver handledning om "det praktiska". Det antyds även i intervjun att det sker en viss sortering av arbetsuppgifter där hon undviker utåtriktat informationsarbete och stödkontakter som inkluderar mycket praktiskt stödarbete, medan hon uttrycker att hon i gengäld gärna tar hand om "psykiskt svåra ärenden". Under intervjun med Roger berättar han att vissa kollegor tenderar att ta på sig långtgående praktiska uppgifter. Han fortsätter:

Jag tänker ju inte så, va, att 'dom här människorna, dom ska inte ha någon som gör nånting åt dom' utan jag tänker mer att det inte är min, det är inte min roll [— —] min roll är någonting annat.

(Roger, Specialenheten)

Roger utesluter inte att stödsökande kan behöva konkret praktiskt stöd men markerar att det ligger utanför hans arbetsroll att uppfylla dessa behov. Denna motsättning mellan å ena sidan stödsökandes behov av social trygghet i form av exempelvis bostad och försörjning och å andra sidan verksamhetens strävan efter individuell förändring, har beskrivits som en inneboende paradox i socialt arbete av bland andra. Järvinen och Mik-Meyer (2003). Jag förstår understrykande av samtal på bekostnad av praktiskt stödarbete som en spegling av en hierarki där vissa professioner, och vissa arbetsuppgifter inom vissa professioner, tillskrivs högre status än andra. Baserat på en enkätstudie riktad till socionomer, skriver Dellgran och Höjer (2005:255) att "psykoterapi eller utbildning och forskning har klart högre status än att arbeta med fattiga, missbrukare, kriminella och äldre och handikappade". Abbott (1995) har identifierat en liknande skiktning bland sjukhuskuratorer, som hellre sysslade med terapi än *casework* (telefonsamtal för patienters räkning). Också Liljegren (2008) visar i en studie om familjebehandlare och utredare på ett socialkontor att behandlingsgrupperna hade högre status än försörjningsstödsgrupperna, liksom att socialt arbete med ungdomar och barn gav mer status än arbete med vuxna.

Även Frida, som gör sin praktik på Specialenheten, ger uttryck för denna skiktning. När hon och jag vid ett tillfälle spontant sätter oss ned tillsammans och pratar om arbetet på mottagningen uttrycker hon (ungefärligt återgivet citat): "Här [på mottagningen] ska man prata om våldet, inte göra

saker” och hon menar att hennes handledare på enheten ”är tydlig med att det inte är hennes roll [att fixa]”. Jag tolkar Fridas utsaga som en markering av att enheten ska jobba med samtal och inte praktiskt omhändertagande. Utifrån positionen som student tycks hon vilja visa upp att hon lärt sig var skiljelinjen mellan enhetens professionella kärnverksamhet och mer perifer arbetsuppgifter går, och samtidigt visa förmåga att sätta gränser gentemot enskilda stödsökande, det vill säga nyförvärvad professionell kunskap. En central komponent i föreställningen om professionalism för socialarbetare, liksom andra välfärdspprofessioner som lärare och sjuksköterska, är just gränssättning gentemot stödsökande (Mark m.fl., 2010).

Ett par behandlare betonar att de varken har intresse av eller tillräcklig kunskap om samhället och välfärdssystemet för att utföra det som jag uppfattar som *casework*-liknande arbetsuppgifter. Detta uttrycks bland annat under en fikapaus då Siv berättar att hon inte tycker att det är enbart positivt att jag ofta följer Birgitta. Hon fortsätter (ungefärligt återgivet citat): ”Vi jobbar helt helt olika. Alla samtal som hon ringer, jag skulle inte ens veta var jag skulle ringa”. Under mitt fältarbete utmärker sig Birgitta på så sätt att hon utför många olika arbetsuppgifter i sina ärenden och hon kan beskrivas som en flexibel och engagerad ackordbrytare. Hon tar få och korta raster, dessutom pratar hon inte sällan om jobb på raster och lunchpauser, trots att personalgruppen på flera möten har beslutat att dessa ska vara fredade från arbetssamtal. Siv återkommer till sin ”okunskap” och att hon ”inte riktigt [har] koll på läget” för praktiskt stödarbete, samtidigt som hon framhåller att hon inte är utbildad socionom. Talet om bristande kunskaper kan förstås som en pendang till hennes självpresentation som behandlare med steg 1-utbildning. Jag uppfattar att hon, så att säga, har ”råd” att blotta sin okunskap om telefonerande eftersom dessa arbetsuppgifter, i linje med tidigare studier (se t.ex. Abbott, 1995), relativt sett har lägre status.

Ett par behandlare associerar fixande med egna bekräftelsebehov hos behandlaren, något de menar sig själva inte ha. Roger säger att ”det är inte jag som ska vara duktig”. Lars uttrycker det som att ”jag har inte själv något behov av att klara av och fixa grejer åt folk, jag har inget behov av det”. Detta kan ses som professionella markeringar av distans och att inte agera ut personliga behov i behandlingsrelationen, något som indirekt antyder att andra som arbetar med målgruppen inte mäktar med samma professionella hållning. Praktiskt stödarbete ingår alltså inte som en del i en professionell

behandlarroll på mottagningen, och för mycket eller fel form av fixande anses heller inte gagna de stödsökande kvinnorna. Att sätta gränser för det praktiska stödarbetet framställs alltså som en ömsesidig vinst. På Specialenheten betonar Lena att kvinnorna "har resurser att fixa saker själva" och att det inte är bra eller finns något "värde" i att göra jobbet åt dem. Helga menar att om behandlaren "tar över och inte tror att människan klarar av det själv, så blir det svårt att växa". Roger säger att "man ska inte göra sig själv oersättlig". Behandlarna talar unisont om att de stödsökande kvinnorna ska göra så mycket som möjligt själva och att hjälparen "inte ska ta över", en försiktighet som för övrigt även uttrycks av jourkvinnor som jag talat med (jfr Helmersson & Jönson, 2015). Denna logik påminner om analysen i kapitel 6 där jag belyser en strävan att stärka kvinnor och främja deras eget beslutsfattande utifrån idén om risk för inlärld hjälplöshet och förlust av initiativförmåga.

Med stöd av Bourdieus begrepp kan konventionell universitetsutbildning, inte minst i psykoterapi, ses som en kulturell kapitaltillgång och erkänt som symboliskt kapital inom de kommunala enheterna. *Casework*-liknande arbetsuppgifter blir, så att säga, "omöjliga" i förhållande till behandlarnas särskilda habitus, liksom deras vilja att arbeta med behandling och individuell förändring – ett framträdande tema i detta kapitel och i kapitel 6. Jag tolkar Sivs inlägg under fikapausen som en intern gränsmarkering, mellan den egna terapeutiska ingången med personer som behöver hjälp med psykiskt tunga problem och somliga kollegors mer praktiskt inriktade stödarbete. Medan Rogers och Lars tal om behandlare som uppfyller egna behov rymmer ett visst mått av kritik, riktar inte Siv direkt kritik mot de mer *casework*-inspirerande kollegorna; med Liljegrens (2008) begrepp kan hon beskrivas som "professionellt korrekt". Tonen präglas av konsensus där behandlarna framställs som viktiga delar i ett system, och hon problematiserar inte att det finns en statuskillnad mellan arbetsuppgifterna utan de inblandade behandlarna framstår som nöjda. Med en mer konfliktorienterad ansats kan dock behandlarnas anspråk på samtal men inte praktiskt stödarbete (vissas tydligare än andras) ses som spänningar mellan olika positioner på stödfältet och ett försök till inneslutning och följaktligen stängning (jfr Abbott, 1998, 1995; Brante, 2009).

”Fixande” som farligt och sporadiskt undantag

Många stödsökande våldsutsatta kvinnor tycks vara i behov av och efterfråga praktisk hjälp. Trots en uttryckt ambition om att syssla med en professionell stegindeldad samtalsbehandling och hålla praktiskt stödarbete perifer i sina stödkontakter, ägnar behandlarna (vissa mer än andra) en inte obetydlig del av sin arbetstid åt dylikt arbete inom och utanför mottagningens väggar. Inte minst det som Forssell och Ivarsson Westerberg (2014) benämner verksamhetsorienterad administration, vilket inkluderar myndighetskontakter per telefon eller mejl, pappersarbete som att skriva en ansökan till kommunala bostadsbolag om att få gå före i bostadskön på grund av sociala skäl, att följa med stödsökande till olika myndigheter eller liknande i rollen som stödperson. I en studie av Ekström (2016c:6) anger de intervjuade socialarbetarna en liknande variation bland arbetsuppgifterna: allt ifrån utredningsarbete till upphämtning av kvinnans ägodelar, stöd vid rättegång, hjälp att fylla i blanketter och förmedling av kontakter. Att tillhandahålla praktiskt stöd är inte en handling som kan kategoriseras som klandervärd i samhället i stort. Tvärtom. Men sett i ljuset av den professionella inramningen av arbetet – där behandlarna gör anspråk på kunskapsbaserade, professionella samtal med fokus på bearbetning och behandling – kan praktiskt stödarbete ses som lågstatusarbetsuppgifter. ”Smutsgöra”, med Abbotts (1988) ord, belagd med professionell skam som stör kärnverksamheten och hotar den professionella legitimiteten.

I min tolkning hanterar behandlarna diskrepansen mellan ett samtalsbehandlingsideal och den faktiska praktiken genom att beskriva det praktiska stödarbetet som sporadiskt undantag. Helga uttrycker att det är viktigt att hålla ramar och ”ta tillbaka den professionella rollen” efter att ha fixat åt kvinnorna, och det praktiska stödarbetet omtalas som ”parenteser” och ”avsteg” eller, i intervjun med behandlaren Lisa, något att ”hålla sällsynt”. Detsamma i intervjun med Siv:

Det är väldigt sällan jag gör någonting. Det har hänt att jag har ringt åt någon men det är inte ofta. Jag har skrivit något brev eller jag har gjort sådana saker, absolut, gått utanför ramarna eller mina ramar [...] men det är väldigt sällan.

(Siv, Specialenheten)

Siv talar om "ramar" och det är tydligt att hon ser brevskrivande och telefonsamtal som undantag, som inte hör hemma i ordinarie verksamhet och behandlarroll, det vill säga i hennes terapeutiska habitus. Siv betonar dock att detta arbete sker sporadiskt ("våldigt sällan", "har hänt", "inte ofta"). Vidare framställs det praktiska stödarbetet många gånger som exklusivt förbehållet vissa omständigheter och vissa grupper av särskilt stödbehövande. Behandlarna förknippar generellt arbetet med skydd och säkerhet, samtalsbehandlingens första steg, med ett visst mått av praktiskt omhändertagande och stöd, som kontakter med polismyndigheten, personer med ansvar för boende och socialtjänsthandläggare med hand om ekonomiskt bistånd. Denna hållning kan illustreras med ett fritextsvar från mitt enkätmaterial, där en respondent motiverar vilken betydelse *empowerment* borde ha i verksamheten framöver:

Eftersom vi arbetar med kvinnofridsärenden och möter personer i kris innebär det i sig att vi initialt blir mer omhändertagande. Ambitionen är däremot att kvinnorna skall återta makten över sina egna liv och det arbetar vi målmedvetet med.

(Behandlare, specialenhet)

I citatet antyder behandlaren att enheten arbetar aktivt för att inte behöva syssla med "omhändertagande" i ett längre perspektiv men att det är en förutsättning inledningsvis. "[I]nnebär det i sig" för tankarna till ett orsaks samband, att arbetet är ofrånkomligt med personer i kris. Ett annat enkätfritextsvar av en behandlare ger en liknande bild: "att inte ta över uppgifter som kvinnan själv kan göra i onödan (annat än vid akut kris)". Min tolkning är att samsynen, det praktiska arbetet påtalas som acceptabelt där i ett inledande skede med kvinnor i kris ("i början", "i akutfasen", "i det akuta skedet", "i krisfasen", "akut kris", "initialt"), baseras på premissen att dessa kvinnor, tillfälligt, kan behöva handfast hjälp för att kunna ta tag i sina liv, men att de förhoppningsvis kan klara av dessa uppgifter själva senare.

Utöver med kvinnor i kris i början av en stödkontakt utför och förknippar behandlarna retoriskt praktiskt stödarbete med andra kategorier av särskilt utsatta kvinnor (men även barn), företrädesvis med bristande kunskaper i

svenska.²³ Ett belysande exempel, från mina observationer på Specialenheten, utspelar sig en sen eftermiddag när de flesta medarbetarna har gått hem för dagen. Jag befinner mig i lunchrummet och en av behandlarna, som främst jobbar med barn och till viss del med föräldrakontakter, kommer fram till mig. Vi är ensamma i rummet och börjar småprata. Efter en stund börjar hen berätta om arbetsuppgifter – informella och relationsbyggande – som behandlarna under mitt fältarbete sällan öppet pratar om. Behandlaren nämner kortare rekreationsresor, restaurangbesök, träffar i sitt hem och om en gång när hen letade upp en begravningsplats till en nära anhörig till ett barn som hen hade kontakt med. Hen tog med sig barnet i fråga till graven som ”var helt övervuxen”. Barnet var mycket ledset och därefter gick de dit flera gånger för att ställa i ordning gravplatsen. En annan gång samlade hen in pengar i sin bekantskapskrets och vidareförmedlade till en familj för att de skulle kunna köpa mat till en högtid. Vid ytterligare ett annat tillfälle åkte behandlaren och en kollega ut på landet och övernattade tillsammans med en familj eftersom barnet i familjen hade varit ledset på grund av att de aldrig hade råd att åka på semester. Den gemensamma nämnaren tycks vara att det rör sig om barn i ekonomiskt utsatta familjer och det framgår att flera av dem har föräldrar som är födda i länder utanför Europa. Behandlaren betonar att den här typen av arbete ”är inget man gillar att prata om här” på mottagningen. Att vårt samtal äger rum sent på dagen då vi är utom hörhåll från de andra, och att hen beskriver arbetsuppgifterna som inopportuna tolkar jag som ett illustrativt empiriskt exempel på att dylikt praktiskt (och informellt) stödarbete uppfattas som, det Abbott (1988) benämner ”smutsgöra” och inte är något behandlarna stoltserar med. Genom att hänvisa till barnens och mödrarnas utsatta situation (ledsna barn som inte har råd att åka på semester, familjer som riskerar att stå utan mat och så vidare) appellerar behandlaren till arbetets medmänskliga och relationsskapande funktion och rättfärdigar på så vis arbetsuppgifterna inför mig utifrån enhetens samtalsinriktning.

Det är inte ovanligt att behandlarna förknippar praktiskt stödarbete med bristande kunskaper i svenska hos den stödsökande. När jag och

²³ Denna syn återspeglas stundtals även inom jourerna, som när Etel på Kvinnojour D, på tal om kvinnor som psykiskt mår väldigt dåligt eller inte behärskar svenska språket, uttrycker: ”Det gäller ju som sagt var att akta sig för det här att hjälpa för mycket”.

praktikanten Frida sitter ned och pratar vid ett tillfälle berättar hon att hennes handledare träffar många kvinnor med tolk och att en del vill "få saker serverade". Enligt Frida frågar de ibland flera gånger efter samma tjänst, vilket hon beskriver som "lite tjatigt", och hon har lagt märke till att när hon har tagit på sig praktiska uppgifter vill de ha "mer och mer" hjälp. Ett liknande resonemang framkommer i en intervju med Birgitta:

Jag tror att jag har fallit i någon fälla med henne för att hon inte kan så mycket svenska. Så hon vill alltid få mig att ringa till olika eller kontakta olika, som hon inte har förstått vad dom har sagt eller så där va [— —]. Men på sikt så kommer hon ju säkert fixa det också för hon är väldigt motiverad att lära sig svenska.

(Birgitta, Specialenheten)

Talet om "fälla" och "vill alltid få mig att ringa" samt beskrivningar om att vissa kvinnor vill ha "mer och mer" och bli "serverade bär på negativa konnotationer. Praktiskt stödarbete framställs som beroendeframkallande för de stödsökande kvinnorna och som något farligt behandlarna riskerar att fastna i och som därför behöver gränssättas. Samtidigt lyfter Birgitta fram det förmodat tillfälliga i arbetet, då kvinnan anses vara motiverad att lära sig svenska. Det farliga fixandet uttrycks även på ett möte när en av Birgittas stödkontakter, Patricia, kommer upp i samtalet. Katti uttrycker att Patricia har "lindat Birgitta runt fingret". Under fältarbetet noterar jag att stödkontakten med Patricia har varat under en längre period och att kontakten tar mycket tid i anspråk. Patricia lever med skyddad identitet tillsammans med sina barn och hon har en historia av allvarligt våld och hot. Hennes livssituation kan beskrivas som invecklad och Birgitta har, utöver samtal, tagit många kontakter med bland annat socialtjänst och kvinnojourer på ett flertal orter, skött samordning vid byte av bostad, hämtat hennes saker och gjort orosanmälningar angående barnen. Patricia är föremål för gemensam diskussion på flera personalträffar och vid ett tillfälle säger Birgitta att det är ett "kaosärende som alla [kollegor] är trötta på". Hon berättar att en kollega tidigare frågat om hon inte var "trött på ärendet" men Birgitta betonar att hon "blir trött *av* ärendet, inte *på*".

Sammantaget tycks behandlarna sträva efter att hålla praktiskt stödarbete på avstånd. Jag ser talet om sporadiska undantag från den professionella rollen

samt referenser till att praktiskt stödarbete riktas mot kvinnor i kris eller kvinnor och barn uppfattade som ”kapitalsvaga” (fixande som farligt men tillfälligt oundvikligt) som ett sätt att hålla nere mängden ”fixande” och samtidigt neutralisera det praktiska arbete som faktiskt utförs och därmed skydda det professionella genom att upprätthålla en professionell inramning. Det är emellertid inte bara arbetsuppgifterna som anses vara i behov av gränssättning, i flera av exemplen framställs stödsökande kvinnor som krävande och rent av manipulativa.

Gränsarbete mot kvinnoseparatism och könsmakt

Ett framträdande mönster i mitt material är att behandlarna framhåller vad de uppfattar som fördelar med att vända sig till både kvinnor och män, både våldsutsatta och våldsutövare. I en gruppintervju berättar behandlaren Veronika att den nuvarande integrerade mottagningen ”täcker in hela spektrat, hela familjen, både utövare och utsatta”, vilket gjort att ”man ser helheten på ett annat sätt”. Hon associerar tidigare kvinnofridsarbete med att ”man bara hör en ensidig historia”. ”Spektra” och ”helheten”, till skillnad från ”ensidig”, är begrepp med positiva (och professionella) konnotationer som implicerar att behandlaren har ett reflekterande och holistiskt synsätt. Detta relativistiska och professionellt neutrala förhållningssätt (i betydelsen att inte ta ställning) är inte ett lokalt fenomen på Specialenhet C utan framträder även inom Specialenheten, som jag har följt på nära håll. Detta kan illustreras av ett intervjuцитat från Helga:

Vi har gått väldigt mycket bort från det här, tänker jag, förövare/offer utan ser det mer som, ja, skriver, när vi skriver om det skriver vi ju våldsu... – vad heter det? – våldsutsatt och våldsutövande. Det är ju, det finns ju liksom ingen. Först när man började jobba med det här så var det kanske en enklare modell liksom, att det var liksom en skyldig och en oskyldig men det är ju liksom mycket mer komplext i relationer.

(Helga, Specialenheten)

Istället för att lyfta fram kvinnor som offer och män som förövare antyder Helga att båda parter kan utöva våld. Hon beskriver tidigare arbete som en ”enklare modell” med ”en skyldig och en oskyldig”, medan nuvarande arbete beskrivs som ”komplex”. På samma sätt berättar Birgitta att en gemensam grund som enheten samlas kring är att ”se alla perspektiv” och hon betonar att ”vi är ingen domstol som ska säga vem som gör rätt eller vem som gör fel”.

Under utbildningsdagen för socialtjänsten, som jag har nämnt tidigare, berättar Lena för åhörarna att Specialenheten utgår från ATV:s definition av våld, som är könsneutralt skriven, vilken hon menar ”passar lite bättre med verkligheten” på en familje- och individnivå. Hon berättar också att titeln på kommunens handlingsplan innehåller ”våldsutsatta kvinnor” och att hon hellre sett att titeln inkluderat ”våld i nära relation”. Senare under dagen berättar Lena att hon arbetat med frågan i tio år och att ”i början är det enklare, det blir svårare ju mer man kan, som i mycket annat socialt arbete”. Lenas båda uttalanden antyder att könsmaktsperspektivet är förenklat och inte överensstämmer med verkligheten i individuella ärenden. Detta fenomen har även beskrivits av Mattsson (2011:43–49) som menar att behandlarna inom den specialenhet som hon undersökt talar om ”gamla paradigmen” och risk att bli ”enögd”.

Även arbetsledaren Torbjörn framför kritik och tar avstånd från det han uppfattar som ett dominerande könsmaktsperspektiv. Under intervjun nämner han att statliga medel centreras till vissa regioner, och han antyder att det är könsmaktsförespråkarna som får merparten av pengarna. Han berättar att många verksamheter som vänt sig enbart till kvinnor ofta har utgått från en förståelse där kvinnan pekats ut som offer och mannen som förövare. Han talar om ”patriarkala förtryckarhierarkier” och det ”patriarkala samhällssystemet” som en ”offermodell” medan en ”mer nyanserad modell” använts på andra ställen i Sverige. Han fortsätter:

Perspektivet blir för snävt om man bara sitter med det ena bekymret. Har man bådas perspektiv och barnens perspektiv så får man en bredare samlad bild och mycket är likt men också mycket individuellt i sådana här ärenden. Det finns inte två, tre orsaker utan det är sammansatta mönster, man måste se på hela mönstret egentligen. Sedan kan jag ju tänka mig att där [...] finns kvinnor som kan bli hjälpta av den här tydligheten [...] kvinnan som offer och det patriarkala samhället [...] män bara som förövare [...] Oftast [ser]

dom kanske inte mannens vanmakt eller ser mannens nöd, för den finns ju där också nånstans, eller man vill inte se det. Man bestämmer sig för att inte se det, men jobbar man så här tillsammans så kan man ju se att det [våldsrelationen] är någonting som byggs upp tillsammans, va.

(Torbjörn, Specialenheten)

Liksom kollegorna Birgitta och Lena, samt Veronika från Specialenhet C, återkommer Torbjörn till att det egna perspektivet – att jobba med kvinnor, män och barn – är holistiskt och heltäckande utan att för den skull tappa fokus på det unika i individuella klientkontakter. Han menar att de som inte arbetar med våldsutövande män tappar en viktig pusselbit i arbetet. Behandlarna betonar unisont att det nuvarande arbetet är svårare och mer mångfasetterat än tidigare kvinnofridsarbete och min tolkning är att behandlarna gränsarbetar mot såväl kvinnoseparata insatser som könsmakts-teoretiska perspektiv på våld i det individuella arbetet.

Våld och våldsutsatthet i skymundan

Behandlarnas strävan efter att inte ta ställning och att låta alla röster höras, uttryckt som att inte vilja agera domstol och skilja mellan skyldig och oskyldig respektive förövare och offer, förutsätter att rösterna är lika mycket eller lika lite värda. Torbjörn talar exempelvis om att se våldsutövande mäns ”vanmakt” och ”nöd” och att våldsrelationen är något som ”byggs upp tillsammans”. Denna ansats grundas enligt min tolkning i en relationell familjevåldsförståelse, för att koppla tillbaka till de resonemang som jag för i kapitel 4. I viljan att låta alla röster höras blir det dock stundtals svårt för somliga behandlare att i praktiken ta ställning för den våldsutsatta och mot förövaren och våldet (jfr Hearn, 1998; Mattsson, 2011), vilket följande fältobservationer ger uttryck för.

Vid ett par interna möten på Specialenheten där personalgruppen samlas tar ett par behandlare (kvinnor) upp sitt missnöje med att delar av kollegiet på olika sätt har talat illa om kvinnor som de möter i behandling. Vid ett möte diskuterar personalgruppen en familj där flera av familjemedlemmarna går i samtal och grupp hos olika behandlare på enheten. Helga tar upp att hon tycker att det är svårt att arbeta och få en bra arbetsallians med kvinnan i

familjen eftersom hon upplever att hon hamnar i en försvarsställning då kollegorna är frustrerade och tycker att kvinnan är "skitjobbig". Det framkommer att kvinnan har polisanmält mannen för misshandel och hon uppges vara livrädd för honom. Hon har därför under vissa perioder bott på en kvinnojour. Ett par behandlare lyfter fram mannens (föräldra)kvaliteter och tonar ned att han skulle vara farlig. Madeleine berättar exempelvis att kvinnan (ungefärligt återgivet citat) "ringt och varnat mig att jag inte ska träffa honom själv eftersom han är farlig. Han är visserligen storvuxen men jag upplever inte honom som farlig utan som en far som vill sitt barn väl. Jag har sett stora kvaliteter hos honom".

Under mötet beskrivs kvinnan genomgående i negativa ordalag, såsom "väldigt speciell", "hysterisk" och "hopplös". Helga berättar om kvinnans upplevelse av att vara förföljd och trakasserad av mannen, men detta får inte riktigt gehör i gruppen. När Helga berättar att kvinnan uppgivit att mannen smugit omkring i närheten av hennes egendom och kort därefter upptäckt sabotage, kommenterar Roger att den typen av skadegörelse är ett "känt pojkestreck". Helga håller med om att kvinnan betar sig underligt och är svår att jobba med, men hon återkommer samtidigt till att beteendet kan vara en konsekvens av våldet, och hon betonar att någon måste hjälpa kvinnan. Under mötet uttrycker Helga flera gånger att våldet försvinner i diskussionen och att "det är så här det blir – han blir den goda och hon den onda". Lena flikar in att våldet hade fått en annan uppmärksamhet om kvinnan betett sig enligt normen. Det är också min bild av samtalet, att kvinnans rädsla och utsatthet hamnar i skymundan medan hennes "jobbighet" inskräps. Under samma möte berättar Birgitta att hon fått reda på att två av hennes kollegor varit hos polisen och hört polisen baktala Patricia, en av kvinnorna som hon möter i samtal. Uppgifterna om vad som egentligen hänt går isär men på något sätt har poliserna och eventuellt en av kollegorna kommenterat att Patricia "är korkad" och "gör korkade saker" som försvårar möjligheten att skydda henne. Birgitta menar att hon inte känner sig trygg i handledningen om information sipprar ut.

På samma tema observerar jag en schism mellan två av behandlarna på Specialenheten, en kvinna och en man. Konflikten aktualiseras vid ett par personalmöten men spåras, av de inblandade själva, till en händelse ett par månader tidigare då den manlige behandlaren valde att boka in ett nytt besök tillsammans med ett heterosexuellt par utan att först träffa dem

enskilt och stämman av situationen med kvinnan (den våldsutsatta). Under ett personalmöte uttrycker den kvinnliga behandlaren att kollegan på detta sätt frångått en grundläggande säkerhetsrutin i arbetet: att först kartlägga våldet genom att träffa parterna enskilt. Den manlige behandlaren hävdar däremot att den kvinnliga kollegan inte kan hantera att han är av en annan åsikt. Han säger att principer inte är viktiga i sig och att han hade kontroll på ärendet. I vår enskilda intervju återkommer han självmant till denna situation. Han talar om att ”våga improvisera” och vikten av att kunna se att det inte finns ”regler utan undantag” och att inte ”alltid [behöva] följa dom fullständigt slaviskt”. Istället för att lyfta fram det positiva i kollegans agerande, att hon uppfattat det initiala skyddsarbetet som centralt och haft fokus på den våldsutsatta kvinnans säkerhet, antyder han snarare att problemet ligger hos den kvinnliga kollegan: att hon är alltför principbunden och inte förmår se bortanför reglerna. Samtidigt hänvisar han till sin egen kompetens, bedömningsförmåga, flexibilitet och sitt mod. I min tolkning tycks den manliga behandlaren utgå från att makten mellan makarna var jämt fördelad, det vill säga en relationell familjevåldsförståelse, medan kvinnan förespråkade en säkerhetsrutin som kan sägas bygga på en könsmaktsanalys. Exemplet ligger i linje med Mattsson (2013) som visat att männen på den specialenhet som hon undersökt uppfattade sig själva som objektiva och att deras tolkningar utgick från professionell kunskap, medan de såg kvinnorna som professionellt osäkra. Hon drar slutsatsen att det är svårt att arbeta inom områden ”där processer som handlar om kön, makt och våld aktualiseras” och att dessa laddningar kan leda till splittringar inom personalgruppen (Mattsson, 2011:83).

Behandlarna på Specialenheten pratar om ”parallellprocesser”, ett fenomen även Lindén och Breife (2012) lyfter fram, som förklaras av att de tar in sina respektive klienters perspektiv. Sammantaget uppfattar jag att den gemensamma nämnaren i mina exempel är att våldet riskerar att hamna ur fokus i vissa ”familjevåldsärenden” där flera familjemedlemmar är aktuella på mottagningen samtidigt. Behandlarnas konflikter tycks bota i att vissa behandlare väljer att ta ställning för kvinnor/våldsutsatta och att i första hand se till våldet medan andra behandlares strävan efter att låta alla röster höras gör att de indirekt snarare tar parti för den som använder våld – könsmaktsförståelsen utmanas av en familjevåldsförståelse.

Gränsarbete mot praktiskt kvinnojourarbete

Det egna behandlingsarbetet kontrasteras ofta mot kvinnojourernas arbete. Gränsdragningarna manifesteras både spontant och vid intervjufrågor om arbetsfördelning. När jag träffar behandlaren Lena på hennes arbetsplats ungefär ett år innan jag påbörjar mitt fältarbete på mottagningen pratar vi om studiens upplägg. Jag delger mina planer att följa en kvinnojour och en specialenhet, varpå Lena betonar att det är en "helt annan sak med en ideell stödverksamhet än en professionell behandling". Längre fram i intervjun frågar jag om arbetsfördelningen mellan jourer och specialenheter. Lena svarar att "man gör helt olika saker helt enkelt". När jag ställer samma fråga till Birgitta, som arbetar på samma enhet, säger hon att man erbjuder "två olika saker". Verksamheterna beskrivs som åtskilda, nästan väsensskilda och ojämförbara, något som underbyggs av Lenas förstärkningsord "helt". När Lena får chans att utveckla sitt resonemang tillskriver hon verksamheterna olika uppgifter:

Dom står ju för ett skyddat boende och ett praktiskt stöd under den tiden, va. Vilket kan betyda allt ifrån att leka med barnen till att följa med på en rättegång eller sjukhus, hjälpa till att hitta vägar att söka bostäder därifrån och så allt det praktiska jobbet, va, som dom mer eller mindre kan hjälpa till med. Dom har ju inte alltid resurser till det heller, men det är ju i huvudsak det skyddade boendet de står för. Alltså, vi har ju en professionell samtalsbehandling och det har man ju inte på jourerna och ska man ju heller inte ha, va.

(Lena, Specialenheten)

Enligt Lena erbjuder jourerna främst boende och, i viss mån, okvalificerat praktiskt stöd. Hon betonar att hennes enhet erbjuder "professionell samtalsbehandling" i motsats till kvinnojourerna, vilka heller inte enligt henne borde erbjuda denna typ av insats. Behandlaren Helga ger ett snarligt svar och skiljer mellan jourernas "socialpedagogiskt" inriktade arbete med det skyddade boendet i centrum och den behandlande verksamheten på hennes enhet, som beskrivs som en "samtalsmottagning där man får råd och stöd, bearbetning, jobba mer eller mindre terapeutiskt". Helga nämner att jourerna också kan ha samtal, men de framstår som perifera i förhållande till

det praktiska arbetet. Likadant på de andra två specialenheterna. När jag frågar Monika om den lokala kvinnojouren på orten berättar hon att det finns en anställd där, men att det är en administrativ tjänst och att jourkvinnorna "kallar sig medsyststrar". Hon fortsätter:

Det är inte professionella som jobbar [på den lokala jouren], lite äldre, en del pensionerade men dom hjälper till också med praktiska saker som att gå med ner till banken eller gå och handla eller såna här saker också som man gör på dom flesta kvinnojouren.

(Monika, Specialenhet B)

Monika likställer den lokala jourens arbete med okvalificerat praktiskt arbete, vilket påminner om Lenas tal om att jourkvinnor kan "leka med barnen, och nämner inköp och bankärenden. Hon hävdar samtidigt att detta gäller för majoriteten av jourerna. Monikas beskrivning "inte professionella" tolkar jag som att jourkvinnorna, till skillnad från behandlarkollegorna, antas sakna formell utbildning och att uppfattningen är att de inte gör ett behandlingsarbete på motsvarande sätt som den egna enheten. På Specialenhet C förknippar behandlaren Veronika kvinnojoursarbete med basala behov och hon talar om arbetet som centrerat kring "lägsta steget på Maslows behovstrappa" och "vardagen", medan hon tar upp att kvinnor som bor på den lokala jouren ibland kommer till hennes mottagning för samtal med fokus på våldserfarenheterna. Dessa samtal presenteras i en KBT-inspirerad ram där hon talar om "tankar", "känslor" och "förhållningssätt". Hennes framställningar indikerar en hierarki på stödfältet mellan jourarbete och specialenhetens mer behandlande arbete. När jag ställer följdfrågor om samtalen säger Veronika att hon inte riktigt kan säga vilka slags samtal som erbjuds hos den lokala jouren, men att de brukar göra en uppdelning där specialenheten ska möta dem som behöver bearbetande samtal om "våldet".

Liksom exempelvis Helga berättar Birgitta att kvinnojoursarbete delvis kan inkludera samtal men bara per telefon, inte inbokade samtal på plats. Birgitta gör samma indelning som de övriga behandlarna, där den lokala kvinnojouren anses stå för skyddat boende och Specialenheten för "samtalsstöd". Birgitta berättar vidare att "vi ser dom som komplement till oss", vilket pekar mot att hon uppfattar den egna verksamheten som den

primära instansen. Behandlaren Siv betonar även hon verksamheternas särart och stämmer in i vad som kan beskrivas som en unison behandlarkör. Hon beskriver jourernas arbete som viktigt men främst kopplat till den initiala krisfasen med fokus på ”grundläggande” praktiskt och fysiskt omhändertagande. Siv ger en rad exempel såsom att hjälpa till att handla och laga mat, erbjuda en kopp te, passa barn och ge information om vart kvinnan kan vända sig för att få hjälp att hitta en bostad. Den egna enheten anges fokusera på samtal, bearbetning och förändringsarbete i ett senare skede, något som kräver utbildning, ”kunskap mod och förmåga”, säger Siv. Med andra ord: olika insatser i olika faser. Även arbetsledaren Torbjörn beskriver att den lokala jouren mestadels utför det ”praktiska jobbet” med fokus på skydd medan ”vi har det professionella samtalet kring förändring”. Torbjörn nämner att jouren har ”praktiska samtal” med utgångspunkt i boendet (men att de för den skull kan vara ”psykologiskt viktiga”), medan Specialenheten arbetar ”systematiskt” för att få bukt med ”problemet”. Behandlarnas gränsarbete och professionella inramning av arbetet är framträdande i mitt empiriska material men med detta sagt finns det även behandlare som stundtals liknar relationen till stödsökande vid en informell vänskaps- eller familjerelation och/eller kritiskt reflekterar över vad som egentligen skiljer de egna samtalen från dem jourerna erbjuder.

Abbott (1988, 1995) ser professioner som ett eget system där näraliggande yrkeskategorier strider om jurisdiktion över särskilda områden. Inom socialt arbete, både forskning och praktik, finns många otydliga och öppna gränssytor till andra professioner och därmed också potentiella *boundary objects*, arbetsområden om vilka det råder konkurrens (Dellgran & Höjer, 2005:249). Kvinnojourer och specialenheter delar målgruppen kvinnor utsatta för våld och gränssytan kan beskrivas som oklar, vilket öppnar för kamp om arbetsuppgifter och status. Behandlarnas presentationer av det egna arbetet som en professionell, systematisk och långsiktig, stegindeldad samtalsbehandling baserad på kunskap samtidigt som kvinnojoursarbete av dem beskrivs som viktigt men okvalificerat, och i huvudsak centrerat kring boende och praktiskt omsorgsarbete i krisfasen, kan förstås som ett professionellt gränsarbete, där hierarkin mellan behandlande samtal (högstatusuppgifter) respektive praktiskt stödarbete och boende (lågstatusuppgifter) blir särskilt tydlig (jfr Abbott, 1995; Dellgran & Höjer, 2005). Behandlande och bearbetande samtal kan således, som jag berörde tidigare i kapitlet, i motsats till praktiskt stöd- och omsorgsarbete, förstås

som dylika gränsobjekt, en arbetsuppgift behandlarna gör anspråk på. Tydligast uttryckt av Lena som talar om professionell samtalsbehandling som en uppgift jourerna ”inte [ska] ha”.²⁴

Jag tolkar behandlarnas upptagenhet vid gränser som ett stängningsförsök, en strävan efter monopol på det som uppfattas som verksamma insatser med hög status (behandlande samtal) genom uteslutning av andra grupper (jfr Abbott, 1998, 1995; Brante, 2009). Den samstämmiga behandlarkören blir på så vis förståelig: kvinnojourssamtal betraktas som perifera, informella, per telefon och ad hoc om ämnen som exempelvis rör skyddat boende (”i stunden”) – i korthet motsatsen till bearbetande och förändringsinriktade behandlingssamtal. Behandlarnas fokus på stegmodellens senare steg underbygger den egna professionaliteten och deras speciella förmågan att arbeta med frågan ur ett mer holistiskt perspektiv bortom akuta insatser och praktiskt arbete. Behandlarnas upptagenhet vid yttre gränser följer samma logik som den interna gränssättningen mot fixande som jag behandlat tidigare.

...men vad berättar jourkvinnorna?

Behandlarnas gränsarbete och särskiljande retorik mot vad som uppfattas som ett praktiskt jourgöra går delvis i samklang med hur vissa jourkvinnor, på orter där det finns en specialenhet, berättar om arbetsfördelningen mellan verksamheterna. Karin, på Kvinnojour B, menar att de gjort en ”distinktion” mellan jourens ”psykosociala stöd” och den kommunala specialenhetens ”behandling”. Under analysens gång slår det mig att jourkvinnor, i motsats till behandlare, inte gör anspråk på att vara professionella. Snarare tvärtom. Jourkvinnor som jag talat med, såväl anställda som ideella, betonar nästintill ursäktande att de *inte* är ”terapeuter”, ”professionella”, ”utbildade” eller ”proffs”. Vissa föredrar att benämna sig själva ”medmänniskor” och ”systrar”; enskilda jourkvinnor liknar den egna rollen vid en ”lyssnande medsyster” eller ”mormor” och orienterar sig snarare mot ett självhjälpsideal (jfr Svensson m.fl., 2008). Att

²⁴ Gränsarbete mellan näraliggande yrkesgrupper inom det sociala området har studerats vad gäller personal inom funktionshinderområdet respektive äldreomsorg (Dunér & Olin, 2011), utredare och familjebehandlare (Liljegren, 2008) samt brottsofferstödare respektive offentligt stöd och informellt stöd av familj och vänner (Ryding, 2005).

jourkvinnor betonar att de inte är ”proffs” kan å ena sidan förstås utifrån en strävan att vilja utgöra ett ideellt alternativ, grundat i erfarenhetsbaserad kunskap och den potentiella frihet som är förbunden med detta. Oavlönat omsorgsarbete utfört av kvinnor har låg status (jfr Carlssons (2013) studie om hemvårdarinnekåren) och jourkvinnornas nedtoning av sin erfarenhet och samtalskompetens kan å andra sidan ses som en slags återspeglning bland dem som utför arbetet och ett uttryck för ett skadat självförtroende på tvärs mot tidigare framhållande av särskild kompetens, så kallad kvinnojours-kunskap (se t.ex. Folkhälsoinstitutet & Jeffner, 1994).

Utifrån ett konfliktorienterat, nyweberianskt perspektiv skriver Brante (2009:20) att ”synbarligen nödvändiga gränsdragningar alltid är förknippade med dominans och makt”, det vill säga med över- och underordning. Den särskiljande (och förenklade) retoriken från behandlarna och vissa jourkvinnor präglas av en konsensusorienterad ton (verksamheterna utför olika arbetsuppgifter och jourerna är ett komplement) och kan således tolkas som ett sätt att legitimera och få finansiering till bägge verksamheter på samma gång som kommunerna får tillgång till skyddat boende till en lägre kostnad än om boende skulle drivas i egen regi, detta eftersom många jourkvinnor jobbar gratis. Samtidigt upprätthåller specialenheterna sin professionella status då samtal och terapi, i linje med tidigare forskning, kan ses som högststatusuppgifter jämfört med kvinnojourernas fokus på att tillhandahålla boende och praktiskt omsorgsarbete.

Med avstamp i det ovan sagda är det värt att notera att det jag uppfattar som nedtonade beskrivningar av jourernas arbete kontra specialenheternas framhävda professionella samtal stämmer dåligt överens med behandlarnas stundtals *casework*-inspirerade praktik liksom hur jourkvinnor beskriver och förstår djupet och bredden av sitt arbete (dock utan att betona att de är professionella). Samtal med våldsutsatta kvinnor framhålls av jourkvinnor som en central del i deras arbete och rankas som en av tre kärnuppgifter (enligt enkäten). Som jag visat i kapitel 6 betonar jourkvinnor att de jobbar för att stärka och frigöra kvinnor genom att lyssna och tro på dem och stötta beslutsfattande. De talar även om vikten av våldsbearbetning och säkerhetsplanering. Vanligen framstår stödsamtalen som mer djupgående än att bara handla om praktiska spørsmål med anledning av boendet, vilket utdraget med Karin visar:

Vi satt och pratade väldigt mycket, och så var det ju självklart centrerat kring våldet, vad dom hade varit med om, hur framtiden ska se ut. Mycket frustration. Jättemycket frustration och ledsenhet och alltså depression och uppgivenhet också. Och besvikelse såklart av vad som har varit och... Rädslor som kommer fram vad ska hända: 'vad ska bli av mig?' och 'jag har ingenting' och 'varför har det blivit så här?' och. Dom, dom som man hade dom samtalen med är ju också behandlande, men man kanske inte. Alltså, det var ju inte KBT-behandlande, då, att vi satt där och drog ut strategier, fast det gjorde man ju ändå, men mer lyssnande och kanske försökte hitta andra vinklar eller försökte: 'men det där kan du ju göra' eller 'vad tror du om det här?' och så där, och på ett sätt är det ju egentligen behandlande.

(Karin, Kvinnojour B)

Karins samtalsskildringar påminner om hur exempelvis behandlaren Veronika beskriver den egna specialenhetens samtal – med fokus på våldserfarenheterna, känslor och förhållningssätt. Inom de jourer jag undersökt sker samtalen med stödsökande kvinnor per telefon och i vardagens möten på boendet, men inom vissa jourer förbokas de som regel, i likhet med specialenheterna, och man träffas i samtalsrum på jourkontoret (både boende kvinnor och kvinnor utifrån). Jourkvinnor betonar att de individuella behoven är styrande och stödkontakternas längd varierar. Många jourkvinnor ger uttryck för professionellt inspirerade samtalsramar, vilket tydligt kommer till uttryck i samtalstipsen på den vita tavlan som jag redogjorde för i kapitel 6. Dessa uppmanade bland annat att inte vara "rädd för tystnaden", att samtalet inte ska vara längre än en timme och att i slutet av samtalet sammanfatta och ge den stödsökande en uppgift. Listans fokus på "samtal" kastar ljus över ett genomgående behandlingsideal där olika former av samtal med individer, och grupper, framställs som det "främsta verktyget" i socialt arbete med stödsökande (jfr Svensson m.fl., 2008:139). Flera jourkvinnor framhåller dessutom, i likhet med behandlarna, att de aldrig tillhandahåller fysisk hjälp vid flytt och detta kan således ses som en gemensam yttre gränsdragning på stödfältet. Det som jag tolkar som professionella förhållningssätt i kvinnojourssamtalen tycks vara initierade och sanktionerade uppifrån. Roks rikskansli står exempelvis bakom Grändes (2009) handbok om bemötande och samtal, arrangerar utbildningsdagar och distribuerar kvalitetssäkringsdokument till lokala jourer med riktlinjer för samtal, innehåll för internutbildning och så vidare.

Vidare visar tidigare inventeringar att anställda på kvinnojourer och skyddade boenden många gånger har universitetsutbildning, där beteendevetare och socionom är de vanligaste (Malmö stad, 2013; Socialstyrelsen, 2013). Bland de anställda och ideella jourkvinnor som jag har haft kontakt med finns en stor spridning vad gäller utbildning och stora skillnader mellan jourerna. På Jouren har ingen av jourkvinnorna högre universitetsutbildning medan Kvinnojour B representerar den andra änden. Kristel och Karin på Kvinnojour B saknar tidigare bakgrund i rörelsen som ideellt arbetande eller styrelseledamot men har examina och högskolepoäng från en rad samhällsvetenskapliga utbildningar: psykologi, beteendevetenskap, sociologi, genusvetenskap, socialt arbete och statsvetenskap. Det finns också en spännvidd mellan jourerna vad gäller antalet anställda. Kvinnojour E har exempelvis fyra heltidsanställda och en förhållandevis omfattande mottagning för samtal i anslutning till ett korridorboende med få boendeplatser. Nadine, som är anställd på Kvinnojour E, berättar att hon och hennes kollegor i samtal därför träffar långt fler kvinnor som inte bor på jouren jämfört med boende kvinnor. Jourkvinnor och behandlare tycks stundtals utföra liknande uppgifter (samtal och praktiskt arbete) och ibland dela kunskaps- och utbildningsbakgrund.

Idealiska klienter

Tidigare studier har visat hur stödsökande kategoriseras och exkluderas från olika typer av behandlingsinsatser, det vill säga om maktutövning över vem som har rätt till hjälp (se t.ex. Holmberg, Smirthwaite, m.fl., 2005; Sahlin, 1996, 2016; Sunesson, 2003). Järvinen (1995, 1998, 2001, 2002) har konkluderat att personer med störst stödbehov tenderar att nekas tillträde till boenden för hemlösa och missbruksprogram. Denna specialisering ledde till att man i slutändan befann sig ”i en situation där man nästan konkurrerade om de ’bäst fungerande’ bland de hemlösa – medan ingen (frivilligt) specialiserade sig på narkomaner och psykiskt sjuka” (Järvinen, 2002:270). Järvinen (1998, 2001, 2002) menar vidare att vissa grupper av missbrukare ansågs ”behandlingsbara” medan andra uppfattades som ”icke-behandlingsbara”. Åtskiljandet byggde på en subjektiv indelning, inte en vetenskaplig grund, men har med tiden ”objektiverats” och återspeglas i

professionell praxis, arbetsfördelning mellan verksamheter och rutintänkande, så kallad institutionaliserad uppgivenhet (Järvinen, 2001:126). Jag har identifierat en liknande specialisering och klientsortering inom specialenheterna. Härnäst kommer jag att visa hur kvinnor i behov av tolk framställs som mindre idealiska för verksamhetens inriktning mot samtalsbehandling, medan våldsutövande män framstår som mer idealiska.²⁵

Svenskspråkiga kapitalstarka kvinnor

Samtal med tolk framställs generellt som icke-terapeutiska och praktiskt inriktade och behandlarna påtalar upplevda svårigheter med denna typ av interaktion. På tal om en av sina stödkontakter berättar Birgitta vid ett observationstillfälle att hon inte är "helt nöjd med samtalen" och hon hänvisar till att de sker med tolk. Birgitta uttrycker att det är "svårt att veta vad man ska prata om, det dagliga livet?". Även detta utdrag, från intervjun med arbetsledaren Monika på Specialenhet B, illustrerar detta:

Monika: Många utomlandsfödda kvinnor som, där det är mer eller mindre om man säger, hedersrelaterad problematik och så... Men vi ser ju inte så många utav just dom. Dom behöver ju en annan typ av hjälp då kanske. Fly till en annan kommun eller så. Utan det är mest, det är mest svenskar, så att... Sen, alltså, vi jobbar ju med tolk också, men det är ju ofta svårt att ha en samtalskontakt med en tolk, att det blir något vettigt i samtalet utan det blir mest mer basala, liksom hjälpen kanske på ett annat sätt...

Sara: Mmm.

Monika: Så att det blir ju inte så långvariga kontakter...

Sara: Mer det praktiska, tänker du, eller? Att det inte...

Monika: Ja, kanske mer då praktiskt, liksom tala om vad man kan få hjälp och hur man kan göra i dom olika situationerna och så. Mer än att, hur man mår eller gå in djupare in i. Det kanske är rätt så svårt. Eller i alla fall som dom [medarbetarna] berättar, så upplever dom det, att det är rätt, kan vara rätt svårt att jobba med tolk och få något vettigt ur samtalet.

²⁵ Observera att jag syftar till Järvinens resonemang om behandlingsbara klienter och inte till Christies (2001) "ideala offer" som gäller framgångsrika (media)bilder där offret framställs som svagt, respektabelt och utsatt av en starkare och okänd part.

Monikas utsaga pekar mot att kvinnor med "hedersrelaterad problematik" och de som behöver tolk inte är självklara målgrupper för mottagningen, åtminstone inte i samtalsbehandlingens senare behandlingsfokuserade del. Den förstnämnda gruppen anses behöva annorlunda hjälp än vad mottagningen kan erbjuda och den antas därför inte söka sig till mottagningen i någon större omfattning. I linje med analysen tidigare i kapitlet, om att behandlarna ansågs riskera att fastna i fixande med kvinnor i behov av tolk, berättar Monika om korta stödkontakter som fokuserar rådgivning och "basal" hjälp snarare än djupgående bearbetande och terapeutiska samtal. Tolkinblandning upplevs som en försvårande omständighet för behandlarna och Monika återkommer till att det är "svårt", inte minst att få "något vettigt" ur samtalskontakten.

Under en observation från ett personalmöte på Specialenheten i början av mitt fältarbete pratar vi om, och hur, det finns möjlighet för mig att vara med på samtal med stödsökande kvinnor. De närvarande behandlarna funderar och diskuterar sinsemellan kring möjliga kvinnor. Jag lägger märke till att "tolksamtal" nämns flera gånger och en av dem säger att det inte blir representativt eftersom kvinnor med tolk inte utgör en så stor andel av mottagningens målgrupp. Behandlaren Siv beskriver sina samtal som terapeutiska och berättar att hon sällan träffar kvinnor med tolk. Trots mina upprepade förfrågningar under fältarbetet får varken jag eller praktikanten möjlighet att närvara vid samtal tillsammans med Lisa eller Siv, som har psykoterapeutisk utbildning, men däremot vid "tolksamtal". Utöver att detta kan uppfattas som ett led i ett internt gränsarbete, där Lisa och Siv har lättare att hävda sin integritet och professionalitet, tycks behandlarna anse att det är mest lämpligt att ha med en observatör i rummet när samtal sker med tolk. Detta understryker att kvinnor med bristande svenskkunskaper inte anses passa för specialenheternas mer bearbetande och förändringsinriktade steg och helt enkelt riskerar att *inte* nå fram till de senare behandlingsstegen eller inte få tillträde alls. Ytterligare ett exempel är taget från ett gemensamt ärendefördelningsmöte, där en av behandlarna berättar att han tidigare i veckan tagit emot ett samtal från en kvinna som han hade svårt att förstå på grund av hennes begränsade kunskaper i svenska. Han berättar att kvinnan lät upprörd och att hon pratade om barn och att det "inte fick gå till på det sättet". Hon var mycket angelägen om att få komma på samtal, men uppgav att hon inte ville ha tolk. En kollega menar att kvinnan kan ha goda skäl, att hon kanske blivit

utsatt av en tolk. Kollegorna är dock överens om att tolk är en förutsättning för att hon ska kunna gå i samtal. En annan menar att kvinnan kan plockas bort ur kön direkt eftersom hon inte godkänner tolk, medan ytterligare en annan menar att hon först måste informeras. Gruppen kommer överens om att hon får vänta på sin tur i kön innan någon från enheten ringer upp.

De kvinnor som inte pratar svenska obehindrat framställs även som mindre idealiska för Specialenhetens "kvinnogrupper". En kvinnogrupp leds av två kvinnliga behandlare och består av fem till sju kvinnor med erfarenhet av våld i nära relationer. De är slutna och när de väl har formerats tas inte nya kvinnor emot där. Gruppen träffas ett tjugotal gånger under ett år. Kvinnorna har vanligen först gått i enskilda samtal, men de som står på kö för att påbörja en individuell stödkontakt kan även kontaktas med en förfrågan om de är intresserade av att delta i grupp. Inför gruppstart träffar gruppledarna enskilda deltagare för ett förberedande samtal om kvinnans bakgrund och förväntningar. Efteråt gör de en bedömning utifrån den information som framkommit om hon passar för kvinnogrupp. Processen kan illustreras genom en fältanteckning från mina observationer:

Jag sitter med när Siv och Lena träffar en stödsökande kvinna som är tilltänkt att börja i kvinnogrupp. Kvinnan berättar att hon bott många år i [namn på ett annat skandinaviskt land] innan hon kom till Sverige för ett par år sedan, och att hon lärde sig språket på egen hand. Kvinnan använder många ord och uttal från det andra skandinaviska språket, blandat med en del svenska ord. Siv tycks ibland ha svårt att förstå kvinnan och ber om förtydliganden och att hon ska upprepa sig vid ett flertal tillfällen. I slutet av samtalet frågar Siv om kvinnan pratar grannspråket bättre än svenska och betonar att det är viktigt att kunna förstå svenska för att kunna delta i kvinnogrupp då det inte finns lika mycket tid för förtydliganden som i individuella samtal. Jag delar inte riktigt uppfattningen om kvinnans bristande språkkunskaper och situationen får mig att känna mig obekvä. Jag tänker att det finns en risk att kvinnan känner sig nedslagen av kommentaren. Efter mötet ger Lena beröm till Siv att hon var tydlig gällande språkfrågan.

Lena: "Jag tänker att det är viktigt att vi är ärliga. Inte ens kvinnor som varit väldigt utsatta för våld mår bra av att bli behandlade som porslinsdockor".

(Fältanteckning, Specialenheten)

Exemplet illustrerar hur bristande språkkunskaper kan göra att kvinnor som behöver stöd inte bereds plats i mottagningens grupper. Det framkommer i andra sammanhang att även problematik som anses avvika mycket från resten av gruppmedlemmarna kan utgöra en grund för utsortering.

Våldsutövande män

Enligt den logik som gör svenskspråkiga verbala kvinnor respektive kvinnor i behov av tolk till mer respektive mindre idealiska, framställs våldsutövande män som mer idealiska, "behandlingsbara" för att använda Järvinens (1998, 2001, 2002) vokabulär. På Specialenheten har antalet män som söker sig till mottagningen minskat under föregående år och det pågår ett samtal och ett arbete för att locka fler. En av de tre punkterna på dagordningen för mötet med den inbjudna barnavårdsenheten är just hur fler män ska kunna motiveras till behandling. De två andra gäller samarbete och riskbedömningar. Det är främst Specialenhetens två manliga medarbetare, Lars och Roger, som arbetar med våldsutövande män och de har även gått en utbildning om gruppbehandling för våldsutövare. På enheten håller, som jag nämnt tidigare, flera av de kvinnliga behandlarna så kallade kvinnogrupper. Bland dessa identifierar jag en önskan att få ta del av de manliga kollegornas kunskaper om gruppbehandling för män och enskilda samtal med våldsutövare. Helga och Birgitta, som har mångårig erfarenhet av att leda kvinnogrupper, argumenterar för betydelsen av att förnya kvinnogruppsupplägget och efterfrågar vid ett flertal tillfällen att få gå kurser i gruppbehandling. De tar upp att de två anställda männen redan har gått en grupputbildning från ATV. I intervjun berättar Helga: "Männen har ju gått en veckas utbildning genom Per Isdal för att jobba med våldsproblematiken och vi har inte fått någonting [skrattar till]".

Fastän våldsutsatta kvinnor är Specialenhetens största målgrupp riktas fler av dess arbetsmetoder mot våldsutövande män och till viss del mot barn som bevittnat våld. ATV:s genomslagskraft utgör ett exempel, liksom generella samtalskompetenssatsningar såsom KBT och Motiverande samtal. I stegmodellen och dess fokus på bearbetning och behandlingsarbete kan riskbedömningsinstrumenten, som främst används i det första steget i samtalsbehandlingen för att värna om stödsökande våldsutsatta kvinnor och barns säkerhet, förstås som metoder med lägre status än exempelvis den

manualbaserade gruppbehandlingen för våldsutövande män, som tydligt fokuserar ett förändringsarbete. Kunskap och kompetens om våldsutsatta kvinnor är sprungna ur ideellt jourarbete och liksom övrigt omsorgsarbete utfört av kvinnor kan det sägas vara förbundet med låg status (jfr Carlsson, 2013) och därmed svårare att infoga i behandlarnas professionaliseringsprojekt

Under gemensamma ärendemöten och i intervjuer framkommer att flera av enhetens kvinnliga medarbetare efterfrågar möjligheten att själva få arbeta med (fler) våldsutövande män i behandling. I intervjun med Helga beskriver hon en nyligen avslutad kontakt med en manlig stödsökande som "väldigt spännande" och att det vore "roligt" att träffa fler män. Siv uttrycker att det är bra att träffa både män och kvinnor. Under ett veckomöte där behandlarna försöker fördela nyinkomna stödsökande inom personalgruppen konstaterar en av behandlarna att det mest är kvinnor i pärmen. Lars berättar att han "tog flera stycken nya män häromdagen", varpå Helga inflikar att hon gärna skulle vilja arbeta med en våldsutövande man och att kollegorna gärna kan ha det i åtanke. Jag uppfattar att de behandlare som främst träffar kvinnor i samtal försöker närma sig arbetet med våldsutövande män samt behandlarna Lars och Roger, som främst möter målgruppen. Männen å sin sida ger inte uttryck för att vilja arbeta med fler stödsökande våldsutsatta kvinnor och gensvaret på kvinnornas önskan att de ska vara med och leda kvinnogrupper är svalt, vilket framgår av denna observation från ett personalgruppsmöte:

Siv, Lena, Birgitta och Helga pratar om kommande kvinnogrupsstart och att de borde träffas och planera snart. De frågar om Lars och Roger skulle kunna medverka. Lars är tyst och jag uppfattar att Roger tvekar. Efter en kort paus säger Roger att han och Lars kanske kan komma in på ett hörn men att de inte vill släppa sina mansgrupper, som han menar är ett bra koncept som fungerar. Roger menar att de kan komma med en "beställning" men att han och Lars inte vill vara med och planera eftersom de har fullt upp med egna mansgrupper en gång i veckan. Birgitta refererar till en nyligen genomförd utvärdering av verksamheten som visade att sammanslagningen inte har lett till att de tidigare enheterna jobbar ihop.

(Fältanteckning, Specialenheten)

Kvinnornas närmanden ser jag som en mer eller mindre medveten strategi för att tillskansa sig mer professionell legitimitet då status är koncentrerat på behandlingsarbete med våldsutövande män. Männen har däremot inget att vinna professions- och statusmässigt genom ett dylikt utbyte, snarare tvärtom, och håller fast i "sina" män. Resultatet blir att enhetens behandlare som arbetar med vuxna strävar mot att arbeta (mer) med män medan ingen uttrycker samma önskan att arbeta (mer) med våldsutsatta kvinnor.

Avslutande reflektioner: Skiktning och sortering

I detta kapitel belyser jag hur behandlarna på specialenheterna gör olika typer av gränsmarkeringar för att beskriva och rama in sitt arbete som en professionell samtalsbehandlingsinsats för våldsutsatta kvinnor, detta som ett led av en professionaliserad doxa. Arbetet med kvinnor, som underbyggs av olika "verktyg", framställs som en behandlingsmodell i tre överlappande steg: från att fokusera risk och skydd, till bearbetning av våldserfarenheter och så småningom förändringsarbete. Det går att urskilja en skiktning bland arbetsuppgifterna och ett både uttalat och implicit avståndstagande mot praktiskt stödarbete, som kan sägas ha lägre status än förändrings-syftande och terapeutiskt inriktade samtal. Det görs en tydlig åtskillnad mellan den egna professionella samtalsbehandlingen och jourarbete, förstått som praktiskt omhändertagande och boende, liksom mellan den egna könsintegrerade ansatsen och renodlade kvinnoverksamheter baserade på en könsmaktsanalys.

Jag visar också hur våldsutövande män på olika sätt hamnar i fokus. Mansbehandlingens dragningskraft förstås enligt dels den övergripande logiken, där behandlingsarbete ses som överordnat andra arbetsuppgifter, dels framstår kön hos både stödsökande och behandlare som skiktningsgenererande habitus, för att använda ett begrepp från Bourdieu. Skiktningen – uttryckt i kvinnornas strävan att möta män i samtal och få ta del av de manliga kollegornas kunskaper samt männens gränssättning gentemot "fixande" – kan förstås utifrån att manlighet och kvinnlighet fungerar som positivt respektive negativt symboliskt kapital (jfr Moi, 1994) och att organisationer tenderar att reproducera könade hierarkier där män som grupp intar en överordnad position (se ex Acker, 1990; Wahl, 1992).

Jag har identifierat en tendens till specialisering där kapitalstarka, verbala våldsutsatta kvinnor med goda kunskaper i svenska samt våldutövande män, uppfattas som mer "behandlingsbara" i bemärkelsen att de är mer lämpliga för verksamhetens inriktning. Jag ser detta som en konsekvens av den professionella inramningen av behandlingsarbetet, det vill säga fokus på behandling samt gränsmarkeringar gentemot praktiskt arbete respektive kvinnojoursgöra. Jag tolkar specialiseringen som ett brott mot en traditionell feministisk "platt" utgångspunkt där systerskap och gemensamma erfarenheter av underordning står i fokus och som gör alla kvinnor till en tänkbar målgrupp. Mina resultat ligger i linje med en studie av Ekström (2016c) som visar att socialarbetare inom socialtjänsten lyfter fram att kvinnor med stora praktiska stödbehov, företrädesvis kvinnor med bristande språkkunskaper samt kännedom om det svenska samhället, inte tar del av psykosocialt stöd fastän socialarbetarna själva uppfattar detta som sin huvudsakliga uppgift.

Min sammantagna analys pekar mot att behandlarnas professionella strävanden och fokus på bearbetning och förändringsarbete gör att grupper av kvinnor med större stödbehov riskerar att uppfattas som mindre "behandlingsbara" och därmed exkluderas, stå länge i kö eller inte få den hjälp de behöver. Samtal med kvinnor i behov av tolk och samtal som ej kategoriseras som terapeutiska tycks också i högre utsträckning vara föremål för påhälsningar av tredje part såsom praktikanter och forskare. Samtidigt får behandlare som trots allt utför praktiskt stödarbete och informella arbetsuppgifter svårt att hävda professionell status. Specialenheterna vänder sig till både våldsutsatta och våldsutövare, oavsett kön, vilket behandlarna lyfter fram som en fördel. I viljan att se alla parter och låta alla röster höras visar jag emellertid här att de stundtals får svårt att hålla fokus på våld och den våldsutsatta.

Inom jourerna framstår inte fixande som särskilt kontroversiellt, även om det finns en medvetenhet om att inte ta över. Med avstamp i en fältansats är det rimligt att anta att specialenheternas professionaliserade doxa i allt högre utsträckning även kommer att omfamnas av kvinnojourerna – ett fenomen jag belyser i kommande kapitel, som behandlar hur *systerskap*, kvinnojourernas traditionella feministiska doxa, utmanas och omförhandlas.

8. Ett utmanat systerskap

Systerskap kan betraktas som ett centralt och bärande element i kvinnojourrörelsens feministiska doxa, där våldsutsatta kvinnor erbjudits stöd av kvinnor, inte sällan också de med erfarenheter av mäns våld och förtryck (Davis & Srinivasan, 1994; Eduards, 2002; Enander m.fl., 2013; Åkerström, 1995). Nationalencyklopedin (2015) definierar systerskap som ”solidaritet mellan kvinnor i kampen för jämställdhet mellan könen”. I detta kapitel kommer jag att visa hur denna kvinnoseparatistiska självhjälps-tradition utmanas och omförhandlas på stödfältet, samtidigt som den stundtals fortsatt kommer till uttryck, företrädesvis inom kvinnojourerna.

Systerskapets samtida utmaningar på stödfältet – som framför allt handlar om olika former av ”vi och de”-tänkande, liksom mäns medverkan som hjälpare i arbetet med våldsutsatta kvinnor – undersöks i detta kapitel under fyra teman. Det första och mest tongivande temat fokuserar hur egen våldserfarenhet bland jourkvinnor enbart kan ses som en tillgång och utgångspunkt för identifikation om den är psykologiskt färdigbearbetad innan jourengagemanget påbörjas. Erfarenhet av våld ses som en avgränsad och avslutad livserfarenhet och etablerade jourkvinnor förväntas kunna bedöma blivande jourkvinnors ”lämplighet” för jourarbete. Det andra temat är att jourkvinnor stundtals gör en åtskillnad mellan ”vi” och ”de andra”, de som har bristande kunskaper i svenska språket eller anses utsatta för ”hedersrelaterat” våld. Det tredje temat rör hur kvinnogrupper i kommunal regi vilar på särskiljande premisser där behandlarna inte inkluderar sig själva i grupp-vi:et. Det fjärde temat fokuserar hur manliga ”hjälpare” välkomnas på stödfältet, företrädesvis inom specialenheterna, och hur män framställs som viktiga förebilder för våldsutsatta kvinnor och barn.

Det första och andra temat håller fokus på kvinnojourerna medan det tredje och fjärde temat belyser fenomen som jag tydligast har identifierat inom specialenheterna och bygger vidare på resonemang från föregående kapitel.

Utifrån en fältansats förstår jag emellertid dessa företrädesvis kommunala företeelser som en del av en bredare process, som en presumtiv kompass eller förutsägelse om stödfältets utveckling. Framöver torde nämligen dessa ”flöda över” och uttryckas än tydligare även i kvinnojourspraktiken. Kapitlets övergripande analytiska tes handlar om hur en professionaliserad doxa intar stödfältet och tränger ut den feministiska kvinnojourdoxan med åtskillnad och exkludering av kvinnor som följd.

”Mogna” respektive ”inte lämpliga” jourkvinnor

Våld som kollektiv identitet

Inom den svenska och internationella kvinnojoursrörelsen finns en tradition där jourkvinnor och stödsökande förenas i gemensamma erfarenheter av mäns våld och förtryck, vilket kan beskrivas som rörelsens så kallade *kollektiva identitet* (se t.ex. McCarthy & Zald, 1977; Wettergren & Jamison, 2006). Jourernas kvinnoseparatiska grundvalar har beskrivits av flera forskare. Davis och Srinivasan (1994) lyfter fram att män exkluderas inom jourerna eftersom de symboliserar patriarkalt förtryck. Holmberg och Bender (1998) beskriver lokala jourer som en oberoende och enkönad fristad för våldsutsatta kvinnor. Under mitt fältarbete träffar jag enbart kvinnor på de jourer jag har undersökt och kvinnoseparatismen kännetecknar så att säga den svenska joursrörelsen.²⁶ Roks använder begrepp som ”kvinnogemenskap”, ”kvinnsolidaritet” och ”kvinnoseparatistisk miljö” för att beskriva det specifika stöd som medlemsjourerna erbjuder för kvinnor av kvinnor. Detta kan illustreras av följande två utdrag, det första är taget från ett kvalitetssäkringsdokument, det andra från Roks värdegrund:

²⁶ Bara kvinnor tas emot som medlemmar i Roks-anslutna jourer enligt riksstadgarna (Roks, 2010b). Riksförbundet Unizon (tidigare SKR) välkomnar män som medlemmar och utöver kvinnojourer organiserar Unizon en bredare samling verksamheter som arbetar för ett ”jämfäst samhälle fritt från våld” (Unizon, 2015b). Frågan om mäns medverkan, liksom barnperspektivet, lyftes fram i diskussionen redan när SKR bildades (Enander m.fl., 2013).

Något som är speciellt för just kvinno- och tjejjourers stöd åt kvinnor och tjejer är att de erbjuder en kvinnogemenskap, där kvinnor och tjejer stöder och stärker varandra. I boendet och olika typer av stödgrupper kan kvinnornas/tjejernas isolering brytas och deras skuld- och skamkänslor minska genom att de känner igen sig i andra kvinnors/tjejers berättelser. Jourkvinnor och jourtjejer som själva utsatts för våld fungerar som stärkande förebilder. En kvinnoseparatistisk miljö kan ge trygghet och uppmuntra till självständighet

(”Modell stödarbete 2011”, s. 5)

KVINNOSOLIDARITET

Jourrörelsen använder en feministisk metod som bygger på hjälp till självhjälp. Grundläggande för metoden är kvinnosolidaritet. Det innebär att kvinnor som utsatts för våld och förtryck av män eller sin partner möts med förståelse och bekräftelse. För att stärka kvinnor bidrar vi med delaktighet, kunskap och engagemang i deras situation. Enligt jourernas erfarenhet vill kvinnor som utsatts för mäns våld prata om sina upplevelser och erfarenheter med andra kvinnor.

(Roks värdegrund 2007, s. 6)

Stöd mellan kvinnor, genom stödgrupper och i boendet, beskrivs som en grundläggande metod och ett önskemål från stödsökande själva för att öka kvinnors trygghet och självständighet, samt minska isolering och känslor av skuld och skam – ett kvinnoemancipatoriskt stödidéal för att länka tillbaka till analysen i kapitel 6. Kvinnoseparatismen tar avstamp i en könsmaktsanalys som ser kvinnors våldsutsatthet som en konsekvens av ett patriarkalt system. Eftersom egen våldserfarenhet snarare än professionell expertis hos hjälpare har setts som en tillgång har kvinnor som tidigare bott på jour uppmuntrats att engagera sig i arbetet (se t.ex. Davis & Srinivasan, 1994:349). Detta tankesätt, där egen erfarenhet av våld kan beskrivas som en erkänd form av symboliskt kapital, förekommer fortfarande både på riksnivå, vilket manifesteras i utdraget där jourkvinnor/-tjejer med egna våldserfarenheter beskrivs som ”stärkande förebilder”, och i viss mån inom de lokala jourerna.

På Kvinnojour D berättar jourkvinnan Etel att de inte känner till varandras tidigare våldserfarenheter, att dylika upplevelser är inget som lyfts fram som en väg in till arbetet. Tvärtom, berättar Carina att varken hon eller Bodil, som anställdes samtidigt, tidigare varit i kontakt med en kvinnojour. Det framkommer i intervjuerna att det inte sker någon medveten rekrytering av nya jourkvinnor bland stödsökande på Kvinnojour D och Kvinnojour B. Denna hållning, där egen våldserfarenhet behandlas som en icke-fråga, och som liknar tystnaden i ämnet hos behandlarna på Specialenheten, antyder att dessa erfarenheter inte längre har en given status och att värdet som symboliskt kapital kan sägas ha devalverats på ett professionaliserat stödfält.

På Jouren berättar däremot samtliga jourkvinnor, som jag kommer i närmare kontakt med under fältarbetet, om erfarenheter av olika former av psykiskt och fysiskt våld i nära relationer. En av jourkvinnorna berättar att hon lämnade sin man efter många års utsatthet men att hon aldrig gjorde någon polisanmälan och att han, trots att det gått flera år sedan den fysiska separationen, fortfarande tar kontakt med henne, vilket hon inte uppskattar. Hon känner dock att hon har viss kontroll över situationen, eftersom hon kan se på nummerpresentatören när det är han som ringer och då låta bli att svara. En annan jourvinna berättar att hon tidigare levte i en destruktiv nära relation men utan att söka hjälp på en kvinnojour. En annan berättar hur hon lyckades fly från en misshandlande pojkvän. Hon gjorde aldrig någon polisanmälan. Hon har nyligen fått veta att han numera har en relation med en kvinna i bekantskapskretsen och fortsätter att använda våld. Jourkvinnan funderar kring polisanmälan och om en sådan skulle kunna vara till hjälp för ex-pojkvännens nya sambo. Ytterligare en jourvinna berättar att hennes före detta man dömdes till fängelse efter en längre tids misshandel av henne. Slutligen berättar ytterligare en jourvinna hur hon sökte hjälp från Jouren när en nära anhörig utsattes för psykisk misshandel.

På Jouren rekryteras alltså nya jourkvinnor avsiktligt bland tidigare stödsökande; flera berättar att de blev engagerade i jourarbetet den vägen. Det är inte helt enkelt att kategorisera enskilda jourkvinnor som endera ideellt arbetande, styrelseledamot, anställd, stödsökande eller före detta stödsökande eftersom jourkvinnorna många gånger har flera roller samtidigt. De flesta ideella ledamöter i Jourens styrelse är dessutom aktiva ideella jourkvinnor, och både Ulrika och Barbro kombinerar obetalt ideellt

jourarbete och centrala styrelseposter med avlönat arbete (dock med olika aktivitetsgrad och anställningsform). Jourerna som ingår i min studie har anställd personal, vilket medför ett kollektivt arbetsgivaransvar för de lokala styrelserna. I de fall där anställda även sitter i styrelsen blir de tillsammans med övriga ledamöter formellt sett sina egna arbetsgivare. Barbro tar upp att detta går emot riksorganisationens rekommendationer men att det ibland är svårt att lösa på annat sätt. Sammantaget tycks det vara möjligt, åtminstone inom Jouren, att göra en självhjälpskarriär där stödsökande kvinnor, efter genomgången kvinnojoursutbildning, kan komma att engagera sig ideellt, eventuellt bli invalda i styrelsen eller, som Barbro, anställas med lön. I så måtto tycks de leva upp till det ideal om systerskap som är centralt i kvinnojoursdoxan.

Bearbetningskrav

Föreställningen om att egna våldserfarenheter behöver bearbetas färdigt innan påbörjat jourengagemang är robust och framkommer i såväl mina intervjuer med jourkvinnor som i policydokument och under mina observationer på Jouren. Färdigbearbetade våldserfarenheter framstår som ett krav för jourkvinnor. Under mitt fältarbete återkommer Barbro till att det händer att stödsökande är intresserade av att engagera sig i jourarbetet innan de, som hon uttrycker det, är "färdiga" eller "klara" med sin våldsbearbetning. Hon uttrycker en önskan att starta en separat studiecirkel för dessa kvinnor. Vid ett tillfälle har Barbro bokat in ett möte med två kvinnor som visat intresse för jourarbete. Vi slår oss ned vid ett bord över en kopp kaffe, varvid Barbro berättar om arbetet och kvinnorna får en chans att presentera sig och varför de vill engagera sig. Stämningen är lättsam och Barbro verkar positivt inställd. Under träffen framkommer inget som pekar mot att kvinnorna har egna erfarenheter av våld men Barbro betonar ändå flera gånger att det är svårt att hjälpa andra om man inte kan hjälpa sig själv. Hon säger att det är "viktigt att vara färdig med sig själv" för att kunna jobba som jourkvinna eftersom man annars kan må "jättedåligt".

Likaså berättar Britta i en enskild intervju att hon tog kontakt med Jouren efter att ha varit utsatt för psykisk misshandel av sin sambo under många år:

Jag hade väl kontakt med Barbro och så såg jag den där kursen, så ringde jag. Jag sa 'jag kanske inte är mogen än', sa jag, 'men jag kan gå på utbildning, men inte hjälpa andra kvinnor, det tror jag inte'

(Britta, Jouren)

I Brittias utsaga framställs mognad som en förutsättning för att kunna arbeta som jourkvinna. Hon berättar om hur hon ville gå cirkeln men att hon tvekade om sin egen förmåga att hjälpa. Denna typ av självreflektion återkommer i flera av jourkvinnornas utsagor. Att reflektera självkritiskt och påtala försiktighet i förhållande till den egna lämpligheten går i linje med en professionell ansats och kan sägas vara förväntat av "mogna" jourkvinnor.

Bearbetningskravet uttrycks dessutom tydligt i riktlinjer på riksnivå, såsom i dokumentet "Utbildning för nya jourkvinnor/jourtjejer (info)" (s. 2) där det står att lokala jourer bör ha en "rutin" för att göra lämplighetsbedömningar av blivande ideella, och att den som gått internutbildningen "behöver bearbeta sina egna våldsupplevelser innan hon kan börja engagera sig i jouren". I ett annat dokument listas tio jourkvinnokriterier:

KRITERIER FÖR ATT BLI JOURKVINNA/JOURTJEJ

När jourerna har utbildning för nya jourkvinnor/jourtjejer är det viktigt att tydliggöra vad som krävs för att bli aktiv jourkvinna/jourtjej. Nedanstående är förslag på kriterier som kan delas ut vid utbildningens start:

- Ha genomgått och godkänts i jourens utbildning för nya jourkvinnor/jourtjejer
- Känna till jourens verksamhet och feministiska pedagogik
- Känna till och stå bakom Roks och jourens ideologi, stadgar, värdegrund och etiska riktlinjer
- Ha grundläggande kunskap om mäns våld mot kvinnor
- Ha grundläggande kunskap om barn som upplever våld
- Ha grundläggande kunskap i samtalsmetodik
- Ha grundläggande kunskap om feminism
- Ha en könsmaktsförståelse
- Ha skrivit under tystnadslöftet
- Ha bearbetat egna eventuella upplevelser av mäns våld

(Utdrag ur "Kriterier för att bli jourkvinna/jourtjej")

Kriterierna, som för övrigt påminner om en kursplan, handlar om att jourkvinnan måste genomgå internutbildning och "godkännas", ha grundläggande kunskap om mäns våld mot kvinnor, feminism och könsmaktsförståelse. Den tionde och sista punkten ringar in bearbetningskravet. Sett ur ett *top-down* policyimplementeringsperspektiv förefaller den vara ett lyckat exempel. De jourkvinnor som jag har talat med uttrycker inte att det är en policy från riksorganisationen, men under mina observationer och i intervjuerna, är det tydligt att av de tio punkterna i dokumentet är det den sista som jourkvinnorna återkommer till. Jag har exempelvis inte hört eller observerat att någon kvinna inte har godkänts på grund av bristande feministisk kunskap, som tas upp i flera av kriterierna. Kriterier om jourrörelsens kärnvärden, som partstagande och feministisk analys av mäns våld mot kvinnor, det vill säga delar av en traditionell feministisk doxa, får således inte samma utrymme som bearbetningskriteriet, vilket kan sägas gå mer i linje med en rådande professionaliserad doxa med terapeutiska förtecken och värden som opartiskhet och objektivitet.

Eftersom egna våldserfarenheter framstår som en icke-fråga inom specialenheterna är kravet om färdigbearbetade våldserfarenheter inte lika aktuellt där. Under ett internt möte på Specialenheten, som jag sitter med på, kommer behandlarnas synsätt dock till uttryck när de får information om att kvinnojouren på orten nyligen har anställt en kvinna. I samtalet som följer framkommer att kvinnan i fråga tidigare har sökt hjälp hos en verksamhet som arbetar med våld. Torbjörn säger att "hon kan vara jättebra om hon har bearbetat sitt trassliga privata" och att hennes erfarenhet kan vara positiv i sammanhanget. Bearbetningskravet kan sättas i relation till en svensk brottsofferjournkontext där ideella stödpersoner anses behöva bearbeta egna kriser och problem eftersom identifikation med brottsoffret kan utmana en bra stödrelation (Ryding, 2005:131).

I intervjuerna framstår bearbetningskravet som ett skydd ömsom för den stödsökande, ömsom för jourkvinnan. Resonemanget syftar till att jourkvinnan ska *kunna*, respektive *orka*, hjälpa andra kvinnor. Torbjörns inlägg om den lokala jourens nya anställda och Barbro's samtal med de två presumtiva jourkvinnorna tolkar jag som två exempel på den första ansatsen, bearbetning och mognad som en förutsättning för att kunna utföra ett bra jobb. Ett utdrag ur intervjun med jourkvinnan Ulrika

illustrerar den andra hållningen. När jag frågar vad som är viktigt att tänka på som jourkvinna listar hon tre egenskaper: att lyssna utan att värdera, att vara lyhörd för var i uppbrottsprocessen den stödsökande befinner sig och att ha bearbetat sina eventuella våldserfarenheter. Hon fortsätter:

Just att man är klar med sig själv, att man inte själv sitter och mår dåligt över kanske någonting som man själv har upplevt, utan man är klar med sitt liksom. För annars kan det bli jättejobbigt.

(Ulrika, Jouren)

Som jag har visat i detta avsnitt problematiserar jourkvinnorna synen på egen erfarenhet av våld som en tillgång i sig genom att hela tiden hänvisa till behovet av bearbetning. De kunskapsanspråk som görs kan beskrivas som försiktiga och de jourkvinnor, som jag har pratat med, refererar aldrig oreflekterat till dessa erfarenheter som något essentiellt gott för att legitimera den egna kunskapen om våld.²⁷ Min tolkning är att jourkvinnorna pendlar mellan att tala om våldserfarenhet som något latent negativt – exempelvis bär formuleringarna. ”bagage”, ”slår tillbaka” och att jourkvinnan ska ha ”klarat av” på negativa konnotationer – och, givet att våldsbearbetning har skett, att se positivt på en sådan erfarenhet.

Istället för att tala om att de *vet* hur det *är*, beskriver jourkvinnorna våldserfarenheter som något att kunna bära med sig, dela med sig av eller något som kan underlätta förståelsen för kvinnans livssituation. Julia pratar om att hon har erfarenheter som hon ”skulle kunna sprida vidare” och Barbro att hon ville göra något bra av sina erfarenheter, medan Ulrika länkar likartade erfarenheter till förmågan att som jourkvinna kunna relatera till ”kvinnans mående” och ”funderingar” kring framtid, ekonomi, bostad, barn och så vidare. Förutsatt att ”man har bearbetat” kan Ulrika inte se några nackdelar med att själv ha varit utsatt för våld och inte heller några specifika fördelar med att inte ha dylika upplevelser med sig. Britta är

²⁷ Egna erfarenheter av våld, missbruk, psykisk ohälsa används stundtals av representanter för brukarorganisationer som ett sätt att legitimera och öka sin trovärdighet och framhålls även i utredningen *Ambition och ansvar*: ”Personer med egen erfarenhet av att vara brukare besitter en unik kunskap som bör tas till vara, och som kan utgöra ett viktigt underlag för framtida beslut” (SOU 2006:100, s. 532).

den som tydligast förbinder egen tidigare våldsutsatthet med att vara bäst lämpad att förstå en stödsökande kvinna:

Det minns jag, [namn på cirkelledaren] sa att, ja det här med erfarenhet det var väl inte alltid så lyckat. Hon sa det på utbildningen. Då minns jag att jag protesterade: 'Ja, men det måste det väl vara, för jag om någon kanske kan förstå en kvinna', sa jag, 'som har varit med om det'. För dom som inte har varit med, man förstår inte. Jo man försöker väl men man kan inte sätta sig in, det är mycket saker som är självklara. Jag minns att hon [härmar cirkelledarens pustning] gjorde så här åt mig då, men jag tänkte: 'Det skiter jag i', jag tyckte så, jag. Mmm så, så var det.

(Britta, Jouren)

Britta ansåg att hennes tidigare erfarenheter innebar en överordnad förståelseposition, och att jourkvinnor utan erfarenhet enbart kan försöka förstå. Samtidigt visar hon prov på självreflektion när hon infogar en reservation: "jag om någon kanske kan förstå en kvinna". Vid andra tillfällen lyfter Britta, som synes i ett tidigare citat, fram mognad som en förutsättning för att kunna engagera sig som jourkvinna. Britta beskriver hur hennes position blev ifrågasatt i och med att cirkelledaren, som också var Jourens dåvarande ordförande, försökte skola in de blivande jourkvinnorna i ett tänkande där egen erfarenhet inte nödvändigtvis är något positivt. De interna kvinnojoursutbildningarna kan förstås som ett sätt att introducera grundläggande antaganden – en professionaliserad doxa – till nytillkomna deltagare på fältet och exemplet illustrerar väl att systerskapet inte står oemotsagt och oreflekterat på stödfältet.

Egna våldserfarenheter utgör alltså inte i sig en självklar kunskapskälla, eller ett symboliskt kapital, utan ses snarare som ett problem. Synen på jourkvinnors behov av egen bearbetning av eventuella tidigare våldserfarenheter delas på hela stödfältet. Det är intressant att notera att det rör sig om psykologisk bearbetning av våldet; inte en feministisk bearbetning för att komma till insikt om mäns överordning och kvinnors underordning, vilket Loseke (2003a) beskriver som ett dominerande arbetssätt i en stödgrupp för våldsutsatta kvinnor.

Nästa avsnitt handlar om att det är företrädesvis etablerade jourkvinnor som förväntas stå bakom bedömningen av blivande jourkvinnors lämplighet.

Att bedöma våldsbearbetning

Jourerna håller återkommande internutbildningar, som riktar sig till kvinnor som visat intresse för jourarbete; genomgången utbildning tycks vara ett mer eller mindre uttalat krav för att accepteras som jourkvinna. På Kvinnojour D framställs ”studiecirkeln” som något av en kontrollinstans för denna lämplighetsbedömning:

Bodil: Det är ju det som är så viktigt och just i studiecirkeln [de andra hummar instämmande]. Bara att dom skriver ett personligt brev och sen att man följer upp. Ja, har du något sånt där i bagaget så kanske det kommer upp igen och att inte. Det känns inte rätt eller, eller att det märks att den här personen är inte mogen än. Inte lämplig [instämmande hummanden].

Etel: Sen kan det vara bra med erfarenhet för så är det ju alltid, eller hur?

Bodil: Ja.

Carina: Fast det kan jag säga, det är ganska vanligt att kvinnor väljer, som har varit utsatta: ’Det här skulle jag vilja jobba med’ [instämmande hummanden]. Det är ganska vanligt. [Etel: Precis]. Och då är det ju otroligt viktigt att tala om det att: ’Det skulle ju absolut funka men du måste ju vara helt helt färdig med din, det du har varit med om innan för att kunna hjälpa någon annan’.

Utdraget antyder att det anses möjligt att värdera och bedöma bearbetningsprocessen genom att redan etablerade jourkvinnor som håller i internutbildningen identifierar blivande jourkvinnors bristande lämplighet och att de, om det behövs, gör klart att de måste bearbeta sina erfarenheter för att kunna hjälpa andra. Bodil uttrycker att ”det märks” om en person ”inte [är] ”mogen” än. Carinas ordval ”helt helt färdig” utgör ett starkt uttryck som understryker bearbetningskravets genomslag. Förutom att utbildningen används som ett tillfälle att bedöma de blivande jourkvinnornas lämplighet, framstår den som ett forum där kursdeltagarna själva kan komma till insikt, exempelvis genom Bodils ”det känns inte rätt”. Längre fram i intervjun berättar Carina att genom det personliga brevet kan de komma på att ”jag är faktiskt inte färdig” och Bodil berättar att de kan ”känna” att det blir ”för mycket” och att det hela är en ”process”. Etel fyller i att erfarenheterna ”slår tillbaka” och att det finns kvinnor som går cirkeln utan att engagera sig i jouren efteråt eftersom de känner att de inte klarar av att ”ta andras problem när jag har dom här själv”.

I de två policydokument om kvinnojoursutbildning, som jag skriver om i föregående avsnitt, är det tydligt att etablerade jourkvinnor förväntas kunna göra en bedömning av de kvinnor som gått internutbildningen och ge klartecken innan de börjar engagera sig i jourarbetet. Dokumenten återfinns i ett sammanhang med ett uttalat kvalitetssäkringssyfte av lokalt jourarbete. Ordval som "rutin", "kriterier" och "viktigt att tydliggöra vad som krävs" visar att riksorganisationen Roks ger en tydlig rekommendation till de lokala jourerna att se till att blivande jourkvinnor uppfyller vissa grundkrav, där bearbetning understryks, medan ordvalen "bör", "förslag" och "som kan delas ut" är minde styrande men fortfarande stakar ut en riktning.

Intervjun med jourkvinnorna på Kvinnojour D genomförs i slutet av min datainsamling. Mina preliminära analyser visar att jourkvinnor tycks dra en skiljelinje mellan att vara färdigbearbetad och inte. Jag ställer därför en följdfråga om *hur* man blir färdig. Jag får ett skratt till svar och kommentarer som "säg det" och "det beror på". Den undvikande och lite svävande tonen uppfattar jag som en följd av att det är svårt att ringa in hur bearbetningen går till. Vid ett tillfälle reserverar sig Etel kring möjligheten att säkert veta när man är "klar":

Och sen när man blir klar, det är ju, det är ju jättesvårt, det vet man aldrig. Det vet du aldrig i någon svår situation. Det kan ju vara andra svåra situationer i livet som man inte heller vet om man är klar med.

(Etel, Kvinnojour D)

Lämplighetsbedömningen, som tidigare framställts som möjlig och okomplicerad, framstår som varken helt tillförlitlig eller enkel. Generellt sett saknar jag utförliga beskrivningar om vad som kännetecknar en färdigbearbetad kvinna och många av utsagorna utgörs av negationer: en jourkvinna som *inte* är "mogen" eller "lämplig".²⁸

Blivande jourkvinnor måste alltså lämna erfarenhet av våld bakom sig, genom att utföra en aktiv bearbetning och därefter godkännas av redan etablerade jourkvinnor. I min tolkning går bearbetningskravet och själva

²⁸ Jfr Mattsson (2007, 2010), som i sin forskning om behandling av personer i missbruk, har visat att det normala, som behandlingspersonalen ska representera, konkretiserades genom att definiera klienternas avvikelser.

bedömningen på tvärs med tanken om solidaritet mellan kvinnor och skapar i praktiken distans mellan jourkvinnor och stödsökande samt villkorar systerskapet inom jourkvinnokollektivet (jfr Åkerström, 1995). Det skapas en skillnad genom att "vi" etablerade jourkvinnor är förmögna att bedöma nya jourkvinnors ("de andras") (o)mognad. Våldserfarenheterna förenar kvinnokollektivet inom kvinnojourrörelsen men splittrar också.

Åtskillnaden kan, i sin mest extrema form, leda till att kvinnor bedömda som ofärdiga lämnar Jouren när de kanske i själva verket är i fortsatt behov av stöd. Detta tycks vara fallet med Julia. När jag under senvintern 2012 kommer tillbaka till Jouren för en mer sammanhållen fältperiod har verksamheten genomgått flera förändringar och det har varit en del turbulens. Utöver rumsliga ommöbleringar har styrelsen till stora delar bytts ut, nya jourkvinnor har tillkommit, andra har försvunnit. Ulrika och Tove arbetar sedan en kortare tid ideellt, medan Julia inte syns till på jourkontoret. Vid föregående besök hösten innan framkommer, under en gruppintervju tillsammans med Julia, Barbro och Britta, att hon tillsammans med sin tonåring relativt nyligen har flyttat ut från jourboendet till en egen lägenhet i de centrala delarna av stan. Hon är i fortsatt kontakt med Barbro och besöker Jouren regelbundet. Julia säger under höstintervjun att hon känner sig ensam i lägenheten och att hon mår sämre än innan, när hon bodde i jourlägenheten. Vid intervjun presenteras hon av Barbro, och hon presenterar sig själv, som en blivande jourkvinna. Planen är att hon snarast möjligt ska gå kvinnojourscirkeln och därefter påbörja arbetet. Ett par månader senare tycks dock planerna ha ändrats och Barbro berättar att Julia inte mår bra psykiskt. Inte heller när jag kommer till Jouren för en avslutande materialinsamling under sommaren syns hon till. Jag har tänkt på Julia och hennes situation och när jag frågar Barbro om hon vet hur Julia mår svarar Barbro att de inte har haft kontakt på länge. Barbro berättar att "hon vart nog inte så glad, hon hade tänkt gå utbildningen". När jag följer upp med en fråga om någon har berättat det för henne säger Barbro att hon inte riktigt kommer ihåg. Hon fortsätter (ungefärligt återgivet citat): "Julia skrev på [namnet på ett socialt medium] att hon skulle 'skjuta skallen av mannen'. Det var på fyllan men det spelar ingen roll, så kan man ju inte göra och sen jobba som jourkvinna". Bedömningen att Julia inte är redo att gå internutbildningen och därefter jobba som jourkvinna görs av Barbro. Julia själv tycks inte dela den.

Genom att skriva ett aggressivt inlägg om förövaren på internet passerar Julia en gräns för en "lämplig" jourkvinna, trots att detta inte sker som representant för Jouren utan som privatperson, i hemmet och under berusning. Det problematiska i uttalandet tycks härledas till platsen, det offentliga, och det är högst troligt att mottagandet och tolkningen varit annorlunda om hon istället givit uttryck för sin ilska i ett slutet terapeutiskt sammanhang, exempelvis som en del i våldsbearbetning. Barbro's (icke)-agerande kan tolkas som en försiktighetsåtgärd mot bakgrund av den intensiva mediala debatt och negativa publicitet som Roks/jourrörelsen och forskaren Eva Lundgren varit föremål för under 1990- och 2000-talen. Exempelvis i kölvattnet av Rubars (2005) SVT-sända dokumentärfilm *Könskriget*, där Roks ordförande under en intervju liknade män vid djur.²⁹ I likhet med debatten om jourkvinnorna som "gömde barn" i början av 2000-talet, som jag nämnde i kapitel 5, kan företrädesvis "män är djur"-debatten efter *Könskriget* ses som en yttre chock som har skakat om jourrörelsen. Enander med flera (2013:30–31) beskriver att programmet drog igång en "antifeministisk våg" och underminerade tolkningsramar som betraktar våld mot kvinnor som ett uttryck för strukturell maktobalans mellan könen. Utöver förändringar på stödfältet i form av svikande medlemsantal i Roks, kan debatten och det bredare skiftet från 1990-talets politiska uppmärksammande av könsmakt till en mer relationell familjevåldsförståelse (jfr kapitel 4), ha bidragit till att klimatet för vad jourkvinnor kan säga om män ha blivit mindre tillåtande. Flera jourkvinnor som jag har pratat med betonar att de inte är "rödstrumpor" eller "manshatare", vilket kan tolkas som en ovilja att bli stämplade som alltför radikala. Historien om Julia illustrerar hur element som kan associeras med manshat och radikalfeminism effektivt avpollteras.

I detta avsnitt har jag belyst hur jourkvinnokollektivet kan sägas vara föremål för splittring och åtskillnad då etablerade jourkvinnor förväntas bedöma presumtiva jourkvinnors lämplighet för jourarbete. I nästa granskar jag vilka implikationer som förs med av synsättet att våld förutsätts vara en bearbetad erfarenhet som ligger längre tillbaka i tiden.

²⁹ För notiser och debattinlägg se t.ex. Sundsten (2005), Helin (1994), Morhed och Rothstein (2005), SVT Nyheter (2005a, 2005b), Östergren (2005) och Popova (2004).

En avgränsad livserfarenhet i förfluten tid

Bearbetningskravet, att etablerade jourkvinnor förväntas kunna bedöma huruvida bearbetning har skett och att våldet förläggs i dåtid, ger en bild av våldet som en väl avgränsad tidigare livserfarenhet, det vill säga inte pågående. Etel talar om "den här delen" och Bodil om "något sådant där i bagaget". Våldserfarenheten förutsätts vara möjlig och nödvändig att bearbeta fullt ut genom ett aktivt arbete och målet är att jourkvinnan ska vara en hjälpare med färdigbearbetade erfarenheter och med egenskaper som "klar", "stark", "mogen", "färdig" och "lämplig". I gruppintervjun med Julia, Barbro och Britta på Jouren berättar Julia, som jag beskrev tidigare, om planer på att så småningom kunna jobba ideellt på Jouren, bara hon "blir stark nog att orka hjälpa någon annan". Barbro talar om sina tidigare erfarenheter på ett liknande sätt och hon berättar: "Jag jobbade med mig själv och tänkte att den dan jag är själv stark, då ska jag ta mina erfarenheter och göra något bra av det". Julia antyder att människor runt omkring henne anser att det är dags att gå vidare:

Ja, och det finns ju dom som säger: 'Men nu får du väl rycka upp dig, nu får du sluta älta det där'. Ja, men jag är inte klar, jag måste få bli klar först sen får man ju inte snöa in sig, men [...] nu har jag kommit till det stadiet. Jag känner liksom att jag reder det inte riktigt själv utan jag behöver verktygen för att ta mig ur.

(Julia, Jouren)

Utsagan genomsyras av en förståelse av bearbetning som en process med en början, en mitt och ett slut. Julia själv uttrycker att hon inte vill fastna i processen – "man [får] ju inte snöa in sig" – och hon efterfrågar hjälp för att kunna ta sig framåt. Samtidigt ser jag Julias motstånd mot att "rycka upp" sig och "sluta älta" som en ovillighet att hoppa över centrala moment. Som jag var inne på tidigare framgår det dock inte tydligt vad som egentligen ska ske under bearbetningen, mer än att kvinnan ska uträtta ett arbete. Processförståelsen kan tolkas som en del av ett professionellt och terapeutiskt behandlingsideal där vissa steg måste klaras av innan man kan gå vidare; den påminner om hur behandlarna förstår samtalsbehandling med stödsökande våldsutsatta kvinnor som en stegmodell, vilket jag beskriver i kapitel 7. Sammantaget indikerar jourkvinnornas tal om bearbetning och

(o)mognad – olämpliga kvinnor respektive ”mogna” – att enskilda jourkvinnor med egen erfarenhet förväntas genomgå en linjär, stegvis positiv förändring över tid. Processtänkandet vilar på premissen att hon måste förbättras eller bli något annat: från hjälpt-våldsutsatt-passiv till hjälpare-före detta våldsutsatt-aktiv genom att våldserfarenheten förväntas kunna bearbetas och hållas i schack (jfr Ryding, 2005). Det är ett sätt att upprätthålla en distans mellan rollen som stödsökande och rollen som stödjare. Bland dem som gallras ut före eller efter internutbildningen återfinns bland andra kvinnor med erfarenhet av våld som inte anses ha lyckats bearbeta sina trauman och uppnått det sista steget. Problemet förläggs på så vis hos individen snarare än hos samhället, där kvinnor antas vara utsatta för (ett kontinuum) av mäns våld och att kvinnor med dylika erfarenheter stöttar varandra under mer platta/demokratiska former. Som jag behandlade i kapitel 6 tycks själva stödarbetet med stödsökande inom jourerna präglas av ett kvinnoemancipatoriskt stödideal, medan det behandlingsfokuserade stöddidealet, uttryckt genom krav på bearbetning, tycks ha fått fäste i övergången där den stödsökande ska bli jourkvinna.

I nästa avsnitt kommer jag att belysa en besläktad företeelse, om hur jourkvinnor tenderar att göra skillnad mellan etablerade jourkvinnor, underförstått jämställda och svenska, och vissa kategorier av utrikes födda stödsökande kvinnor.

Jämställda kvinnor och de andra

Jourkvinnor talar stundtals om stödsökande kvinnor födda i länder utanför Europa som personer med erfarenheter och egenskaper som är vitt skilda från deras egna. Utdraget nedan, från intervjun med jourkvinnorna Berit och Jenny, kan tjäna som ett exempel. Berit berättar att jouden tar emot ”kvinnor från all världens hörn” och pratar om ”hedersrelaterat våld”:

Berit: Men det kom ju hit en kvinna, hon hade inte en aning om att man får ha eget bankkonto. Dom har ingen legitimation, dom har aldrig fått bestämma vad dom ska handla för mat själva och så ska dom gå till affären och köpa mat och dom kan inte handla mat för dom har aldrig fått bestämma simpla saker som vi...

Jenny [fyller i] Ja, tycker är självklara.

Berit: Men, och då får man fråga dom: 'Vad vill du äta till middag? Tycker du om kyckling? Vill du ha vegetariskt? Vill du dricka kaffe eller te?' Dom vet inte för dom har alltid haft någon som bestämt.

Jenny: [fyller i] Till dom och det låter konstigt men sånt händer. Det händer inte för sällan tyvärr heller. Alltså, det är en, det är ju det här med normaliseringsprocessen som tyvärr kan ta kål på det mesta av deras eget och då hitta tillbaka till allt, det tar tid.

I samtalet mellan jourkvinnorna görs en åtskillnad mellan "vi", underförstått svenska och jämställda (jour)kvinnor, och "de andra" utrikesfödda och underordnade kvinnor utan beslutsrätt. Användningen av "aldrig" och "alltid" gällande den egna möjligheten att påverka beslut, såsom "aldrig fått bestämma" (uttryckt två gånger) och "alltid haft någon som bestämt", indikerar beständighet och utesluter nyanser. Dylika *extremfallsformuleringar* syftar, enligt Pomerantz (1986), till att på ett effektivt sätt övertyga och rättfärdiga ett anspråk. Jenny nyanserar bilden något och säger att "sånt händer", samtidigt som hon förtydligar sig och lyfter fram att det dessvärre inte är ovanligt. Jennys "det låter konstigt" antyder att även jag inkluderas i vi:et och förutsätter att jag anser att det som berättas om kvinnornas underordning är främmande och obegripligt. Dessa avvikande kvinnor anses inte veta vilka mat- och dryckespreferenser de har, sakna förmåga att göra egna matinköp och inte ha haft tillgång till legitimation. Liknande åtskillnad görs hos jourkvinnorna på Kvinnojour D. Carina berättar om den lokala samordnaren för "hedersrelaterat våld" och fortsätter sedan att tala om våldets karaktäristiska:

Carina: Och det är en del, just det våldet är ju inte ens lika. Normalisering kanske är lika men då kanske man till och med är född med det. **[Etel:** Mmm] Och sen är det ju inte en person utan det är ju liksom, det kan ju vara ett helt land som är involverade i ett annat land som är här och letar dom och mmm...

Etel: Och det som vi tycker är det naturliga nätverket för trygghet är ju det som är det farliga när det gäller den delen kanske, mmm.

I likhet med citatet ur intervjun med Jenny och Berit, betonar Carina och Etel olikheter: det genomgående temat i dessa beskrivningar är särskiljande. Normaliseringsprocessen som fenomen anges som en likhet men inte dess

uttryck. Talet om normalisering av våld sedan födseln, en hel nation som förövare och familjenätverk som en fara istället för trygghet präglas av ett dualistiskt tänkande och kan förstås som ett sätt att distansera de andra från så kallat normala/vanliga svenska kvinnor som kan vända sig till sitt "naturliga" nätverk om de i vuxen ålder utsätts för våld av en person (man). Jourkvinnorna i exemplen kan å ena sidan sägas ge uttryck för en strukturell analys av kvinnornas underordning, manifesterat i talet om normalisering och i det första dialogutdraget som inleds med att Berit talar om *en* stödsökande kvinna ("hon") och därefter glider över till att tala om "dom" som en kollektiv generalisering av den specifika kvinnans erfarenheter. Å andra sidan är det tydligt att fokus läggs på kulturen och kvinnornas specifika underordning snarare än på gemensamma patriarkala strukturer utifrån en könsmaktsteoretisk feministisk analys. Jourkvinnorna "gör" så att säga etnicitet genom att beskriva hedersrelaterat våld som avvikande från normen, motsatt, värre och grövre än våld mot (underförstått etniskt svenska) kvinnor.³⁰ Med andra ord långt ifrån den feministiska kvinnojoursoxan. Motsatsbeskrivningarna påminner om den kulturellt förankrade förståelsen av "hedersvåld" mot unga invandrarkvinnor som kommit att dominera svensk politik, där patriarkala och icke-svenska värderingar spåras till vissa grupper av invandrare (Carbin, 2010).³¹ På Kvinnojour E kritiserar emellertid Lillemor detta "vi och de"-tänkande:

När vi blir professionella så använder vi oss av ett språk som kan exkludera väldigt många kvinnor, man känner inte igen sig. Och jag tänker också utifrån heder, ibland kan det låta som att jag är motståndare, det är jag absolut inte, för det är otroligt viktigt, men jag ser en tendens att vi i samhället har lätt att särskilja oss på ett vi och dom och då är det lättare att fokusera på hedersrelaterat.

(Lillemor, Kvinnojour E)

³⁰ Till skillnad från Terrafem, som erbjuder stöd för kvinnor med utländsk härkomst, samtidigt som organisationen på sin hemsida understryker "kvinnors och flickors rätt att leva utan mäns våld och dominans" (Terrafem, 2016).

³¹ Se även Hong (2014:321) om hedersvåldsdiskursen i finska policydokument där såväl våldet som identiteter homogeniseras och essentialiseras. Immigrantkultur presenteras som motsatsen till "finskhet" och invandrarflickor konstrueras som offer i patriarkala familjer.

Lillemor uppvisar, så att säga, en maktmedveten hållning när hon tar upp att särskiljande kan exkludera kvinnor och flytta fokus från frågan om mäns våld mot kvinnor som ett strukturellt problem till att handla om ett problem för ”de andra”, det vill säga, män och kvinnor som anses annorlunda än dem själva.

Jag har hittills diskuterat hur systerskapet utmanas av att etablerade jourkvinnor gör skillnad mellan sig själva och presumtiva jourkvinnor och att vissa kategorier av stödsökande kvinnor framställs som en annan typ av våldsutsatta kvinnor. Härnäst kommer jag att belysa ett liknande särskiljande fenomen men nu uttryckt i Specialenhetens kvinnogrupper, som tycks vila på andra premisser än kvinnoseparatism och självhjälp.

”Vi och de” i kvinnogrupper

Ett tydligt uttryck för den kvinnoseparatistiska självhjälpstraditionen finner jag i de självhjälpssgrupper och samtalsgrupper för kvinnor som många jourkvinnor, men även behandlare, berättar om. Grupperna – pågående, genomförda eller planerade – syftar till att kvinnor ska få chans att träffa andra våldsutsatta kvinnor för att utbyta liknande livserfarenheter och upptäcka att våld drabbar många kvinnor, att de inte är ensamma. Den kollektiva erfarenheten av våld anses vara läkande. Representanter från kvinnojourer och specialenheter beskriver genomgående olika former av kvinnogrupper som en central och viktig del i arbetet, något som framgår av i utdraget nedan från en av mina intervjuer med behandlaren Birgitta:

Det är ju en jätteviktig del i [namn på Specialenheten], tycker jag alltså att det är. Förutom att man får möjlighet att bearbeta sitt eget, så har man också möjlighet att lyssna på andras och känna igen sig och dela erfarenheter. Det är suveränt alltså.

(Birgitta, Specialenheten)

Positiva beskrivningar och förstärkningsord är återkommande bland behandlarna. Grupperna beskrivs som: ”väldigt givande”, ”fantastiska”, ”avlastande”, att de ”ger väldigt mycket” och ”det ger någonting alldeles

speciellt att möta andra på det sättet”. Det tycks emellertid inte vara helt enkelt att få till stånd grupperna; en svårighet som anges är rekrytering av kvinnor som önskar och har tid att gå i grupp, ett problem som även har identifierats av Mattsson (2011) i en utvärdering av en kommunal specialenhet.

Kvinnogrupsmodellen kan sägas vara sprungen ur en platt, feministisk självhjälpstradition, men i min tolkning antar Specialenhetens kommunalt organiserade grupper emellertid en mer hierarkisk och professionaliserad form.³² För det första innefattar kvinnogrupsupplägget en omfattande initial fas där var och en av kvinnorna ges möjlighet att berätta sin egen historia under varsitt grupptillfälle. Detta inkluderar emellertid inte de två behandlarna som leder gruppen. Fokus ligger på de stödsökande kvinnornas berättelser, medan den kvinnliga personalens privatliv och eventuella erfarenheter av våld inte tycks höra hemma i gruppen. Denna åtskillnad mellan våldsutsatta stödsökande kvinnor och anställd kvinnlig personal ligger i linje med slutsatserna av en tidigare studie av ett kommunalt kvinnoprojekt där den kvinnliga personalen konstruerade de stödsökande kvinnorna som särskilt förtryckta av dåliga män istället för att betona gemensamma erfarenheter av underordning (Mulinari, 1996). För det andra kategoriserar och sorterar gruppledarna de stödsökande före gruppstart, exempelvis baserat på språkförmåga, vilket innebär att vissa tilltänka gruppdeltagare riskerar att gallras bort (se kapitel 7). Jag tolkar detta som ett ”vi och de”-tänkande och en omförhandling av systerskapet och kvinnojoursdoxan. För det tredje har jag under mina fältstudier observerat en uttrycklig önskan hos de kvinnliga behandlarna som håller i grupper för kvinnor att dessa framöver kunde ledas av en man och en kvinna tillsammans. Något som jag tolkar som ett uttryck för att grupperna inte grundas på en tanke om kvinnors gemensamma erfarenheter av mäns våld, utan snarare att män anses kunna tjäna som goda förebilder för kvinnor, vilket nästa tema handlar om.

³² Jouren har tidigare anordnat ”självhjälpsgrupper” men under min materialinsamling är det ingen kvinnogrupp igång och jag kan därför inte uttala mig om hur de praktiseras.

Behov av manliga hjälpare: ”Fantastiska herrar”

Kvinnojoursrörelsens systemskaps- och självhjälpsideal kan kontrasteras mot specialiteterna, där arbetsallians och professionalitet betonas mer än kön (jfr Eduards, 2002). Man jobbar uttalat med ”våld i nära relationer” och det finns en uttryckt strävan från ledningen på Specialenheten att alla behandlare, kvinnor och män, ska möta både stödsökande kvinnor och män, och såväl brottsoffer som förövare. Detta kan förstås i relation till tanken om profession och utbytbart, att betona kollektivets kompetens samtidigt som ”vilken utövare som helst inom kompetensområdet är kapabel att utföra uppgiften ifråga” (Brante, 2009:28). Specialenheten möter långt fler stödsökande kvinnor än män och det högre söktrycket till mottagningen bland kvinnor ger lång kötid, inte minst för stödsökande kvinnor som uttryckt att de vill träffa en kvinnlig behandlare. Vid tiden för mitt fältarbete kan det ta upp till ett par månader innan någon från enheten kontaktar den stödsökande för en besökstid. Vissa ärenden, som inom personalgruppen bedöms som synnerligen brådskande, kan emellertid bokas in på särskilt avsatta tider, med väntan betydligt kortare än normalt. Flera av behandlarna på Specialenheten uttrycker stress över den växande kön och att tjänster dragits in/inte tillsatts, den frågan är uppe på många möten.³³

I praktiken tenderar Specialenhetens anställda kvinnor att mestadels träffa kvinnor och barn medan två behandlare – båda män – träffar majoriteten av de stödsökande männen, men också en del kvinnor. Enheten erbjuder dessutom grupper för kvinnor ledda av kvinnor, samt grupper för män ledda av män. Denna indelning kan ses som en kvarleva från tiden då verksamheterna för män och kvinnor/barn var separerade och arbetet organiserades som ”mäns våld mot kvinnor”. Som jag skriver i föregående kapitel har jag identifierat ett svalt mottagande bland männen när de kvinnliga behandlarna bjudit in dem för att vara med och planera, även leda kvinnogrupper; de manliga behandlarna tycks vara måna om att även fortsättningsvis mest arbeta med stödsökande män.

Specialenheten arbetar för att få fler stödsökande kvinnor att komma på samtal hos de manliga behandlarna; det finns en mer eller mindre uttalad

³³ Jfr jourkvinnornas stress över administrativt arbete och att tvingas neka kvinnor p.g.a. platsbrist i boendet, vilken jag beskriver i kapitel 5.

och efterlevd policy där den behandlare som är ansvarig för att ta emot samtal på telefontiden, då nya stödsökande kontaktar mottagningen, rutinmässigt ska informera kvinnor om att det går snabbare om de kan tänka sig att träffa en man. Under samtalet ställer behandlaren frågor till den stödsökande och gör noteringar i ett formulär med uppgifter om bland annat ålder, kön, namn, bostadsort och problem. Där finns även uppgifter om vem som tagit emot samtalet och om det finns särskilda överenskommelser, exempelvis om den stödsökande enbart vill träffa en kvinna eller man eller om det inte spelar någon roll. Ibland avslöser samtalen varandra på telefontiden, andra dagar är telefonen nästintill tyst. De personer som ringer till mottagningen sätts upp på en kölista.

Under en observation i början av mitt fältarbete på Specialenheten sitter jag med när behandlaren Madeleine har hand om telefontiden. Det inkommer ett samtal från en skolkurator med oro för en kvinnlig elev. Kuratorn berättar att hon tidigare har pratat med Siv och hon vill gärna att Siv ska ringa upp den unga kvinnan. När Madeleine frågar om det går bra med en manlig behandlare säger kuratorn att hon tror att eleven vill träffa en kvinna.³⁴ När Madeleine har lagt på luren frågar jag hur hon uppfattar kvinnliga stödsökandes preferenser vad gäller kön hos behandlaren. Hon berättar att många kvinnor gärna pratar med män, att de har "goda män" på Specialenheten och att mötet med sådana män i samtal kan vara viktigt för kvinnor. Att män konstrueras som goda förebilder och representanter för god manlighet i behandlingsarbete är tidigare studerat i förhållande bland annat tonårspojkar som växer upp med ensamstående mödrar (Johansson, 2006) och kvinnor i missbruksbehandling (Mattsson, 2007, 2010). Fenomenet har dessutom iakttagits inom brottsofferjourerna där manliga ideella värderas positivt bland vissa brottsofferstödjare eftersom de anses visa att "alla män inte är förövare" (Jägervi & Svensson, 2015:225) och eftersom de kan "representera en god manlighet" i kontakter med kvinnliga brottsoffer för mäns våld (Jägervi & Svensson, 2013:24).

Som jag konstaterade tidigare är kvinnoseparatismen, där kvinnor anses behöva stöd av andra kvinnor, väl inarbetad på de lokala kvinnojourerna även om riksorganisationen Unizon (tidigare SKR) välkomnar män som medlemmar. Det händer emellertid att doxan ifrågasätts och att män

³⁴ Under de följande dagarna noterar jag att tjejen blir upprörd av en man eftersom Siv är fullbokad. Hon återförs dock till kölistan då hon berättar att hon vill träffa en kvinna.

framställs som särskilt viktiga hjälpare i arbetet med våldsutsatta kvinnor och barn. Detta är fallet i utdraget nedan, från intervjun med jourkvinnorna på Kvinnojour D, när jag ställer en fråga om hur det kommer sig att jourcen är ansluten till Roks:

Etel: Det är nog en tradition, kan vi säga. Mmm. Att vi alltid tillhört Roks, men vi har ju diskuterat det där lite grand på senare tid, vilken vi ska tillhöra. Och vi har väl inte riktigt kommit fram till om vi ska fortsätta att tillhöra dom eller om vi ska byta. Men i den senaste statistiken vi hade, det var väl att det var precis hälften som tillhör Roks och hälften som tillhör den andra.

Sara: Vad ser ni som en skillnad mellan?

Carina: Största skillnaden är väl att [...] SKR inte utesluter män. Nånstans kan ju vi ändå tycka att män, det är ju hälften av befolkningen. Det finns bra män, det finns bra förebilder, det finns bra mor-, farmor, farfar mmm

Sara: Män som jobbar eller män som klienter? Eller män som...?

Etel: Män som jobbar, är det väl?

Bodil: Finns med i [jourcen]... Man kan ju ha en trivselmorfar.

Carina: Ja, precis.

Bodil: Så att till exempel barnen får se att det finns fantastiska herrar, karlar är inte liksom...

Etel: Alla är inte lika.

Bodil: Nä.

Jourkvinnorna visar missnöje med Roks kvinnoseparatistiska hållning och vill öppna möjligheten för män att engagera sig ideellt i jourcen i egenskap av förebilder, speciellt i förhållande till barnen. Jourkvinnornas ordval "utesluter män" och "Alla är inte lika" implicerar att de anser att män – halva befolkningen – behövs i arbetet och att det är viktigt att visa att alla män inte utövar våld. I sammanhanget kan tilläggas att jourkvinnorna under i intervjun uttrycker att de inte är "manshatare" eller "rödstrumpor". Att frågan om män och manliga förebilder, liksom talet om att de inte är "manshatare", kommer upp spontant när jag ställer en fråga om jources riksorganisering kan utöver debatten som följde *Könskriget* förstås i ljuset av ett fenomen, som bland andra Eduards (2002) beskriver, där kvinnor som allierar sig med andra kvinnor uppfattas som manshatare – ett hot – medan detsamma inte gäller för män. Carinas tal om "bra män" och "bra förebilder", Bodils "fantastiska herrar" och "trivselmorfar" och behandlaren

Madeleines "goda män" bär samtliga på positiva konnotationer till män som hjälpare. Resonemang om goda män/god manlighet förutsätter att våldsutövare och manliga hjälpare utgör två skilda typer av män och att den senare kategorin står utanför de ojämlika förhållanden i makt som identifierats mellan män och kvinnor. Denna typ av maktomedvetenhet kan med Laanemets med fleras (2013) språkbruk beskrivas som ett "frikopplande förhållningssätt". Det finns en parallell mellan den stundtals uttalade idén om män som goda förebilder och idén om tidigare våldsutsatta kvinnor som "stärkande förebilder". Skillnaden, som jag ser det, är att medan jourkvinnor, som jag har visat tidigare i detta kapitel, är föremål för lämplighetsbedömning och kontroll, framstår manliga hjälpare som en oproblematiserad tillgång för kvinnor och barn. De tycks per definition tillhöra kategorin icke-våldsutövande män och antas vara bra förebilder (jfr Johansson, 2006; Jägervi & Svensson, 2013, 2015; Mattsson, 2010).

Avslutande reflektioner: Åtskillnad och exkludering

I det här kapitlet har jag visat hur idén om systerskap, förstått som kvinnoseparatism och våld som delad erfarenhet, fortsatt lever kvar på stödfältet. Inom jourerna uttryckt både på policynivå och i praktiken och inom specialenheterna tydligast i kvinnogrupper där delade våldserfarenheter bland gruppmedlemmarna anses vara centralt. I kvinnojourspraktiken naggas emellertid systerskapsidealet i kanten, eftersom våldserfarenheten förutsätts vara psykologiskt, inte feministiskt, bearbetad och ligga bakåt i tiden, det vill säga inte vara pågående, för att kunna inkluderas som jourkvinna. Att tala om våld som något att bearbeta och vara "färdig" med, antyder att bearbetning är en process som kräver ett utträttat arbete och att det är skillnad mellan att vara klar och inte. Erfarenheten i sig själv är inte förenlig med att ge stöd. Att vara jourkvinna är alltså något annat än att vara deltagare i en kvinnogrupp exempelvis. Det anses vara möjligt för redan etablerade jourkvinnor, och ibland för kandidaterna själva, att bedöma icke-lämplighet antingen genom att stoppa kvinnor från att gå utbildningen eller genom bedömning efter genomgången utbildning. Samtidigt tycks det inte vara helt enkelt att definiera *hur* bearbetning går till. Min tolkning är att bearbetningskravet

går på tvärs mot en feministisk analys, där mäns våld mot kvinnor ses som ett kontinuum av olika sexuella, fysiska eller verbala övergrepp, delat av kvinnor som grupp (Kelly, 1988; se även Lundgren, 2001). Kravet på färdigbearbetning kan å ena sidan ses som ett uttryck för en välbehövlig kritisk självreflektion om den egna hjälparollen, men bidrar å andra sidan till en åtskillnad mellan kvinnor och olika roller (vi etablerade jourkvinnor kontra dem som inte är ”mogna”). Historien med Julia belyser dessutom att kvinnor som är i fortsatt behov av stöd istället riskerar att exkluderas.

Vidare har jag i kapitlet visat hur tanken om våld som kontinuum och kvinnors delade erfarenheter även sätts på prov när ”hedersrelaterat våld” beskrivs som diametralt annorlunda (grövre, familjen som förövare) och de drabbade kvinnorna exkluderas från vi:et. Jag har även belyst ett liknande ”vi och de”-fenomen inom de kommunala kvinnogrupperna. Den kvinnoseparatoratistiska självhjälpstraditionen utmanas i praktiken då specialenheternas manliga behandlare arbetar med våldsutsatta kvinnor. Också kvinnojoursriksförbundet Unizon öppnar upp för män. Manliga hjälpare lyfts stundtals fram som särskilt värdefulla i arbetet med våldsutsatta kvinnor och barn, som oproblematiska representanter för en god manlighet. Hjälparens kön tillskrivs således betydelse inom kvinnojourerna, men även inom specialenheterna, trots retoriken om att kön är oviktigt. Betydelsen av kön kommer emellertid till uttryck på andra sätt där än inom jourerna.

Kapitlets huvudsakliga bidrag fokuserar hur systerskap som uttryck för en feministisk kvinnojoursdoxa fått ge plats åt en terapeutiskt influerad professionaliserad doxa på stödfältet, med åtskillnad och exkludering av kvinnor som följd. Resultaten är i samklang med tidigare analyser som visat hur jourernas oberoende har fått ge plats åt byråkrati och betydande socialtjänstsamarbeten samt hur ett utmanande behandlingsfokuserat stödideal intagit stödfältet. Att män stundtals ses som viktiga hjälpare för kvinnor och barn kan, på samma sätt som idén om att stödsökande ska behandlas, tolkas som ett nytt sätt att organisera arbetet med våldsutsatta kvinnor på stödfältet. Systerskapets utmaningar kan, med Mauss (1975) vokabulär, förstås utifrån frågans fragmentering och rådande familjevåldsförståelse, inom ett stödfält som präglas av avtal mellan jourer och socialtjänst, professionalitetssträvanden samt offentlig finansiering.

9. Individuella framför strukturella perspektiv inom ett stödfält i förändring

I detta avslutande kapitel kommer jag att göra en fördjupad analys av mina empiriska resultat genom att återkoppla till syfte och frågeställningar med utgångspunkt i avhandlingens teoretiska ram, som fokuserar doxa, hierarkier, utveckling och dynamik inom fält (se t.ex. Bourdieu, 1999; Bourdieu & Wacquant, 1992; Fligstein & McAdam, 2011, 2012; Mauss, 1975). Avhandlingen har kastat ljus över det lokala arbetet inom två typer av verksamheter som erbjuder stödinsatser för våldsutsatta kvinnor: ideella kvinnojourer och kommunala specialenheter som arbetar med våld i nära relationer. Det stödfält inom vilket de båda är inrymda har varit och är fortsatt föremål för både inre och yttre påverkan. Kommunernas ansvar för att arbeta med våld i nära relationer har förtydligats under senare år och många kommuner har långtgående samarbeten och avtal med ideella kvinnojourer. Inom stödfältet samsas, krockar och konkurrerar såväl skilda våldsförståelser som olika professionella och ideella traditioner, något som får konsekvenser för verksamheternas praktik.

Mitt syfte har varit att undersöka arbetet med våldsutsatta kvinnor inom de lokala stödpraktikerna och fördjupa kunskapen om stödfältets spänningar och de kopplingar som finns mellan arbetet som utförs inom verksamheterna och olika våldsförståelser. De fyra frågeställningarna var: Vilka dominerande problemförståelser och konfliktytor har varit framträdande och hur uttrycks och utmanas dessa på stödfältet? Hur utförs arbetet i förhållande till organisatoriska och rättsliga premisser? Vilka statushierarkier, gränsmarkeringar, gemenskaper och uteslutningar skapas?

Vilka övergripande förändringar inom stödfältet kan identifieras och vilka betydelser får dessa för dem som söker respektive tillhandahåller stöd?

Härnäst kommer jag att redogöra för avhandlingens övergripande kunskapsbidrag. Det första är att det samtida stödfältet mot våld har kommit att inordnas under socialtjänsten. Det andra att feministiska och professionella ideal samsas på stödfältet men att individuella och relationella perspektiv är mer framträdande än strukturella (både vad gäller sätt att förstå våld och att stödinsatser på individ- och gruppnivå premieras framför politiskt påverkansarbete). Jag börjar med det första kunskapsbidraget i ett avsnitt jag rubricerar ”Ett uppslukat stödfält”. Därefter lyfter jag tematiskt fram betydelsefulla aspekter av denna inordning i två teman som jag valt att rubricera ”Urholkad feministisk kvinnojoursoxa” och ”(Köns)neutral behandlingsdoxa” (vilka fångar det andra kunskapsbidraget). Kapitlet rundas av med en reflektion om stödfältets framtida utveckling med fokus på de möjligheter och utmaningar som verksamheterna står inför.

Ett uppslukat stödfält

Teman som rör stödfältets erbjudna insatser, inre och yttre gränser samt inkluderade aktörer är centrala i avhandlingen. Som jag visat i avhandlingens fjärde kapitel uppfördes våld mot kvinnor på den politiska agendan i början av 1980-talet i och med kvinnorörelsens ansträngningar. Fligstein och McAdam (2011, 2012) talar om två typer av deltagare inom fält: utmanare och etablerade. I jourrörelsens linda var kvinnojourerna, drivna ideellt av kvinnor för kvinnor, just utmanande nykomlingar som så småningom fick en relativt stark men inte okritiserad ställning. I egenskap av relativt fristående aktörer stod de för merparten av stödinsatser och boende för våldsutsatta kvinnor och barn, samt för kunskap om mäns våld mot kvinnor.

Först in på 2000-talet intog kommunalt organiserade specialenheter det ideellt dominerade stödfältet. Med organisationsstillhörighet i socialtjänsten och ett uppdrag reglerat i socialtjänstlagen kom de med ”nya”, neutrala kunskapsanspråk: bred målgrupp (kvinnor, män och barn) samt anställda, högskoleutbildade behandlare av båda könen. Tidpunkten för enheternas

tillkomst och sättet på vilket de kommit att utformas bör ses i ljuset av utvecklingen som jag beskriver i kapitel 4 där frågan om våld mot kvinnor fragmenterades under 2000-talet, från fokus på könsmakt och våldsutsatta kvinnor till relation och familjemedlemmar (jfr Mauss, 1975). Denna tendens återspeglas även i forskningsgenomgången i introduktionskapitlet där jag belyser hur studier av stödfältet inte sällan behandlar särskilt utsatta grupper och betydelsen av olika problemförståelser i arbetet, samt hur ett barnperspektiv börjat att inkluderas.

Behandlarna på lokala specialenheter kan med Bourdieus (1995, 1999) terminologi sägas inneha mer erkänt kapital och makt än jourkvinnor på lokala jourer. Socialtjänsten besitter statligt sanktionerad makt och har ett historiskt förankrat övergripande ansvar för kommuninvånarna, och utgör samtidigt en arbetsplats för olika välfärdsprofessioner. Behandlarna tillgår ett större ekonomiskt kapital i form av tillsvidareanställningar eller längre vikariat, ändamålsenliga lokaler i verksamheter som finansieras genom löpande kommunal budget. De har också större kulturella kapitaltillgångar, förvärvade genom formell utbildning, där behandlarna gjorde tydliga anspråk på professionalitet i det stöd de sades erbjuda stödsökande, exempelvis behandling och neutralitet, vilket jag beskrivit i kapitel 7, "Samtalsbehandling med professionell inramning".

För specialenheternas behandlare utgjorde jourerna en "naturlig" referenspunkt; de hänvisade och träffade kvinnor från jourernas boenden samt positionerade sig och upprätthöll gränser för sitt professionella arbete visavi jourarbete. Som jag visar i kapitel 5 trädde däremot kommunerna och socialtjänsten (snarare än specialenheterna som är få till antalet) fram som en given aktör för jourerna att förhålla sig till genom rutinmässiga kontakter med anledning av bistånd och orosanmälningar, men också finansiering och avrapportering.³⁵ Avhandlingen visar att kvinnojourerna står inför en professionell, ekonomisk och organisatorisk underordning till kommunernas socialtjänster, som fått en allt större betydelse som aktör i frågan om våld i nära relationer.

³⁵ När jag i ett tidigt skede i forskningsprocessen skulle identifiera respondenter inför enkätstudien dominerade jourerna i antal. Med god hjälp av riksorganisationerna kunde jag förhållandevis snabbt och enkelt nå ut till mer än 200 kvinnojourer, medan jag fick lägga ned ett omfattande arbete för att identifiera 25 kommunala stödverksamheter riktade mot våld i nära relationer.

Arbetet på stödfältet påverkas av externa statliga strukturer och backas upp av interna *styrningsenheter*, för att använda begrepp hos Fligstein och McAdam. Här finns bland andra länsstyrelserna, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och inte minst Socialstyrelsen i egenskap av bidragsgivare, kunskapsproducenter, kunskapsspridare och riktlinjeframtagare. I anslutning till kvinnojourerna finns dessutom de två riksförbunden, Roks och Unizon, som arrangerar utbildningar samt tillhandahåller kunskapsmaterial och kvalitetssäkringsdokument till lokala jourer. Ett strategiskt handlingsfält är, enligt Fligstein och McAdam (2012), omgärdat av näraliggande eller distanserade horisontella eller vertikala fält, såväl statliga som icke-statliga och är dessutom många gånger en del av och påverkat av ett större fält som i sin tur är en del av ett större och så vidare (på ett sätt som kan liknas med en uppsättning ryska dockor). Ifrågasättande eller förändring av doxa öppnar upp för förändring av fält, och efter en kris kan ett fält genomgå en genuin fältomvandling, menar Fligstein och McAdam (2011:17–20). Utifrån denna tolkningsram kan det tidigare ideella stödfältet för våldsutsatta kvinnor och barn sägas ha inordnats under, möjligen ”slukats upp” av ett vertikalt och näraliggande fält – socialtjänsten – där specialenheterna redan är etablerade och professionellt förankrade. Kvinnojourerna och specialenheterna agerar således tillsammans med socialtjänstens individ- och familjeomsorgsenheter på detta stödfält.

Att jourerna rört sig från säroorganisering till deltagare, tillsammans med kommunala specialenheter, på ett stödfält uppslukat av socialtjänsten utgör, tillsammans med avhandlingsresultat som pekar mot att en relationell förståelse av våld, snarare än ett strukturellt könsmaktsperspektiv, har fått fäste som tolkningsram på stödfältet – en bakomliggande fond som underbygger och gör avhandlingens resultat begripliga. I de följande avsnitten kommer jag att utveckla mina resonemang om hur lokala jourer har lämnat mycket av den feministiska doxan bakom sig och ger uttryck för en professionaliserad doxa, där byråkratisering och utförande av socialtjänst utgör två utmärkande drag, samt att specialenheterna månar om sin professionella inramning och på olika sätt gränsmarkerar mot praktiskt stödarbete och tidigare så kallade förenklade könsmaktsanalyser. Jag kommer dessutom att belysa vilka följder utvecklingen får för dem som söker stöd.

Urholkad feministisk kvinnojoursdoxa

Socialtjänstutförare framför oberoende alternativ

Med hjälp av Fligsteins och McAdams (2011, 2012) fältansats blir det tydligt att det tidigare ideella stödfältet mot våld har påverkats av skeenden i externa statliga strukturer och omgivande fält. Exempelvis i form av förtydliganden i socialtjänstlagen (2001:453) och ett ökat offentligt ansvar för frågan, förändrade anslag, nytillkomna specialiserade kommunala enheter mot våld, liksom Socialstyrelsens kritik av och riktlinjer för kommunerna. Fligstein och McAdam (2011, 2012) menar att ett fält kan destabiliseras av olika former av utifrån kommande *chock* och min tolkning är att dessa skeenden har skapat instabilitet och på så sätt drivit på ”uppslukningen”. Kvinnojourerna har å ena sidan gagnats såtillvida att de har kunnat utöka sina verksamheter och anställa personal. Å andra sidan visar jag i avhandlingen att höjda krav på professionalism samt offentlig, om än osäker, finansiering och omfattande samverkansavtal med socialtjänsten har banat väg för nya arbetsuppgifter och förhållningssätt, som tar dem bort från ”traditionella” kvinnojoursideal. Kapitel 5, ”Kvinnojourernas nya roll och villkor”, behandlar jourernas omfattande administrativa arbetsuppgifter och att de utför arbetsuppgifter som vanligen åligger socialtjänsten. Jourkvinnor talar om att föra journaler, upprätta individuella genomförandeplaner och anmälningsplikt till socialtjänsten vid misstanke om barn i fara. Rutinmässiga kontakter med ”soc” när det kommer kvinnor med barn framstår som en okontroversiell praktik. Jourkvinnornas utsagor vittnar om en tillit till socialtjänsten som hjälpinstans för barn och kvinnor. Jourerna tar succesivt över en professionaliserad (socialtjänst)doxa till priset av den feministiska kvinnojoursdoxan. Det jourerna vinner i expansion förlorar de i oberoende.

Mina resultat om jourernas beroendeförhållande och inordning i socialtjänsten bekräftar en tidigare studie av Enander m.fl. (2013), där utvecklingen beskrivs som mer långtgående än kooptering av en organisation, eftersom statsmakten kräver att jourerna ska bli en ”förlängd arm” men utan att garantera medel. Dessutom har flera forskare lyft idén att offentlig finansiering och samarbete kan innebära risker för en försvagad,

mindre radikal rörelse som fokuserar omhändertagande och inte gräsrotsaktivism och politisk opinionsbildning (Eduards, 2002; Haaken & Yragui, 2003; McMillan, 2007; Morken & Selle, 1995; Reinelt, 1994). Koopteringstanken är inte ny. Redan för 35 år sedan skriver Tierney (1982) att många amerikanska jourer främst erbjuder service och har löneanställd personal, och därmed behov av att söka pengar. Tierney (1982:217) förutspår att beroende av pengar så småningom ger organisationer som arbetar mot hustrumisshandel utifrån en mer återhållsam och reformistisk socialtjänstlogik medan radikalfeminism, självhjälp och självförsvar kommer att försvinna allt mer.

Förutsägelsen är högst relevant i sammanhanget – min avhandling belyser jakten på finansiering och det råder i min tolkning en viss återhållsamhet bland jourerna uttryckt genom bortprioriterad opinionsbildning och att vissa jourkvinnor betonar att de inte är ”manshatare” och lyfter fram män som goda hjälpare, men den är inte fullt tillämpbar i en svensk kontext. Medan den amerikanska kvinnojoursrörelsen redan från början inkluderade en palett av organisationer med olika ideologier och stödinsatser, såväl feministiska grupper som organisationer för psykiskt sjuka eller renodlade *social service organizations* (Tierney, 1982:208), organiseras samtida svenska jourer, alltsedan starten, som ideella föreningar (Enander m.fl., 2013; Helmersson & Jönson, 2015). Att ideella föreningar, oavsett om juren har anställda eller ej, förväntas utföra socialtjänst kan därför beskrivas som ett särskilt tydligt brott mot en feministisk kvinnojoursdoxa (jfr Enander m.fl., 2013).

Kvinnosolidaritet vid vägskalet: Övergiven eller ohotad?

Inom jourerna sliter jourkvinnor med byråkratiska uppgifter och arbetar nära socialtjänsten, och i kapitel 5 och kapitel 8 visar jag att jourerna har svårt att leva upp till jourrörelsens traditionella kärnvärden som anonymitet för kvinnor, systerskap och platt organisering (jfr Eduards, 2002). Jourkvinnor betonar att de inte är proffs och egen våldserfarenhet förutsätts vara psykologiskt, snarare än feministiskt, färdigbearbetad, vilket jag tolkar som att värdet av delade livserfarenheter som symboliskt kapital har minskat och att jourerna präglas av ett försvagat självförtroende. Jourernas syn på orosanmälningar som en skyldighet gör att barn framstår som särskilt

skyddsvärda, att de prioriteras framför sina mödrar, som i praktiken inte kan välja att vara anonyma. Att jourkvinnans bedömning går före mammans eventuellt avvikande åsikt antyder att tilltron till socialtjänsten är starkare än till (vissa) stödsökande kvinnors föräldraskap. Kvinnor som vänder sig till jourerna tenderar alltså att bli klienter snarare än medsystrar.

Inom jourerna riskerar dessutom kvinnor med erfarenhet av våld, som inte bedöms färdigbearbetad, att exkluderas som jourkvinnor. Det görs en åtskillnad mellan kvinnor: vi jämställda och de andra, utsatta för hedersrelaterat våld (väsensskilt och grövre), vilket jag skriver om i kapitel 8. Män välkomnas som medlemmar i Unizon och det finns exempel där män lyfts fram som särskilt goda hjälpare – ”trivselmorfar” – i arbetet med stödsökande. Jag förstår dessa resultat som att idén om systerskap och en förståelse av mäns våld mot kvinnor i termer av kön och makt i grunden utmanas inom jourerna – med andra ord att den feministiska kvinnojoursdoxan urholkas.

Utvecklingen är dock inte entydig och undantagslös. Socialtjänst-uppslukningen till trots, lyckas jourerna stundtals hålla fast i delar av den feministiska kvinnojoursdoxan. I kapitel 6 visar jag hur jourerna fortsatt erbjuder kvinnoseparatistiskt stöd och gemenskap och flertalet jourkvinnor på Jouren, där jag genomförde observationer, berättade om egna erfarenheter av våld och förtryck. Det individuella stödarbetet karaktäriseras dessutom av att jourkvinnor strävar efter att stärka och bygga upp våldsutsatta kvinnor, ha tilltro till deras berättelser och avlasta dem från skuld, vilket jag benämner som ett kvinnoemancipatoriskt stödideal. Genom att ge uttryck för att problemet ligger i strukturen, utanför kvinnan, och att kvinnan behöver bygga upp sig själv som en följd av att hon varit våldsutsatt, håller de makt och kön i fokus, av Laanemets med flera (2013) beskrivet som ett sammankopplat förhållningssätt.

(Köns)neutral behandlingsdoxa: Beteendeförändring och klientsortering

Inom specialenheterna framställer behandlarna samtalsbehandling med stödsökande som den huvudsakliga arbetsuppgiften. I avhandlingen, tydligast i kapitel 7, visar jag hur behandlarkollektivet upprättar tydliga professionella inramningar av samtalen. De lyfter fram såväl erfarenhet som formell kunskap och utbildning samt en rad tekniker och manualer i arbetet med våld i nära relationer. Många av de utbildningar och arbetsmetoder som behandlarna arbetar med och berättar om rör våldsutövande män, barn eller föräldrar, inte sällan utifrån en könsneutral ansats. Här kan nämnas arbetsmaterialet Circle of Security, som berör anknytning och vänder sig till föräldrar, samt den manualbaserade gruppbehandlingen för våldsutövande män från den norska stiftelsen Alternativ til Vold (ATV). För att tala med Fligstein och McAdam (2011, 2012) kan ATV liknas vid en central styrningsenhet som backar upp arbetet inom specialenheterna. Behandlarna refererar ofta till utbildningar, kurser, böcker, manualer och handledningar som stiftelsen står bakom. Karaktäristiskt för ATV är att stiftelsen genomgående använder könsneutrala skrivningar om våld och att verksamheten ursprungligen utvecklades utifrån behandling av våldsutövande män. Med utgångspunkt i socialtjänstens uppdrag (reglerat i socialtjänstlagen) att ”särskilt beakta” kvinnors och barns behov av hjälp och stöd är det intressant att notera och reflektera över att specialenheterna vänder sig till ATV, som har fokus på behandling av våldsutövande män, snarare än att närma sig kvinnojoursrörelsen och kvinnojourerna, som har lång erfarenhet av arbete med den lagstadgade målgruppen (kvinnor och barn) för att utveckla kunskap om våld.

Samtalsbehandlingen inom specialenheterna, som behandlarna beskriver som väsensskild från kvinnojourernas stöd, är uppbyggd enligt en trestegslogik. Först genomförs ett arbete gällande risk och säkerhet, därefter våldsbearbetning och slutligen ett förändringsarbete. Praktiskt stödarbete, liksom informella arbetsuppgifter (som kan förknippas med ideellt arbete, personligt och privat), framstår däremot som oönskat och inte något som behandlarna lyfter fram mer än som undantag för vissa kategorier av kvinnor och/eller i den initiala akutfasen. Denna skiktning av

arbetsuppgifter och stödsökande, samtalsspecialisering och trestegslogikens sikte mot förändring kan förstås med hjälp av Bourdieus fältansats. Behandlarnas dispositionssystem – habitus – grundat i bland annat utbildning gör vissa praktiska uppgifter omöjliga och de orienterar sig således mot samtal med kapitalstarka stödsökande. Moi (1994:17) ser habitus som tillämplbart på kön, men också klass, och menar att kvinnlighet respektive manlighet fungerar som negativt respektive positivt symboliskt kapital. Det blir utifrån denna logik begripligt att kvinnor med stora praktiska stödbehov och/eller begränsad kunskap i svenska språket (det vill säga med bristande kapitaltillgångar) uppfattas som mindre idealiska stödsökande och riskerar att sorteras bort i ett tidigt skede eller inte nå fram till den senare delen av behandlingen. Alltmedan stödsökande utan stora omsorgsbehov, främst våldsutövande män och svenskspråkiga kvinnor (dvs. grupper med kapitaltillgångar) uppfattas som mer idealiska. På detta sätt vidmakthålls över- och underordning, inte minst den manliga dominansens reproduktion, som Bourdieu (1999) belyser.

Inom specialenheterna beskrivs kvinnogrupperna som "fantastiska" och tanken om kvinnors delade våldserfarenheter är central. Det är dock tydligt att detta bara inbegriper de stödsökandes livsberättelser, inte de kvinnliga gruppledarnas. I kapitel 6, "Att frigöra eller behandla våldsutsatta kvinnor?", visar jag hur behandlare, i likhet med jourkvinnor, stundtals ger uttryck för en stärkande ambition i det individuella stödarbetet med fokus på kvinnors egna resurser och beslutsförmågor. Samtidigt betonar de att det inte är tillräckligt att stärka våldsutsatta kvinnor utan dessa själva måste (lära sig) ta ansvar för beteendeförändringar, skydd av barn och sina livsval – en ansats jag benämner som ett behandlingsfokuserat stödideal. Utgångspunkten är att kvinnan har problem som hon själv måste göra något åt. Doxan handlar om behandling, i betydelsen förändring och förbättring av kvinnor, snarare än kvinnors underordning och behov av frigörelse. Min tolkning är att detta förhållningssätt – företrädesvis representerat inom specialenheterna – riskerar att skuldbelägga våldsutsatta kvinnor och förskjuta ansvaret för våld(ets konsekvenser) och skydd av barn från förövaren till den våldsutsatta. I avhandlingen tydligast uttryckt i kapitel 6 där en av behandlarna talar om att kvinnan i någon mån är "delaktig" och att hon själv kan ha "valt" mannen/relationen trots tidiga "signaler". Detta fenomen har belysts i tidigare forskning av bland andra Roche och Wood (2005) samt Findlater och Kelly (1999).

Till skillnad från jourkvinnor lyfter inte behandlarna fram tilltro till våldsutsatta kvinnors livsberättelser som något centralt, utan talar om att lyssna till olika "versioner". Som jag visar i kapitel 7 eftersträvar behandlarna holism och nyanser genom att se till samtliga familjemedlemmars perspektiv, både våldsutsattas och våldsutövares, och de gränsarbetar både mot tidigare kvinnoseparata insatser och mot könsmaktsanalyser, med hänvisning till att sådana är alltför förenklade, att arbetet är mer komplext. Min tolkning är att behandlarna på så sätt tar avstamp i en relationell våldsförståelse, där familjemedlemmarnas utsagor anses lika mycket eller lite värda.

Det är värt att stanna upp en stund, för att summera och reflektera kring vad som händer med förmågan att se och kunna arbeta med mäns våld mot kvinnor (kvinnor som utsatta och män som förövare), samt vilka möjligheter, hinder och konsekvenser det relationella perspektivet för med sig i verksamheterna. Å ena sidan kan den relationella tolkningsramen verka normöverskridande i betydelsen att, åtminstone presumtivt, kunna inkludera fler våldsutsatta personer, till exempel hbtq-personer, och även hålla öppet för att det i vissa relationer kan röra sig om mer jämställt, icke-kontrollerande, våld eller växlande roller mellan förövare och utsatt. Å andra sidan visar jag att behandlarna, utan ett maktperspektiv, riskerar att tappa bort strukturen, det vill säga förövarens ansvar för våld samt fokus på den största målgruppen: stödsökande våldsutsatta kvinnor utsatta för mäns våld. Detta fenomen har tidigare identifierats av Hearn (1998), som menar att det finns en risk att uppmärksammandet av män som utövar våld sker på bekostnad av de kvinnor som utsätts, vilka riskerar att osynliggöras. Det är därför viktigt, menar Hearn (1998), att ta ställning för den som utsatts för våld och att ansvaret alltid ska läggas hos utövaren (se även Mattsson, 2011).

Stödfältets framtida möjligheter och utmaningar

Sammantaget har jag observerat ett stödfält där behandlingsideal sätts framför självhjälpsideal och professionalitet och icke-partstagande framför feminism och partstagande. Med andra ord har relationella förklaringar av våld företräde framför strukturella förklaringar, vilket speglar frågans

politiska historieskrivning och fragmentering (se kapitel 4). Kvinnojourerna har inte haft förmåga att reproducera den feministiska kvinnojoursdoxan och under det fjärde, och näst sista, steget i Mauss (1975) utvecklingsmodell har rörelsen, så att säga, krackelerat och slukats upp av socialtjänsten.

Ett återkommande tema i avhandlingen är dynamiken inom stödfältet och i de omgivande strategiska handlingsfälten. Rörelserna har inte avstannat. I juni 2014 gav exempelvis Socialstyrelsen ut nya bindande föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (SOSFS 2014:4), som reglerar såväl socialnämndens som specialenheternas och socialtjänstutförande kvinnojourers skyldigheter i arbetet med detta problem. Jag tolkar föreskrifterna som att jourernas inordning under socialtjänsten fortgår. Samtidigt är inte utvecklingen enkelspårig och det går att identifiera initiativ som tycks arbeta för att ideella organisationer ska kunna vara just ideella alternativ. Jag tänker bland annat på modellen Idéburet offentligt partnerskap (IOP) som innebär att offentliga instanser och idéburna organisationer kan teckna avtal om samverkan. En viktig utgångspunkt som anges för samarbetet är att bägge partner ska vara överens om att den idéburna organisationen ska vara ”en fortsatt fri och självständig aktör” och inte en ”underleverantör” (Forum, 2016). Det har uttryckts en oro för att ideella jourer ska behöva tävla med privata vårdbolag som utförare av skyddade boenden, och på vissa orter har kommunen upphandlat privata skyddade boendeplatser för våldsutsatta. Vilken roll och praktisk betydelse kommer de nya bindande föreskrifterna och modellen IOP att få för kommunernas och kvinnojourernas framtida arbete och utveckling?

Avhandlingens resultat visar på behovet av att fortsatt undersöka vilka risker och möjligheter som följer med jourernas professionalisering och ”uppslukning” i socialtjänsten – i betydelsen socialtjänstutförare med anställd utbildad personal utan bakgrund i rörelsen – för olika grupper av stödsökande kvinnor, barn och män. Innebär det bättre rättssäkerhet och kvalitet i insatserna? Eller att fler stödsökande kvinnor exkluderas? Vilken riktning kommer jourerna att ta: en billig serviceutförare åt socialtjänsten eller ett ideellt oberoende alternativ på stödsökandes sida? Hur kommer den interna rollfördelningen mellan ideella och anställda te sig inom jourerna? Står riksförbunden bakom utvecklingen, vilka ställningstaganden görs; finns det skillnader mellan Roks och Unizon? På vilket sätt gör lokala jourer och

jourkvinnor motstånd mot utvecklingen? Här väcks även spörsmål som inkluderar tjejjoursrörelsen och de frågor som tjejjourerna väljer att lyfta. Jag tänker, med avstamp i Mauss (1975) utvecklingsmodell, bland annat på frågor som rör transtjejer/-kvinnor/-personer, likaså killar/män i rörelsen, och huruvida dessa får fäste, vidare på eventuella spänningar mellan tjejjour och "moderjournen" och mellan de två riksförbunden. Slutligen, och inte minst: Hur påverkas de kommunala alternativen av det som sker inom jourerna? Riskerar de att bli överflödiga eller kommer de att förstärka sin familjeingång och hitta nya nischer och frågor att arbeta med?

De offentliga medlens storlek och villkor är beroende av politiskt tagna beslut och förändras kontinuerligt. I SOU 2014:49, *Våld i nära relationer – en folkhälsöfråga*, tycks kvinnojourernas rop på mer långsiktig finansiering ha hör sammats. Ett av förslagen är att genom långsiktiga organisationsbidrag ge bättre förutsättningar för kvinnojourer, brottsofferjourer och andra idéburna organisationer som arbetar för våldsutsatta. Under de senaste åren har det budgeterats för mer fria pengar till kvinnojourerna. Den 1 augusti 2015 ikraftträdde en ny förordning (2015:454) om statsbidrag till kvinno- och tjejjourer. Dessa kan sökas via Socialstyrelsen. Av ett regeringsbeslut från socialdepartementet (2015) framgår att Socialstyrelsen får fördela 100 miljoner kronor under 2016 enligt den nya förordningen. För 2015 fanns 20 miljoner att söka (Socialstyrelsen, 2014a). Syftet med anslaget är att "stödja lokala ideella organisationer vars verksamhet riktas till våldsutsatta kvinnor och deras barn samt våldsutsatta flickor". Högst 500 000 kronor får användas för att täcka administrativa kostnader (Socialdepartementet, 2015:2). Kvinnojourerna kan således söka till befintliga kostnader, inte bara utvecklingsarbete. Ytterligare 15 miljoner kan sökas av ideella föreningar och stiftelser (Socialdepartementet, 2016; Socialstyrelsen, 2016b). Drygt hälften av medlen för 2016, drygt 50 miljoner kronor, kunde inte betalas ut på grund av att ansökningarna inte "uppfyllt kraven i den tidigare förordningen, med koppling mellan mål, aktiviteter och förväntade resultat i en fastställd plan", men ett nytt regeringsbeslut har möjliggjort en fördelning av hela potten (Regeringskansliet, 2016). En viktig fråga att undersöka vidare är hur dessa satsningar spelas ut i jourpraktiken vad gäller balans mellan opinionsbildning och service, relationen till kommun och socialtjänst samt möjligheten att mobilisera resurser till en, med Mauss (1975) begrepp, återuppvaknad rörelsebildning.

English Summary

Between Sisterhood and Treatment – Renegotiations in a Changed Support Field for Abused Women

Introduction: Background and Purpose of the Thesis

In Sweden and many other western countries, the problem of violence against women has historically been seen and handled as a problem belonging to the private sphere and in no need of state involvement. By the efforts of the women's movement, it was finally acknowledged as a social and political problem in the late 1970s and early 1980s in Sweden. The first women's shelter opened in 1978 in Gothenburg. Shortly thereafter several shelters were opened. The shelters were organised as non-governmental organisations with unpaid female staff alongside paid female staff (hereafter I refer to shelter staff) run by a board with unpaid board members. The shelters had two main tasks: to provide practical social work, such as services and shelter for women and children, and to change conditions for women and children on a more structural level. Support for abused women were mainly a responsibility for voluntary actors in the third sector. Today there are more than 200 women's shelters associated to two national umbrella organisations.

Since the 1980s there have been several major legislative initiatives to increase the protection for abused women and children. In 1982 abuse was turned into a matter of public prosecution, and in the late 1980s two new legal rules for the right of a complainant's counsel and restraining order were passed. In 1998 a new crime – gross violation of a woman's integrity

(grov kvinnofridskränkning) – was added in the Swedish Penal Code. This crime makes it possible to prosecute a violator for systematic abuse, that is a series of various types of abuse aiming to hurt the woman's integrity.

The Social Services Act (Socialtjänstlag 2001:453) is a legal rule that regulates the municipalities' social responsibility for the residents. In the last two decades there have been several adjustments in the Social Services Act that emphasize the responsibility of local social welfare boards to provide help and support for crime victims. Abused women and children who have witnessed violence against family members have emerged as two outspoken target groups in the act (Ljungwald, 2011). Many municipalities have educated staff members about violence in intimate relationships and there has been increased cooperation with local women's shelters. Some municipalities have initiated intra-professional networks focusing on violence in intimate relationships where a wide range of professionals from the health care sector, the social services, the police and the court system as well as staff and advocates from non-governmental organisations, can meet and exchange experiences and ideas.

There have also been municipalities, preferentially in urban regions, opening specialised units working with violence in intimate relationships. The services are free of charge and sometimes the units offer short term secured housing. Paid employees, most often with a university degree, offer these services. Hereafter I refer to these employees as professionals. Accordingly, the emphasized responsibility that has been imposed on municipalities has created a support field for abused women that consists of both non-governmental women's shelters and public run specialised units. However, it is important to note that the specialised units are few compared to women's shelters, who is the primary actor offering support and housing for abused women. The specialised units have an approach to the question of violence that differs from 'traditional' feminist ideas associated with the women's shelter movement. For example, whereas the women's shelters offer support and housing for women and children, the public sector alternatives offer support for women, men and children, both crime victims and perpetrators. I have developed a table pointing at organisational and ideological differences and potential tensions between these two types of services. The table – a translated version of *Tablå 1* on page 20 – should be understood as an ideal type presentation.

Table: Women's shelters and public sector specialised units: Two ideal types

	Women's shelters	Public sector specialised units
Mandatorship	Not-for-profit non-governmental organisations (third sector)	Social services (public sector)
Type of organisation	Horisontal, flat, informal	Vertical, hierarchical, formal
Staff	Unpaid female volunteers Paid female staff Personal experience of violence, personal qualifications	Employed women and men Formal education
Ideology	Feminism, sisterhood, help to self-help	Public professionalism, neutrality
Management	Local boards, elected unpaid board members	Employed (middle) managers, local social welfare boards
Target group	Abused women and children	Women, men and children (both abused and abusers)
Work and interventions	Individual and structural level: support and shelter, self-help groups, influencing public opinion	Individual and group level: counselling for individuals and groups, occasionally shelter, collaboration with and education for other professional groups
Participation/attendance	Voluntary	Voluntary
Funding	Unpaid work by volunteers Project grants or the like (often short term) from local governments and state authorities Sponsorship and charity from individuals and enterprises	Running budget of the local government Project grants (often short term) from state authorities

The main purpose of this thesis is to examine local support practices for abused women in a support field where the partial establishment of specialised units for people with experiences of violence in intimate relationships stand apart from traditional approaches within the women's shelter movement. The research study aims to deepen the knowledge about tensions within the support field as well as linkages between local support practices and different ways of understanding the problem. The research questions are:

1. What dominating understandings of the problem of violence against women and what ideological conflict areas have been prominent historically and on a contemporary policy level? How are these being expressed and challenged within the support field?

2. How are local women's shelters as well as public sector specialised units setting up their work in regard to legal and organisational conditions in the field?
3. What status hierarchies, boundary work, sense of community and exclusions are created?
4. What overarching changes within local practices and the support field can be identified and what does it mean for support seekers and the service providers?

Methods and Material

Inspired by an ethnographic field work approach I have collected a range of material. My empirical data consists of participatory observations, interviews, documents and survey data. I shadowed staff members during their daily work and carried out observations at one shelter (15 days) and one public sector unit (25 days). I performed 24 interviews with 32 people (29 women and 3 men) from eight units (5 shelters and 3 specialised units). The field work was done in different parts of Sweden: in rural as well as urban settings. I performed individuals as well and group interviews with 2 to 4 people at the same time. 31 professionals and shelter staff, as well as one help seeking woman. Throughout the project I collected documents from the units, such as quality assurance documents, annual reports, basic values and statutes as well as information from home pages. In the beginning of my data collection I distributed a web based survey to 320 units working with abused women: 215 women's shelters, 80 local units for crime victim support and 25 specialised public sector units. 207 completed surveys remained after removing the incomplete surveys. The overall response rate was 65%. The response rate from the women's shelters was slightly lower in comparison to the units for crime victims. Among the public sector specialised units the response rate was 92%.

Theoretical Framework

Since my research interest is about tensions and dynamics within a support field I chose to use a theoretical framework based mainly on a field approach originating from Bourdieu and Wacquant (1992) together with Fligstein and McAdam (2011, 2012). Analytical concepts from Bourdieu's theory of action – *doxa*, *field*, *habitus* and *capital* – are used in combination with analytical tools from Fligstein's and McAdam's theory of *strategic actions fields*. These fields are interwoven in networks of horizontal and vertical fields and are subject to change due to actions within the field or in the surrounding fields or state structures. I have also added the concept of *boundary work* (Gieryn, 1983) as well as *enclosure* (Abbott, 1995) to the framework. In order to grasp change and development I have been inspired by a theoretical – ideal type – stage model presented by Mauss (1975) where social problems go through five stages: *incipiency*, *coalescence*, *institutionalisation*, *fragmentation* and *demise*.

Results and Discussion

The analysis and results of the thesis are presented in chapters 4 through chapter 8 and summarised in the final discussion in chapter 9. In this section I present each analysis chapter and summarise the findings of the study.

Chapter 4, "From 'Wife Battering' to 'Violence in Intimate Relationships'", focuses on the historical development of the question of violence against women, from a private problem to a public and political problem. Inspired by the theoretical model introduced by Mauss (1975) four stages are being sketched out: The Private Violence (1930s to 1960s), The Observed Violence (the latter part of the of 1960s to 1970s), the Recognised Violence (1980s to 1990s) and the Fragmented Violence (2000s to 2010s). Two dominating problem perspectives – a structural *gender power understanding* and an individual/relational *family violence understanding* – are characterising the historical development (see also Mattsson, 2013; Mellberg, 2004; Westerstrand, 2010). Violence against women is mainly framed as a relational problem in contemporary Swedish politics, focusing on family members rather than women's subordination in a broader sense,

although gender power analysis can be discerned. Using Mauss' (1975) model, the violence question is an object for fragmentation. In the following chapters I examine the fragmentation in practice, by analysing the work in the support field in relation to the two dominating problem perspectives presented above.

Chapter 5, "The New Role and Conditions for Women's Shelters", provides an account for two prominent themes in contemporary shelter work. The first theme points out that shelter staff have a heavy administrative workload and spend a lot of time looking for funding, planning budgets and writing various reports and funding applications. They continuously express stress related to these tasks. A modest amount of time is spent on influencing public opinion. The second theme focuses on the vast collaboration with the social services. Shelter staff are often in contact with the social services in order to have the social services pay for the cost of lodging (applies to the majority of help seeking women). Staff members routinely make contact with the social services when women are accompanied by children and they report suspected cases of child maltreatment. Hence, the shelters cannot offer anonymity for women, which Eduards (2002) has described as a core ideal of the women's shelter movement. My interpretation is that women's shelters are getting more dependent and bureaucratised and moving away from a feminist shelter doxa.

Chapter 6, "To Emancipate Abused Women or to Provide Treatment for Abused Women?", sheds light on two, sometimes conflicting, underlying support ideals within the support field: to strengthen and emancipate women versus changing women and stressing women's responsibility. The first ideal – prominent among the women's shelters – focuses on the importance of trusting women and their life stories and highlighting their inner resources and ability to make their own decisions. Hence, it places the problem at a societal level and highlights unequal gender power relations. The second support ideal – expressed by the professionals at the specialised units – places the problem at an individual level and highlights a relational understanding of violence. There are traces of the first support ideal even among representatives from the specialised units but instead of stressing the importance to trust women and their life stories, they talk about listening to different versions. The first support ideal also appears to be in conflict with

the prominent work to keep women safe, as strong women might challenge the abuser and put their safety at risk. Although challenged, the emancipatory support ideal still has a strong position in services for abused women in the support field.

Chapter 7, “Counselling with a Professional Framing”, focuses on the specialised units and discusses processes of specialisation and boundary work. Gaining and using new knowledge, models and working methods seem to be a central part of the specialised units. Counselling/treatment is seen as the main intervention. For abused women, it is built upon a three step logic: 1) risk assessments and security work; 2) trauma (i.e. violence) treatment, 3) work for long term personal change. The professionals stress the advantages of offering services to both women and men, abused and abusers. They distance themselves from services for females only and a gender power-perspective, which is viewed as simplified. Practical support is framed as unwanted tasks and the professionals make a distinction between their own professional counselling services on the one hand and the support offered by women’s shelters on the other hand. Among professionals working at the public sector units, shelter work is mainly described as oriented towards housing and practical support, often exemplified by unskilled tasks such as grocery shopping and child care. Unlike shelter staff, who often highlight counselling for help seeking women as a core task, the professionals exclude or downplay this work by presenting it as mainly about practical issues, over the phone and ad hoc. Among the specialised units non-Swedish speaking women are presented as less ideal clients, whereas male abusers appear as more ideal, in relation to the therapeutic orientation of the units. In total, several hierarchies and sorting processes are identified within the units.

Chapter 8, “Challenged Sisterhood”, focuses on how women solidarity, as a core ideal of the women’s movement, is challenged in the contemporary support field. Four themes are presented. The first and the most prominent theme is that personal experience of violence among shelter staff is seen as a potential problem and in order to work in a shelter it needs to be psychologically processed and ‘over with’. The second addresses the tendency of shelter staff to make a distinction between “us” and “them”; that is foreign women described as being victims of honour related violence and/or with lacking Swedish language skills. The third theme focuses on

support groups for abused women arranged by the specialised units. Joint experience of violence is seen as central and group members share their life stories extensively. However, the professionals facilitating the group do not tell their personal life stories. The fourth theme is about men as helpers and how they are included as helpers, at least within the publicly run units, and how men sometimes are portrayed as particularly important role models/helpers for women (and children).

To summarise, I observed a support field where a treatment ideal in services for abused women is prioritised before a self-help ideal, and professionalism and not taking sides comes before feminism and side taking. In other words: relational understandings have precedence over structural understandings, which mirror the political history and the fragmentation of the question of violence against women, the fourth stage in the developmental model presented by Mauss (1975) (see chapter 4). The women's shelters have not been able to reproduce the feminist shelter doxa and the movement has dismantled. The overarching knowledge contribution of the thesis can be summarised as follows: the examined support field has been consumed by the social services and a (gender) neutral treatment doxa is strengthened on behalf of the feminist shelter doxa, which can be described as hollowed and challenged.

Contemporary Challenges and Possibilities

In this final section I will reflect upon contemporary issues in the support field and outline some questions for future research.

The dynamics of the support field, and in the surrounding fields, is a reoccurring theme in the thesis and, as far as I can see, this motion is ongoing. On the one hand I can discern initiatives that support the notion of shelters being consumed by the social services. For example, the regulations about violence in intimate relationships from the National Board of Health and Welfare (SOSFS 2014:4) further regulates the responsibility of social welfare boards, the public sector specialised units as well as women's shelters who are working on behalf of the social services. On the other hand there are also tendencies pointing in the other direction. For example the model of Idea-based Public Partnership (Idéburet offentligt

partnerskap), aiming to make it possible for non-profit organisations to be a “free and independent actor”, is gaining more support (Forum, 2016). There are expressed concerns that women’s shelters have to compete with private companies offering care to be able to provide housing for abused women. An interesting question for future research would be to examine the role and practical meaning of the new regulations and the model I mentioned above for the future work and development in the municipalities and in the women’s shelters.

The results of the thesis highlight a continuous need to examine the risks and the possibilities of women’s shelter professionalisation: Improved rule of law and quality of interventions? Or more women will be excluded from help? Will the women’s shelters simply become a cheap service provider for the social services or a truly idea-based alternative working for the support seekers? What kind of resistance can be identified among local shelters as well as the two national umbrella organisations? What are the future roles, and internal division of labour, of volunteers and paid educated staff with no prior commitment to the women’s movement? How are the public sector alternatives effected, is there a risk of them being superfluous or will they deepen their family approach and perhaps find new niches? Having Mauss’ (1975) developmental model and the fragmentation of the question of violence against women in mind, I can identify new questions and claims-making processes. For example, the need to include boys/men as well as transgender women in the target group and among the helpers. These claims have been expressed mainly by representatives from units for young women associated to the national women’s shelters organisations. Will these claims be heard and have an effect of the broader women’s movement? What kind of tensions can be identified on a local level and between the two national organisations?

Finally, in 2016 there was more state money for women’s shelters to apply for and to use more freely (Socialdepartementet, 2015) compared to the previous year (Socialstyrelsen, 2014a). An important question to examine is how these increased grants are played out in practice, I am thinking about the balance between providing social welfare services and influencing public opinion, the relationship between local women’s shelters and local social welfare boards and if there are possibilities to mobilise new vital social movements.

Referenser

- Abbott, Andrew. (1988). *The system of professions. An essay on the division of expert labor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Abbott, Andrew. (1995). Boundaries of Social Work or Social Work of Boundaries? *Social Service Review*, 69(4), 545–562.
- Acker, Joan. (1990). Hierarchies, Jobs, Bodies. A Theory of Gendered Organizations. *Gender & Society*, 4(2), 139–158.
- Akademikerförbundet SSR. (2010). *Etik i socialt arbete. Etisk kod för socialarbetare*. Stockholm: SSR.
- Alinia, Minoo. (2011). Den jämställda rasismen och de barbariska invandrarna: ”hedersvåld”, kultur och skillnadens politik. I Carina Listerborn, Irene Molina & Diana Mulinari (red.), *Våldets topografier: Beträktelser över makt och motstånd* (s. 287–329). Stockholm: Atlas.
- Alvesson, Mats & Deetz, Stanley. (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Berit & Lundberg, Magnus. (2001). Kvinnomisshandel som kunskapsfält. Att definiera, förklara och hantera ett socialt problem. I Malin Åkerström & Ingrid Sahlin (red.), *Det motspänstiga offret* (s. 63–91). Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Gunvor & Swärd, Hans. (2008). Etiska reflektioner. I Anna Meeuwisse, Hans Swärd, Rosmari Eliasson-Lappalainen & Katarina Jacobsson (red.), *Forskningsmetodik för socialvetare* (s. 235–249). Stockholm: Natur & Kultur.
- Atkinson, Paul & Coffey, Amanda. (2004). Analysing documentary realities. I David Silverman (red.), *Qualitative research. Theory, method and practice* (2 uppl., s. 56–75). London: SAGE.
- Babcock, Julia C., Roseman, Ashley, Green, Charles E. & Ross, Jody M. (2008). Intimate Partner Abuse and PTSD Symptomatology: Examining Mediators and Moderators of the Abuse-Trauma Link. *Journal of Family Psychology*, 22(6), 809–818.

- Bender, Christine & Holmberg, Carin. (2001). *När var och en sköter sitt... Hur ser stöd och hjälp ut till misshandlade kvinnor i kommuner utan kvinnojour?* Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Bengtsson-Tops, Anita. (2004). *Vi är många. Övergripp mot kvinnor som använder psykiatrin. En omfångsstudie*. Hägersten: RSMH.
- Bennrup, Björn, Markgren, Margit & Rådenmark, Lennart. (2008). Rum³ idéer utveckling möjligheter inom missbruks- och beroendevården i Skåne, Stockholms och Västra Götalands län.
- Berggren, Ingegerd & Glanzelius, Marie. (2007). Privatiseringar ökar inom kommunala sektorn. I Statistiska centralbyrån (red.), *Fokus på näringsliv och arbetsmarknad. Våren 2007 = [Focus on business and labour market. Spring 2007]* (s. 47–80). Stockholm: Publikationstjänsten, SCB.
- Bergman, Bo. (1987). *Battered wives. Why are they beaten and why do they stay?* Stockholm.
- Bergmark, Åke & Lundström, Tommy. (2005). En sak i taget? Om specialisering inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 11(2–3), 125–148.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina. (2005). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Bernard, H. Russell. (1994). *Research methods in anthropology. Qualitative and quantitative approaches* (2 uppl.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Best, Joel. (1997). Victimization and the victim industry. *Society*, 34(4), 9–17.
- Best, Joel. (2008). Historical Development and Defining Issues of Constructionist Inquiry. I James Holstein & Jaber Gubrium (red.), *Handbook of constructionist research* (s. 41–63). New York: Guilford Press.
- Blumer, Herbert. (1969). *Symbolic interactionism. Perspective and method*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.
- Boethius, Susanne. (2015). *Män, våld och moralarbete. Rapporter från män som sökt behandling för våld i nära relationer*. Lund: Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet, Sociologiska institutionen.
- Bourdieu, Pierre. (1990). *The logic of practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. (1995). *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Daidalos.
- Bourdieu, Pierre. (1999). *Den manliga dominansen*. Göteborg: Daidalos.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity.

- Brante, Thomas. (2009). Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner. I Maria Lindh (red.), *Vetenskap för profession* (s. 15–34): Högskolan i Borås.
- Brante, Thomas. (2014). *Den professionella logiken. Hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunskapssamhället*. Stockholm: Liber.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Broadhead, Robert S. & Rist, Ray C. (1976). Gatekeepers and the Social Control of Social Research, 325.
- Broady, Donald. (1988). Kulturens fält. Om Pierre Bourdieus sociologi. *Masskommunikation och kultur*(1–2), 59–88.
- Broady, Donald. (1998). Inledning. En verktygslåda för studier av fält. I Donald Broady (red.), *Kulturens fält. En antologi* (s. 11–26). Göteborg: Daidalos.
- Broady, Donald. (2008). En illa vald titel: Noteringar till 2008 års utgåva av Pierre Bourdieu och Jean-Claude Passeron, Reproduktionen. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 13(3), 176–192
- Brottsförebyggande rådet. (2007). *Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).
- Brottsförebyggande rådet. (2012). *Brottsutvecklingen i Sverige år 2008–2011*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet. (2014). *Brott i nära relationer. En nationell kartläggning*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ); Fritze [distributör].
- Brottsförebyggande rådet. (2015). *Nationella trygghetsundersökningen 2014. Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).
- Brownell, Patricia & Ko, Eun Jeong. (2013). Multicultural social work practice with immigrant victims of domestic violence. I Elaine Piller Congress & Manny J. González (red.), *Multicultural perspectives in social work practice with families* (3 uppl., s. 325–348). New York: Springer.
- Bryman, Alan. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder* (2 uppl.). Malmö: Liber.
- Carbin, Maria. (2010). *Mellan tystnad och tal. Flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Carlhed, Carina. (2011). Fält, habitus och kapital som kompletterande redskap i professionsforskning. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 18(4), 283–300.
- Carlsson, Karin. (2013). *Den tillfälliga husmodern. Hemvårdarinnekåren i Sverige 1940–1960*. Lund: Nordic Academic Press.

- Carlsson, Ninni, Wennerström, Ulla-Britt, Borelius, Ulf, Grundvall, Stig & Sahlin, Ingrid. (2010). *Utvärdering av stöd till brottsutsatta i Göteborg. Slutrapport*. Göteborg: Göteborgs stad.
- Castro, Roberto, Casique, Irene & Claire, Brindis. (2008). Empowerment and Physical Violence Throughout Women's Reproductive Life In Mexico. *Violence Against Women*, 14(6), 655–677.
- Cavanagh, Kate, Dobash, R. Emerson, Dobash, Russell P. & Lewis, Ruth. (2001). 'Remedial Work': Men's Strategic Responses to their Violence against Intimate Female Partners. *Sociology*, 35(3), 695–714.
- Chodos, Howie & Curtis, Bruce. (2002). Pierre Bourdieu's Masculine Domination: A Critique. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, 39(4), 397–412. doi: 10.1111/j.1755-618X.2002.tb00627.x
- Circle of Security International. (2016). Treatment Assumptions. Hämtad 2016-01-13, från <http://circleofsecurity.net/resources/publications/>
- Collier, Cheryl N. (2012). Feminist and Gender-Neutral Frames in Contemporary Child-Care and Anti-Violence Policy Debates in Canada. *Politics & Gender*, 8(3), 283–303.
- Cullberg, Johan. (1975). *Kris och utveckling. En psykoanalytisk och socialpsykiatrisk studie*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Dahlerup, Drude. (2006). Kontinuitet och vågor i den feministiska rörelsen. I Åsa Wettergren & Andrew Jamison (red.), *Sociala rörelser. Politik och kultur*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlkild-Öhman, Gunilla. (2011). *Att börja tala med barn om pappas våld mot mamma. Radikalt lärande i arbetet med vårdnad, boende och umgänge*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Davies, Karen & Esseveld, Johanna. (1989). *Kvalitativ kvinnoforskning*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Davies, Linda & Krane, Julia. (2003). Critical Reflections on Practice with Battered Women: Insights from Maya's Story. *Atlantis: Critical Studies in Gender, Culture & Social Justice*, 28(1), 63–71.
- Davis, Liane V. & Srinivasan, Meera. (1994). Feminist research in a battered women's shelter. I Edmund A. Sherman & William J. Reid (red.), *Qualitative research in social work* (s. 347–357). New York: Columbia University Press.
- Davis, Nanette J. (1988). Battered women: Implications for social control. *Contemporary Crises*, 12(4), 345–372. doi: 10.1007/BF00808167
- Dellgran, Peter & Höjer, Staffan. (2005). Rörelser i tiden. Professionalisering och privatisering i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 12(2–3), 246–267.

- DiMaggio, Paul. (1979). On Pierre Bourdieu. *American Journal of Sociology*, 84(6), 1460–1474.
- Dunér, Anna & Olin, Elisabeth. (2011). En begynnande professionalisering? Om gränsarbete och kompetenskrav inom funktionshinderverksamhet och äldreomsorg. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 18(4), 336–353.
- East, Esther & Stein, Elke. (2008). A Domestic Violence Program Eroding Denial in the Orthodox Jewish Community in New Jersey. *Journal of Jewish Communal Service*, 83(2–3), 223–228.
- Eduards, Maud. (1997). The Women's shelter movement. I Gunnel Gustafsson, Maud Eduards & Malin Rönnblom (red.), *Towards a new democratic order? Women's organizing in Sweden in the 1990s* (s. 120–168). Stockholm: Publica.
- Eduards, Maud. (2002). *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Malmö: Liber ekonomi.
- Ekbrand, Hans. (2006). *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. Göteborg: Department of Sociology, Göteborg University.
- Ekström, Veronica. (2012). Inte bara kvinna. Våldsutsatta kvinnor och deras behov av stöd: konstruktioner och komplikationer i svenskt offentligt tryck. *Retferd. Nordisk Juridisk Tidskrift*, 35(3), 51–68.
- Ekström, Veronica. (2015). Violence against women. Social services support during legal proceedings. *European Journal of Social Work*, 18(5), 661–674. doi: 10.1080/13691457.2014.951600
- Ekström, Veronica. (2016a). Carriers of the Troublesome Violence: The Social Services' Support for Female Victims of Domestic Violence. *European Journal of Social Work*, 1–13. doi: 10.1080/13691457.2016.1255930
- Ekström, Veronica. (2016b). *Det besvärliga våldet. Socialtjänstens stöd till kvinnor som utsatts för våld i nära relationer*.
- Ekström, Veronica. (2016c). Negotiating and Justifying Social Services' Support for Female Victims of Domestic Violence. *Nordic Social Work Research*. doi: 10.1080/2156857X.2016.1203813
- Eliasson, Mona. (1997). *Mäns våld mot kvinnor. En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Emerson, Robert, Fretz, Rachel & Shaw, Linda. (1995). *Writing ethnographic fieldnotes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Enander, Viveka, Holmberg, Carin & Lindgren, Anne-Li. (2013). *Att följa med samtiden. Kvinnojoursrörelse i förändring*. Stockholm: Atlas.

- Eriksson, Maria & Näsman, Elisabet. (2011). *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten. Om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande* (1 uppl.). Stockholm: Gothia.
- Eriksson, Marie. (2010). *Makar emellan. Äktenskaplig oenighet och våld på kyrkliga och politiska arenor, 1810–1880*. Växjö: Linnaeus University Press.
- Eskilstuna kommun. (2016). Stoppverksamheten – för kvinnor och män som blivit utsatta av våld från en partner. Hämtad 2016-06-16, från <http://www.eskilstuna.se/sv/Omsorg-och-hjalp/Krisjourer-stod-och-samhallets-beredskap/Vald-och-hot/Stod-i-grupp-och-genom-enskilda-samtal/STOPP/>
- Feder, Lynette & Dugan, Laura. (2002). A Test of the Efficacy of Court-Mandated Counseling for Domestic Violence Offenders. The Broward Experiment. *Justice Quarterly*, 19(2), 343.
- Fernbrant, Cecilia. (2013). *Violence against foreign-born women in Sweden*. Malmö: Department of Clinical Sciences, Malmö, Lund University.
- Fernbrant, Cecilia, Essén, Birgitta, Östergren, Per-Olof & Cantor-Graae, Elizabeth. (2013). Navigating Between Control and Autonomy: Recently Arrived Iraqi Refugees' Perceptions Regarding Honor, Well-Being, and Risk for Intimate Partner Violence. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 11(2), 178–197. doi: 10.1080/15562948.2013.776473
- Findlater, Janet E. & Kelly, Susan. (1999). Child Protective Services and Domestic Violence. *Domestic Violence and Children*, 9(3), 84–96.
- Finndahl, Kerstin. (2001). *Våga se. En studie om förekomsten av våld mot kvinnor med funktionshinder*. Stockholm: Forum – Kvinnor och handikapp.
- Fligstein, Neil & McAdam, Doug. (2011). Toward a General Theory of Strategic Action Fields. *Sociological Theory*, 29(1), 1–26.
- Fligstein, Neil & McAdam, Doug. (2012). *A theory of fields*. New York: Oxford University Press.
- Folkhälsoinstitutet & Jeffner, Stina. (1994). *Kvinnokunskap : en översikt av kvinnokunnans kunskap om sexualiserat våld, speglad mot aktuell forskning* (1. uppl. uppl.). Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Forssell, Anders & Ivarsson Westerberg, Anders. (2014). *Administrationssambället*. Lund: Studentlitteratur.
- Forum. (2016). Idéburet offentligt partnerskap. Hämtad 2016-09-29, från <http://www.socialforum.se/om-forum-2/ideburetoffentligt-partnerskap/>
- Gayford, John J. (1975). Battered Wives. *Medicine, Science and the Law*, 15(4), 237–245.

- Gieryn, Thomas F. (1983). Boundary-Work and the Demarcation of Science from Non-Science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists. *American Sociological Review*, 48(6), 781–795.
- Gottzén, Lucas & Korkmaz, Sibel. (2013). Killars våld mot tjejer i nära relationer. Linköping: Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.
- Göteborgs stad. (2010). Rätt kvinna på rätt plats i rätt tid – en rapport om resurser.
- Göteborgs stad. (2016). Kriscentrum för kvinnor. Hämtad 2016-06-23, från <http://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/kriscentrum-for-kvinnor>
- Haaken, Janice & Yragui, Nan. (2003). Going underground: Conflicting perspectives on domestic violence shelter practices. *Feminism and Psychology*, 13(1), 49–71. doi: 10.1177/0959353503013001008
- Hammerin, Agnetha & Larsson, Kjerstin. (2012). *Utvärdering av Spirea. En verksamhet riktad till personer som upplever våld i nära relationer*. Kalmar: Fokus Kalmar län.
- Hansen Löfstrand, Cecilia. (2008). "Det här är större än en mottagning". *Utvärdering av Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg*. Göteborg: FoU i Väst.
- Hansson, Hanna. (2014). Ett problem i förändring. En studie om konstruktionen av mäns våld mot kvinnor som socialt problem [masteruppsats i socialt arbete].
- Hearn, Jeff. (1998). *The violences of men. How men talk about and how agencies respond to men's violence to women*. London: SAGE.
- Hearn, Jeff, Nordberg, Marie, Andersson, Kjerstin, Balkmar, Dag, Gottzén, Lucas, Klinth, Roger, . . . Sandberg, Linn. (2012). Hegemonic Masculinity and Beyond: 40 Years of Research in Sweden. *Men and Masculinities*, 15(1), 31–55.
- Heimer, Gun M., Björck, Annika & Kunosson, Chrystal. (2014). *Väldsutsatta kvinnor. Samhällets ansvar* (3 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Helin, Jan. (1994). Häxsången splittrar kvinnorna. *Aftonbladet*.
- Helmersson, Sara & Jönson, Håkan. (2015). The use of 'empowerment' among organisations supporting victims of domestic violence in Sweden. *European Journal of Social Work*, 18(1), 51–64. doi: 10.1080/13691457.2013.847403
- Hilgartner, Stephen & Bosk, Charles L. (1988). The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model. *American Journal of Sociology*, 94(1), 53–78. doi: 10.2307/2781022

- Hollander, Anna. (2005). Privatisering av Socialtjänstlagen – rättsliga villkor för att överlämna utredningar inom individ och familjeomsorgen på entreprenad. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 12(2–3), 208–225.
- Holmberg, Carin & Bender, Christine. (1998). *Våld mot kvinnor – män i kris. En kartläggning av verksamheten på sju kvinnojourer och tre mansjourer 1997*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Holmberg, Carin, Smirthwaite, Goldina & Nilsson, Agneta. (2005). *Mäns våld mot missbrukande kvinnor. Ett kvinnofridsbrott bland andra*. Stockholm: Mobilisering mot narkotika.
- Holmberg, Carin, Stjernqvist, Ulrica & Sörensen, Eva. (2005). *Våldsamt lika och olika. Om våld i samkönade parrelationer*. Stockholm: Stockholms universitet, Centrum för genusstudier.
- Hong, Tuuli. (2014). Discourses on Honour-Related Violence in Finnish Policy Documents. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 22(4), 314–329. doi: 10.1080/08038740.2014.964648
- Hughes, Honore M., Cangiano, Claudine & Hopper, Elizabeth K. (2011). Profiles of Distress in Sheltered Battered Women: Implications for Intervention. *Violence & Victims*, 26(4), 445–460. doi: 10.1891/0886-6708.26.4.445
- Isaksson, Emma. (2007). *Kvinnokamp. Synen på underordning och motstånd i den nya kvinnorörelsen*. Stockholm: Atlas.
- Isdal, Per. (2001). *Meningen med våld*. Stockholm: Gothia.
- IVO. (2014). *Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Slutrapport från en nationell tillsyn 2012–2013*: Inspektionen för vård och omsorg.
- Jenkins, Richard. (1982). Pierre Bourdieu and the Reproduction of Determinism. *Sociology*, 16(2), 270–281.
- Johansson, Anna & Öberg, Peter. (2008). Biografi- och livsberättelseforskning. I Anna Meeuwisse, Hans Swärd, Rosmari Eliasson-Lappalainen & Katarina Jacobsson (red.), *Forskningsmetodik för socialvetare* (s. 73–88). Stockholm: Natur & Kultur.
- Johansson, Helena. (2006). *Brist på manliga förebilder. Dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Johansson, Staffan. (2005). *Kommunalt stöd till sociala ideella organisationer: Omfattning, utveckling och former*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Johansson, Staffan, Dellgran, Peter & Höjer, Staffan. (2015). *Människobehandlande organisationer. Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur & Kultur.

- Johnson, Michael P. (2008). *A typology of domestic violence. Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Boston Hanover: University Press of New England.
- Jägervi, Lotta. (2016). *Villiga stödjare och motvilliga offer. Självpresentation och identitetsskapande hos stödjare och brottsoffer*. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan.
- Jägervi, Lotta & Svensson, Kerstin. (2013). Brottsoffers behov och jourernas möjligheter *Research reports in social work 2013:2* (Vol. 2). Lund: School of Social Work.
- Jägervi, Lotta & Svensson, Kerstin. (2015). Conceptions of gender and age in Swedish Victim Support. *International Review of Victimology*, 21(2), 217–231.
- Järvinen, Margaretha. (1995). Om hemlösa kvinnor i Köpenhamn. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2(2), 117–130.
- Järvinen, Margaretha. (1998). *Det dårlige selskab. Misbrug, behandling, omsorg*. København: Socpol.
- Järvinen, Margaretha. (2001). Institutionaliserad uppgivenhet. Om utvecklingen av det danska behandlingssystemet. *Nordisk Alkohol- og narkotikatidskrift (NAT)*, 18(2), 125–137.
- Järvinen, Margaretha. (2002). Hjälpens universum – ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system. I Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red.), *Perspektiv på sociala problem* (s. 73–93). Stockholm: Natur & Kultur.
- Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna. (2003). Inledning: Att skabe en klient. I Margaretha Järvinen & Nanna Mik-Meyer (red.), *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde* (s. 9–29). København: Hans Reitzel.
- Jönson, Håkan. (2004). Övergripping mot äldre i två perspektiv. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 11(3–4), 47–63.
- Jönson, Håkan. (2010). *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning & socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Jönson, Håkan & Åkerström, Malin. (2004). Neglect of Elderly Women in Feminist Studies of Violence. A Case of Ageism? *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 16(1), 47–63. doi: 10.1300/J084v16n01_03
- Kabeer, Naila. (1999). *The conditions and consequences of choice. Reflections on the measurement of women's empowerment*. Geneva: UNRISD.
- Kasturirangan, Aarati. (2008). Empowerment and Programs Designed to Address Domestic Violence. *Violence Against Women*, 14(12), 1465–1475.

- Kasturirangan, Aarati & Williams, Elizabeth Nutt. (2003). Counseling Latina Battered Women: A Qualitative Study of the Latina Perspective. *Journal of Multicultural Counseling & Development*, 31(3), 162–178.
- Katzin, Mirjam. (2014). Tillbaka till familjen: privat och offentligt ansvar i den svenska äldreomsorgen. *Retfärd*, 37(2), 37–53.
- Kelly, Liz. (1988). *Surviving sexual violence*. Cambridge: Polity.
- Kompetenscentrum mot våld i nära relationer. (2016). En kommungemensam angelägenhet. Hämtad 2015-11-07, från <http://kompetenscentrumvald.se/om.html>
- Kullberg, Christian. (2013). Paradigms, theories and methods in research on men's violence in intimate relationships. I Elinor Brunnberg & Elisabet Cedersund (red.), *New tools in Welfare Research*.
- Laanemets, Leili, Mattsson, Tina & Nordling, Vanna. (2013). Frikoppling, sammankoppling och besvärliga maktrelationer i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 20(3–4), 168–185.
- Lancaster, Sandra M. (2001). Establishing a nursing presence within a community-based domestic violence program. *Home Health Care Management & Practice*, 13(5), 396–402.
- Lennéer-Axelsson, Barbro. (1989). *Männens röster i kris och förändring*. Stockholm/Göteborg: Sesam.
- Liedholm, Marianne. (1999). Kvalitativ metod i olika design – en jämförelse. I Katarina Sjöberg (red.), *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken* (s. 165–192). Lund: Studentlitteratur.
- Liljegen, Andreas. (2008). Byråkrater, flummare och andra: Om mikropolitiska konstruktioner på socialkontor. *Socionomens forskningssupplement*, 3, 15–27.
- Lindén, Göran & Breife, Peter. (2012). *Pappor med våldsproblematik. Forskning och arbetsmetoder inom socialtjänsten*. Stockholm: Gothia.
- Lindstedt Cronberg, Marie. (2004). I husbondemaktens tid. Hustrumisshandel i 1800-talets Sverige. I Eva Österberg & Marie Lindstedt Cronberg (red.), *Våldets mening. Makt, minne, myt* (s. 87–117). Lund: Nordic Academic Press.
- Lindstedt Cronberg, Marie. (2009). *Med våldsam hand. Hustrumisshandel i 1800-talets Sverige. En studie av rättsliga, kyrkliga och politiska sammanhang*. Lund: Lunds universitet.
- Ljungwald, Carina. (2011). *The emergence of the crime victim in the Swedish Social Services Act*. Stockholm: Department of Social Work, Stockholm University.

- Lombard, Nancy & McMillan, Lesley. (2012). Taking stock: Theory and practice in violence against women. I Nancy Lombard & Lesley McMillan (red.), *Violence against women. Current theory and practice in domestic abuse, sexual violence and exploitation* (s. 233–244). London: Jessica Kingsley.
- Loseke, Donileen R. (1992). *The battered woman and shelters. The social construction of wife abuse*. Albany: State University of New York Press.
- Loseke, Donileen R. (2001). Lived realities and formula stories of 'battered women'. I Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (red.), *Institutional selves: Troubled identities in a postmodern world*. (s. 107–126). New York, NY, US: Oxford University Press.
- Loseke, Donileen R. (2003a). Formula stories and support groups for battered women. I Donileen R. Loseke & Joel Best (red.), *Social problems. Constructionist readings* (s. 277). New York: Aldine de Gruyter.
- Loseke, Donileen R. (2003b). *Thinking about social problems. An introduction to constructionist perspectives* (2 uppl.). New York: Aldine de Gruyter.
- Lundgren, Eva. (1991). *Våldets normaliseringsprocess. Två parter – två strategier*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (ROKS).
- Lundgren, Eva. (2001). *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige. En omfångsundersökning*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Lundgren, Minna, Blom, Björn, Morén, Stefan & Perlinski, Marek. (2009). Från integrering till specialisering: om organisering av socialtjänstens individ- och familjeomsorg 1988–2008. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 16(2), 162–183.
- Lundy, Marta & Grossman, Susan. (2004). Elder Abuse. Spouse/Intimate Partner Abuse and Family Violence among Elders. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 16(1), 85–102.
- Lyon-Callos, Vincent. (2000). Medicalizing Homelessness: The Production of Self-Blame and Self-Governing within Homeless Shelters. *Medical Anthropology Quarterly*, 14(3), 328–345.
- Malmö stad. (2005). Kriscentrum för kvinnor och barn fyller 5 år. Hämtad 2016-07-01, från <http://www.mynewsdesk.com/se/malmo/pressreleases/kriscentrum-foer-kvinnor-och-barn-fyller-5-aar-49006>
- Malmö stad. (2007). Handlingsprogram för insatser vid våld mot kvinnor och barn i Malmö.
- Malmö stad. (2013). Kartläggning: Våld i nära relation i Malmö stad 2012.

- Malmö stad. (2016a). Fokus på förebyggande arbete i ny kvinnofridsplan. Hämtad 2016-08-12, från <http://malmo.se/Huvudnyheter/2016-02-05-Fokus-pa-forebyggande-arbete---i-ny-kvinnofridsplan.html>
- Malmö stad. (2016b). Plan för kvinnofrid och mot våld i nära relation.
- Manfreda, Katja Lozar, Bosnjak, Michael, Berzelak, Jernej, Haas, Iris & Vehovar, Vasja. (2008). Web surveys versus other survey modes. *International Journal of Market Research*, 50(1), 79–104.
- Mark, Doel, Peter, Allmark, Conway, Paul, Cowburn, Malcolm, Flynn, Margaret, Nelson, Pete & Tod, Angela. (2010). Professional Boundaries: Crossing a Line or Entering the Shadows? *British Journal of Social Work* 40(6), 1866–1889.
- Martin, John Levi. (2003). What Is Field Theory? *American Journal of Sociology*, 109(1), 1–49. doi: 10.1086/375201
- Martin, Sandra L., Moracco, Kathryn E., Chang, Judy C., Council, Carol L. & Dulli, Lisa S. (2008). Substance abuse issues among women in domestic violence programs: Findings from North Carolina. *Violence Against Women*, 14(9), 985–997.
- Mattsson, Tina. (2007). Socialt arbete, kön och normalitet. I Kerstin Svensson (red.), *Normer och normalitet i socialt arbete* (s. 263–274). Lund: Studentlitteratur.
- Mattsson, Tina. (2010). *I viljan att göra det normala. En kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården* (2 uppl.). Malmö: Égalité.
- Mattsson, Tina. (2011). Våldets komplexitet och gamla paradigm. Om utmaningar och svårigheter i arbetet med våld i nära relationer *Meddelanden från Socialhögskolan 2011:5*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Mattsson, Tina. (2013). Motstånd och neutralisering. Kön, makt och professionalitet i arbetet med våld i nära relationer. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 20(3–4), 150–167.
- Mattsson, Tina. (2017). *Våld i barnavårdsutredningar. Om socialtjänstens ansvar och viljan att veta*. Malmö: Gleerups.
- Mauss, Armand L. (1975). *Social problems as social movements*. Philadelphia,.
- McCarthy, John & Zald, Mayer. (1977). Resource Mobilization and Social Movements. A Partial Theory. *American Journal of Sociology*, 82(6), 1212–1241.
- McMillan, Lesley. (2003). Motivations, Opportunities and Constraints. Voluntary labour in women's refuges and crisis centres *Meddelanden från Socialhögskolan 2003:4. Social consequences of changing labour market*

conditions and undeserved personal virtues. Lectures on age, class, ethnicity and gender (s. 78–89).

McMillan, Lesley. (2007). *Feminists organising against gendered violence*.

Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Mellberg, Nea. (2004). *Mäns våld mot kvinnor. Synliga mödrar och osynliga barn. En genomgång av svenskt offentligt tryck, facklitteratur och forskning om mäns våld mot kvinnor och våld/sexuella övergrepp mot barn*. Uppsala: Avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning, Uppsala universitet.

Moi, Toril. (1994). Att erövra Bourdieu. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 15(1), 3–25.

Moracco, Kathryn E., Brown, Carrie L., Martin, Sandra L., Chang, Judy C., Dulli, Lisa, Loucks-Sorrell, Mary Beth, . . . Staroneck, Leslie. (2004). Mental health issues among female clients of domestic violence programs in North Carolina. *Psychiatric Services*, 55(9), 1036–1040.

Morhed, Ann-Marie & Rothstein, Bo. (2005). "Staten kan inte fortsätta stödja Eva Lundgrens stolligheter". *DN*.

Morken, Kristin & Selle, Per. (1995). An alternative movement in a "state-friendly" society. The women's shelter movement. I Lauri Karvonen & Per Selle (red.), *Women in Nordic politics. Closing the gap*. Aldershot, England Dartmouth.

Mulinari, Diana. (1996). Kvinnoprojekt och feminism. I Ingrid Sahlin (red.), *Projektets paradoxer* (s. 204–222). Lund: Studentlitteratur.

Muñoz-Leiva, Francisco, Sánchez-Fernández, Juan, Montoro-Ríos, Francisco & Ibáñez-Zapata, José. (2010). Improving the response rate and quality in Web-based surveys through the personalization and frequency of reminder mailings. *Quality & Quantity*, 44(5), 1037–1052. doi: 10.1007/s11135-009-9256-5

Nationalencyklopedin. (2015). Systerskap. Hämtad 2015-05-18, från <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/systerskap>

Nationell samordnare mot våld i nära relationer. (2015). Om oss och vårt uppdrag. Hämtad 2015-07-10, från http://relationsvald.unix.cloudnine.se/?page_id=24

Nationellt centrum för kvinnofrid. (2014). *Väld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), Uppsala universitet.

Nationellt råd för kvinnofrid. (2001). *Kommunerna som blundar för mäns våld mot kvinnor*. Stockholm: Nationellt råd för kvinnofrid.

- Nichols, Andrea J. (2013). Meaning-Making and Domestic Violence Victim Advocacy: An Examination of Feminist Identities, Ideologies, and Practices. *Feminist Criminology*, 8(3), 177–201.
- Nilsson, Gabriella. (2009). *Könsmakt eller häxjakt? Antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*. Lund: Avdelningen för etnologi med folklivsarkivet, Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.
- Palker-Corell, Ann & Marcus, David K. (2004). Partner Abuse, Learned Helplessness, and Trauma Symptoms. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23(4), 445–462.
- Patton, Michael Quinn. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3 uppl.). London: SAGE.
- Persson, Marcus. (2008). Små ting och stora berättelser. I David Wästerfors & Katarina Sjöberg (red.), *Uppdrag: Forskning. Konsten att genomföra kvalitativa studier* (s. 41–65). Malmö: Liber.
- Peter, Tracey. (2006). Domestic violence in the United States and Sweden: A welfare state typology comparison within a power resources framework. *Women's Studies International Forum*, 29(1), 96–107. doi: 10.1016/j.wsif.2005.10.001
- Plantin, Lars & Bäck-Wiklund, Margaretha (2009). Social service as a human service: between loyalties. A Swedish case. I Suzan Lewis, Julia Brannen & Ann Nilsen (red.), *Work, families, and organisations in transition. European perspectives* (s. 49–60). Bristol: Policy Press.
- Polisen. (2016). Brott i nära relationer – fakta. Hämtad 2016-08-30, från <https://polisen.se/Lagar-och-regler/Om-olika-brott/Brott-i-nara-relationer/>
- Pomerantz, Anita. (1986). Extreme case formulations: A way of legitimizing claims. *Human Studies*, 9(2), 219–229. doi: 10.1007/BF00148128
- Popova, Susanna. (2004). *Elitfeministerna. Ett spel för gallerierna*. Stockholm: Bonnier Fakta.
- Proposition 2006/07:38. *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*.
- Rahman, Mosfequr, Hoque, Md & Makinoda, Satoru. (2011). Intimate Partner Violence Against Women: Is Women Empowerment a Reducing Factor? A Study from a National Bangladeshi Sample. *Journal of Family Violence*, 26(5), 411–420. doi: 10.1007/s10896-011-9375-3
- Regeringskansliet. (2016). Nytt regeringsbeslut gör det lättare för kvinno- och tjejjourer att ta del av stödpengar. Hämtad 2016-05-30, från <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/05/nytt->

- regeringsbeslut-gor-det-lattare-for-kvinno--och-tjejjourer-att-ta-del-av-stodpengar/
- Register, Cheryl & Tegnemark, Margareta. (1977). *Kvinnokamp och litteratur i USA och Sverige*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Reinelt, Claire. (1994). Fostering Empowerment, Building Community: The Challenge for State-Funded Feminist Organizations. *Human Relations*, 47(6), 685–706.
- Rejmer, Annika, Sonander, Anna & Agevall, Charlotte. (2010). *Våldsutsatta kvinnor berättar. En utvärdering av projekt Karin*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Richmond, Mary E. (1965). *Social diagnosis*. New York: Free Press.
- Roche, Susan E. & Wood, Gale Goldberg. (2005). A Narrative Principle for Feminist Social Work With Survivors of Male Violence. *Affilia*, 20(4), 465–475.
- Roks. (2005). *ROKS remissvar på Ds 2004:56 "Barnen i brottets skugga"*.
- Roks. (2010a). *Barn som upplevt våld. En handbok för kvinnojourer*. Stockholm: ROKS.
- Roks. (2010b). *Stadgar för Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige*, Roks.
- Roks. (2014). Jourstatistik 2013. Hämtad 2015-11-02, från <http://www.roks.se/nyheter/2014-04-10/roks-statistik-2013-ar-har>
- Rowlands, Jo. (1997). *Questioning empowerment. Working with women in Honduras*. Oxford: Oxfam.
- Rubar, Evin [Producent]. (2005). *Könskriget*. Stockholm: Sveriges television.
- Rummery, Kirstein. (2012). Partnership working and tackling violence against women: Pitfalls and possibilities. I Nancy Lombard & Lesley McMillan (red.), *Violence against women. Current theory and practice in domestic abuse, sexual violence and exploitation* (s. 213–232). London: Jessica Kingsley.
- Ryding, Anna. (2005). *Välviljans variationer. Moraliska gränsdragningar inom brottsofferjourer*. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Sahlin, Ingrid. (1996). *På gränsen till bostad. Avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv.
- Sahlin, Ingrid. (2016). Exkludering av bostadslösa genom gränskontroll och disciplin. I Frida Petersson, Tobias Davidsson & Frida Petersson (red.), *Social exkludering. Perspektiv, process, problemkonstruktion* (s. 89–111). Lund: Studentlitteratur.

- Sallaz, Jeffrey J. & Zavisca, Jane. (2007). Bourdieu in American Sociology, 1980–2004, 21.
- Sallnäs, Marie & Wiklund, Stefan. (2015). Konkurrensutsättning av individ- och familjeomsorgen. Om marknadssärdrag och statlig tillsyn. I Staffan Johansson, Peter Dellgran & Staffan Höjer (red.), *Människobehandlande organisationer. Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete* (s. 314–330). Stockholm: Natur & Kultur.
- Scherman, Tove. (2013). Oro för minskade anslag *Helsingborgs Dagblad*.
- Schlytter, Astrid & Linell, Hanna. (2008). *Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext: En studie av omhändertagna flickor*.
- Schmitz, Eva. (2007). *Systerskap som politisk handling. Kvinnors organisering i Sverige 1968 till 1982*. Lund: Department of Sociology, Lund University.
- Seligman, Martin E. P. (1972). Learned helplessness. *Annual Review of Medicine*, 23(5), 407–412. doi: 10.1146/annurev.me.23.020172.002203
- Selvik, Sabreen & Øverlien, Carolina. (2015). Children with multiple stays at Nordic refuges for abused women: conclusions, challenges, and causes for concern. *Nordic Social Work Research*, 5(2), 98.
- Sen, Purna. (1999). Enhancing Women's Choices in Responding to Domestic Violence in Calcutta. A Comparison of Employment and Education. *European Journal of Development Research*, 11(2), 65–86.
- Silverman, David. (2007). *A very short, fairly interesting and reasonably cheap book about qualitative research*. London: SAGE.
- Silverman, David. (2015). *Interpreting qualitative data* (5 uppl.). London: SAGE.
- Simrishamns kommun. (2014). Kriscentrum – mot våld i nära relationer. Hämtad 2016-06-16, från <http://www.simrishamn.se/sv/omsorg-stod-och-varld/Vald-i-nara-relationer/kriscentrum-mot-vald-i-nara-relationer/>
- Singh, Anneliese A. & Hays, Danica G. (2008). Feminist Group Counseling with South Asian Women Who Have Survived Intimate Partner Violence. *Journal for Specialists in Group Work*, 33(1), 84–102. doi: 10.1080/01933920701798588
- Skeggs, Beverley. (2000). *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.
- SKR. (2005). *Barn på kvinnojour. En handbok från SKR*. Stockholm: Premiss : Sveriges kvinnojours riksförbund (SKR).
- SKR. (2010). Verksamhetsberättelse 2010.
- Socialdepartementet. (2007). Utvecklingsmedel till kommunerna i syfte att förstärka kvinnojoursverksamheten och kvalitetsutveckla stödet till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnar våld.

- Socialdepartementet. (2009). Uppdrag att utbetala utvecklingsmedel i syfte att förstärka kvinnojourverksamheten och kvalitetsutveckla stödet till våldsutsatta kvinnor och deras barn.
- Socialdepartementet. (2010). Uppdrag att utbetala utvecklingsmedel till kommunerna i syfte att förstärka och kvalitetsutveckla stödet till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.
- Socialdepartementet. (2015). *Regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder inom utgiftsområde 13*.
- Socialdepartementet. (2016). Uppdrag att fördela utvecklingsmedel och ge nationellt och regionalt kompetensstöd för att kvalitetsutveckla arbetet mot våld i nära relationer och stöd till våldsutsatta kvinnor och barn m.m.
- Socialstyrelsen. (2003). *Våldsutsatta kvinnor. Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens personal* (2 uppl.). Stockholm.
- Socialstyrelsen. (2009a). *Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld – Alla kommuners ansvar. Slutrapport från en nationell tillsyn 2008–2009*. Stockholm.
- Socialstyrelsen. (2009b). *Våldsutsatta kvinnor. Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens personal* (3 uppl.).
- Socialstyrelsen. (2011). *Våld. Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2012). *Meddelandeblad Nr 2 2012*.
- Socialstyrelsen. (2013). *Kartläggning av skyddade boenden i Sverige*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2014a). Dags att söka utvecklingsmedel för arbete mot våld
Hämtad 2016-05-31, från
<http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2014december/dagsattsokautecklingssmedelforarbetemotvald>
- Socialstyrelsen. (2014b). *Föreskrifter och allmänna råd. Våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2015). *Våld. Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2016a). *Kvalitet i skyddade boenden*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2016b). *Utvecklingsmedel för arbete mot våld i nära relationer*.
- SOU 1976:9. (1976). *Sexuella övergrepp. Förslag till ny lydelse av brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott : betänkande*. Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förl.

- SOU 1982:61. (1982). *Våldtäkt och andra sexuella övergrepp. Betänkande*. Stockholm: Liber.
- SOU 1995:60. (1995). *Kvinnofrid. Del A. Huvudbetänkande av Kvinnovåldskommissionen*. Stockholm: Fritze.
- SOU 2004:121. (2004). *Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt. Betänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- SOU 2006:65. (2006). *Att ta ansvar för sina insatser. Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor. Betänkande*. Stockholm: Fritze.
- SOU 2006:100. (2006). *Ambition och ansvar. Nationell strategi för utveckling av samhällets insatser till personer med psykiska sjukdomar och funktionshinder. Slutbetänkande*. Stockholm: Fritze.
- SOU 2014:49. (2014). *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete. Betänkande*. Stockholm: Fritze.
- Spector, Malcolm & Kitsuse, John I. (1977). *Constructing social problems*. Menlo Park, Kalifornien.
- Srinivasan, Meera & Davis, Liane V. (1991). A Shelter: An Organization Like Any Other? *Affilia: Journal of Women & Social Work*, 6(1), 38–57.
- Steen, Anne-Lie. (2003). *Mäns våld mot kvinnor. Ett diskursivt slagfält. Reflektioner kring kunskapsläget*. Göteborg: Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen.
- Stockholms stad. (2014). Kriscentrum för kvinnor och barn. Hämtad 2014-05-15, från <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Socialtjanstforvaltningen/Enheten-for-familje-och-ungdomsinsatser/Skyddat-boende-for-valdsutsatta-kvinnor/Kriscentrum-for-kvinnor/>
- Sundsten, Petter. (2005). "Underligt att inte fler kvinnor hatar män". *Aftonbladet*.
- Sunesson, Sune. (2003). *Behandling/gränsdragning*. Paper presented at the Socialtjänstforum 2003.
http://www.fas.forskning.se/publikationer_ny/pdf/89602-14-5.pdf
- Svensson, Kerstin. (2001). *I stället för fängelse? En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan.
- Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili. (2008). *Handlingsutrymme. Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Svensson, Marianne & Edebalk, Per Gunnar. (2001). *90-talets anbudskonkurrens i äldreomsorgen. Några utvecklingstendenser*. Lund: Institutet för hälso- och sjukvårdsekonomi.
- Sveriges Kommuner och Landsting. (2006). *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer en kunskapsöversikt*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.

- Sveriges Kommuner och Landsting. (2016). *Framgångsfaktorer i kvinnofridsarbetet. En undersökning av utvecklingen av arbetet mot våld i nära relationer i kommuner.*
- SVT Nyheter. (2005a). Skarp kritik mot Roks efter dokumentär. Hämtad 2016-03-04, från <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/skarp-kritik-mot-roks-efter-dokumentar>
- SVT Nyheter. (2005b). Väckande kritik mot Roks bland jourer. Hämtad 2016-03-04, från <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/vaxande-kritik-mot-roks-bland-jourer>
- SVT Nyheter. (2007) Tranås – Riskerar fängelse för att ha gömt familj.
- Terrafem. (2016). Om Terrafem. Hämtad 2016-03-03, från <http://www.terrafem.org/>
- Tham, Henrik. (2001). Brottsoffrets uppkomst och framtid. I Malin Åkerström & Ingrid Sahlin (red.), *Det motspänstiga offret* (s. 27–45). Lund: Studentlitteratur.
- Tierney, Kathleen J. (1982). The Battered Women Movement and the Creation of the Wife Beating Problem. *Social Problems*, 29(3), 207–220.
- Törnqvist, Maria. (2001). Recension: Den manliga dominansen. [Den manliga dominansen, Pierre Bourdieu]. *Sociologisk Forskning*, 38(1), 109–116.
- UN Women. (2015). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Hämtad 2015-07-22, från <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>
- Unizon. (2011). Socialstyrelsen tydliggör jourernas ansvar. Hämtad 2016-08-03, från <http://unizon.se/aktuellt/socialstyrelsen-tydliggor-jourernas-ansvar>
- Unizon. (2014). 72 000 stödsamtal 2014. Hämtad 2015-11-02, från <http://unizon.se/aktuellt/69-047-stodkontakter-ar-2013>
- Unizon. (2015a). SKR har bytt namn till Unizon. Hämtad 2016-05-11, från <http://unizon.se/aktuellt/skr-har-bytt-namn-till-unizon-0>
- Unizon. (2015b). Unizons stadgar. Hämtad 2016-08-16, från http://unizon.se/sites/default/files/media/stadgar_unizon.pdf
- Wahl, Anna. (1992). *Könsstrukturer i organisationer. Kvinnliga civilekonomers och civilingenjörers karriärutveckling*. Stockholm: Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögsk. (EFI).
- Warren, Carol. (2001). Gender and fieldwork relations. I Robert Emerson (red.), *Contemporary field research. Perspectives and formulations* (2 uppl., s. 203–223). Prospect Heights, Ill.: Waveland Press.
- Wendt Höjer, Maria. (2002). *Rådslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber ekonomi.

- Westerstrand, Jenny. (2010). Kung slår dam. Våldsforskningsmetodologi i ett våldsamt jämförat Sverige. *Sociologisk forskning*, 47 (3), 5–34.
- Westin, Eva. (2016). Oklarheter kring anslag till Utväg. *Skaraborgsbygden*
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet. (2011). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wettergren, Åsa & Jamison, Andrew. (2006). Rörelseforskningens historia och perspektiv. I Åsa Wettergren & Andrew Jamison (red.), *Sociala rörelser. Politik och kultur*. Lund: Studentlitteratur.
- Wiklund, Stefan. (2005). Social barnavård i nya former. Om marknadsorientering inom barnavårdsarbetet. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 12(2–3), 149–168.
- Villadsen, Kaspar. (2003). Det sociale arbejde som befrielse. I Margaretha Järvinen & Nanna Mik-Meyer (red.), *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde* (s. 193–226). Köpenhamn: Hans Reitzel.
- Vinton, Linda. (1991). Abused Older Women. *Journal of Women & Aging*, 3(3), 5–19. doi: 10.1300/J074v03n03_03
- Vinton, Linda, Altholz, Judith A. & Lobell-Boesch, Thea. (1997). A Five-Year Follow Up Study of Domestic Violence Programming for Older Battered Women. *Journal of Women & Aging*, 9(1/2), 3–15.
- Wright Nielsen, Tabitha. (2009). *Viljen til at frigøre. En undersøgelse af empowerment i praksis*. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan.
- Åberg, Hans. (2014). *Arbeta med våld. Vägledning till psykologisk våldsbehandling*
- Åkerström, Malin. (1990). *Dilemman i frivilligjourer. Exempler kvinno- och brottsofferjourer*. Lund.
- Åkerström, Malin. (1995). Sociologisms and Sarcasm in Swedish Shelters. *Sociological Focus*, 28(2), 147–159. doi: 10.1080/00380237.1995.10571044
- Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid. (2001). Inledning. I Malin Åkerström & Ingrid Sahlin (red.), *Det motspänstiga offret* (s. 7–24). Lund: Studentlitteratur.
- Östergren, Petra. (2005). Äntligen kom galenskapen fram i ljuset. *Aftonbladet*.
- Östersunds kommun. (2016). Centrum mot våld. Hämtad 2016-06-16, från <http://www.ostersund.se/omsorg-och-hjalp/vald-och-overgrepp.html>
- Øverlien, Carolina. (2011). Abused women with children or children of abused women? A study of conflicting perspectives at women's refuges in Norway. *Child & Family Social Work*, 16(1), 71–80. doi: 10.1111/j.1365-2206.2010.00715.x
- Øverlien, Carolina. (2012). *Våld i hemmet. Barns strategier*. Malmö: Gleerups.

Lund Dissertations in Social Work

1. Svensson, Kerstin (2001) *I stället för fängelse? En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
2. Jönson, Håkan (2001) *Det moderna åldrandet. Pensionärsorganisationernas bilder av äldre 1941–1995*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
3. Habermann, Ulla (2001) *En postmoderne helgen? Om motiver til frivillighed*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
4. Jarhag, Sven (2001) *Planering eller frigörelse? En studie om bemyndigande*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
5. Tops, Dolf (2001) *A society with or without drugs? Continuity and change in drug policies in Sweden and the Netherlands*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
6. Montesino, Norma (2002) *Zigenarfrågan. Intervention och romantik*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
7. Nieminen Kristofersson, Tuija (2002) *Krisgrupper och spontant stöd. Om insatser efter branden i Göteborg 1998*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
8. Laanemets, Leili (2002) *Skapandet av feminititet. Om kvinnor i missbrukarbehandling*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
9. Magnusson, Jan (2002) *Ny situation – ny organisation. Gatutidningen Situation Sthlm 1995–2000*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
10. Johnsson, Eva (2002) *Självordsförsök bland narkotikamissbrukare*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
11. Skytte, Marianne (2002) *Anbringelse af etniske minoritetsbørn. Om socialarbejderes vurderinger og handlinger*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
12. Trulsson, Karin (2003) *Konturer av ett kvinnligt fält. Om missbrukande kvinnors möte i familjeliv och behandling*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
13. Bangura Arvidsson, Maria (2003) *Ifrågasatta fäder. Olika bilder av fäder till socialt utsatta barn*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

14. Jönsson, Leif R. (2003) *Arbetslöshet, ekonomi och skam. Om att vara arbetslös i dagens Sverige*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
15. Ingvad, Bengt (2003) *Omsorg och relationer. Om det känslomässiga samspelet i hemtjänsten*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
16. Hedblom, Agneta (2004) *Aktiveringspolitikens Janusansikte. En studie av differentiering, inklusion och marginalisering*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
17. Blomberg, Staffan (2004) *Specialiserad biståndshandläggning inom den kommunala äldreomsorgen. Genomförandet av en organisationsreform och dess praktik*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
18. Granér, Rolf (2004) *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
19. Giertz, Anders (2004) *Making the Poor Work. Social Assistance and Activation Programs in Sweden*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
20. Hjort, Torbjörn (2004) *Nödvändighetens pris. Konsumtion och knapphet bland barnfamiljer*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
21. Wolmesjö, Maria (2005) *Ledningsfunktion i omvandling. Om förändringar av yrkesrollen för första linjens chefer inom den kommunala äldre- och handikappomsorgen*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
22. Hjortsjö, Maria (2005) *Med samarbete i sikte. Om samordnade insatser och samlokaliserade familjecentraler*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
23. Elvhage, Gudrun (2006) *Projekt som retorik och praktik. Om utvecklingsarbetete på särskilda ungdomshem*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
24. Olsson, Martin (2007) *Unga vuxna med en historia av uppförandestörning. En långtidsuppföljning med ett salutogent och ekologiskt perspektiv*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
25. Panican, Alexandru (2007) *Rättighet och Rättvisa. Användbarheten av rättighet och rättvisa i sociala projekt*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
26. Raunkjær, Mette (2007) *At være døende hjemme. Hverdagsliv og idealer*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

27. Ulmestig, Rickard (2007) *På gränsen till fattigvård. En studie om arbetsmarknadspolitik och socialbidrag*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
28. Liedgren Dobronravoff, Pernilla (2007) *Att bli, att vara och att ha varit. Om ingångar i och utgångar ur Jehovas vittnen*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
29. Ponnert, Lina (2007) *Mellan klient och rättssystem. Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterarens perspektiv*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
30. Gassne, Jan (2008) *Salutogenes, Kasam och socionomer*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
31. Righard, Erica (2008) *The welfare mobility dilemma. Transnational strategies and national structuring at crossroads*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
32. Larsson, Monica (2008) *Att förverkliga rättigheter genom personlig assistans*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
33. Martinell Barfoed, Elizabeth (2008) *Berättelser om adoption*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
34. Olsson, Tina (2009) *Crossing the quality chasm? The short-term effectiveness and efficiency of MST in Sweden: An example of evidence-based practice applied to social work*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
35. Nielsen, Tabitha Wright (2009) *Viljen til at frigøre. En undersøgelse af empowerment i praksis*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
36. Bohlin, Ulla (2009) *Habilitering i fokus. En människobehandlande organisation och dess utmaningar*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
37. Kyhle Westermarck, Pia (2009) *MTFC – en intervention för ungdomar med beteendeproblem*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
38. Angelin, Anna (2009) *Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

39. Linde, Stig (2010) *Församlingen i granskningssamhället*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
40. Rosén, Annika (2010) *Är detta seriöst? En studie av anhöriginvandring till Sverige*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
41. Hollertz, Katarina (2010) *Problemen förgår, lösningarna består. Organisering av kommunala insatser för unga arbetslösa med försörjningsproblem*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
42. Egard, Hanna (2011) *Personlig assistans i praktiken. Beredskap, initiativ och vänskaplighet*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
43. Andrée Löffholm, Cecilia (2011) *Multisystemisk terapi i Sverige – evidensbaserad metod i nytt sammanhang*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
44. Werner, Erika (2012) *Trygg, sviken eller osäker. Tankar och förberedelser inför pensioneringen*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
45. Ebsen, Frank (2012) *Udsat til børneforsorg. Om etablering af familiepleje, børneanstalter og indsats i hjemmet for udsatte børn i Danmark*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
46. Söderberg, Maria (2014) *Hänsynstagandets paradoxer. Om äldre, närstående och biståndshandläggare vid flytt till särskilt boende*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
47. Eriksson, Erik (2015) *Sanktionerat motstånd. Brukarinflytande som fenomen och praktik*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
48. Jägervi, Lotta (2016) *Villiga stödjare och motvilliga offer. Självpresentation och identitetsskapande hos stödjare och brottsoffer*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
49. Ritenius Manjer, Åsa (2017) *Det motsägelsefulla beslutet. Om kvinnors syn på och erfarenheter av mammografiscreening*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
50. Helmersson, Sara (2017) *Mellan system och behandling. Omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

Mellan systerskap och behandling

Omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor

På 1980-talet fick kvinnorörelsen upp frågan om mäns våld mot kvinnor på den politiska dagordningen. Runt om i landet startades ideellt organiserade kvinnojourer för våldsutsatta kvinnor och deras barn. Sedan dess har fältet av verksamheter som ger stöd till våldsutsatta kvinnor förändrats. Kommunerna har tilldelats ett ökat ansvar och det förekommer kommunalt organiserade, specialiserade enheter mot våld i nära relationer.

Genom att undersöka lokalt kvinnojourarbete och kommunala specialenheter belyser avhandlingen ett stödfält där olika våldsförståelser, liksom ideella och professionella traditioner, samsas och konkurrerar. Undersökningen visar hur två stundtals motstridiga stödiideal genomsyrar arbetet på stödfältet: det ena med en kvinnoemancipatorisk ambition, det andra med fokus på behandling av våldsutsatta kvinnor. Det framkommer också att de kommunalt anställda behandlarna gör en åtskillnad mellan den egna professionella samtalsbehandlingen och praktiskt stödarbete. Vidare visar undersökningen att jourerna har kommit att bli utförare av socialtjänstinsatser och att feministiska kärnvärden, som kvinnosolidaritet och anonymitet för kvinnor, står inför en rad utmaningar. Riskerar vissa kvinnor att stå utan skydd och stöd på stödfältet?

Sara Helmersson är socionom och det här är hennes doktorsavhandling i socialt arbete.

SOCIALHÖGSKOLAN

LUNDS UNIVERSITET

ISSN 1650-3872
ISBN 978-91-89604-57-5

